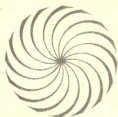


119
1982/3 V

ISSN 0182-599 X
26705320
2027010335

განათლება



10

1982



ენათმეცნიერება

საქართველოს საბჭოთავო მკვლევარების კავშირის ორგანო
და საერთაშორისო სლავოლოგიური უნივერსიტეტი

წიგნი № 58-0

№ 10

თბილისი, 1982 წ.

საქართველოს საბჭოთავო მკვლევარების კავშირის ორგანო

შ ი ნ ა კ ს ი

კრებული, კომედი

1783 გამოცემის 100-ე ტომისათვის 1983

ანტონ სულგინი — წიგნი ფიციხის კონსტრუქციის	3
ჯანსუღ ჩაკვიანი — ლექსები	39
გიორგი ბერიძე — გიგანთბრძოლა	43
ანტონ სულგინი — ლექსები	81
გიორგი ბერიძე — ლექსები	83
თენგიზ ბურჯანიძე — მცირე პოეზია, ანთოლოგიური ჩანაწერები	85
კლავდიუს ბაბია — ლექსები. ავტობიოგრაფიული თარგმანი გენო კალანდიაშვილის	95
თამარ ბერიძე — ლექსები	98
დავით აღმაშენებელი — ლექსები	99
ზორაბეგ ბერიძე — იტალიის ზედა. მთხრობა. თარგმანი ვიქტორია ბერიძის	101

ნიკოლოზ მარტოვიძისათვის 100

გიორგი ბერიძე — ნიკოლოზ მარტოვიძისათვის კოლეგია და ადგილი ლიტერატურის ისტორიაში	106
---	-----

კრიტიკა და პუბლიცისტიკა

პეტრე მარტოვიძე — ივანე მთელი დღისათვის აღნიშნულ კომპოზიციის	119
პაპი მინდიაშვილი — „ბავშვობის ბუნებრივი აღმსარებლობა“	129

ხელნაწილები

გიორგი ბერიძე — აკრძალული სიტყვა და სხვისი წამოყალიბება	136
---	-----

(იხ. მეორე გვერდი)

მეცნიერება

ბულნაკა კალანდარიშვილი — ზნეობრივი ვალი ილია შავჭავჭავაძის „კაცია-აღაშიანური“	145
ზუკაბ კიკნაძე — თამარის ანდრეჟული ხანა	154

საზღვეოკვამთის ლიტერატურა

ციალა თოფჩიძე — მითი ძილიან შოლანდის შემოკვამდეხაში და „იკანაპატოფას“ საბა	159
---	-----

გამოსკთხვვარი

რმვაჟ თვაკაძე — სავსე კართული კატინოსნობით	168
--	-----

წიგნების მიმთხილვკ

მირონ ხარბიანი — ავმალღმით აინფტანინაშღმ	169
ნუგზარ ფიორკია — წბეკბეალი მრზა	174
პაატა პატაშური — „ასკილის ფრკლმბი“	175

□

შთავარი რედაქტორი არჩილ სულაბაური

ს ა რ ე დ ა კ ტ ი მ კ მ ლ ე ბ ი ა :

გრ. აბაშიძე, ი. აბაშიძე, რ. ამბუშაძე (მთ. რედ. მოადგილე), ხ. ბერუ-
ლავა, მ. გიგინეიშვილი, ა. გომიაშვილი, ა. კალაძე, მ. ლეხანიძე,
მ. მრეაშვილი, გ. ნატროშვილი, მ. პაპაიორია (პ/მგ. მდივანი), ნ. წუ-
ლუისკირი, ვ. წულუკიძე, მ. ჭილაძე, ბ. ხარბაული, რ. ჯაფარიძე,
ბ. ჯიბლაძე.



1783 ბეორგივესკის ტრაქტატი 1983

ანზორ სალუქვაძე

1741

ფიგნი ფიცისა

კინეორომანი

ნაწილი პირველი

აღმსახურე და სვიმონი

1.

სალამოხანია.

ბორცვებს აქეთ, ნახანძრალ ტრამა-
ლზე, ხელჯოხიანი მოხუცი მიაბიჯებს.
მოხუცს ჭვალოს კალთაჩამოძენილი
კაბა აცვია. შემტვერილი კალთის ნა-
ძონძი კოჭებზე მოსთრევს. მხარილღი-
ვაც ჭვალოსავე ჩანთა ჰკიდია. წელზე,
ქამრის ნაცვლად, სელის უხეში თოკი
აქვს შემორტყმული. თოვლივით თეთ-
რი თმა ბეჭებზე სცემს. გულმკერდსაც
თოვლისფერი წვერი უფარავს. სათნო,
მწუხარე სახე აქვს მოხუცს. ფეხშიშვე-
ლია; მოხეტიალე მწირს უფრო ჩამოკ-
ავს, ვიდრე ნაგვიანევე მგზავრს.

...წმიდა გიორგის კარზედა

ზე აღვად ამოსულია,
ზედა დასხმია ყურძენი —
საქმელად შემოსულია.
იმის ნახვევი ქალავთი
შავადა შემოსილია! —

ჩაესმის მოართულს ზმა იღუმალი.

ნაოხარი, იაერკმნილი სოფელი.

სოფელში შემოსული მოხუცი ნაბიჯს
მოუკლებს, მტრისგან აკლებულ ნაფუ-
ძერებს მიაყურებს, მის მაღალ, ნათელ
შუბლს სიმწრის ოფლი ეკუთრება.

გადანგრეული ყორეები, შემუსვრილი
თონე... შებილწული ჭა... შერუჯული
ოწინარი... ნახანძრალებს აქა-იქ ჭერ
კიდევ კვამლი ასდის.

...წმიდა გიორგის კარზედა

ზე აღვად ამოსულია,
ზედა დასხმია ყურძენი —
საქმელად შემოსულია.

ახლა უფრო მკვეთრად ჩაესმის ძვი-
დემომწვარ საწნახელთან შემართულ
მოხუცს. მოხუცი ერთხანს შეძრწუნებუ-
ლი სახით დასცქერის ცეცხლის ენებით
მონახშირებულ საღვინე აკვანს, მერე
ათრთოლებულ ხელს საწნახლისკენ წა-
იღებს და ისე შეეხება, როგორც მკურ-
ნალი — სნეულს. შეხება და ბავშვის
გულამოსკენილი ტირილი ერთია... მო-
ხუცი სმენად იქცევა, მისი მძლავრი,
დაძარღვეული ხელი საწნახლის ძვიდეს
მიაქვავდება...

მომორებით, თავდაღმა დამზობილ,
მკერდგამოღებულ ქვეწარში, ვითარცა

უნაგრო დახმარებისა და კონსულტაციისა-
თვის დიდ მადლობას ვუძღვნი ნოდარ ახთიაშვილს.

საქმელთაშობილი

თალში, ახლადფეხადგმული გოგონა დგას!..

ჩვილის ტირილი სასოებასავით ეფინება იავარქმნილ სოფელს.

მოხუცი ქვევართან მიიჭრება...

..წმიდა გიორგის კარზედა
ზე ალვად ამოსულია,
ზედა დასხმია ურძენი —
საქმელად შემოსულია.
იმის ნახვევი ქალ-ვაფი
შავდა შემოსილია —
ისმის შორიდან.

ხელში ჩვილატატებული მოხუცი ჩქარი ნაბიჯით სცილდება სოფელს.

2.

იმ ღამით წვიმდა. ჩილდირის ტბის-პირად, ნაომარ ველზე კოცონები ენთო...

სახეგარუჯული, დაღლილი მხედარი — ლალა მუსტაფა ფაშა თითქმის მთლიანად მინებებოდა ცხენს. უნაგირზე მოშვებულად მჯდარს თვალები ოდნავ მიეღულა, ნაოფლარი ყვითელი თმა შუბლზე თხლად დაჰფენოდა, უჭუღოსა და უმოსასხამოს აბჯარიც გაეხადა. სხელზე ღვედმოშვებული აბჯრის ქვეშა ტყავის სამოსილა შემორჩენოდა. ფაშა ორმოცდაათი წლისა იქნებოდა, მაგრამ ხორბლისფერი წვერ-ულვაშის გამოისობით უფრო უმრწემსა ჰგავდა, მის ასაკს მხოლოდ თვალებთან შეყრილი ნაოჭები თუ ამტკიცებდა. ცხენზე უნდოდად მჯდარს თან სამცხის ყოფილი ათაბაგის უმცროსი ძმა, ოსმალთაგან ბეგლარბეგად დასადგინებული მანუჩარი და ოციოდე ოსმალთა სარდალი მოჰყვებოდა. ისინი იერთა და ჩაცმულობით მკვეთრად განსხვავდებოდნენ თავიანთი სერბული წარმოშობის წინამძღოლისაგან.

იანიჩრებს სპარსი და ქართველი ტყვეები ერთად შეეყარათ.

ტყვეების წინ შავწვერა, ახოვანი მღვდელი იდგა — გულ-მკერდს სპილენძის ჯვარი უმშვენებდა.

ოსმალთა ქუცნაურმა წინამძღოლმა ცხენი შეაყენა, ტყვეები შეათვალერა, მღვდელს დააჩერდა და ძლიერ გასაგონად ჩაილაპარაკა:

— სპარსელებს თავი მოჰკვეთეთ. ქრისტიანები დასწვიეთ!

მღვდელმა მანუჩარს აპხედა.

იანიჩრებს ყუაში ძელგაყრილი ვეება ზარი მოჰქონდათ...

ზარი ზეაწიეს და მღვდელს თავზე დაამხეს...

ზარის სიმძიმემ ახოვანი მღვდელი მოღრიაკა, ქვეშ მოიმწყვდია...

იანიჩრებმა ზარს ფიჩხი მიაყარეს, მერე ხმელი ხეებიც შემოუწყვეეს და ანთებული ჩირაღდანი მისცეს — ცეცხლი ერთბაშად აგიზგიზდა, ცამდე აიზიდა, აბუბუნდა, ალაღადა...

— რად ჰქმენ? — ჰკითხა მანუჩარმა მუსტაფა-ფაშას.

— იმად, რომ, ღვთისმსასოებელი სული მოწამებრივ სიკვდილს უკეთეს ვერსად იშოვიდა. — მიუგო სერბმა.

ეს ამბავი 1578 წლის აგვისტოში მოხდა.

1555 წლის ამასიის ზავით ოსმალეთმა და ყიზილბაშურმა ირანმა მტერთა განუწყვეტელი შემოსევებით განადგურებული და ფეოდალურად დაშლილი საქართველო ორად გაიყვეს. 1578 წელს ოსმალეთმა დაარღვია ამასიის ზავი და კავკასიის დასაპყრობად უზარმაზარი ლაშქარი დაძრა. შინაღინასტიური ბრძოლებით დაუსტებულმა ირანმა სათანადო წინააღმდეგობა ვეღარ გაუწია ოსმალთა ლაშქარს. ჩილდირის ტბასთან ყიზილბაშთა არმიის განადგურების შემდეგ, ოსმალებმა სამცხე და ქართლი დაიკავეს, თბილისი ააოხრეს და აგვისტოს ბოლოს კახეთისკენ დაიძრნენ...

...ცეცხლი თანდათან მინელდა, ჩაიქცა, ჩანაკვერჩხალდა...

ჩილდირის ტბის პირას ღამის მზესავით ელვარებდა გაეარვერებული ვეება ზარი..

ნათუ...



ნათუ...
ნათუ...

3.

ზარის გუგუნით თანდათან დაცხრა —
სიშორეში დაიკარგა...

ალავერდის შორი-ახლოს, მონასტრის
ეზოში გამართულ საჩრდილობლებში,
თარობად დალაგებულ ჩელტებზე აბ-
რეშუმის ჭია შრიალებდა, ზანტად და-
ლოლავდა ბობოლი, ზანტადვე ღრღნიდა
თუთის ახლადდაფენილ ღორთქო ფოთ-
ლებს...

— უფალი იყოს შენი მფარველი,
შვილო ჩემო და ვითარცა დავით სძლო
გოლიათსა, ისევე გეძლიოს შენცა უწ-
მინდური თესლი აგარიანთა, რამე-თუ
ხრმალი შენი კურთხეულ არს სიმართ-
ლისათვის. — თქვა ალავერდელმა მთა-
ვარეპისკოპოსმა ნიკოლოზმა და გადმო-
ზნექილი ჩელტი შეასწორა.

საჩრდილობლიდან კარგა მოშორე-
ბით, მობელილი რტობით ავსილ ურ-
მებთან მიმსდარი მეურნე ბერები ხე-
ლის ერთი გაქნევით დაშნებოვით აშიშ-
ვლებდნენ თუთის შოლტებს, ფოთ-
ლებს კალათებში ჰყრიდნენ და თან მა-
ლულად უთვალთვალდნენ მთავარ-
ეპისკოპოსს და მის დიდებულ სტუმარს
— მეფე ალექსანდრეს!

— არა, მამო, ამჯერად, ვგონებ, სო-
ლომონის სიბრძნე უფრო გემართებს,
ვინემ სიქველე დავითისა. — ჩაილაპა-
რაკა მეფემ, — უნდა კვლავ წაცად
გზას დავადგეთ და ვითარცა ყიზილბა-
ში, ხრმლის აქნევის ნაცვლად თავის და-
კვრით დავითანხმობთ თურქნიც მშვი-
ლობას.

— ფუქი იმედია, შვილო ჩემო! —
შუბლი შეიკმუხნა ნიკოლოზმა, მერე
წამოენთო, სიბერისგან მიმჭრალ თვა-
ლებში უცნაური ცეცხლი ჩაუდგა, შე-
მობრუნდა, ჯიქურ მიაჩერდა კახთა
მბრძანებელს და ჩახლენილი ხმით დას-
ძინა: — შეხედე სამცხეს... პატივყ-
რილი მანუჩარი ძუქნა ძალღივით უკან
მისდევს ოსმალთ ფაშას... შენც იგივე

გელის — ზავს თუ დაგთანხმდებიან...
ქრისტიან მეფედ დაგარჩენს და მარი-
ამის წილხვდომილ შენს სამეფოს თა-
ვის სანჯაყად აქცევს... უფალს არ უყ-
ვარს ჭეშმარიტი გზიდან განდგომა, ამ-
გვარმა ცოდვამ თვით კონსტანტინეს
დიდი ქალაქიც უწმინდურთა გომურად
აქცია... ნუ!.. ნუ მოუდრეკ ქედს ურ-
ჯულოთა, თორემ მაგ ქედზე უღელთან
ერთად მიუტყევებელი ცოდვაც დაგაწ-
ვება, მეფეო!..

4.

ალაზნის ველზე სიმშვიდე სუფევდა.
დიდებული იყო ალაზნის ველი —
ღვთისმშობლის კალთასავით უხვი და
სანუკვარი...

ვიწრო სარკმელთან მიმდგარმა მეფე
ალექსანდრემ თვალი თანდათან მთა-
შორა სივრცეს და მზერა საკანში შემო-
იტანა — კარის ჭრიალმა თუ მიიპყრო
მისი ყურადღება?

საკანში მანდატურთუხუცესი შემო-
ვიდა.

— ბედაურების ქურდი მოგგვარეს,
მეფეო. — თქვა მან.

მეფე ჯერ უაზროდ მიაჩერდა მან-
დატურთუხუცესს, მერე გონს მოეგო,
სარკმელს მოსცილდა და ბრძანა:

— შემოიყვანეთ!

ორმა მანდატურმა საკანში მხრებგა-
კავებული ბედაურების ქურდი შემოიყ-
ვანა. ქურდი შუახნის კაცი იყო, ბრგე,
ბრტყელბეჭიანი. სამოსი შემოხეული
ქმონდა, ნაგვემი და ნაწეალები ჩანდა.

მეფემ მანდატურებს ანიშნა — მარ-
ტო დაგვტოვეთო.

მანდატურები გავიდნენ.

მანდატურთუხუცესიც მიჰყვა — კარი
გაიხურა.

საკანში მდუმარებამ დაისადგურა.

ბედაურების ქურდმა თავი ასწია, მე-
ფეს მიაჩერდა.

მეფემ სიჩუმეს მიაყურა, მერე სარ-
კმლისკენ შეტრიალდა და ხმადაბლა
ბრძანა:

— თქვი!

— ტახტის წართმევას გიპირებენ, მეფეო. — თქვა ქურდმა.

მეფე მშვიდად შეხვდა ამ ამბავს. უფრო მშვიდად, ვიდრე ამბის მომტანი მოელოდა — არც კი შერხეულა.

საკანში კვლავ მდუმარებამ დაისადგურა.

— სვიმონ მეფისა რა შეიტყვე? — იკითხა მეფემ.

— კვლავ შაჰის კარზედ დგას. — უპასუბა ქურდმა, — მუბრანბატონმა მამცნო, რაჯულის შეცვლას სთხოვენო... თუ ქრისტეს რაჯული დაადებინეს შაჰი ქართლის ტახტს დაეუღ-ხანს ართმევს და სვიმონს უბრუნებს.

— ჩემს ტახტზე დასმას ვის უპირებს?

— შენს ძმას იესეს.

მეფე შემობრუნდა, თვალი თვალში გაუყარა ბედაურების ქურდად მონათლულ ერთგულ კაცს. მერე კარი გამოაღო და მანდატურთ უბმო:

— გაჯობეთ და დილეგში ჩაადგეთ!

მანდატურებმა ქურდი გაიყვანეს.

საკანში მარტო დარჩენილი მეფე აღექსანდრე შეფიქრიანდა. კარგა ხანს იდგა გაუნძრევლად. მერე ადგილი მოინაცვლა — მუხის მძიმე მაგიდაზე გადაშლილ ვეება წიგნს ჩააცქერდა. დიდ-ხანს უუურა. ბოლოს წიგნი დახურა და კვლავ სარკმლისკენ შეტრიალდა.

„შაჰ ნამე“ ეწერა წიგნის ოქროთი მოვარაყებულ ყდას.

5.

სომეხმა დიდვაჭარმა იუჰანმა ტახტზე დაყრილ აბრეშუმის პარკს თავი მიანება, წამოდგა, გამადიდებელი მინა ძირს დაუშვა და პალატში შემობრძანებულ მეფეს ქედმოხრით მიეგება...

— კარგია, მაგრამ გილანისა სჯობს.

— ფრთხილად თქვა მან.

იუჰანი მოხუცი იყო. მის ხმელ ყვრი-მალეებს ავადმყოფური სიყვითლე გადაჰკარავდა. თვალეები ჩასცვენოდა, ბაგეები სიმწრით მოეკუმა — აშკარა იყო,

რალაც უსაშველო სენი უღრღნიდა სხეულს.

— იუჰან, ამ საქმისთვის შენზე ერთგული კაცი არ მეგულება. — თქვა მეფემ.

— იცოცხლე, მეფეო! — ამოიხბრა იუჰანმა, — მეც ბევრი მახსოვს შენი სიკეთე, მაგრამ, ღმერთს გავფიცები, ავად ვარ... ეს ჩემი ბოლო ქარავნობაა. ისპაჰანს სიბე და ქალიწვილი მივის, იმათ ხელში მინდა სული დავლიო...

სიჩუმე ჩამოვარდა.

— სპარსეთს რა მიგაქვს? — ჰკითხა მეფემ.

— ოცი საპალნე რუსული ბეწვი, მეფეო. — უპასუბა ვაჭარმა.

— ბეწვს მე ვიყიდი. — გადაჭრით თქვა მეფემ და ფანჯარასთან მივიდა.

— არა, მეფეო, მოსკოვი შორს არის... ენკენობისთვე, ღვინობისთვე მარტო გზას უნდა... რუსულ ზამთარს ველარ გავუძლებ... ეგეც არ იყოს ქვეყანა აირია, ამბობენ, საქარავნე გზებს ყირიმის ხანი დაიჭერსო... ჩავძალღდები და ეს ამოტენა აბრეშუმშიც ოხრად დარჩება...

...პალატის ფანჯრიდან სასახლის თავლა და სამშედლო მოსჩანდა... სამშედლოს წინ მანდატურებს ბედაურების „ქურდი“ წამოიქციათ, ხელ-ფეხგაშლილი ურმის ბორბალზე დაეკრათ და გულმოდგინედ ჯობავდნენ. „ქურდი“ იღრინებოდა, მანდატურებს დედ-მამის სულს უჯინებდა...

მეფე ფანჯარას მოსცილდა, კედელში ჩატანებულ განჯინასთან მივიდა, განჯინის კარი გამოაღო, სკივრი გახსნა, სკივრიდან მოზრდილი ტყავის ქისა და დაბეჭდილი გრაგნილი ამოიღო, შემობრუნდა, ქისა და გრაგნილი იუჰანს წინ დაუწყო და ბრძანა:

— ამ ფირმანს რუსთა ხელმწიფეს მიართმევ!

იუჰანი დაფიქრდა. ფულით საცხე ქისას დააქქერდა... ხელიც კი შეახო... მერე მაგიდიდან მხოლოდ გრაგნილი

ილო და პალატიდან უსიტყვოდ გავი-
და.

6.

— შენ გავედრებ ღეთისმშობელო ქალწულო შეურყვეველსა ზღუდესა ცხოვრებისასა ჩვენისასა, წინააღმდეგობათა ზრახვანი განაქარვენ და ერისა შენისა მშუტხარება სიხარულად გარდასცვალე, და სოფელსა შენსა აღმოუწოდე მშვიდობისათვის, სოფლისა ევედრე, ღეთისმშობელო, რამეთუ შენ ხარ სასოება ჩვენი. — ლოცულობდა სასახლის კარის მცირე საყდარში, ღეთისმშობლის ხატთან მუხლმოყრილი თინათინ დედოფალი.

დედოფლის გვერდით უფლისწულნიც დაჩოქილიყვნენ — ერეკლე, გიორგი, დავითი, დანი მათნი და ორი წლის პატარა კონსტანტინე. მლოცველებს სანთლები ეპყრათ. სანთელი ეპყრა პატარა კონსტანტინესაც.

— სიტკბოებათ ანგელოსთაო, — ისმოდა დედოფლის ხმა, — მწუხარეთა სიხარულო, ქრისტიანეთა მეოხეო ქალწულო და დედაო უფლისაო, შემწე გვეყავ ჩვენ და გამოგვიხსენ საუკუნეთა: სატანჯველისაგან...

საყდარში, მლოცველთაგან შეუმჩნევლად, ალექსანდრე მეფე შემოვიდა, სანთელი ანთო და პატარა კონსტანტინეს გვერდით მორჩილად დაიჩოქა.

— უფალო ჩვენო იესო ქრისტე, მეუფეო დიდებისაო, შეგვიწყალე ჩვენ! რამეთუ შენ გესავთ, ნუ განგვირისხდები ჩვენ ფრიად, და ნუცა მოიხსენებ უსჯულოებათა ჩვენთა, არამედ მოიხილე ჩვენს ზედა წყალობითა, ვითარცა სახიერ ხარ და გვიხსენ ჩვენ სამართლად რისხვისაგან შენისა, რამეთუ შენ ხარ ღმერთი ჩვენი და ჩვენ ვართ ერნი შენი, და ყოველნივე ქმნილი შენთან ვართ, სახელი შენი წოდებულ არს ჩვენს ზედა და შეგვიწყალენ ჩვენ... — განაგრძობდა ლოცვას თინათინ დედოფალი.

7.

ბნელ დილეგში გაჯოხილ ბედაურების ქურდს ეძინა. ვალმოხდილი კაცის მშვიდი, უღრტვინველი სახე ჰქონდა მძინარეს.

ვიღაცის ხელმა დილეგის კარს ურდული ფრთხილად შეხსნა.

კარი უჩუმრად გაიღო. დილეგში ალექსანდრე მეფე შემოვიდა. მეფემ ჯერ სიბნელეს შეაჩვია თვალი, მერე დილეგის კუნჭულში ჩალაზე მიგდებულ „ქურდს“ მიუახლოვდა და გვერდით მიუჯდა.

კარგა ხანს უყურა სიყვარულით თავის ერთგულ კაცს. მოერიდა გაღვიძება... თეადაც დაღლილს მზერა გაუშტერდა — კვლავ ფიქრმა თუ წარულო გონება...

მძინარე შეირხა — გვერდი შეინაცვლა.

მეფე გამოერკვა.
— პაპაიე! — მხარზე ხელი შეახო მძინარეს.

„ქურდმა“ თვალი გაახილა, უაზროდ მიმოიხედა, მერე მეფე შეიცნო და ზეზე წამოჭრა დააპირა, მაგრამ ნაგვემი სხეული ველარ აიყოლა.

მეფეს გაეცინა. გაეცინა პაპაისაც...

„ქურდმა“ და მისმა „მსაჯულმა“ დილეგის კიბე უხმაუროდ აიარეს, გოდოლებს გასცდნენ და სამშვიდობოს გასულნი, გალავნის ბუქსთან შეყოვნდნენ

— შენი ნაპარევი ბედაური გარეთ გელოდება. — უთხრა „ქურდს“ მეფემ და დასიინა, — შინ წადი...

პაპაიმ გაკვირვებით შეხედა ალექსანდრეს.

— ოსმალო?!
— წადი... შინ წადი! — დარწმუნებით გაუმეორა მეფემ.

პაპაი ჩაფიქრდა, მიხვდა, ოსმალებთან ბრძოლას აღარ აპირებდა კახთა პატრონი. უხმოდ შებრუნდა და სიბნელეში გაუჩინარდა...

მარიამობისთვის მშვიდი, მთვარიანი
ზეცა დაჰყურებდა გრემს.

შორს, ოდნე გასაგონად ისმოდა
ცხენის ფლოქვების თქარუნი.

ხმა:

— ვინა თქვა, ვნაც გახხმება,
წოწრეთ პაპი ბერია,
ბერია, არცა ბერია,
სიახლე ხელთა სჭერია —
ცხენზე შექდება ჭორსა ჰგავს,
დაუქვეითებს მგელია!..

8.

თენდება.

ცხენის ფლოქვების თქარუნი თანდა-
თან ახლოვდება. ახლოვდება და უეც-
რად წყდება...

მთლად გახვითქული, უმხედრო ულა-
ყი მდელის ფრუტუნით შემოირბენს,
ნამიან ბალახს დაყნოსავს და სტუმარი-
ვით ფრთხილად მოწიწენის. ძვირფასი
მოსართავი შვენის მეფის ნაბოძებ
ულაყს...

ძინავს პაპის ცოლ-შვილს. საბნად
ირმისა და მგლის ტყავები აფარიათ...

ძინავს ანდარეზს — პაპის უფროს
ბეს...

ძინავს ბერდიას...

გიგოლეს...

დევედარს...

ივანეს...

მანგიას...

მთვრალაის...

უთურს...

ბაჩუას...

ხუნჩალეს...

ძინავს დედის მკერდში ჩაკრულ პა-
წია ნაყუდას... ზღურბლზე კი წოწრეთ
პაპი ღვას.

ხმა:

— ვინა თქვა, ვნაც გახხმება,
წოწრეთ პაპი ბერია!
ბერია, არცა ბერია,
სიახლე ხელთა სჭერია —
ცხენზე შექდება ჭორსა ჰგავს,
დაუქვეითებს შგელია!

სოფლის თავს უღვას ქავ-ციხე.

ზედ ბევრი აკრავს ხელია,

გამზარი, ჩამოტყაული,

საცქერლად საზარელია.

ქავს შვენი კოშკი მალაღი,

ღრუბლებში უზის წვერია!

შიგ ჰყრია ტყვია-წამალი,

გაპირდეს — დასაწველია!

გარეთ დაუღის ცხვარ-ჭოგი,

ხარი, ფური და ცხენია;

თორმეტი ურა კვიცი ჰყავ —

საბელს უგიათ ქერია;

თორმეტი ფარა ცხვარი ჰყავ —

თან მოქვს შთა და ველია;

თორმეტი ხვედა ძაღლი ჰყავ —

არ ყოფნის ჯაქვ-საბელია!

თორმეტი ქედა ხარი ჰყავ,

სუ წინ და უკან ჰრელია;

თორმეტი ნიშა ფური ჰყავ,

ერთ დილას მოსაწველია;

თერთმეტი საპატარძლო ჰყავ,

მზისა და მთვარის ფერია;

თერთმეტი ვაფიშვილი ჰყავ,

ერთად ჯვარდასაწერია...

9.

წვიმდა...

მეთოფეთა კოცონებით შეფაკულ
სველ კედელს რამდენიმე ცხენოსან-
მა ქარივით ჩაუქროლა... მხედრები მა-
ლალთალოვან ალაყაფში შეიჭრნენ —
სიბნელეს შეეფარნენ...

წვიმდა...

— ხელმწიფის ნახვა მსურს!.. მით-
ხრეს, ნავახშმევზე ჭადრაკით ერთობო-
დაო... — ჯიქურ მიახალა უფლისწულ-
მა ივანე ივანეს ძემ მმას თვისას თევ-
დორეს, რაკი ეს უკანასკნელი, სამორინე
პალატში, სრულიად მარტომყოფი იხი-
ლა.

თევდორე უფლისწულმა ძვირფასი
ქვებით ინკუსტრირებულ ავღანურ ჭად-
რაკს თავი მიანება, ნაწამები ფიჭვი ხა-
ლისით გადაყარა და ნადიმობიდან უდ-
როოდ მობრუნებულ ტახტის მემკვიდ-



რე ძმას, ჩვეულებისამებრ, უდრტ-
ვინველი ღიმილით მიაგება:

— მწყინს, ძმაო ჩემო, რომ კვლავაც
ხელმოკარულს გხედავ. აჲ, გულჯავ-
რიანს სანადირო ტანსაცმელიც არ გა-
ვიხდია... ეგრეც ვიცოდი... გახსოვს,
სულხალში, გრძნეულებმა რომ შეგვა-
გონეს, ფერიცვალების მერე, ახალი
მთვარე, მონადირეზე უფრო ნადირსა
სწყალობსო?..

— ხელმწიფე-მეთქი! — უკმეხად შე-
ახსენა ტახტის მემკვიდრემ.

— ნუ, ძმაო, ჩემო!.. — ღიმილითვე
განაგრძო თვედორე უფლისწულმა. —
სჯობს ჭავჭავიანი გული კვლავ სიყვარუ-
ლით მოიბრუნო... მამილო შეუძლოდ
შეიქმნა... თითქმის გამარჯვებულმა, ჭა-
დრაქს თავი მიანება, სახსრების ტკივი-
ლი მოიმიზეზა... მითხრა: კიდევ იფიქ-
რე, დამარცხებას ასე იოლად ნუ ურიგ-
დები, ეცადე, წაგების დროსაც რამე
იღონო — გამოსავალი ჰპოვო... თუ
ჰპოვე, დაიხსომე კიდევ და თამაშიც
დღილიდანვე განვაახლოთ... აი, რა ხა-
ნია ვფიქრობ, მაგრამ...

ტახტის მემკვიდრე ივანე ივანეს ძე
ძმას აღარ უსმენდა — სამორინე პალა-
ტი მიატრია... უეჭველი იყო, ხელმწიფეს
ნახვას მოუთმენლად ეშურებოდა...

განაწყენებულმა თვედორემ მიმავალს
თვალი სინანულით გააყოლა, მხრები
აიჩჩია, თავი უმწყოდ გადაიქნია და
კვლავ ჭადრაქს მიუბრუნდა...

წვიმდა...

სარკმელში სველი, სევდიანი წყვი-
ადი იშვრებოდა...

დიდი ხელმწიფე ივანე ვასილის ძე
მემკვიდრეს თავის საკანში დაუხვდა.
პერანგის ამარა ბრძანდებოდა, საწოლ-
ზე იჯდა — იატაკს ჩასცქეროდა... ჩას-
ჩერებოდა... აშკარა იყო — საზრუნავი
მოსძალდებოდა...

— თვედორე წუხდა: მამილო შეუძ-
ლოდ შეიქმნაო... — „მოიბოდიშა“ ტა-
ხტის მემკვიდრემ და მრისხანე ხელმ-
წიფის გვერდით, სავარძელზე ჩამოჯ-

— არც თუ მთლად შეუძლოდ ვარაუდობ
ორაზროვნად მიუგო მამამ.

იუჩეს.

— მართალია? — სამი უილაჯო შე-
ტყვის მერე, ჩვენმა „მამაცმა“ მეომრე-
ბმა, კენდენს ალყა შემოხსნეს და შელა-
მებამდის თავს თოფებით-ღა იცავდ-
ნენო! — საყვედურით იკითხა უფლის-
წულმა.

— მართალია. — მშვიდად უპასუხა
ხელმწიფემ.

— მაშ, ისიც მართალი იქნება, რომ
პოლონელთა და შვედთა შიშით, შენ-
გან ჭებულმა ოთხივე ვოივოდამ: თავა-
დმა ივანე გოლიცინმა, შერემეტევიმა,
თავადმა ანდრეი პალეციმ და ახნაურ-
მა შელკალოვმა სიბნელით ისარგებ-
ლეს, შუალამისას ცხენოსანთა რაზმები
აპყარეს და მათთან ერთად, ბრძოლის
ველიდან სამარცხვინოდ უქუიქცნენ?..

დიდმა ხელმწიფემ, ნაჩქარევ პასუხს,
წამიერი დუმილი არჩია...

— ხოლო, ღალატით განწირული და-
ნარჩენი ვოევოდები, — ხმა აღიმაღლა
მამის მღუმარებით შეგულიანებულმა
მემკვიდრე უფლისწულმა, — დიხაც
რომ, მტრის ხელთ ჩაცვივდნენ... პუშ-
კარებმა კი, ღმერთი დასწყევლის მათ
გაჩენას, სხვა რომ ველარა იღონეს რა,
გოდოლებზე მდგარ საყუთარ ზარბაზ-
ნებს ყულფები ჩამოაბეს და საცოდავე-
ბმა, თავები ზედ ლულეებზე ჩამოიხრ-
ჩვესო!..

— ვაი, რომ ეგეც სიმართლესა
ჰგავს... — კვლავ მშვიდად ჩაილაპარა-
კა ხელმწიფემ, მერე წამოდგა, წვიმით
შენამულ ღამეულ სარკმელს მიუახლო-
ვდა და მშვიდადვე განაგრძო: — მაგ-
რამ... მაგ სიმართლეზე უფრო მწარე,
კიდევ ერთი სიმართლე გახლავს... სუ-
ლთანმა მურად მესამემ კავკასიაზე ლა-
შქარი დასძრა!.. უეჭველია, მისივე სუ-
რვილით, დღეს თუ არა ხვალ, ყირიმის
ხანიც ხელს გამოიღებს... მშვენივრად
ვიცი, ვის რა წადილი აქვს, თუ ოსმა-
ლეთმა კავკასიონს გამოლმა, დარუბან-
დსა და ყაბარდოში შემოაღწია, მაშინ
აღარც მუჰამედ გირეი დაახანებს. სუნ-

ჩაზე ციხეს მოგვათხრევენებს... აზოვი-
დან მოყოლებული კავკასიის ჩრდილო-
ეთს მთლიანად დაიჭერს, ყირიმს და-
რუბანდს შეუერთებს. ჩვენს წინააღმ-
დეგ უწყვეტ ჩაქვს შექქმნის, სამხრე-
თისკენ ხელ-ფეხს შეგვიკრავს... ირანსა
და მთელს კავკასიას მჭილქვეშ იყო-
ლიებს!.. მერე ასტრახანსაც მისწვდება.
იუბზეებს მხარს მისცემს და... მორ-
ჩა!.. ყური დამიგდვ. შეილო ჩემო,
ასეთ ყოფაში დასავლეთთან ომი არ
გვარგებს, მოთმინება გვჭირდება!..
ვცადოთ, ეგება. სტეფან ბატორი რო-
გორმე ზაზე დავეითანხმოთ...

— ვაი, სირცხვილო!.. — ზეწამოიჭ-
რა უფლისწული. — დიდი ხელმწიფე,
მეფე და დიდი მთავარი, შთამომავალი
თვით ბრწყინვალე კალიტასი, უღირს
პოლონელებზე აღზევებულ ვილაც
თვითმარქვია უნგრელს, სტეფანე ბა-
ტორს მუხლმოყრილი ზავს ევედრება!..
— ხმა-მეთქი! — იფეთქა ხელმწი-
ფემ.

— არამც და არამც! — აღარ შეეპუა
ტახტის მემკვიდრეც.

თევდორე უფლისწულს ქადრაჯზე
ჩასინებოდა...

წვიმდა. უიმედო, პირქუში ღამე დას-
წოლოდა ლეთისმშობლის მიძინების
თოვლივით თეთრსა და მოწყენილ ეპ-
ლესიას...

10.

იუჰანის ცხენი მეგზურს სადავით მი-
ჰყავდა.

სენმოძალებული და მგზავრობით
ილაჯგაწყვეტილი დიდვაჭარი ქარავანს
კულში მოჰყვებოდა... ნაბაღში გახვე-
ულს თვალნი საცოდავად მიელულა,
უნაგირზე თავს ძლივსლა იმაგრებდა და
ბედს მინდობილი სევდიანად ლიღინე-
ბდა:

— ქართლელი კაცი მგელსა ჰგავ,
ვახელი კაცი — ტურასა;
ვახელი კაცის პირიშე —
ჩაარაკრავებს ეულსა...

ორმოციოდე ჯორ-ცხენისგან მსულ-
გარი ქარავანი უღელტეხილზე მიიმედ
გადაემართა, თავქვე დაეშვა და ლამის
გასათევად შეგულბულ ზეგანზე გაიშა-
ლა. ქარავანს თან ათიოდე მექარავნე,
ამდენივე შეიარაღებულ მცველი და
მეგზურნი ახლდნენ.

იუჰანმა მცველთა მეთაურს უხმო.

— მახარე, აქ მო!.. სოფლამდე არც
თუ ისე დიდი გზა გვიძევს. ერთ ეგზე
მეტი იქნება... თან სახსრებიცა მტებს.
ეტყობა ამინდის არი... სჯობს ვიაროთ!..
მექარავნეებს უბრძანე, პატრონმა ეგრე
ინება-თქო!

წყაროსთავს პირქვე წამოხობილმა ლე-
კმა მეგზურმა ყური მოჰკრა იუჰანის
ნათქვამს, გაიტრუნა — დაელოდა ვიდ-
რე სოფლისკენ მაშურალი დიდვაჭარი
ცხენს ბილიკიდან უგზოზე გადაიყვან-
და, მერე წამოიწია, წყლით შელურწუ-
ლი ტუჩ-ულვაში ქულაქას შეაწმინდა,
გარემო ქურდულად მოათვალეირა და
რაკი მაკქერალი ვერავინ დაიგულა,
თავი ხშირ ბარდნალს მისცა.

...ციოდა.

შუაცეცხლთან მიდგმულ ხის მოგრძო
ხონჩაზე ორად გახლეჩილი კეცა-პური,
ჯამით ხაჭო, ცხვრის ყველი, არუიანი
ხელადა და გამოუქნელი მოზურის წყვი-
ლი ყანწი ეწყო

იუჰანი და მისი მასპინძელი, სიჭარ-
მაგეს კარგა გაცდენილი თუში, აბალო
ბეროძე, შეგვიანებულ ვახშამს მისხლო-
მოდნენ.

ჭერბოში ბორიყი სისინებდა.

შუალამის მთვარე დაპნათობდა ბე-
როძიანთ სახლ-კარს.

ყარაული თვლემდა.

მექარავნენი ყორისძირს მიყრილიყ-
ვნენ, თავქვეშ თექალთო-უნაგირები
ამოეგოთ და მგზავრობით ქანც-მილე-
ულნი ღრმა ძილს მისცემოდნენ. იქვე,
ყორის გასწვრივ, საპალნეყარილი ჯორ-



ცხენი ჩამწყრივებულყო, ქვა-ტიხრზე მიფენილ თივა-ბალახს გერგილად მისდგომოდა და ზანტად, უგულოდ ცოხნიდა.

ბეროძის ქალმა თალაღემ ხინკალი შემოიტანა, შეორთქლილი გობი ხონჯაზე დასტოვა და იქაურობას კდემანარევი ღიმილით განერიდა.

— დაქალებულა. — ჩაილაპარაკა იუჰანმა. — დროა სასიძო ნახო!

— სანახავი რაა! — გაეცინა მასპინძელს, — მთხოვენლი ბევრ ჰყავ, ნარჩევ ვი ერთი... კარგი ვაჟია, ორბის მართვესა ჰგავ... მამამისი იჩოი საყდრის მხატვარი იყო, ღმერთმ სუ ნათელში ატაროს იმისი სული!.. რაღაი ექნა ობოლასაც?... ისიც მამის კვალს გაჰყვა... სახელიც მამისებრ კარგ დაიგდო... ეხლა ბარშია, მუხრანბატონიანთ კარის ეკლესიას ჰხატავს... ნაენკენობევს ქორწილი გვაქვს დანიშნული, მაგრამ რაღაის ამბობენ, კახთბატონი ოსმალოსთან შებმას აპირებსო.

— თუ ეგრეა, აბალო ჩემო, საქორწინო კურატს საბელს ნუ ახსნი!.. ალექსანდრე მეფე გონიერი კაცია, ზავს იქმს, ოსმალოს არ შეებმება. — დარწმუნებით მიუგო დიდვაჭარმა, მერე ხინკალს წვდა, ერბოში ამოავლო, ჩაწუწუნა და მშვიდად დასძინა: — ეამია, ქვეყნის დოლაბი წაღმა ბრუნავს. ეამია — უკუღმა. საცა არა სჯობს, გაცლა სჯობსო, ნათქვამია. ეგ მეფემაც იცის. იცის და დოლაბის წაღმა დაბრუნებას ელოდება... ოსმალო ეხლა ძლიერია, მაგრამ ღმერთზე ძლიერი არა! ეგრემც შენც კარგა იყავ და შენი ჭილაგიც!.. ეპ, აბალო ჩემო, ადამის აქეთ ყველანი ცოდვილები ვართ, იმდაცა გეტანჯავს უფალი... ხვალ ადრიანად გაღვიძება მმართებს, მამლის ყვილს თან უნდა ავყვე, დიდი გზა მელის... ეგებ ცოტა წამთვლიმოს, თორემ, ეს ბოლო დროა, უჯანობასთან ერთად უძილობაც მტრად მომეკიდა...

მასპინძელი ნდობითა და ყურადღებით უსმენდა სტუმარს.

ამბობენ მეფე ალექსანდრეს რუ-

სთა ხელმწიფის იმედი აქვს...
ქრიანად ამოსტევა მან.

— ეპ, ვინ იცის, იქნებ აქვს კიდევ, მაგრამ ჭერჭერობით მოსყოვი უფრო შორს არის ვიდრე სტამბოლი ან ეახვინი... ეგეც არ იყოს, რუსთა ხელმწიფეს თავისი უჭირს, კარგა ხანია რაც ლიტვის კოროლთან სისხლსა ღვრის, ოსმალოსთვის სადა სცალიან?... ჭკუიანი კაცი ხარ, აბალო ჩემო, გაგეგონება ოსმალოს ძალა, ჭერ როდის იყო, სელიმ სულთანმა რუსთა ხელმწიფეს თერგზე ციხეები რომ მოათბრევიდა და მეციხოვნე ჭარი ასტრახანში ჩააკეტინა... ეხლა უფრო აღზევდა ოსმალო, ჩვენსკენ მუსტაფა ფაშა დასძრა, დარუბანდისკენ — ყირიმის ხანი... ირანიც ზო შამხნარში გატრუნულ მშვიერ ლომსა ჰგავს, თავის დროს ელის... წელანაც გითხარ, დიდი უბედობის ეამი გვიდგას-თქო... — ოხვრით დაასრულა იუჰანმა და დასძინა, — ღვთის გარდა ჩვენი მშველელი არავინ არის!..

— ეგრეა, ეგრე ყოფილა და ეგრეც იქნება! — კვერი დაუტრა მასპინძელმა.

წყვდიადში ხანჯლის შუქი გამოკრთა, მთელმარ ყარაულს ბეჭებსშუა ეღვასავით გაუარა და სისხლით შესვრილი წყვდიადშივე გაუჩინარდა.

ყორეზე ლანდები გადმოფრინდნენ. უჩუმრად, ხელუქცევად დაკლეს მძინარე მექარავნენი და ბეროძიანთ სახლს მიაშურეს.

შეხალშემართულმა ყმაწვილმა ლეკმა კიბე ფოცხვერივით მარდად აიარა, ჭერხოს მიაყურა და იქვე, ღია კართან გარინდული ხელსაყრელ წამს დაელოდა.

ჭერხოში თალაღე საწოლს შლიდა, სტუმრისთვის ცდილობდა, ტყავს ტყავზე სათუთად აგებდა... უცებ, თითქოს მეტისმეტმა მდუმარებამ შეაკრთო, საქმეს თავი მიანება და თვალბეჭში შიშჩამდგარი სივრცეს გაუყურდა.

შეხალშემართული ეღალი ფოცხვერი მონუსხულივით მისჩერებოდა ბეროძიანთ მშვენიერ ასულს.

თალაღემ შეჰკივლა...

თენდებოდა.

ქვეყანას ჯერ კიდევ ეძინა.

თუშების სოფელს და ქაე-ციხეებს დილის მსუბუქი ნისლი დაჰფენოდა.

ბორცვებს იქეთ, ფერდობზე, ჩვილ-ატაცებული ზელჯობიანი მოხუცი გამოჩნდა, აღმართზე ამოსულმა მზის შუქი თან ამოიყოლა და თუშთა სალოცავს მიაშურა.

ხმა:

— წმიდა გიორგის კარზედა

ხე ალვად ამოსულია,

ზედა დასხმია ყურძენი —

საჭმელად შემოსულია.

იმის ნახვევი ქალ-ვაფი

შეადა შემოსილია!

მოხუცმა ჩქარი ნაბიჯით აიარა აღმართი, სალოცავ ნიშთან ჩვილი ძირს ჩამოსვა, სარეკელი მოსძებნა და მუხის ტოტზე ჩამობმულ ძელს გამეტებით შემოჰკარა. ძელის ყრუ, დაგუბული გუგუნი მოეფინა მძინარე არეს...

ხმა:

— ლეკების მოსვლას ამბობენ,

გატეხას ჩაღმის შთისასა,

დადგომას ეველურთის სოფელს,

უკულმ ჩახდომას მზისასა;

გადმოსვლას ქვათენთის მთაზე,

ზედ დახურვასა ცისასა;

ქანქანით შესვლას ამბობენ,

გატეხას გალაენისასა!

შიგ დატანასა ამბობენ

სამოცის ვაგვაცისასა!

გუგუნებდა ძელი. ელდანაცემი სოფელი იღვიძებდა — ნაგაზები ყუფდნენ, ჭიხვინებდნენ ცხენები, ნამძინარევი თუშები კარ-ფანჯრებს აწყდებოდნენ...

ვილაც თავლისკენ გარბოდა...

სხვა იარაღსა ისხამდა...

სოფლის შუაგულში, საჯაროზე ხალხი გროვდებოდა...

ხმა:

— ლეკების მოსვლას ამბობენ,

გატეხას ჩაღმის შთისასა!

დადგომას ეველურთის სოფელს,

უკულმ ჩახდომას მზისასა;

გადმოსვლას ქვათენთის მთაზე,

ზედ დახურვასა ცისასა..

გუგუნებდა ძელი — მოხუცი გამეტებით იქნევდა სარეკელს...

საჯაროზე მხედარს მხედარი ემატებოდა — მოაგელვებდნენ ცხენებს, მოედანზე მორევივით ბრუნავდა თუშთა მხედრიონი...

ბერიკაცები ერთად შეყრილიყვნენ...

ხმა:

— ჰე, ღმერთო, თუშის შეილები

ლხენის მწიკვს ვაწებთ ჭავრშია,

არა გვაქვს სტუმრის სურვილი,

ვართ მუდამ ლაშქრობაშია!

გვაწუხებს ლეკი, თათარი,

ჩავმდგარვართ სისხლის ღვარშია..

გუგუნებდა ძელი. მხედარს მხედარი ემატებოდა — საჯაროზე მორევივით ბრუნავდა თუშთა მხედრიონი...

დედაკაცები ბანზე შეყუჟულიყვნენ:::

ხმა:

— ვტირით და ვტირით დედანი,

ურჯლომ შეგვაშინაო;

კარზე მოგვდიან ძალითა,

სტუმრულად დიან შინაო;

ნეტავ, ჩვენს მეთოფეგებსა,

ძილით ვინმ დააშინაო,

პირიყ წყლით გააღობონა,

თოფებიც დაუგრილაო...

ძელის გუგუნი წოწრებანთაც მისწყვლომოდა — პაპი და მისი ოთხი უფროსი ძე იარაღს პერანგზევე ისხამდნენ...

ხმა:

— ცოტა ვართ თუშის შეილები,

მოთაც ვართ უეყოთისა,

შუაში ედგევართ, ყოველ მხრივ

ურჯლო შემოგვესიო;

ხმაღ-ხანჭლის ძალითა ეცხოვრობთ, —

ვით ვაგვაცობის წესია!

გუგუნებდა ძელი. შავითმოსილი დე-
დაკაცი ყორემდე გამოედევნა თავის
ერთადერთ ვაჟს...

ხმა:

— აღარ შეჰხარის დედა შეილს,
და — ძმისა, ცოლი — ქმარსაო,
წავალს სადმე მდევარსა,
შინ მოიყვანენ მკვლარსაო!
არცა რა გვაქვას დიაცებს.
აბჯარ ავისხათ ტანსაო!

პაპაიმ და მისმა ოთხმა ვაჟიშვილმა
ცხენები საჯაროზე მოაგდეს. მხედრებ-
მა ყოყინა დასცეს — თავქვეზე ზვავი-
ვით დაქანდა თუშთა მხედრონი... ძე-
ლის ხმა შეწყდა, სოფელში კვლავ მყუ-
დროებამ დაისადგურა...

— მტრობისა წყალო, მდინარო,
გრილო, გრილისა შთისაო,
ჩამთქმელო თეთრი ცხენისა,
ზედ კარგი ვაგეცისაო...

შებინდებულყო. ტყვე-ქალებითა და
დავლა ალაფით მოდიდებული მომხე-
დურთა რაზმი ხეობას მიჰყვებოდა. მო-
არულთ, წინ, სახედარზე უმწეოდ და-
კოსებული, ხელ-ფეხგაკრული საბრა-
ლო იუჰანი, ყირიმულ თათართა ცხენ-
ალმინი მეთაური და ხუნძახელი მთაე-
რის ძე — მუსაბეკ მიუძღვოდნენ. ელა-
ლი, ძვირფასი მოსასხამი და ძვირფა-
სივე თოფ-იარაღი ამშვენებდა მუსა-
ბეკს — ყორნისფერ ულაყზე მოხდე-
ნილად ამხედრებულ ფოცხერს...

მოშორებით, მათარახებშეღერებულ
თარაქმა მხედრები ერთმანეთზე მითო-
კილ ტყვე-ქალებს მოერეებოდნენ.
მხოლოდ ბეროდის ასული თალალე შე-
ესვათ ცხენზე...

მუსაბეკს თვალები უკან რჩებოდა,
ეტყობოდა, გულში ღრმად ჩაწვდომო-
და ქერათმინი თუშის ქალის სილამა-
ზე.

ქვეითნი სამოსკოვე აბრეშუმით და-
ტვირთულ ჯორ-ცხენსა და ნალაფარ
ხარ-ძროხას ამოსდგომოდნენ...

— მოსკოვამდე რა ხანი გინდა? —

ჰკითხა ყირიმელთა მეთაურმა მუსაბეკს.

— ორი თვე.

— უკან?

— უკანაც იგივე! — მკვახედ მიუგო
დიდგეჰარმა.

მეთაურმა გადაიხარხარა.

ტყვემ იქვით ახედა მოძალადეს, სუ-
რდა შეეცნო, რას მოასწავებდა მისი
უადგილო, უშნო ხარხარი.

— რუსეთს რა მიგქონდა? — კვლავ
ჰკითხა მოძალადემ.

— აბრეშუმი. — უპასუხა იუჰანმა.

— სხვა?

— რა სხვა?

მოძალადემ ისევ უადგილოდ გადაი-
ხარხარა.

იუჰანმა დუმილი არჩია.

აღმართს შეუდგნენ...

მხედრებმა მათრახები აატყლაშუნეს
და ილაჯაფწყვეტილი ტყვე-ქალებიც
იძულებით დაჰყენენ მათ ნებას — ნა-
ბიჯს უმატეს...

ხმა:

— გებრალბოდეთ, სწორებო,

მივდივართ უძებარია!

გამოგვიყვანეს ლეკებმა.

გამოგვიქარეს კარია;

მოგვიყლეს ძმანი, მამანი...

სისხლისა დადგეს ტბანია!

ველარ ვიტირეთ მოკლულნი,

ვერ დავაფინეთ თმანია.

მოკულთ დაჰკრეს მკლავები,

უბეს ჩავვიდეს — შწარეა!

დაგებურეს ძმა-მამის ქულნი,

გვწაღდა — მოგვეკლა თავია...

ავდეართ სალევო მთაზე,

უაღლმა ჰბერავს ქარია;

ესრია? არცა ქარია...

მამა-მამთ ცოდვა-ბრაღია...

დავღეწეთ საყურ-ბეჭედნი.

მით დაინიშნეთ გზანია;

მკლავით ვიყარეთ. ზალტები —

მდევართ გაიგონ კვალია...

იციოდეთ, თუშის შეიღებო,

ურჯულოს ზელში ვარია,

გაჰმევენ ცხენ-კეცის ზორცსა,

თავს დაგვაქციეს კანია!..

მდევართა მოწინავე რაზმი ქარაფს მოადგა.

პაპიმ შორით შენიშნა სალევო აღმართის წერილად შეფენილი კაცნი და ხვასტავი, მეფის ნაბოძები უბელო თეთრონი ყალუხე შეაყენა, დანარჩენებსაც დაელოდა და, როცა ყველანი შემოიკრიბა, მცირე თათბირი ქმნა — მდევარი ორად გაჰყო, ერთ ნაწილს სათავეში თუშთა შორის სახელიანი მეომარი ქორთოში ჩაუყენა, ხოლო მეორეს თვითონ წარუძღვა.

საუცხოო სანახავი იყო წოწრეთ-პაპაი, მართლაც ქორსა ჰგავდა — უაბჯროსა და უჩაფხუტოს თოფ-იარაღი პერანგზევე ესხა...

ხმა:

— მაშინ კარგია კი ყმა,
რა დილა ბინდზე დგებოდეს,
იკვამდეს გრილსა რკინასა,
ომს ვიქამ, იმუქრებოდეს;
ლურჯათ ხრავდეს ლაგამსა,
წაღმა-უქულმა ბტებოდეს...

სალევო მთას გადაცდენილ მომხვდურებს ლამე ტაფობში მისწოდათ. არც ენაღვლათ, რადგან თავი სამშვიდობოს დაეგულებინათ და ბანაიცი იქვე დაეგდოთ...

შუა ველზე კოცონი ბრიალებდა.

ქარბაგნი ცეცხლთან მიმსხდარიყვნენ, ცხენ-კვიცი დაეკლათ და შიშოლისგან კუჭმოძალეებულნი სამწვადე ნაკვერჩხალს-ლა ელოდნენ...

ჭაბუკები ტყვე-ქალებს მისდგომოდნენ, ცალ-ცალკე დაეთრიათ, სათითაოდ წელქვეშ ამოეგდოთ და სვედაწყყველილთ ურცხვად, უნამუსოდ ჩიგინდნენ...

ამ ამბის შემსწრე საბრალო იუჰანი საპალნეებთან მიგდებულიყო, თვალეზი სიმწრით დაეხუჭა და ლაწვეკრემლიანი არსთაგამრიგეს მხოლოდ ერთს-ლა ეხვეწებოდა...

— სოდომი და გომორა, უფალო, სოდომი და გომორა!

ყირიმელთა მეთაური განმარტობით ისხდნენ. პირველი ალექსანდრე მეფისგან რუსეთს წარგზავნილ ფარმანს დასცქეროდა, მეორე კვლავ ქერათმიან თუშის ქალს უმზერდა.

თალაღეც ცალკე იჯდა. გაქვავებულყო, თვალგამშრალი სიკარიელეს მისჩერებოდა...

— გამზათ, ცხენები! — ბრძანა უცებ ხუნძახელთა მთავრის მეგვიდრემ, მერე წამოდგა, ყირიმელთა მეთაურს ფარმანი გამოსტაცა, დაახვია, უბეში შეინახა და ხმადაბლა უთხრა: — გეთ!

— რატომ? — გაუკვირდა ყირიმელს.

ვერც მსახურ გამზათას გაეგო ბატონის წადილი.

— ცხენები-მეთქი! — გაუმეორა მუსაბეკმა.

— ცხენები!?

— ჰო, ოთხი ცხენი, ორი ჩვენი, ორიც იმათთვის!

— ვისთვის!? — კვლავ იკითხა ყირიმელთა მეთაურმა.

მუსაბეკმა იუჰანზე ანიშნა.

ყირიმელს აღარაფერი უთქვამს, ადვილად მიხვდა, მეოთხე ცხენი ქერათმიანი თუშის ქალისთვის რომ უნდოდა მთავრის მეგვიდრეს.

კოტა ხნის მერე ოთხი ცხენოსანი გაშორდა ვნებიანი ღრეობით შებილწულ ბანაკს. ისინი გამზათას გარდა არავის შეუნიშნავს...

გამზათა კიდევ კარგა ხანს იღვა გზის გასაყართან. გული ცუდს უგრძნობდა — აჟად ენიშნა ბატონიშვილის ასე უჩემრად განრიდება. ფიქრობდა, თუმცა ფიქრის თავი სულაც არ ჰქონდა, რადგან ნიაგით მონაბერი მწვადის სურნელი ნესტოებში უღიტინებდა და, ორი დღის მშვიერს, კვიცის გულ-ღვიძლი ქვეყნად ყველაფერს ერჩია. გამზათა სწორედ ის მეგზური ლეკი გახლდათ, მეჭარავნენი ზეგანზე ქურდულად რომ მიატოვა და ყირიმელ თათრებს ლალატით მათი ადგილ-სამყოფელი მიასწავლა.

ცხენოსნები თვალს მიეფარნენ...

გამზათამ ამოიოხრა, უამური ფიჭვი
ხელის აქნევით მოიშორა და კოცონის-
კენ ჩალუხ-ჩალუხით გამოქანდა. ცეც-
ხლთან მისული მუხლებზე დაეცა, შამ-
ფურს სულუხსრად მიწვდა, მაგრამ
მწვადის გემება აღარ დასცალდა...

მიდამო თოფების გრილმა გააყრუა...

პირველმა ტყვიამ მოლაღატის გუ-
ლი მონახა — გამზათა შეტოვდა, შე-
მობრუნდა და მწვადიანად კოცონში
ჩაემხო...

მღევართა რაზმი ორკაბი მეხვიით
დაატყდა თავს მომხედურთა ბანაკს...

ხმა:

— ღვთის მადლს მიენდო პაპი,
ფრანგულს გაიკრა ხელია,
თან ახლავს თეთრი ვიორჯი,
გაკირდეს — მშველელელია...
თავს ადგას იმის გვირგვინი,
ხელთ იმის ლაბტი სწერიი;
ოთხი მხრით უპრის მახვილი,
ოთხზე მხრივ ქვარი სწერიი!
ომის ავარდა გრივალი,
სიტყვა სათქმელად მწელია...
ისე იმსხვრევა ხმალ-შუბი,
ვითამ გამხმარი წნელია,
ციდან ჩამოდის ფიფქივით
ტყვიის ნაძობი ცხელია!
ხოცა და ზოცა მომხედური,
სისხლის ტბა დადგა ვრცელია...

ბრძოლა ისევე უეცრად დამთავრდა,
როგორც დაიწყო — თუშებმა ჩამოიჭ-
ვეითეს, ევერო-ბალახი ჩაბლუჯეს და
სისხლით შესერვილი ხმალ-ხანჯრები
ზედ შეაწმინდეს.

პაპაიმ ტყვე-ქალებს გახედა.

ქალები ერთად შეყუჟულიყვნენ,
მერე ერთადვე დაიძრნენ და განაჩენის
მოლოდინში შორი-ახლოს შეყოვნდნენ...

წინ სამოსშემოკლილი პატარა გოგო
იდგა. ალგზნებულოყო, თვალეში უც-
ნაური ცეცხლი უელავდა — ვერ მიხ-
ვდებოდით სიხარულისა იყო იგი თუ
მწუხარების?...
პაპაიმ ხელი წაიღო, სურდა ბირკებ-
შერეულ თმაზე შეჭებოდა პატარას,

მაგრამ გოგონამ არ დაანება მისთვის
შუბლი მრისხანედ შეიჭმუნა...

— ნუ, შვილო, — ნუგეშად ეს-ლა
მოახერხა ნაღველდაქცეულმა პაპაიმ,
— იცოდე ეამი სიზმარია, ჩაივლის და
უცოდველ ტანჯვას სიხარულით შეგი-
ცვლის!

11.

კოცისპირულად წვიმს.

უდაბური მზით გახუნებულ ოსმალთა
ალამს კალთები მოუქცევს, კარვის
ჭოკს უმწეოდ შემოტმასენია და წვიმა-
ში გარეთ დარჩენილი სველი ფრინვე-
ლივით გარინდელა.

კარვის წინ ოსმალთა ქარის წინამძ-
ლოლი ლალა მუსტაფა ფაშა დგას... ავი,
უემური სახე აქვს ოსმალთა სარ-
დალს... ბოროტი, ჭროლა თვალეები ივ-
რის ჭალებისთვის მიუპყრია...

აწვიმს ქვეყანას... წელან მთლად და-
შშრალი ივრის კალაპოტი მღვრიე ნა-
კადებით ივსება — მდინარე ძალას ივ-
რებს, თითქოს სურს წინაღუდგეს კა-
ხეთის წასალეკად მომდგარ ოსმალთა
ლაშქარს...

ერთად შეკგუფული ოსმალთა სარ-
ლები მოუთმენლად მისჩერებთან თა-
ვიანთ სიტყვაძვირ ფაშას — ბრძანებას
ელის კახეთის მსუყე სანახების დასარ-
ბევად დაგეშილი თურქთა ლაშქარი...
მუსტაფა ფაშამ ხელი შემართა...

ცულმა კარვის შუა ბოძი ძირში გა-
დაჩეხა...

ჩამოიქცა კარვის გუმბათი...
მოწინავე იანიჩრებმა ცხენები მდი-
ნარეში შეაგდეს...

დაიძრა ქარი — შავად მოეფინა ივ-
რის რიყეებს...

ხელი შემართა აქამდე წნორებს შე-
ფარებულმა ალექსანდრე მეფემაც,
მხლებლებს ანიშნა მომყევითო და ცხე-
ნი წნორებიდან ტრიალ მინდორზე გა-
მოაჭენა...

— ისკანდერ-ხან! — აღმოხდა ვილა-
ცას.

მდიდრულად მორთულ არაბულ ტა-
იჭზე ამხედრებულმა მუსტაფა ფაშამ
კლასს გახედა, მერე ცხენი სარდლე-
ბისკენ შემოაბრუნა და მზერა მანუჩარს
გაუსწორა.

— ?!

— კახთა პატრონი ალექსანდრე და
მისი უფროსი ძე ერეკლე. — დაუდას-
ტურა სამცხის ყოფილმა ათაბაგმა.
ფაშას გაეღიმა.

სახელდახელოდ გამართულ ქოლგებ
ქვეშ, ცალკერძ ოსმალო ფაშა და ცალ-
კერძ კახთა მეფე ალექსანდრე სხედან.

— ბედნიერი და ალაპის გამარჯვე-
ბის საყრდენი ფადიშაჰი კმაყოფილი
დარჩება შენი მორჩილებით. — დინ-
ჯად დაიწყო მუსტაფა ფაშამ და დინ-
ჯადვე განაგრძო, — მინდა ვიცოდე,
სამაგიეროდ რა წყალობას ელოდები
ქვეყნის მპყრობელიდან?

— უწინ მამისა ჩემის მეფე ლევანის
სამფლობელოში და აწ სპარსთა ხელში
მოქცეულ ჩვენი ციხეების უკან დაბ-
რუნებას და რჯულის არშეცვლას. —
მტკიცედ თქვა მეფემ.

მუსტაფა ფაშამ ყურადღებით მოის-
მინა ალექსანდრეს ნათქვამი, თვალები
მოკუტა, მერე კახთა ბატონს გამომც-
დელად მიაჩერდა და ანკესივით გადა-
უგდო:

— სარწმუნოების დაგდების ნაცვ-
ლად მოწყალე ფადიშაჰი ჩემს მიერ
ოტებული დაუღხანის სატახტო ქალაქს
თბილისს გპირდება.

— მინდა გაუწყო, რომ ირანის შაჰმა
ქართლის ტახტი კვლავ სვიმონს დაუ-
ბრუნა. — თითქოს სხვათაშორის მიუ-
გო მეფემ.

სვიმონის ხსენებაზე მუსტაფა ფა-
შას ნირი ეცვალა. შეცბა. არაფრად
ეკამნიკა ეს ამბავი, მაგრამ აღარ შეი-
მჩნია, თავს ძალა დაატანა და დამცინა-
ვად ჩაიჭირჭილა:

— ჰო, გულუხვია ირანის შაჰი... აღ-
ვილად თმობს ყველაფერს რაც მას
აღარ ეკუთვნის...

მეფე ალექსანდრემ ჯერ ^{ერეკლეს} ^{მეფის} ^{ქვეშ}
გაჩერებულ თურქ სარდლებს გახედა,
მანუჩარს დააკვირდა და მზერა ივრის
ქალაში გაბირულ ოსმალთა ლაშქარზე
გადაიტანა.

მუსტაფა ფაშამ მეფის მზერას თვალი
შეასწრო, მიხვდა — საკადრის ზეგავ-
ლენას ვერ ახდენდა კახთა ბატონზე
წვიმაში მდგარი ვალუმპული მისი ლა-
შქარი. ბრაზი. მოერია, მაგრამ თავი
კვლავ შეიკავა და ცბიერი ღიმილით გა-
ნაგრძო:

— ჰკუიანი და ქვეყნის ერთგული კა-
ცი ხარ, ისკანდერ-ხან, მაგრამ მეშინია
მაჰმადის რჯულით გაპატიონების
უარით ფადი-შაჰის რისხვა არ მოიმკო...
ასლან ხან! — ხელი ხელს შემოჰკრა
ფაშამ, ისე რომ ბავიდან ღიმილი არ
მოსცილებია.

ასლან-ხანი ფაშას მიეახლა. თავი
მდაბლად დაუყრა და უბიდან კახთა მე-
ფისთვის კარგა ნაცნობი გრაგნილი
ამოიღო. გაშალა...

— წაიკითხე! — ანიშნა ფაშამ.

— რუსეთის დიდ მეფეს და მთავარს
დიდ ბატონს მდაბალი თაყვანისცემა.
უწყებულ იყავ რომ შორეულ ქვეყნი-
დან, მაგრამ აზრით ახლო მყოფი შენი
ალექსანდრე სალამს გიძღვნის... — და-
იწყო კითხვა ასლან-ხანმა, მაგრამ ფა-
შამ მაშინვე შეაწყვეტინა...

— კმარა!.. — თქვა მან და ალექსან-
დრეს შეაჩერდა. — ყური დამიგდე, ის-
კანდერ-ხან... დიდის სულთანის ძლიე-
რებას ამიერიდან წინ ველარავინ აღუ-
დგება... მოწყალეა ბედნიერი ფადიშა-
ჰი, მაგრამ ორგულუმს უმოწყალოდ
სჯის! შენი ერთგულების დასტურად
ისლა დაგრჩენია, რომ კახთა ლაშქარი
შეკრიბო და დიდი ფადიშახის დროშის
ქვეშ დადგე!..

— ლაშქარი მზადაა. — მშვიდად
თქვა მეფემ.

— ვიცი. — ორაზროვნად გაეღიმა
მუსტაფა ფაშას.



მთავრით გადასჯაშეხებულ უდაბურ ტრამალზე მტერის თეთრ ბუქში გახვეული ათოდუ მხედარი გამოჩნდა...

მხედრებმა ტრამალი გადასერეს...

ალმარის შეუდგენენ...

ქვის მაღალ ვალავანს ჩაუქროლეს და რკინით შეკედილ მონასტრის კიშკარს მიადგნენ. მონასტრის მყუდროება, კარზე მათრახის ტარებით ატეხილმა ხმაურმა შეარხია.

სენაკიდან ნამძინარევი მორიგე ბერი გამობანცალდა, კიშკართან მივიდა, სათვალთვალო სარკმელი გამოაღო და ყიზილბაში მხედრების დანახვაზე სწრაფადვე მიხურა.

ამასობაში სხვა ბერებმაც გამოიღვიძეს, სენაკებიდან ეზოში გამოეფინენ და ელდაცემულნი მონასტრის კიშკარს მიაჩერდნენ...

— გააღე! — ბრძანეს გარედან.

მორიგე ბერმა დანარჩენებს გახედა, მაგრამ მათ სახეზე ძრწოლის გარდა რომ ვერაფერი ამოიკითხა, საკუთარ თავს დაეხდო, პირჯვარი გადაისახა, კარს ურდული შეხსნა და მომხვედურებს გზა უტია.

მხედრები ჩამოკვეითდნენ. დამფრთხალ ბერებს გვერდი აუქციეს, ეზო გადასტრეს და ეკლესიის ზღურბლთან შეყოვნდნენ...

ყიზილბაშთა წინამძღოლმა თავიდან თორმეტნაკეციანი თეთრ-წითელი დოლბანდი მოიგლიჯა, მიწას დაანარცხა და ამალიანად ეკლესიაში შევიდა.

გაოგნებულმა ბერებმა ერთმანეთს გადახედეს.

ეკლესიაში შესულმა „უცნაურმა სტუმრებმა“ კანკელის წინ მუხლი მოიყარეს, კარგა ხანს იდგნენ მდუმარედ, მერე წინამძღოლმა თავი ასწია, პირჯვარი გადაიწერა და მზერა აბსიდის კედელზე გამოსახულ მაცხოვარს მიაპყრო...

— უფალო, შემინდე განდგომაი შენგან ყაზვინიდან ვიდრე აქამდე! — თქვა მან და წამოიშრათა...

სხვებიც წამოდგნენ... შეჩვეულნი

— სვიმონ მეფე! — აღმოხდათ ეკლესიის კართან შეჩვეულ ბერებს...

„სახელითა ღმრთისათა და მეოხებითა წმიდისა ღმრთისმშობლისითა და შეწევნითა ნათლისმცემლისათა, აღვადგინე წმიდა ესე ეკლესია მე აშოთან მუხრან-ბატონმა სადიდებლად და სალოცავად სახლეულისა ჩემისა და სახსრად სულთა ჩვენთა. უფალო, მეოხე ექმენ პატრონსა ჩვენსა აშოთანს, კარისმძღვარსა სტეფანოზს და გალატონთა: მიქელს და ეფრემს, და მონასა შენსა თილიძეს. ამინ!“ — ჩაიკითხა მხატვარმა ეკლესიის ფრესკებიან ედელს წამის წინ მიქარგული ესე წარწერა, ყალამი გაწმინდა, ჩამოღვენილ სანთელს შებერვით სული მოუსწრაფა, ეიწრო სარკმელში მომზირალ განთიადის იისფერ ციას თვალი შეავლო, ძილმორეული პირისახე ხელ-მაჯით მოისრისა და იქვე, კუთხეში მიგდებულ ფალასზე მიწვა. მიიძინა.

ენკნობა დღეს მუხრანელებს დიდი ზეიმი ჰქონდათ — აშოთან მუხრან-ბატონს დრო-ყამისა თუ ავებდობის მსახურალი ხელით შერყვნილ-შელახული კარის ეკლესია საგულდაგულოდ აღედგინა და აღდგენილც საყდრის ხელახლა საკურთხევლად წილკნელი ეპისკოპოსი კირიონი ეხმო. კირიონს საყდრის კურთხევა უკვე მოემთავრებინა და ეხლა, მუხრან-ბატონის სახლეულისა და სტუმრადწვეულთა წინაშე მდგარი ქადაგებასაც ამთავრებდა...

— და ილვიძებდეთ ბჭესა ეკლესიისა ამის წინაშე და სცვიდეთ ზღურბლთა მისთა შესავალთა, რათა ღმერთმან ნეტარულად გამოგაჩინოსთ, და განეკრძალენით და მოისწრაფედ ეკლესიად, რათა ქრისტემან დაიმკვიდროს თქვენს შორის დასთრგუნით მტერი ჩვენი

იესუს მიერ, უფლისა ჩვენის თანა მამასა და სულიწმინდითურთ. ამინ!

— ამინ! — აღმოხდათ შერებილთა და მუხრან-ბატონის წვეულნიცა და სახლულნიც ეკლესიისკენ დაიძრნენ. ზღურბლს პირველმა სვიმონ მეფემ გადააბიჯა.

— ეკლესიასა შინა შერებილნი ერთითა ხმითა და ერთითა პირითა რასაც სთხოვენ ღმერთსა, მიიღებენ!.. რამეთუ თვით მაცხოვარმან ბრძანა: სადაცა იყვნენ ორნი, გინა სამნი სახელისა ჩემისათვის, მუნ ვარ შორისა მათსა. რაცა სთხოვით მამასა სახელითა ჩემითა, მიიღოთ! — წარმოსთქვა კირონმა.

საყდარში მყოფთა ყურად იღეს მისი ნათქვამი, მაგრამ სიტყვიერი დასტური, წესისაებრ, ჯერ მეფეს დაანებეს.

— იყვნენ ნებაი უფლისაი. — ჩაილაპარაკა სვიმონმა და თვალი ეკლესიის ახლადმოხატულ კედლებს ჰკიდა... მუხრან-ბატონის ასული, თორმეტი წლის ქეთევანი, ცნობისწადილით უჭვრეტდა ათ წელიწადს ტყვედნამყოფ მეფეს — დიდრონ თვალეში მისდამი რიდი, ენით უთქმელი ნდობა-იმედი და სიყვარული ჩაპხუდებოდა.

— სასწაულის მომზიარალი თვალეები გაქვს, ბატონის ქალო: — რიდით ჰყადრა საყდრის მყუდრო კუთხეში მორჩილად მიმდგარმა ჰაბუქამა მხატვარმა ქეთევანს, რაკი ეს უკანასკნელი სიახლოვეს დაიგულა.

— მგონი მეფესაც მოსწონს შენი ნალეაწი, ითაბან-ჩემო. — მარჯვედ აისხლიტა ქალწულმა ვაჟის მიერ ზრდილად მოთავაზებული ქათინაური.

— ჩემს გამო არ მითქვამს, ბატონის ქალო, სვიმონ მეფის გამო მოგახსენე. — შეება მხატვარი.

მეფე მართლაც ყურადღებით ათვალიერებდა ფრესკებს. არც კარისმოდლვარი სტეფანოზი და არც წილანელი მღვდელმთავარი თავს ნებას არ აძლევდნენ განეშარტათ მისთვის, თუ რა ამბები იყო ფრესკებზე ასახული, გულისხმობდნენ რომ მეფემაც ზედმიწევნით

ზუსტად იცოდა ყველა მათგანის დანიშნულება და შინაარსიც.

ამილახვარმა დიდ ქალბატონს რაღაც ჩაახურჩღლა. მერე შეთვისკენ გადიხარა და უმანკო ჩასახვის მახარობელ ანგელოზზე მიანიშნა. მეფე ყურადღებით დააკვირდა ფრესკას. ეკლესიას უმზირა, ბოლოს თავი ქეთევანისკენ მოაბრუნა — ღიმილით გამოხედა დისშვილს.

პასუხადაც ღიმილი მიიღო.
— გიცნეს. — ჩუმაღ უთხრა მხატვარმა ბატონის ასულს.

— მე კი მიცნეს, მაგრამ შენი ნარჩევი თუშის ქალი ვერა. — ჩუმაღვე მიუვო ქეთევანმა და ხუმრობანარევი საყვედურით დასძინა: — ღმერთი დავსჯის, ითაბან, რა წმინდანები ჩვენ გვნახე, ან მე ან ის!?

— ჩემთვის წმინდანებაცა ხართ და ანგელოზებიც. — ჩაილაპარაკა მხატვარმა. მის ხმაში ფარული სევდა გამოერთოდა.

ქეთევანი შეფიქრანდა.
— ჯვარს როდის იწერთ, ითა? — ჰკითხა ცოტა ხნის მერე.

— რა ვიცი... — მხრები აიჩემა ვაჟმა, — გული ავს მიგრანობს... თუ გახსოვს, მარიაშობა დღეს სახლთუხუცესს აუწყეს, ლეკებმა თუშთა სოფლები მოაოხრესო?.. ვიფიქრე, წაველ, კვებარზე გავლით ეგებ სამ დღეზე მეტიც არ დამჭირდეს-მეთქი, მაგრამ საქმეს ვეღარ დავეთხოვე... თან დიდმა ქალბატონმაც მირჩია, ნუ გეშინ, ის ლეკები თუშთა სოფლებს კი არა, რუსეთისკენ მიმავალ კახთბატონის მექარაენებს დაესხნენო...

ითაბანი დაღუპდა. თავი მწუხარედ ჩაჰკინდრა. მერე თითქოს წუწუნისა შერცხვაო, გაიღიმა და რაღაცის თქმაც დააპირა, მაგრამ ქეთევანმა აღარ ადროვა...

— მგონი, შენ გიხმობენ!..
მართლაც უხმობდნენ.
ამჯერად მეფის ყურადღება მიექცია სწორედ იმ ფრესკას, რომელზედაც საჩინო ბარათაშვილის მიერ სვიმონის

მოლაღატე ყორღანაშვილის მოკვლა იყო შეფარვით ასახული. კლდისპირად მდგარი თეთრცხენიანი ბარათაშვილი წმიდა გიორგის განასახიერებდა, ხოლო უფსკრულში ჩაჩხილი ყორღანაშვილი — მის მიერ ძლეულ ბოროტებას. მოლაღატის ლეშს თვით მშვიერი მგლებიც კი განრიდებოდნენ.

მხატვარი მორჩილად მიეახლა მეფეს.

— უფსკრულზე აღმართული ცხენოსანი ვინაა, ყმაწვილი? — ჰკითხა სვიმონმა.

— წმიდა გიორგი, მეფე-ბატონო. — უპასუხა მხატვარმა.

— ეს მურდალი ლეში ვიღასია? — კვლავ ჰკითხა მეფემ.

ითაბანმა პასუხი შეაგვიანა.

— ეგ შენი მოლაღატე ყორღანაშვილი უნდა იყოს, მეფეო. — შეაშველა მხატვარს ამილახვარმა და ღიმილით დაუმატა, — ხალხი ამბობს, მოლაღატის ლეშს პირი თვით მშვიერმა მგლებმაც აღარ ჰკიდესო.

მეფე ჩაფიქრდა, მერე მხატვარს ღმობიერად გახედა და იქაურობას უსიტყვოდ გაშორდა. სხვებიც მიჰყვნენ.

მარტო დარჩენილმა ითაბანმა მზერა ქეთევანისკენ გამოაპარა...

ბატონის ასული ძველსავე ადგილზე იდგა, სევდიანი თვალებით მისჩერებოდა უცნაურ სურათს. აშკარა იყო გულში ღრმად ჩასწვდომოდა ამილახვრის ნათბარი...

...ეკლესიიდან ყველანი სასახლისკენ დაიძრნენ.

„ყორღანაშვილს ჭარაფითა,

ხელი ჰკრეს და გადაფრინდა“ —

ისმოდა გალავნის იქეთ ლაღი, მზიარული სიმღერა.

— დიდი ენკენობა სკოდნაით მუხრანელებს, აშოთან-ჩემო. — გადაულაპარაკა მეფემ მასპინძელს.

— ენკენობაზე უფრო ხალხი შენს დაბრუნებას ზეიმობს, მეფე-ბატონო! — უპასუხა აშოთანმა.

14.

დარბაზში სუფრა იყო გაშლილი. მაგრამ აშოთან მუხრან-ბატონი და მისი წვეულები იმ ღამით დროსტარებას არ მისცემიან. თათბირად ისხდნენ... მეფე ქვიშონი თრიაქს მისძალებოდა, სიტყვაძვირობდა, უფრო სხვათა სჯა-ბაასს ისმენდა...

— შეუნდე ჩვენს ძმას, ვახტანგს, ურჩთა შენთა მოქომაგება, მეფეო და დაღწვივე კეხვის ციხიდან, რამე-თუ კაცი ვართ ედემსა გარე შობილნი და ცოდვასა შინა განმრავლებულნი. ამიტომაც გვიძვირს წამიერნი სიამენი ამა სოფლისანი, ხოლო რჯანი სულისანი მარადეამიერნი ჩვენთვის უცხო არს.

ევედრებოდა აშოთანი სვიმონს და თან არჩილ მუხრან-ბატონსაც ანიშნებდა, ნუ სდუმხარ, შენაც ძმა ხარ და სიტყვა შემაწვიეო.

— რა დიაკონივით ლაპარაკობ, შეკაცო. — გაეცინა მეფეს.

ამის სატყეულმა არჩილსაც ღიმილი მოჰგვარა.

— ჰო, — დაეთანხმა მყისვე, — საუდიეროს, ელიზბარ ქსნისერისთავი, დედოფლისაგან მიტაცებულ ყოვლსა საქონსა და თვისის მამულთგან ახალგორსა და მეჭუდასა სთმობს, მეფეო. ხოლო ბარძიმ ამილახორი კარბსა და კასპსა.

— ადამის ძეთა შეცოდება ოდენ ცოდვილთაგან ერგების, მეფისგან არა! რამეთუ მეფე არს ნება ერისა და მახვილი მამულისა. ხოლო ერიცა და მამულიცა ეამსა ამასა შინა უცოდველად მიეძინების და ვითარცა წყალნი ლექსა, ისე იგიცა განირიდებს მურდალთა ნაშობთა თვისსა!.. — წარბი შეიკრა წილენულმა ეპისკოპოსმა კირიონმა.

აშოთანმა ხელეგი გაშალა, ნეტა ამას ვინ რას ეკითხებო?

— უდიერების და ღალატის დავიწყება არ გმართებს, მეფეო. ერთხელ ბილწქმნილნი საკირემდე ბილწნი იქნებიან... უნდა გახსოვდეს, რა ესმა უწმინდურთან ერთხელ წილნაყარ აღექსანდ-

რეს მცირითა კაცით ყოფნა შენი დამლომს, შემოიყარა სპანი და წამოემართა ლამით და დაგესბა უგრძობელად. ხოლო შენ თვით-მხოლომან კინი-და განერიდე თავით შენით სიკვდილსა. მაშინ შეესია და იავარ-ჰყო საჭურჭლე და ბარგი შენი და სარცხვენელთა საფარველი დედოფლისა, დისა თვისა, თვით მანვე აიცვა წვერსა ზედა შუბისასა!.. — არ ცხრებოდა წილქნელი ეპისკოპოსი.

არავის ეამა ამ ამბის გახსენება. უხერხული სიჩუმე ჩამოვარდა, არჩილ მუხრან-ბატონმა ფიალა ღვინით აივსო, უთქმელად მოსვა.

— მანუჩარისა რა ვთქვათ? — ბაას კალაპოტი შეუცვალა მეფემ.

— ის რაც ალექსანდრესი. — უპასუხა ელიზბარ ციციშვილმა. — განდგომა და სივერაგე... თავადაც უწყვი, კახთ-ბატონის ლაღატის ფასად, შირვანიდან მობრუნებულმა ოსმალთა ფაშამ მის მამულს მწიკვიც არ დააკარა. ხოლო ალექსანდრეს ძე, ერეკლე, შაქის ბეგლარბეგად დაადგინა. ასევე მანუჩარიც, დედაი მისი, დაი არჩილის და აშოთანისა, დედისიძედი, სამცხეზე გავლით სტამბოლისკენ მიმავალ ფაშას ვედრებით ეაჯა, უფროსი ძისთვის, ყვარყვარესთვის ათაბაგობა სთხოვა, მაგრამ ოსმალთა არ შეიწყალა, ორსავე შვილის სტამბოლს მასთან ერთად წასხმა უბრძანა... ამბობენ, სამცხის ბეგლარბეგად მუსტაფა-ფაშას მოლაღატე მანუჩარის დასმა სწადიანო...

— ეგ როგორ იყო, რუსთა ხელმწიფისთვის გაგზავნილი ალექსანდრეს წერილი ოსმალთა ფაშას რო ჩაუვარდა?

— იკითხა არჩილ მუხრან-ბატონმა.

— ეგეც ალექსანდრეს ფანდი იქნებოდა, აქო და, თუ წყალობით არ ამავსებთ, მწყალობელი სხვაც პრავალი მყავსო. — ჩაიჭირქილა კარის მოძღვარმა სტეფანოზმა და სადღეგრძელოს თქმის ნება ითხოვა.

— ბრძანეთ, — წააქება მეფემ.

სტეფანოზმა ჯამი აავსო.

— ეს, არჩილ ჩემო, შენი ვაჟის,

ერეკლეს სადღეგრძელოს სიძე, სიძეა კარისმოძღვარმა და სუფრის ბოლოს, კუთხეში უხმოდ მიმქდარ ყმაწვილს გახედა. — მეფე-ბატონო, ეგ ყმაწვილი იყო, შენის სახლელის სურამში ლარბად დგომის დროს ჩვენს დედოფალს მორჩილად რომ ეახლა და მცველად დაუდგა. ოსმალებთან ბრძოლაში მის მუხრანს თექვსმეტი ისარი ჰკრეს, ხოლო ჯაჭვს ორმოცი... ცხენიც ქვეშ გამოუკლეს, მაგრამ შემდრკალი და შერცხვენილი მაინც არ უნახავთ... კვიცი მამის გვარზე ხტისო, ნათქვამია... შენზედ ზღაპრულ ამბებს ჰყვებიან, შვილო, გაგიმარჯოს, ღმერთმა ჩვენს მამულს შენისთანა ერთგული კაცი ნუ მოაკლოს, ნუ მოუშალოს!..

— შემივსეთ! — ბრძანა მეფემ.

— ყორღანაშვილს ქაფითა,
ხელი ჰკრეს და გადაფრინდა! —

წამოიწყო აშოთანმა...

სხვებიც აჰყვნენ.

საყოველთაო ლხინითა და მღერათამაშით მიმთვრალ-მიქანცულ არემიდაშოს ღამეული მდღეობა დაუფლებოდა. არცა მყეფარი და არცა რამ სხვა სულიერი არ აკრთობდა სიმშვიდეს. სიოც არ კრთოდა, — არ იძვროდა რტოზე ფოთოლი... ჭალებში განთიადის მორბედი, სუსხიანი ნოტიო ჩამდგარიყო. წვენარი, კაშკაშა მთვარე დაპნათოდა მუხრან-ბატონიანთ ეზო-გაღავანს.

უსიამო ფიქრებითა და თრიჟის კვამლით ძილგაცრკვილი მეფე სვიმონი სასახლეს უჩუმრად გამოპრიდებოდა, კარგა დიდ მანძილზე გამოსკდენოდა, კბოდეზე შემდგარიყო და მარტო შთენილი მთვარით მიზიდულს დამსგავსებოდა... ნეტარებდა. მშობლიური მხარის სურნელება სულში ნათელივით ჩასდგომოდა, ჩაპბადაგებოდა... კარგა ხანს იდგა გარინდული, დანატრულ სივრცეს შერთულ-შეთვისებული. მერე, თითქოს ზურგს უკან ვიღაც იგრძნო, გამოერკვა, სიჩუმეს მიაყურა...



— ვინ ხარ?

— მე ვარ, პაპაი, კახთ-ბატონის ერთგული კაცი.

სვიმონს ელდა ეცა კახთ-ბატონის ხსენებაზე ათასმა ექვსმა ერთდროულად გადაუქროლა: იფიქრა — მიუეღესო. ცივმა ოფლმა დაასხა, ბეჭებზე სიკვდილის ფრთენი მიეფონა, მაგრამ არ შემდრკალა, არ შერხებულა. უკან მიხედვაც განგებ დააყოვნა. — სულის სიმტიციეს უხმო, — სურდა ღირსეულად შეხვედროდა თავის აღსასრულს... ვაი, რომ უიარაოდ იყო! ავის მოლოდინში წამი საუკუნედ იქცა. გაგრძელდა, გაიწეა და, პა, გაწყდა კიდევ...

— რა გსურს? — გამოსცრა ცივად და ისარჩაყრავ ფოცხვერივით შემოტრიალდა.

მეფის უეცარმა მრისხანებამ პაპაი შეაერთო, შეაკბუნა; მიხვდა, — უხიავ-გა ხლებით რომ დააფრთხო მარტოშენილი მეფე. — უმალვე მუხლი მოიდრია...

— შემინდე, მეფეო, სხვა დრო ვერ ვიხელთე, საიდუმლო სიტყვა მაქვს სათხოვნელი.

წამის წინ ელდითა და შიშნაკრავი გონებით განდევნილი სიცოცხლე სვიმონს სირცხვილად დაუბრუნდა. შეახურა, სულსხრობა იხანა, მაგრამ უკან დახევა მაინც არ ინება, ითაყილა...

— რა გსურს-მეთქი! — მიახალა მუხლმოდრეკილს და გულთამხილავივით ჩააშტერდა.

— ლორის ციხეზე გალაშქრება მერმისთვის უნდა გადასდო, მეფეო. — აღარ დაახანა პაპაიმ. — ამჟამად ვერ იქმ, კახთ ბატონი და თბილისს მდგარი ოსმალო არ დაგანებებს. მეფე ალექსანდრეს სულთანის ნებით პირობა აქვს შეკრული, რა-ემს ხელს შემართავ, თბილისსმდგარი თურქნიც შეიერთოს და მახვილი ზურგიდან ჩაგყეს. იციან, ლეინობისთვის ბოლო მსგეფს რომ აპირებ ლორისკენ დაძვრას.

მეფე ჯერ უნდოდ უსმენდა მოამბეს, მაგრამ ბოლოს ნათქვამმა სიტყვებმა ერთბაშად შესძრეს, სულის სიღრმემდე

შეაშფოთეს. შუბლი შეიკრუნა და თითქოს საფიქრალი წარბებს შუა მოაგროვავო. აშკარა იყო, — ორმოცობდა, არ იცოდა ერწმუნა თუ არა უცნაური მსტოვრის ნაუბარი.

— წამოდექ!.. ავი, კახთ-ბატონის ერთგული ვარო?

— ვარ, მეფეო.

პასუხი გულწრფელი იყო.

სვიმონმა მაინც ექვიანი მზერა ააყოლა წამომდგარს.

— მერე!

— კახელთა ლაშქარს თავადები უწინამძღვრებენ, მეფე გრემს დარჩება. — განაგრძო პაპაიმ. — თიანეთზე გადმოსულნი თბილისიდან მოდენილ თათარს გლდანთან დაელოდებიან. ის ლამე უფლისა უნდა იყოს, სარდლებს შეიბყრობ, ხოლო ლაშქარს შენკენ გადმოიბირებ. თუ ეგრე იქნა, განთიადისას ცალუღელა ოსმალოც ხაფანგში გეყოლება და ველარც ლორის ციხე გადაურჩება შენგან ძღვევასა.

სვიმონს ჩაეცინა.

— ეგ იმასა ჰგავს, მელამ რო მგელს ვეფხვი გაურიგა, წაიყვა ციკად და ისვი, თავნი დაფრთხებიან და ბელელსაც უომრად დააგდებენო... — ჩაილაპარაკა დროის მოსაგებად.

— არა, მეფეო! — შეევედრა პაპაი. — კახთ ბატონს შენთან ერთობა უნდა შემოგითვისა, რაც აქამდე მოხდა, ყველაფერი ოსმალოს თვალის ასახვევად იყო. ეგეცა გთხოვა, თავადნი ჩემნიც აცა-ბაცად დიან, საქვეყნო საქმეს სანებზეზე გადასაგდებად იმეტებენ და წაგებივით მხოლოდ თავ-თავიანთ ტყავს-ლა შესტირიანო. როცა ხელთ იგდებ, მცხეთას წაასხი, ამათა სისხლის უღვრელობაზე დააფიცი და ცხვრებოვით უკანვე გადმოლაღეო.

სიჩუმე ჩამოვარდა. ცის კიდე წითლად შეფაქლულიყო...

— რა გვარისა ხარ? — ჰკითხა სვიმონმა.

— წოწრიანთი ვარ, თუშთაგანი, პაპაი მქვიან. აღამუთის ციხეში შენა და არჩილ მუხრან-ბატონს კოჭი რომ მო-

გიგეთ, მეგონა დამიხსომებდი. მაშინაც კახთ-ბატონის ერთგული ვიყავ...

მეფე ჩაფიქრდა, ერთხელ კიდევ შეათვალეირა უცნაური ამბის მომტანი. მაგრამ საბოლოოდ მხოლოდ ეს-ღა თქვა:

— მცხეთით იარე. წიოვის უამს მტევარ-არავის ბერაჯისთან დადგე. აკის დაგადევნებ. პა...უს ის მოგცემს.

იმ დღით ამოთან მუხრან-ბატონმა საუხზე ტალავერში გააშლევინა.

შვენიერი ამინდი იდგა. სტუმრებიცა და მასპინძელნიც საუცხოო გუნებაზე იყვნენ. სასახლის ბაღში მიმოდიოდნენ, ხალისიანად ბაასობდნენ, მეფის მოლოდინში ოჯახის უფროსს აღორძინებულ კარ-მიდამოს და მის ახლო-მახლო მდებარე სანახებს უქებდნენ.

მეფე სვიმონმა კიბე მხნედ ჩამოიარა, შემოგებებულ ქეთევანს შუბლზე ეამბორა, ხელი მოხვია და მეფე-ბიძის სიახლოვით აღტაცებული ნორჩი დისწული ტალავერისკენ წამოიყვანა.

— ძილი თუ კარგი გქონდა, მეფეც-ბატონო? — მიეფოლორცა ამოთანი და სუფრასთან მისულს სკამს ხელი უხლო; — დაბრძანდი, მეფეც შენა ხარ და თამადობაც შენ დაგშვენდებო.

სვიმონი დაჯდა, ქეთევანიც გვერდით მოისვა.

— დასამალი რაა, ჩემო ამოთან, მაგრამ ძილი აღამუთის ციხისა სჯობდა. თუ ჩემი არა გჯერა, ლეთის მადლით, ძმაც აქა გყავ და იმასა ჰკითხე.

— სჯობდა და ეგრე! — უმაღვე დაუმოწმა არჩილმა.

ამოთანმა ძმას „აღმაკერად“ გახედდა.

— თუ იქა სჯობდა, დალოცვილო, აქეთვე რალას გამორბოდით!

ყველას გაეცინა.

ეპისკოპოსმა სუფრა აკურთხა.

სვიმონმა პური გატეხა.

— ძილისა რა ვთქვა, მაგრამ სიზმარი კი კარგზე კარგი ენახე, — განაგრძო მან. — ვითამ კახთ-ბატონი აღექსანდრე სარძლოდ ქეთევანის ხელსა ვგებოვდა...

წამით ყველანი შეცბნენ, მათგან ყველაზე მეფის ნათქვამი ამოთანის ქილიკად მიიღეს და გულიანად ახარხარდნენ.

— ფუი, ეშმაკს!.. ფუი, ეშმაკს!.. პირვეარი გადაისახა კარისმოძღვარმა სტეფანოზმა.

ქეთევანს შერცხვა, წამოენთო...

15.

გამოზამთრებულზე ბეროიიანთ სოფელს თავს საზარელი პირ-მუსარა დაატყდა. უკურნებელმა სენმა მწიორის მღვიმეშიც შეაღწია, ნანილს (ასე დაარქვა მწიორმა გადამწვარ სოფელში მოტეულ, ობლად დარჩენილ პატარას) წვდა, თავის დაუნდობელი, მსახვრალი კლანჭები მაგრად ჩააჭდო და სასიყვდილოდ განწირული სარეცელს მიაგო. გამოქვაბულის სიღრმეში, ტყავ-ჭეჭიშზე მისვენებული საბრალო გოგონა დედილოს ახსენებდა, ბორგავდა, შევლას ითხოვდა. მწიორი ძალ-ღონეს არ იშურებდა, მკლავ-კალთებ დაკაპოწებული სიკვდილის პირის-პირ შებმოდა, ებრძოდა, ეკიჭებოდა, — ობლის თან წაყვანას არა და არ ანებებდა!.. ნიადაგ ტყელრეში დაძრწოდა, ფიჩხსა და სამკურნალო ბალახს აგროვებდა; სიცხიან ბალსს საფენს ხშირ-ხშირად უცვლიდა, უამინებდა...

შუადღე გადასული იყო, როცა მუხრანიდან დაბრუნებული ითაბანი ბეროიიანთ სახლ-კარს მიადგა. ჩამოქვეითდა. პირგამეხებული მწუხარე სინანულით მიაჩერდა ჭვარედან შეხერგილ, კარგა ხნის უკან გამოჭარულ სარკმელ-დარაბას, მერე შემობრუნდა, ყორესთან მინებებულ ფაშატს ლაგამში ჩაეჭიდა და მუხლმოკვეთილი თავიკვედაეშვა.

— გამარო, ჰაი, გამარო! — გასძახა ხევ-გალმა.

ძაბილზე ნაგაზმა წამოიღრინა, უფულოდ დაპყეფა და ბარე ათი დღის სალაფავ უნახავმა, თავი კვლავ თათებზე მისდო, მიიღურსა.

ცივი, სუსხიანი ამინდი იდგა. სოფელში ჩამოჩენი არ ისმოდა.

— რომელია ხარ? — მოისმა ხევ-გალმიდან ქალის მწუხარე, ცრემლნარევი ხმა.

— ითამან ვარ, იჩოის... რაი ამბავ მოხდა? — მოუთმენლად ჩაეკითხა თილიძე.

ერდოზე თალხით მოსილი, მაღალი დედაცაი გამოჩნდა. პირ-ბაგეც შავი სახოცით ჰქონდა შებურვილი, ზედ ხმელი, ნაჯაფარი ხელი ეფარა...

— წა, ითამან, იარე!.. სოფელში ჰირი დგა, მუსარაი... ბარში წად, მთაში წად, ტყეში წად!.. აღარა მყავ გამაროი, ბნელს მიწაში დავალს, ბეჩაეი... — ქალს ტირილი აუვარდა, შინ შებრუნდა, კარი შეიკეტა.

ითამანი ადგილს შეახმა, შეაქვედა... ფაშატმა კისერი წაიკრძელა, თავი ბარდებში შეკყო და კაცთკირუჯრძობმა, ნარქვეშ შერჩენილი ბალახი მოწიწა...

წამსხვით ითამანმა სხვა, უფრო შემზარავი სურათი იხილა, — ბალები სლუქუნით ადვენებოდნენ ჰირშეყრილ დედას!.. მონებ მოხვეული სნეული ქალი სასაფლაოსკენ მილასლასებდა: უკან მოხედვას უფრთხოდა, — შიშობდა, — ჩვილების სიბრაღულით მტხლი არ მოჰყვეთოდა, გზაზე არ მოსავებოდა, არ ჩაეცლიყო... თან წყლიანი ხელადა და სიკვდილამდე სამყოფი, ჰერის გამხმარი ყუა მიჰქონდა, პატარები მისტიროდნენ, კაბის კალთაზე ებლაუქებოდნენ, მაგრამ დედა არ ინდობდა, იგერიებდა, ეტსა და ქვას უღერებდა... კარ-ფანჯრებს მომდგარი მეზობლები ჰირ-მუსარას შიშით გარეთ გამოსვლას ვერ ბედავდნენ, ღრიკობში იჭყიტებოდნენ და თვალკრემლიანი ბალები სოფლით ითუთქებოდნენ. ბოლოს ვედარ გასძლეს, — გამოცვიდნენ, — პატარებს წინ გადაელობნენ; ხელი მოხვიეს, აიტაცეს, გულში ჩაიკრეს და თავდაც მწარედ აქვითინდნენ... დედამ მაღლიერი თვალით გამოხედა მეჭირი-

სუფლეთ, სული მოიბრუნა, პირჯვარი გადაისახა და აღმართს შეუდგა...

სად მიდიოდა?!

რად მიდიოდა?!

ითამანი გაოგნებული იდგა. მან მხოლოდ ეხლა შენიშნა, რომ სასაფლაოდან ჰარს ფანდურის ხმა ჩამოჰქონდა...

სნეული ფანდურის ხმას მიჰყუა, საფლავებსა და ფიქალით ნაგებ ხატის მცირე ნიშს გასცდა, ძველ, ხავსმოდებულ აკლამასთან შეჩერდა, ერთხელ კიდევ გამოხედა სამზეოს, ამოიოხრა, გამოსალმების ნიშნად სოფელს ჰვარი გადასახა და კარმორღვეულ აკლამაში შევიდა.

შიგ შესულს სანთელი ჩამოლვენთილი დაუხვდა, — ალი ძლივს-და ბოგინობდა, სიბნელეს თვალი შეაჩვია, მიცვლებულებს შორის რამდენიმე სულთმობრძევი და ედელს ულონოდ მიყრდნობილი მეფანდურე ყმაწვილი შენიშნა.

— ზიდონავ, შენა?!. — აღმოხდა ყმაწვილს.

— იუჩე! — ბაგეზე ხელი მიფარა ბალები დედამ. მერე ჩასაქრობად განწირულ ალს სანთელი შეუწაცვლა და ხმადაბლა უთხრა: — ანგელოსსაებრ უცოდველს რაისად გედარდების?.. ნუ შედრკებ, უფლოსკე მისდინარ, ეშმაკისკე ხო არ!..

ნუგეშმა ყმაწვილს სიმწრის ღმირი მოჰგვარა. ფანდური ძარს დასდო, სულთმობრძე მოხუცს მიუჩოქდა, გვერდით მიუწვა და თვალიც სასიკვდილოდ მილულა.

ზიდონა თავთან ჩამოუქდა, სასთუმალი შეუყვთა, თავქვეშ მონებები მიუმატა, მერე ფანდურს წედა და ახლა იმან ჩამოჰქრა ლარებს...

იმ ღამის ვასათუვად ითამანმა მწირის სადგომი შეიგულა.

მღვიმეის პატრონს მზარი მისცა, — სნეული ბალების მოვლაში შეეშველა. ტყიდან ბეღ-ხმელი ჯოჯრები მოყარა, წყალი მოზიდა...

მოხუცმა ცეცხლის პირს იარმო ამო-

ილო, შიგ თბილი ნაცარი ჩაჰყარა, მერე ორმოში სნეული ბალლი ჩააწვინა და სტუმარს თბილის წყლის დასასხმელად მზადყოფნა დაავალა.

— ეგ რაღად? — ჰკითხა ითაბანმა.

— რომ მოკვდების, თბილ ნაცარში არ გაცოვდების... მკვდარს ჰირი გაცელებების, ვადროვებ, მერმე სულს ჩავბერ, გვერდებ ძალით ვასუნთქებ... ნორჩია, თუ სისხლ დავძარ, ვადარჩების, მკვდრეთით აღსდგების...

შელამებისას სასაფლაოდან მოდენილ ფანდურის ხმას თან ზიდონას სევდიანი სიმღერაც მოჰყვია...

დაიძინე, შეილო, დაი!
ჩემო გულო, დაი!
დაი ჰქენ, თოლო, დაი!
შენ შემოგველა, დაი!..

— ვაი და ვაი, ჰარელო ზიდონავ, საფლავიდან რად ეტყოდ ნანას ობლებსა!.. შენ მაინც რაღას გერჩოდა სევადამწვარი?.. უიღბლოვ, წვრილ-შვილის უკაცოდ შემნახველო!.. — გულმოკლულად ამოსთქვა მწირმა.

— ჰმარ რაღა ექნა? — ჰკითხა ითაბანმა.

— თალაღე და სომხის ვაჰარი რო წაახხეს, აბალოი და მაგის ჰმარ ერთად მაჰკლეს ლეკებმა.

ტუბილად დაიძინე, დაი!
ვაჟკაც გახდი, დაი!
საქმე ბევრ გაქ, დაი!
შენი ჰირიმე, დაი!
შენ რო გაიზრდებ, დაი!
ხანჯალ მოგეკმე, დაი!
დუშმან ბევრ გვაგ, დაი!
მამულს მოუარ, დაი!
შემთამავრ, დაი!
დაი ჰქენ, თოლო დაი!..

ისმოდა სასაფლაოდან.

მწირს ნანილის მაჯა ეკირა. გული სუსტად ცემდა, მერე სულ მიწელდა, შეწყდა!..

— წყალი! — გაფაციცდა მოხუცი.

ითაბანი ჰურჰურს ეცა.

დიდბანს წვალობდნენ მწირიცა და

მისი სტუმარიც, — ნაცარს არ აცემდნენ, მკვდარს ჰირში სულს უბერავდნენ, გვერდებს უზელდნენ, ძალით ასუნთქებდნენ...

ოფლში იყვნენ გაღვრილ-გაწურულნი, მავრამ უსულო სხეული სიცოცხლის ნიშანს არა და არ იძლეოდა... იმედს მაინც არ კარგავდნენ, — ისეც თავიდან იწყებდნენ ყველაფერს...

ისეც და ისეც...

ისეც და ისეც...

და... ჰა, გაიმარჯვეს კიდევ, სისხლი დაიძრა, ნანილმა თვითონ ჩაისუნთქა!..

— მადლი შენს სახელს, უფალო! — მოისვენა მწირმა.

ითაბანი სიხარულით ატირდა.

16.

თოვდა... ზარების დაგუბული, შორი გუგუნე, ვით მონაზონთა მოშიშარ სულებს, ისე აკრთობდა გამარცვილ რტოზე შემომსხდარ ჰილყვავს...

თოვდა... სასოებასავით წმინდა, ფაფუკი ფიფქი ეფინებოდა ღვთისმშობლის მიძინების ახლადღნავ, თოვლისფერ ეკლესიას...

თოვდა... თვედორე უფლისწული სარკმელთან იჯდა, ზარებს უსმენდა, უფალს შესცინოდა და ფიქრში წასული, მხრებზე მოგდებულ წავის მოსახამს, როგორც ცოცხალს იმდაგვარად ეფერებოდა...

საქანში ორნი იყვნენ — ის და ბორისი... ბორის გოდუნოვი — მისი საყვარელი მეუღლის საყვარელი ძმა!..

გოდუნოვმა ჩაქცეული მუგუზლები კვლავ ლადარს მიუმარჯვა და ბუხარს გამოეკრინა...

— ჰერანგის ამარა დამხვდა-მეთქი, იმას ვამბობდი, — განაგრძო უფლისწულმაც ადრე შეწყვეტილი საუბარი, — მაგდაზე წრე მოეხაზა, წრეში ობობები ჩაესვა და თავის ჰოლანდიელ მკურნალს მაგის საიდუმლოს უზიარებდა. მგონი ასე ეუბნებოდა: შეხედე, იოან, რა ღიღებული ნიშანია!.. იმ ერთის გარდა თავს ყველა მშვენიერადა გრძნობს და აღარც წრიდან გაქცევას ლამობ-

ნო... შევატყვე — კარგ გუნებაზე იყო... დანახვისთანავე ღიმილი მოაგება, მერე პოლანდიელს ობობების გარეთ ვასხმა უბრძანა და, როცა მარტონი დავრჩით, სასთუმლიდან მარჯნისა და ფირუზის თვლები გამოალაგა, ხელისგულზე დაიწყო და ჩურჩულით მითხრა: აი, ხომ ხედავ, მთელი ღამე ერთად გვეძინა, მაგრამ ფერი არ უცვლიათო!.. ფერი რომ ეცვალათ, მაშინ სხვა იყო, იმ ქვეყნის სიახლოვეს მამცნობდნენ, მაგრამ, როგორც ჩანს, ნეულება ჯერ სასიკვდილოდ არ მომძალეზიაო... ვარსკვლავებზე და ძვირფას ქვებზე მკითხაობა ხოლომოგორელმა კუდიანებმა ასწავლეს... საოცარია?!.. ამ ზაფხულს ბოგდან ბელსკის ლაპლანდიიდან კიდევ რამდენიმე ჯადოქარი ჩამოაყვანიან... როცა ვკითხე, აქი გრძნეულებისა არაფერი გწამდათ-მეთქი?, გულიანად გაეცინა, ეხლა მწამსო, — მიპასუხა და თითქოს საწადელს მიმიხვდაო, სიტყვა კავკასიაზე ჩამოაგდო: — ცოტაც მადროვეთ, ყველაფერს პაპის ელჩთან შეხვედრა გადაწყვეტსო... თუ ღმერთმა ინება და ის გაიძვერა იეზუიტი ხელსაყრელ პირობაზე დავითანხმე, იქნებ დარუბანდისკენაც გავიხედო და ჩვენთვის ესოდენ სასურველი აბრეშუმის გზა ხანსა და სულტანს როგორმე უომრად დავაგდებინოო... მერე კარგა ხანს მიყურა და აღერსით მკითხა: რად სწუხარ, შვილო, შენს მშვენიერ ცოლს აბრეშუმის კაბები ხომ არ შემოსცევთაო?... ვინ იცის, ეგებ ყირიმის ხანთან ელჩებიცა ჰყავს გაგზავნილი...

— ჰყავს! — დაუმოწმა გოდუნოვმა.

— ჰყავს და, იმიტომაც შევახსენე, აბრეშუმზე უფრო, ქრისტიან მეფეს, ერთმორწმუნეთა უბედობა უნდა ტანჯავდეს-მეთქი!.. ისიც ვუთხარი: აგარიანთა ვერ მოდრეკამ მეორე რომიც დააქცია, ხოლო მოსკოვი — მესამე რომი ურყევლად დგას და კვლავაც ურყევლად უნდა იდგეს, რადგან მეოთხე რომს ამ ქვეყნად ყოფნა აწ აღარ უწყირია-მეთქი!.. ველარაფერი მიპასუხა. წარბები შეჰყარა და ფიქრში წასულმა

ვილაც უხილავს მჭილი მოუღერა... მერე გამოერკვა, კვლავ ღიმილით მომიბრუნდა და ეს-ლა თქვა: — დრო, შვილო! ჩემო, უნდა გახსოვდეს, დროა მთავარიო!.. მივხვდი, არ ახლავს მეფის საქმეთ უფლის დასტურო.

თვედორემ დაასრულა.

— მაშ ასე ბრძანა: შენს მშვენიერ ცოლს აბრეშუმის კაბები ხომ არ შემოსცევთაო, არა? — ჩაილაპარაკა გოდუნოვმა.

— რა?! — გაოცებით მკითხა უფლისწულმა, გეგონებოდათ ეს სიტყვები პირველად მისგან გაიგო.

— არაფერი, ჩემთვის ვფიქრობდი. — მშვიდად უპასუხა ცოლის ძმამ და მშვიდადვე დასძინა: — უუპველია, პაპის ელჩსაც უარით გაისტუმრებს.

— შეუძლებელია! — არ დაეთანხმა უფლისწული.

დიდმა ხელმწიფემ პაპის ელჩი წახნაგოვან პალატში მიიღო.

მიღებას ორივე უფლისწული და სამეუფეო სათათბიროს თითქმის ყველა წევრი ესწრებოდა. ესენი იყვნენ სათათბიროს წინამძღოლნი: ათანასე ნაგოი და ბოგდან ბელსკი. ბოიარები: მსტისლავსკი, რომანოვი, შუისკი, როდონ ბირკინი, გოდუნოვი და სხვანი. ყველანი ღირსების მიხედვით ისხდნენ, ხოლო თვით მეფე, სამის საფეხურით შემადლებულ, სპილოსძელოვან ძვირფას ტახტს დაუფლებოდა. ხელმწიფის უკან, ბიზანტიურის წესისამებრ, ოთხი თეთრითმოსილი ჭაბუკი გარინდელიყო, მათ ხელში ვერცხლის მცირე ნაჭახები ეპყრათ და ქანდაკდქეუელნი უზენაესის ურყვე ნებას ასახიერებდნენ.

პაპის პრელატი, იეზუიტი ანტონიო პოსევიჩო, შუა პალატში იდგა. თავი ზედმიწევნით ღირსეულად ეჭირა და სეფე-სიტყვის მოლოდინში, მეფის ფერხითით დაფენილ ძოწეულისფერ მათდს მისჩერებოდა.

— მისი უწმინდესობის რომის პაპის ეპისტოლე კეთილად შევისმინე და ვინებე სხვებსაც ასევე შევისმინათ. ეხლა

მსურს მეფე სტეფანის დანაბარებიც დაწერილებით მოგვახსენო. — ბრძანა ხელმწიფემ.

პაპის ელჩმა თავი მორჩილად დახარა. მერე კვლავ აღიღო და გადიმბებულ სახით წარმოსთქვა:

— მეფე სტეფანი მოსკოვის მიწას აწ მხოლოდ-ღა აღზევებას უსურვებს და მის დაპყრობას სულაც არ ლამობს. მეფე სტეფანს სურს, რომ მოსკოველმა ეპქრებმა მის მიწაზე სრულიად თავისუფლად იარონ, ხოლო ლიტველებმა — შენსაზე. ბრძანა: ამით ორივე სახელმწიფო დიდად მოიგებსო. გარდა ამისა მეფე სტეფანი პერეკოპელზე გალაშქრებას აპირებს. ამბობს, პერეკოპელი ორივეს ხარკს გვართმევს, ჩვენს მიწებს კი მაინც უმოწყალოდ აოხრებსო. ამიტომ ყირიმის ხანს მე ჩემის მხრიდან შეეუბნევი. ხოლო რუსთა ხელმწიფემ თავის მხრივ შეუტოოსო. თან ისიც დამაბაოა, მოსკოვის მბრძანებელმა ერთგული კაცი მაახლოს, რათა მან საკუთარი თვალთ იხილოს, როგორ მიეუზღვე მტერს ქრისტიანთა სისხლისათვის სამაგიეროსო. ის ფული კი, პერეკოპელ ხანს რომ ეუბდიდით, საქრისტიანოს დასაცავად ჩვენსავე ხალხს მოვახმართო. ამასთან, ეპვი რომ არა გქონდეს, რა, მეფე სტეფანი შეგახსენებს, რომ იგი არც პოლონელია და არც ლიტველი, არამედ წარმოშობით უნგრელია და ამათზე ხელმწიფეზად მისთვის მოვიდა, რომ სიმართლე და სიყვარული ჰგიოს და საქრისტიანო მუსულმანთაგან იხსნას.

პოსევიჩო დადუმდა.

თევდორე უფლისწულმა გოდუნოვს გახედა.

— არა. აწ უკვე პერეკოპელზე სალაშქროდ ჯარს ვერ გავგზავნი. — მტყიცედ სთქვა ხელმწიფემ და პალატში მყოფნი თვალთ მოსინჯა. — ჩემი ხალხი მეფე სტეფანთან ომმა მოქანცა. თან ელჩნიც მწერენ ყირიმის ხანთან ზავი შეეკარითო, მაგრამ ეგ კი აღარ ვიცი, რა პირობითაა იგი შეკრული. თუ სტეფან მეფეს ურჯულოზე ლაშქრობა სუ-

რდა, უნდა ადრევე ეცნობებინა ქვეყნთა თავის ელჩობით.

პოსევიჩომ სიტყვა მოიმარჯვა, მაგრამ ხელმწიფემ არ აცალა, სათქმელი ხელის აქნევით განზე გადაუგდო, აჩოჩქოლებულ ბოიარებს მკაცრი მზერით სიჩუმე ანიშნა და უცხოელს მეგობრულად მიუბრუნდა...

— გარდა ამისა, პაპის წერილი მაუწყებს, რომ შენ ჩემთან სარწმუნოებაზე საუბარი გსურს, პირისპირ საუბარი... მზად ვარ გავიგონო, მაგრამ პირისპირ არა. თვითონ განსაჯე, ახლობლების გარეშე ასეთ საუბარს რაღა აზრი აქვს? შენ, უზენაესი პაპის ნებით და შენის მოცადურობით ჩემსა და სტეფან მეფეს შორის ზავი ჩამოაგდე: უფალმა ინება და ამ ზავით საქრისტიანომ მშვიდობა ნახა... და თუ ჩვენ კვლავ სარწმუნოებაზე დავდართ სიტყვა, კამათი ატყდება და მეშინია, ჩვენს შორის კვლავ უთანხმოება არ მოხდეს...

— სჯულზე საკამათო რაა?! — ჩაილაპარაკა პაპის პრელატმა. მიხვდა, რომ მისი ელჩობა სასურველ მიზანს ვეღარ აღწევდა, მაგრამ ფარ-ხმალის დაყრა მაინც არ ინება. — შენ, დიდ ხელმწიფეს, მე — მდაბალი ქვეშევრდომი შენი სადაო სიტყვას ვით გაკადრებ?... პეტრეს და პავლეს თანამოსაყდრე, პაპი გრიგორი მეცამეტე, სურვილს გამოსთქვამს, შენთან, დიდ ხელმწიფესთან, სარწმუნოებით გაერთიანდეს, რათა რწმენა რომისა და ბერძნებისა საერთო იქნეს. პაპს სურს, რომ ქვეყნად მხოლოდ ერთი ეკლესია სუფევდეს, მაშინ ჩვენ ბერძნულში ვივლით, ხოლო ბერძნულის მორწმუნე სლავები — ჩვენსაში... და, თუ კი, ბერძნული წიგნები შენს ქვეყანაში მთლიანად თარგმნილი არაა, ჩვენ გვაქვს დედნები, თვით იონანე ოქროპირისა და სხვათა დიდთა ნათლისმშობლავთა ხელით ნაწერი. შენც პაპის, კეისრისა და სხვა ხელმწიფეთა მსგავსად სიყვარულით შეიმოსები და არა მხოლოდ წინაპართა შენთა მამულში, — შენს კიევში, არამედ თვით სეფე-ქალაქს დადგინდები ხელმწიფედ.

ამას პაპი, კეისარი და სხვა მეფეებიც შეეცდებიან.

— როგორც ვთქვი, ვერ შევთანხმდებით. — თავისაზე დარჩა დიდი ხელმწიფე. — ჩვენი რწმენა ოდითგანვე სხვა იყო, რომის ეკლესიისა კი — სხვა... მე მართლმადიდებლად დავიბადე და, ღვთის მადლით, ხანიც საკმაო მოვიყარე; ესლა უკვე ორმოცდაათზე ერთი წლით მეტიცა ვარ!.. აწ არც რაჭულის გამოცვლა და არც დიდთა სამფლობელოთა ნდომა მე არ შემფერის. მალე მცირედითაც დავემყოფილდები... ამა ქვეყნად კი მთელი სამყაროც რომ მიბოძოთ, არაფრად მინდა, რადგან მრავლისა ნდომა მიუტყევებელი ცოდვა არს. მე, ჩემი ჭეშმარიტი სარწმუნოების გარდა, სხვა რწმენა რწმენად არ მიმაჩნია.. თუმცა, ამაზე კამათი არ მსურს, დავას ვერიდები... გარდა ყოვლისა, ამგვარ დიდ საქმეს, მამისა ჩვენის, ღვთისმშოსავი მიტროპოლიტის და სრულიად უწმინდესი სობოროს გარეშე ვით შეეკვიდო?.. ჰო, ანტონიო, გული რომ არ გატყინო, ამიტომ შენთან დიდ ამბებზე საუბარი არ მსურს. პატარა საქმე კი ეს ვახლავს, აი, შენ წვერი მოკვეცილი გაქვს. წვერის მოკვეცა და მოპარსვა, არა თუ მღვდელს, არამედ უბრალო ხალხსაც ეკრძალება. შენ რომის სარწმუნოებით მღვდელი ხარ, წვერს კი იკვეცავ! აბა, მიბრძანე, ვინ სჩადის ამას, რომელ მოძღვრებაში სწერია?..

მეფის ამ სიტყვებზე პალატში მყოფთ სიცილი აუტყდათ.

— არა, დიდო ხელმწიფე, მე წვერს არც ვიპარსავ და არც ვიკვეც! — ნაწყენის ხმით განაცხადა პაპის ელჩმა. მისმა განცხადებამ ბოიარები უფრო გაამხიარულა...

— რომში ნამყოფმა ჩვენმა მორბედმა გვაცნობა, რომ პაპს ტახტრევენით დაატარებენ, ხოლო წაღებზე ჭვარი ახატაო... — წაბალისდა მეფეც, — აი, პირველი განსხვავება ჩვენსა და რომის სარწმუნოებას შორის!.. ჩვენის რწმენით ჭვარი უფლისა მტერზედ ლახვარია, ვეთაყვანებით მას!.. ჩვენში ჭვრის

წელსქვევით ტარება მკრეხტობაა.

— პაპი ყველამ უნდა ადიდოს, იგი არს თავი ქრისტიანთა, მოძღვარი ყოველთა ხელმწიფეთა, თანამოსაყდრე მოციქულისა პეტრესი — უფლისა თანამოსაყდრესი. — მდაბლად შეახსენა ხელმწიფეს პოსევიონომ.

მეფეს იერი ეცვალა, მოიღუშა, თვლებში ჩვეული მრისხანება ჩაუდგა.

პაპის ელჩს ეს არ შეუშინებია.

— აი, შენ — განაგრძო პრელატმა, — დიდი ხელმწიფე ხარ და წინაპარიც შენი, ვლადიმირი, კიევის დიდი მთავარი იყო. მაშ, ვით არ გადიდოთ და გაქოთ თქვენ, ხელმწიფენი და მუხლნი ჩვენნი თქვენს წინაშე არ მოვიდრიკოთ?

პოსევიონო მუხლებზე დაეცა, მაგრამ გვიან-ლა იყო.

დიდი ხელმწიფე მრისხანებამ აიტანა, წამოდგა...

— მოიქვენელურ სიტყვას ხარჯავ! — დაიქუხა მან. — პაპს უფლისა და პეტრე მოციქულის თანამოსაყდრეს უწოდებ... საკუთარის პირით მეტყველებ და არა ღვთის შეგონებით... პაპი ქრისტე არაა!.. არც ტახტია ღრუბელი, რომლითაც მას დაატარებენ!.. და ისინიც ვინც მას დაატარებენ ანგელოსნი როდი არიან... პაპს არ ერგება ქრისტეს ეტოლოს და თავი მის თანამოსაყდრედ მიიჩნის. არც პეტრე მოციქულს ერგება ქრისტეს სწორობა!.. პაპი, რომელიც ქრისტეს მოძღვრების, მოციქულთა და წინამორბედ პაპთა — სილიბისტროდან ვიდრე ადრინამდე — მცნებაზე დგას, ის არის პაპი და მოციქულთა თანამოსაყდრე. ხოლო ის პაპი, რომელიც ქრისტეს მოძღვრებისა და მოციქულთა გარეშე იღვწის, მგელია და არა მწყემსი!

ყველანი ფეხზე ადგნენ.

წახნაგოვან პალატში სამარისებური სიჩუმე სუფევდა.

— თუ პაპი მგელია, მაშინ მე სათქმელი აღარაფერი მაქვს. — ჩაილაპარაკა პოსევიონომ და წასვლის ნებართვა ითხოვა.

მეფემ თანხმობის ნიშნად თავი დაუ-
კრა. დაჯდა.

სხვებიც დასხდნენ.

მიღება დამთავრებული იყო.

პრელატის წასვლის მერე მრისხანე
ხელმწიფეს კვლავ მშვიდობიანი განწყობა დაუბრუნდა.

— პაპთან გასაგზავნი წერილი წინასწარ შევადგინე. — ხმადაბლა წარმოსთქვა მან, — ვაუწყებ, რომ მისი სიგელი სიზარულთ მთელად და სიყვარულთ შვევისმინე. აგრეთვე ვაუწყებ, რომ ანტონიოც ასევე დიდი სიყვარულით შევიწყნარე და პაპის, კეისრისა და სხვა ქრისტიან ხელმწიფეთა ძმობაც გულწრფელად მწადის, რათა საქრისტიანო ურჯულსაგან განთავისუფლდეს და მშვიდობაში აღზედეს. გარდა ამისა ვაუწყებ, რომ პაპი ჭერ კეისარსა და ყველა სხვა ქრისტიან ხელმწიფეს გაუპირდეს, ხოლო ჩვენი თანხმობა მერე მიიღოს. შემდგომ ამისა ვწერ, რომ წიგნი ფლორენციის სობოროს შესახებ, რომელიც პაპმა ანტონიოს გამოატანა, ვბრძანებ, პატივით მიეღოს და სარწმუნოების გამო ანტონიოსაც დაწვრილებით ვესაუბრებ. მწადს, ეს წერილი ჩემს შიკრიკს ვავატანო. იგი პაპის ელჩს თან გაჰყვება და თუ პაპმა ან მისმა რომელიმე მრჩეველმა ჰკითხა, ხელმწიფემ პაპს მართლა მგელი და ნადირი თუ უწოდაო? უპასუხებს, რომ მას ასეთი რამ პირველად ესმის.

ხელმწიფის სიტყვას დასასრული მზიარული ჰქონდა. უმრავლესობას გაეციონა კიდევ, მაგრამ დანარჩენები აჩოჩქოლდნენ...

— არავითარი ზავი! — წამოენთო უფლისწული ივანე ივანესძე, — საანძე ტყეები... საილაქნე სელი... აი, რუსეთი!.. მსოფლიოს მეოთხედი სიმდიდრე ჩვენს ხელთაა, მაგრამ ჩვენ მიინც ველურებზე ვვაჭრობთ... არც ერთი ნავსადგური, არც ერთი საიმედო საქარავენე გზა!.. შიშით ყველაფერს იოლადა ვთმობთ... ფსკოვი!.. სად არის ფსკოვი!..

დიდი ხელმწიფე გაფითრდა, მკედრის

ფერმა გადაჰკრა, მაგრამ თავს დასაღწადან ატანა და მემკვიდრესთან საჯაროდ შეხლას, წაყრუება არჩია. ერთ ხანს თავდახრილი იჯდა, აშლილ ძარღვებს იოკებდა, მერე თავი ასწია, თვალეები ვიწროდ მოხუჭა და სამეფუფეო სათათბიროს წევრებს დააქტერდა...

თველორე უფლისწულმა ცოლის ძმას რალაც წასჩურჩულა.

გოდუნოვმა სიტყვა ითხოვა.

— პაპთან უთანხმოება ხელს არ მოგვცემს. — ფრთხილი, შემპარავი ხმით წამოიწყო მან. — თუმცა, რომისა და ჩვენი ჰემპარიტი სარწმუნოების შეერთებაც არ არის სანდო, რამეთუ ღღეს ყველა დასავლელი ხელმწიფე ღმერთს იქეთ მხოლოდ ინდოეთს ხედავს. ისიც სწორია, რომ ყირიმის ხანზე გალაშქრება ამჟამად არ ღირს, მაგრამ არც ის უნდა დავივიწყოთ, რომ თურქნი ასტრახანის ხელში ჩაგდებით, იუზბეკებთან შეერთებას და რუსეთისთვის დარუბანდის გზის მოჭრას ესწრაფვიან... ასეთ ყოფაში ჩვენ არა მოზიარეს, არამედ ერთგულ თანამებრძოლს უნდა ვეძებდეთ. მე ვგონებ დროა ივერიის ერთმორწმუნე მეფეებთან და კავკასიის სხვა ქრისტიან ხალხებთან კავშირს ველტოდეთ...

— დრო, დროა-მეთქი მთავარი! — შეაწყვეტირა მეფემ და თათბირის დამთავრების ნიშნად ფეხზე წამოდგა.

17.

სამცხე.

მორღვეული, გამოჭარული ტერასები...

ზვარში — ცხერის ფარა...

ბაზილიკაში — გომური...

გზად ხელჯობიანი მოხუცი მოაბიჯებს. თან მინდვრის ყვავილებით თმბშემკული ნანილი მოჰყვება. უხამლონი არიან, ჭვალოს სამოსი მოსავთ, მხარილივაც ჭვალოსავე ჩანთები ჰკიდიათ. მოხუცის გვერდით მოარული გოგონა, სიბრძნის რტოზე შემორჩენილ, სიცოცხლის ყლორტსა ჰგავს.

ისევ — მორღვეული ტერასები...

ისევ — ზვარი და ზვარში ცხვრის ფარა...

ისევ — გომურად ქცეული საყდარი...
სადაც, შორს, უცნაური ფრინველი ხმობს...

— რას ამბობს ის ჩიტი, პაპი? —
ეკითხება გოგონა მოხუცს.

— ნუ გათათრდებიო, ამბობს.

მოდინან...

ხმა იღუშალი:

წმიდა გიორგის კარზედა,

ზე ალვად ამოსულია;

ზედა დასხმია უფრძენი, —

საქმელად შემოსულია;

იმის ნახვევი ქალ-ვაფი,

შავადა შემოსილია!..

მდინარის პირად, ტყის ახლოს კოცონი ანთია. კოცონთან მონადირე დიდებული ზის, ისვენებს... თავს ოსმალური დოღბანდი შემოუკრავს...

მწვევები თვლემენ...

მარეკები საყვირებს წმენდენ...

ბაზიერნი ქორ-შეყარდენს უწრუპუნებენ...

მოხუცი და გოგონა უსიტყვოდ ჩავლას დააპირებენ.

— სალამს რად არ იტყვი, მწირო? —
ჰკითხავს დიდებული.

— არყოფილს არ გეგების და იმად.
— მიუგებს მწირო.

— არყოფილი ვით ვიქნები?! —
უკვირს დიდებულს.

— იქნები. — ეტყვის მწირო, —
რამეთუ სამცხე იყავ და სანჯაყადაც აღარ
დარჩები; რამეთუ ათაბაგის ძე იყავ და
ჩილდირის ბეგლარბეგადაც აღარ და-
რჩები; რამეთუ ზვარი იყავ და საძოვ-
რადაც აღარ დარჩე? ; რამეთუ საყდა-
რი იყავ და გომურადაც აღარ დარჩე-
ბი; რამეთუ მანუხარი იყავ და მუსტა-
ფადაც აღარ დარჩები!

— მუსტაფად ვით არ დავრჩები?! —
კვლავ ჰკითხავს დიდებული.

— ისევე, ვითარც თევზნი მდინარი-
სა მენავისა მიერ ხმელსა ზედა ბადეთ-
გან ამოყრილნი ფართხალით დაწყდე-
ბიან, აგრეთვე შენცა, სჯულისა თვისსა

განრიდებული, ხანსა რომელსაღუნ მცო-
რესა იზოგინებ და თევზსა იმასა უწყ-
ლოსა მსგავსად მოკვდინდები და არ-
რადყოფის კრძად იტყევი. — განუმა-
რტავს მწირო.

დიდებული დაფიქრდება.

— მოვკლათ! — ეტყვის მლოქველი.
შეშინებული ნანილი მოხუცს მიეკ-
რობა.

— არა. — გადაწყვეტს დიდებული.
— იარონ!

მოდინან...

კვლავ — მორღვეული ტერასები...

კვლავ — გომურად ქცეული ბაზილი-
კა...

ხმა იღუშალი:

წმიდა გიორგის კარზედა

ზე ალვად ამოსულია;

ზედა დასხმია უფრძენი, —

საქმელად შემოსულია;

იმის ნახვევი ქალ-ვაფი,

შავადა შემოსილია!..

18.

ალყაშემორტყმულ თბილისის ციხე-
ზე ოსმალური ალაში ფრიალებდა.

შუადღე გადასული იყო, როცა მეალ-
ყეებს რამდენიმე საზიდარი სურსათ-
სანოვაგე, სათოფისწამლე გვარჯილა,
გოგირდი და ნახშირი ჩამოუტანეს. ურ-
მებს თან ათიოდე შეიარაღებული ცხე-
ნოსანი ბადრაგი, სახედრებზე კენტ-
წყვილად ამხედრებული, ჯერ უწვერ-
ული ყმაწვილების მთელი გუნდი და
მხლებლებით მზარდამშვენებელი არ-
ჩილ მუხრან-ბატონი ჩამოჰყვა.

მუხრან-ბატონმა ტომრებითა და კა-
ლათ-გოდრებით მძიმედ დატვირთული
საზიდრები დენტის სანაყ ვეება გობეზ-
თან შეაყენებინა, შემოგებებულ თოფ-
ჩიბაშსა და მის ხელქვეითებს ტვირთის
ჩამოკლა უბრძანა და ცხენიდან ჩამომ-
ხტარმა, სვიმონ მეფის სამყოფელი მო-
იკითხა.

მახლობელ ბორცვზე მიუთითეს, სა-
დაც ოფლად გაღვრილი, წელსზეით
შიშველი მეზარბაზნენი მეფესა და არ-

ჩილის სანაქებო ვაეს, ერეკლეს, საზარბაზნე სანჯარის მოწყობაში შველოდნენ — წინასწარ ამოღებულ ორმოში რკინის საყრდენებს ამარგებდნენ, ორმოს ნაპირებს ნიჩბებით აფართოვებდნენ, ზომავდნენ. — საყრდენებს შორის მანძილს აწესრიგებდნენ.

თვით ზარბაზანი, ერთ უშველებელ ყალიბში მთლიანად ჩამოსხმულ, მიიმედ დაუქუქრთმებულ, თუჯის უბორბლებო ლულას წარმოადგენდა: ბორცვზე თორმეტმა კაცმა ძლივს ამოზიდა, — სანგარში ჩადგეს, საყრდენებს მიუსადაგეს, ალყაშემორტყმულ ციხეს დაუპირისპირეს...

სვიმონმა ჩაიმუხლა, მიზანს გახედა, ლულის შეესწორება ბრძანა და, როცა ყველაფერი მზად დაიგულა, ერეკლესაც ანიშნა — მოდი, შენც ნახე, სანდოდ არის თუ არაო.

ცხელოდა. მეფეცა და არჩილის ვაეც პერანგის ამარანი იყვნენ...

ხელმწიფის უბრალოებითა თუ ესდენ უეცარი სიახლოვით გაოგნებული ყმაწვილები კვლავ სახედრებზე ისხდნენ, ძირს ჩამოსვლა ვერა და ველარ მოეხერხებინათ და მეფისადმი მოწიწებით ავსილნი, მეზარბაზნეებს მონუსხულეზივით მისჩერებოდნენ.

— რაო, ვინა ვართო? — შორიდანვე გასძახა სვიმონმა მისკენ მომავალ არჩილ მუხრან-ბატონს და სახედროსნებზე ანიშნა.

— სვიმონ მეფის სპა ვართო. — გაიციინა არჩილმა. — დედაკაცები ჩივიან, ბაღნი კალთაში ველარ დავირჩინეთ. აკენიდან ამომხტარნი პირდაპირ ტყისკენ გაგვირბიანო.

სვიმონსაც გაეციინა. სანგრიდან ამოსულმა მიწიანი მუხლისთავეები დაიფერთხა, გაოფლილი შუბლი პერანგის სახელოს შეაწმინდა და საზიდრებისკენ დაეშვა. არჩილიც მიჰყვა.

ხელმწიფის გზაზე გახირული ყმაწვილები დაფრთხნენ, სახედრებიდან კისრისტებით ჩამოცვივდნენ, მიმოიფანტნენ, ჯარს შეერივნენ, საზიდრებსა და საპალნეებს მიეფარნენ...

უფრო თამამნი მუხლებზე დადგნენ, მეფის ჩაელას ქედმოდრეკილნი დაელოდნენ...

— სადაურნი ხართო? — ჰკითხა პირველსავე ყმაწვილს სვიმონმა.

— ქართველები ვართ, შენი ქირიმე! — დასაკლავივით წამოიყვირა ყმაწვილმა და გაოცებულ მეფეს ლადარით საესე, გულუბრყვილო თვალები შეანათა.

სვიმონმა გადაიხარხარა. ან კი რა უნდა ექნა, თავი გადაიქნია და მეთოფისწამლეთ მიაშურა. მეთოფისწამლენი ისხდნენ. კაცლის ვეშაპა სანაყებში ფილთაქვეებს არახუნებდნენ. დანაყილ ფქვილს სპილენძის ძირდასვრეტილ როფებში სტრიდნენ.

მეფემ განაცარი აიღო, სამ თითს შუა მოსრისა, გემოც გაუსინჯა, გადააფურთხა...

— ცამეტი წილი გვარჯილა ჰქენით, ორი წილი გოგირდი, ორიც ნახშირი... ნახშირი რისაა?

— ზოგი თხილის, ზოგიც ტირიფის, მეფეც ბატონო. — უპასუხა თოფჩიბაშმა.

— ჯერ თხილისა იყოს. — უბრძანა მეფემ და არჩილს მიუბრუნდა. — სხვა რაო?

— ჯერ ერთი ისა, რომა ქალაქიდან ამქრის ხალხი გეახლა, ფული შეგქმენით, ცხენების სყიდვა და მეფის ლაშქარში დადგომა გვინდაო. მეორეც ისა, რომ, შენც კარგა მოგეხსენება, შაშხალმა და დალესტნის სხვა ბეგებმა, რომსმალოს ბრანწი უყვეს, ამ ამბით განჯის ხანთან კაცი უფრენიათ, ჩვენც ნახირ-ნახირო. მესამეც კიდევ — მალეს-მბროლმა ფარატი მოიტანა, ხვალ დილით განჯის პატრონი ალყად მდგარ სვიმონს თავისი ლაშქრით მხარს მისცემს და საბანაკე ადგილი მოგვიშზადეთო. — ჩამოუყავლა არჩილმა.

სამომამებმა მეფეს თვალებში სიხარულის ნაპერწყალი გაუღვივა.

— მეოთხე რაო? — იკითხა გაღიმებულმა.

— მეოთხე და მთავარზე უმთავრესი კიდევ ისა, რომა სამის წლის წინ ნანახი



შენი სიზმარი წუხელ ღამ ახდა, კახთ-
ბატონმა სასძლოდ ქეთევანის ხელი ით-
ხოვია..

— ბიჭოს! — თავი ვეღარ შეიკავა
მეფემ და გახარებულმა, ამბის მომტანი
სამგზის ზედიზედ გადაკოცნა. — ნიშ-
ნობაც ამას ჰქვია!.. ჰაი, რომ მართლა
მელაა, ბებერი მელა!..

— ზარბაზანი მზადაა, მეფეო. — მო-
ახსენა ათისთავმა.

— მზად არი და ეგრე! — ახლა იმას
გადებვია მეფე, მერე მოშორებით, და-
ნთებულ საქვარებზე ცეცხლს მუგუზალი
მოსტაცა, ბორცვზე აირბინა, „ქოფი
ოღლი“-ო დასჭექა და ზარბაზანთან ხე-
ლებშემართულმა, დენტს ცეცხლი მის-
ცა.

ლაშქარმა ყოიენა დასცა.

ზარბაზანმა იგრიალა...

ტარში გადამტყდარი ოსმალური ალა-
მი ქონგურზე გადმოეკიდა!..

1578-1582 წ. წ. სვიმონ პირველის
მეთაურობით ქართლში განმათავისუფ-
ლებელი ბრძოლების ცეცხლი დაენტო.
ამ ხნის განმავლობაში ქართველებმა
ოსმალებს არა ერთი მწარე დამარცხე-
ბა აგემეს... თბილისში გამაგრებული
მტრის გარნიზონი ალყაში მოაქციეს და
უციდურესი განსაცდელის წინაშე დაა-
ყენეს. აღმოსავლეთის ფრონტზე წა-
რუმატებლობისათვის სულთანმა მურად
მესამემ ოსმალთა ლაშქრის მთავარ-
სარდალი მუსტაფა ლალა-ფაშა გადაა-
ყენა და მის ნაცვლად სინან-ფაშა და-
ნიშნა, რომელსაც მალე დიდგვირის
ტიტულიც მიანიჭა. მაგრამ ვერც ამ
უკანასკნელმა შესძლო არსებული
მდგომარეობის გამოსწორება. ირანთან
ომს ბოლო არ უჩანდა. ამასთან ოსმა-
ლთა წარმატებანი ამ ომში თანდათან
მცირდებოდა. ოსმალებმა ვერ შესძ-
ლეს დაპყრობილი ქვეყნების დამორჩი-
ლება. პირიქით, ამიერკავკასიის ხალხე-
ბი სულ უფრო მეტად აძლიერებდნენ
ბრძოლას ოსმალთა წინააღმდეგ... ომის
წარმოება კი ახალ-ახალ სახსრებს მო-
ითხოვდა, ხოლო ოსმალეთის სახელმწი-

ფო ზაზინას აღარ შეეძლო ^{არქონდა} ^{დაეფრთხა}
ომის ხარჯები. ასეთ ვითარებაში სულ-
თანი იძულებული გახდა ირანთან დრო-
ებით ზავი ჩამოეგდო და მოლაპარაკება
გაემართა. ირანთან ომში საბოლოო წა-
რმატებისათვის აუცილებელი იყო ევ-
როპის მხრიდან ზურგის უზრუნველყო-
ფა. სწორედ ამ მიზნით სულთანმა მუ-
რად მესამემ დიდი ზემოთ გადაიხდა
თავისი ვაჟიშვილის მეჰმედის წინდაც-
ვეთისა და ტახტის შემკვიდრედ გამოც-
ხადების ცერემონიალი. ზემოზე მოწვე-
ულ იყვნენ ევროპისა და აზიის თითქ-
მის ყველა სახელმწიფოს წარმომადგე-
ნელნი...

19.

მკათათვის მცხუნვარე მზე რახანია
ბოსფორისკენ გადახრლიყო, მაგრამ
სტამბოლში მინც საშინელი ბუღი და
ხეატი იდგა, როცა კახთ-ბატონის ელჩი
ომან ჩოლოყაშვილი და მისი მხლებელი
პაპაი, თოფჯაპის ანუ ბაბუსელების სა-
სახლეს მიუახლოვდნენ, სადაც სულთა-
ნი მურად მესამე თავისი ვაჟს, მეჰმე-
დის წინდაცვეთისა და ტახტის შემკვიდ-
რედ გამოცხადების დღესასწაულს იხ-
დიდა.

ელჩიცა და მისი მხლებელიც პირ-
ველსავე ბქესთან ჩამოქვეითდნენ; ცხე-
ნები მეჩინიბე ფარეშებს მიანებეს, მო-
ედანზე შეყაროლ მდიდრულ ეტლებსა
თუ კარეტებს თვალი შეაღლეს და გალა-
ვანში შესულნი, ორ წოწოლა კოშკშუა
მოქცეულ, მაღალთალოვან ალყაფს,
ანუ თვით ბაბუსელებს მიადგნენ.

ეთიმათდოვლემ ანუ მესტუმრეთუხუ-
ცესმა უტხო ხელმწიფეთა წარმომად-
გენელნი და ოსმალთ დიდებულნი სა-
სახლის ბაღში მიიწვია, სადაც თვითე-
ული ჯგუფისათვის ცალ-ცალკე სუფრა
იყო გაშლილი, ხოლო სუფრებს შორის
უმთავრესზე, რომელიც სხვა სუფრებს
შუა განეფინათ, ენით აუწერელი ხო-
რაგი და ყველა წვეული ქვეყნის ზნე-

ჩვეულების მიხედვით დამზადებული ათასნაირი კერძი ელაგა...

სადღესასწაულოდ მორთული სულთანი მურად მესამე და მისი ახლად წინდაცვეთილი ხუთი წლის მემკვიდრე მეჰმედი, ზეთისხილის ხეებ ქვეშ, ოქროს სასვენზე ისხდნენ ერთურთის გვერდით, ნუბარს შეექცეოდნენ და სტუმრებთან ერთად, მემუსიკეთა ხელოვნებით ტკბებოდნენ...

კახთ-ბატონის ელჩი ომან ჩოლოყაშვილი და მისი მხლებელი, მსახურმა ირანის წარმომადგენელს იბრაჰიმ ხანსა და სვიმონ მეფის ერთგულ კაცს ფარსადან ციციშვილს შეაკედლა, — მათ გვერდით დასვა.

— ეგეც ერთ რამესა ნიშნავს. — ჩაილაპარაკა ირანელმა.

— რას? — ჰკითხა ციციშვილმა.

— ამით სულთანი გვამცნობს, უტყუარად ვიცი. ყველანი ერთნი ხართო. ამიტომაც სჯობს ერთად ისხდეთ, ვინძლო, თუ ერთისთვის ავი ვიზრახო, სხვებიც მასთანვე მყვანდესო.

ყველას გაეცინა.

პური გატეხეს, საკმელი ერთმანეთს შესთავაზეს...

სუფრებს შორის საფრანგეთის ელჩი ომან ჩაიარა, ინგლისელთა მაგიდას გასცდა და სულთნის გვერდით, სხვათაგან გამორჩეული ადგილი დაიკავა...

— ე, მაგ ჟერმინიმ დიდი მაცადინი ჰქმნა, — ლუკმას ზედ სიტყვაც დაატანა იბრაჰიმ ხანმა, — საქმე ქრთამით გაანათა, გალატას მეჩეთად გარდაქმნაზე სულთანს ხელი ააღებინა, ადრე დადებული პირობაც თავიდან შეაკვრევიანა და ფრანგის სოფდაგრებს რუმის ქვეყანაში გზები გაუხსნა. ერთმა ჩემმა ერთგულმა მოენემ ისიც მაცნობა, ინგლისის დედოფალს სულთანი ვაჭრობაზე დაჰყვია... თურმე პირობა მიუცია, თუ შენ ირანის შაჰზე წამომყვები, მეც ესპანეთის კოროლს პირს ვუქცევ და მის წინააღმდეგ ზღვაზე მხარს ავიბამო... ვენეციის და ავსტრიის დესპანებს ხო სუ გუნდრუკი უკმია... ზოგი იმასაც უბნობს, დღე-დღეზე პოლონეთის მე-

ფესაც ურიგდებო... მაგწმე უკრეხეცო რომ მაგ საქციელით ყაზვინსა და მოსკოვს აჩაჩანავენს!.. ხომ ხედავთ, ამ მიღეთ ხალხში ერთი რუსიც არ ურევია; მეც აღმაეკრად მიცქერის, მართალია, შაჰის საჩუქარი კი მოწონებით მიიღო, მაგრამ გული სუ იმას მეუბნება, აბა, იბრაჰიმ-ხან, არ გაბრიყვდე, ჩქარა აქედან გასწი, თორემ ვინ იცის, მაგ მხრებზე თავიც არავინ შეგარჩინოსო!.. — ამ სიტყვებს იბრაჰიმმა ზედ ერთი მოზრდილი ლუკმაც დააყოლა, ჩაფიქრებულ ჩოლოყაშვილს ფარულად გახედა და სვიმონ მეფის ერთგულ კაცს ეშმაკურად თვალი ჩაუკრა. — უეჭველია, რომ სულთანი, ამ ბოლო დროს, კახთ-ბატონის მელიობასაც ხედება, სვიმონთან შერიგებას და ისევ ირანისკენ მობრუნებას რომ აპირებს... თუ ეგრეა, მაშინ იმისი ელჩიც ფრთხილად უნდა იყვეს, ხო იცი, სტამბულში კაცის თავი ერთ ფარადა ღირს...

კვლავ გაეცინათ.

— ამ დილით არზრუმის ბეგლარბეგის კაცი გამიტყდა, — საიდუმლოდ გაანდო ომან ჩოლოყაშვილმა, ცოტა ხნის მერე, იბრაჰიმ-ხანს და თვალი ციციშვილს ახლა იმან ჩაუკრა. — სვიმონ მეფე და იმამ-ყული-ხანი თბილისს დასხმიან და ციხისთვის ზარბაზნები დაუშენიათო... თან ისიც მითხრა, ამ ამბის აღსანიშნავად, სულთანი უცხოელ სტუმრებს ვახშმად იბრაჰიმ-ხანის თავს მიართმევსო, ხოლო სვიმონ მეფის ელჩს ღამის გასათევად იედი-ყულეს ციხეში წააბრძანებნო...

ირანის ელჩს აშკარად არ ევაშნიკა ჩოლოყაშვილის ნუბარი, მიხვდა, ამგვარ ხუმრობას, შესაძლო იყო, თან სიმართლევ ხლებოდა. ციციშვილს შეხედა... ციციშვილი კახთ-ბატონის ელჩს უყურებდა.

— ეგონებ სიმართლესა გავს შენი ნათქვამი! — თქვა ჩუმად.

— ჰგავს. — დაუდასტურა ჩოლოყაშვილმა.



...სულთანს რალაც უსიამოვნო ჩას-
ჩურჩულეს.

სულთანი წამოდგა, ახლო მყოფ სტუ-
მრებს თავაზიანად გაუღიმა, მემკვიდრეს
თავზე ხელი გადაუსვა, ვეზირს ანიშნა,
მომყევით და სასახლისკენ წავიდა. მი-
სმა უდროო განარიდებამ, წვეულთა შო-
რის მითქმა-მოთქმა გამოიწვია, მაგრამ
ზეიმს ნირი მაინც არ უცვლია, მზარე-
ულნი დაუღალავად მიმოქროდნენ, ხო-
ლო მემუსიკენი კვლავ აელერებდნენ
თავ-თავიანთ საკრავებს...

ოთხმა ფარეშმა ვეება ხონჩით ფლავი
შემოიტანა...

— ხამს, მუსტაფა ლალა-ფაშას მივე-
ახლო. აწ თქვენთან ყოფნა ხელს აღარ
მამძღვესო. — თქვა ომან ჩოლოყაშვი-
ლმა და თავის მხლებელთან ერთად მე-
ზობელი სუფრისაკენ დაიძრა...

მიახლოვებულმა მარტო მჭდარ მო-
ხუც ფაშას თავი მდაბლად დაუბრა...

— კახთ-ბატონი ალექსანდრე-ხანი,
მთელს დუნიაზე სახელგანთქმულ ლალა
მუსტაფას დიდხანს სიცოცხლეს, ჯანმ-
რთელობას და მზისდარი ფადიშაჰის
ღვთაებრივ მოწყალებას უსურვებსო!

— უთხრა და დასძინა, — შენს სიბრძ-
ნესა და მისნობას მეფე ალექსანდრე
ხშირად სიკეთით იტყვის და დღენია-
დავ მონატრებით გიხსენებს...

— მადლობელი ვარ. — უპასუხა ფა-
შამ და მოსულებს მის გვერდით ჩამოს-
ხდომა შესთავაზა.

კახთ-ბატონის ელჩი მოკრძალებით
ჩამოჭდა.

პაპაიმაც მას მიბაძა.

მსახურმა სამთავეს ფიალები შეუე-
სო.

— რა გქვია? — ჰკითხა ფაშამ კახთ-
ბატონის ელჩს.

— თავადი ომან ჩოლოყაშვილი, ჩე-
მო ბატონო.

— ჩოლოყაშვილი...

წამით სიჩუმე ჩამოვარდა.

— სვიმონ-ხანის მიერ ალყაშემორტ-
ყმულ თბილისის ციხეში ხორბლის ქი-
ლა ათას ახჩად იყიდებაო, ქერისა კი
რვაასადო, მართალია? — იკითხა მცი-

რე ხნის დუმილის შემდეგ ლალა-მუს-
ტაფამ.

— მართალია. — დაუდასტურა ჩო-
ლოყაშვილმა.

— მაგრამ ბოლოს ისიც აღარ დარ-
ჩა. — ფრთხილად ჩაურთო პაპაიმ. —
ერთი აქლემი ოცი ათას ახჩად გაიყი-
და... ძაღლისა და კატის ხორცისა ჰა-
მეს... ისე, რო გამხდარი ძაღლი ორი
ათასი ახჩა ღირდა, კატა კი ათას ხუთა-
სი...

ფაშას გაეცინა.

კახთ-ბატონის ელჩმა ღვინო მოსინ-
ჯა...

— სადაურია?

— სერბიულია, კახურს არა ჰგავს, მა-
გრამ კარგია, ნაღიმს უხდება. — მიუგო
ფაშამ.

ამასობაში ირანის ელჩს თავს ეთი-
მათდოვლე წამოადგა, რალაც უთხრა და
გაფითრებული იბრაჰიმ-ხანი სასახლის-
კენ თან გაიყოლა... ომანმა მარტო დარ-
ჩენილ ფარსადან ციციშვილს გახედა.
ციციშვილი გაფითრებული იყო.

— მიილო. — ჩაილაპარაკა მუსტაფა
ფაშამ.

— რა მიილო? — ჰკითხა ჩოლოყა-
შვილმა.

— არაფერი. ჩანს დიდმა სულთანმა
ყარსისა და არზრუმის ბეგლარბეგთა
უსტარი მიილო, სვიმონ მეფემ და იმამ-
ყული-ხანმა თბილისს ზარბაზნები რომ
დაუშინეს. — უპასუხა ლალა მუსტა-
ფამ და კახთ-ბატონის ელჩსაც და მის
მხლებელსაც გამოემკდელად შეხედა.

— ჰოოო! — მრავალმნიშვნელოვნად
გააგრძელა ჩოლოყაშვილმა.

პაპაიმ თავი მწუხარედ გაიქნია, გე-
გონებოდათ ეს ამბავი პირველად ეხლა
გაიგოო...

ფაშას გაეღიმა, წამოდგა. კახთ-ბატო-
ნის ელჩი ერთხელ კიდევ კარგად შეა-
თვალეირა და წასასვლელად გამზადე-
ბულმა მხოლოდ ეს-ლა სთქვა:

— თუ შინ მშვიდობით დაბრუნდით,
ისკანდერ-ხანს ჩემგანაც მოკითხვა გა-
დაეცით. უთხარით, ლალა-მუსტაფას
გული უგრძნობს, რომ სვიმონ-ხანთან

შულს განგებ ერიდები და თვალი ეშმაკისკენ გიჭირავს-თქო. ეგეც უთხარით, შენი მელიობით მუსტაფა და სინან ფაშა ხო კინალამ მოინელე, ეხლა მეკმედ ფაშა მოდის და აბა, შენ იცი, იმას როგორ-ლა მოინელე-თქო.

სასახლისკენ მიმავალი ლალა მუსტაფა ფაშა საგრძნობლად მოტეხილი და ავადმყოფი ჩანდა.

— სადაურია? — ჰკითხა პაპაიმ ომანს.

— სერბია. — უპასუხა ჩოლოყაშვილმა.

20.

შავ ტიპზე ამხედრებულ, თალხით-მოსილ დიდგვაროვან მანდილოსანს თან ათოდე ქედითხემამდე შეიარაღებული აზნაური და ორიც მასავით შავით-მოსილი მსახური ქალი ახლდა. ცხენებს დაუნდობლად მოაჭენებდნენ, რიყზე ჩამწკრივებულ ტირიფებს გრიგალივით ჩაუჭროლეს, მდინარე ჩქერდაჩქერ გამოსტოპეს, კლდის ქიმზე შემართული ქსნის-ციხე ზელმარჯვნივ ჩამოიტოვეს და გეზი მუხრანისკენ აიღეს. აშკარა იყო, ფრიად საჭირო და გადაუდებელ საქმისათვის ეშურებოდნენ.

შელამებულზე, მუხრან-ბატონიანთ ციხე-გალავანთან მოვარდნილ მხედრებს, მსახურნი ჩირალდნებით გამოეგებნენ. მესტუმრეთუხუცესი თალხით მოსილ ქალბატონს თავად მიეხალა, კალთაზე ემთხვია, ხელი შეაშველა და ცხენიდან ჩამობრძანებულო, სასახლისკენ პატივით წარიმძღვარა.

— დაი შენი, სამცხის პატრონი დედისიმედი გეახლა-ო. — მოახსენა კარის-მოდვარმა სტეფანოზმა საყდარში ლოცვად მდგარ აშოთან მუხრანბატონს.

— დიდება შენდა, უფალო! — პირჯვარი გადაისახა გაოცებულმა აშოთანმა, — კვლავ რამე უბედურება თუაო! — გაიფიქრა და სტეფანოზს უსიტყვოდ დაჰყვა.

მსახურებმა მოახლე ქალებსა და აზნაურებს ჩამორთმეული, გახვითქული ცხენები სარონინოდ ბიჭებს მიანებეს

და სტუმრებს გალავანში შეიხვეწინებინა დიდი ქალბატონი, ქეთევან და დედისიმედი აშოთანს მცირე სანადიმო დარბაზში დაუხედნენ.

— მიხარის, დაო ჩემო, რომ კვლავაც ცოცხალსა გხედავ, მაგრამ, ვაი, რომ ამ სიხარულს მწუხარებაც უსაზღვრო ახლავსო. — სიყვარულით მოეხვია დიდი ხნის უნახავ მგლოვიარე დას აშოთანს და ცრემლმორეულმა დასძინა: — შენი სულმნათი ძის, პატრონი ყვარყვარეს უღვთო სიკვდილმა, ძმაი ჩვენი არჩილიც თან გადიყოლაო...

— ნუ, ძმაო, სიცოცხლისას აწ ნურას მეტყვი, — ცრემლი შეიწმინდა დედისიმედმაც. — აბა, რაღა ჩვენი ყოფა, თუ-კი მაცხოვრის სურვილითა და მამა-პაპათა მოცადურობით აქამდე მოტანილი ქვეყანა, ხელში გამოჭარული გორახივით ჩაგვეშალა... სამცხეს ოსმალო სჯიჯნის, ქართლს — ყიზილბაში... ჩვენც კიდევ ჩვენის უმტკიცობით ბაბილონის იმ გოდოლის მშენებლებსა ვგვევართ, ამპარტავნობისთვის მაარსმენა რომ შეუშალა და ერთურთისა ველარა შეისმინა... დღენიადგ ჰეშმარიტებაზე უფრო ცდუნებას მივდევთ, — ღვთის სასოებას სატანისეულ წამიერ სიამებზედ ვცვლით... თამარ-დედოფალს აქეთ, არ იქნა და პირი ველარ შევეკარით... ღმერთიც ამისათვის გვირისხდებო... ცოცხალსა გხედავო — თქვი, აბა, დამაკვირდი, სვედამშრალსა და ძუძუდაწრეტის სიცოცხლისა რაღა შემრჩენია!.. ჯერ იყო და, მაღალმა ღმერთმა, პირველშობილი ელენე წამართვა, ორი წლის მერე მზეჭაბუკსაც განურისხდა; წლის თავზე უბედური ჩემი მეუღლე, პატრონი ქიოხოსროც შეიღებთან წაიყვანა; მერე ჩემს საწყალ საბ-იანქოს და ბექა-პავლეს ტყუპისცალს ბასილსაც მიაკითხა... ეხლა კიდევ პატრონი ყვარყვარე და ძმაი ჩვენი არჩილიც წარგვტაცა. — დედისიმედი წამით დადუმდა, მოძალებული ცრემლი შეიშრალა, აქვითინებულ ქეთევანს თავზე ხელი დაყვავებით გადაუსვა და განავრძო, — თვალ-

მშვენიერი ივანეც, აგერ მეათე წელია, შაპის კორთებქვე იწყებებს ჰაპანსა... მამულწახდენილი მანუჩარი კი, ნებითა თუ უნებლიედ, ეხლა დედულზე მოუძღვება ოსმალთა ლაშქარს... არა, ამოთან ჩემო, ეგრე სიცოცხლე აწ არას გვარგებს... ამადაც მოგაიბოძებ... სვიმონ მეფის ნახვა მწადიანს.. დიდი საიდუმლო მაქვს... უნდა შენი თავი მიახლო... გზაც შენ იცი და მეფის ერთგული შენზე მეტად სხვა არავინ მეგულებს...

წვიმდა...

თქვეს შეყვითლებული ფოთლები ხეებიდან ცალ-ცალად ჩამოჰქონდა, მღვრიე ნაკადებს თან ატანდა და ღელეღრულებში ნეშოდ აგროვებდა.

ლიმის ზევით, წიფლნარში ბანაკად მდგარი სვიმონის ლაშქარი, ხანგრძლივი და გადაუღებელი წვიმის გამო, უჩინარს დამსგავსებოდა.

მეფის კარვიდან კვამლი მძიმედ ამოდიოდა.

კარვის კართან მომდგარი სვიმონი დედისიმედის მიერ მოტანილ მანუჩარის საიდუმლო ბარათს ჩასცქეროდა. აღარ კითხულობდა, მაგრამ თვალს მაინც არ აცილებდა, ფიქრობდა...

დედისიმედი ცეცხლთან იჭდა, ჩანაკვერჩხლებულ ლაღარს მისჩერებოდა.

ამოთანი მწვადს წვავდა, შამფურს ატრიალებდა, თან დროდადრო ჯაშში მდგარ ლეონსაც წრუპავდა, — იფ, იფო! — იძახდა და დასაც აქეზებდა, — მოსვი, თუ ღმერთი გწამს, ნამგზავრი ხარ, მეშინია ამინდმა არ დაგცადოს...

მეფემ ბარათიანი ხელი ძირს ჩამოიღო, კარვის კარს მოსცილდა და დედისიმედს გვერდით მიუჭდა.

ამოთანს ცნობისმოყვარეობა მოსვენებას არ აძლევდა, მაგრამ თავი მაინც ისე ეჭირა, თითქოს ამ ქვეყნად მწვადის მეტი სხვა არა ეწადა რა.

სვიმონმა კვლავ ბარათს ჩახედა...

— მეფეო სვიმონ! სალმითა და მოკითხვითა გულისხმიერითა გეაქებო მე, ძე მამისადისა შენისა და პატრონისა

სამცხისა მანუჩარ, უწყვი, რამეთუ შენგან ალყაქმნილ თბილისის დასახსნულად სულთანმა ჯარების შეკრება ბრძანა და საქმე ისე, დიარ-ბეჭირის ბეგლარბეგს ჰადიმ ჰასან ფაშას მიანდო. ზოლო მისი მხარაბმა არზრუმის ბეგლარბეგ მექმედ ფაშასა და მე დაგვაკისრა. მარიობისთვის მიწურულში ოცვერ-ბეგერი სპაი, არზრუმიდან ყარსს გადმოსული, ახალციხეს ჩამოდგა და ლაშქარი ჩემიც თან შეიყარა. ბჭობა ვქმენით და თბილისზედ მომავალი ლაშქრის მეგზურობა თავად მე ვიღე. ჩემის თათბირით შენი ლორეს დადგომაც გუმანით ვთქვით და დმანისის ნაცვლად ლაშქრის მტკვარდამტკვარ დაძერა გადავწყვიტეთ, რამეთუ ლიხზე გადმოსული ვიორგი იმერთმეფისა და დადიან-გურიელის ერთადშეყრილი ლაშქარიც მარჯაფად გვევანდეს, რათა სპასა ჩვენსა სავინიცობოდ ზურგი შეუქრას. ამისათვის შენ ლორედმანისზედ აწ აღარ გესაქმება რა და ნუცა იმერთა ლაშქრისა გედარდება, იგი ოსმალთა თვალის შესაქევეად მციორესა ადგილს რასმეს მოაოხრებს და მშვიდად ყოფნის მიზეზით კვლავაც უკუიქევის. ჩვენ კი ჩვენისა სპითა ენკენისთვის პირველსავე მსგეფს დამრულნი, ალთუნყალას, კარაკალკანს და გორს სამ-ოთხ დღეზედ გამოვცდებით, ლაშქრის ერთ ნაწილს გორის ციხეში დავაყენებთ, ზოლო მეორეს თბილისისკენ მე თავად ვუწინამძღვრებ და ლამის გასათევად ბანაკს მუხრანის ველზედ დავცემ. მაშინ შენ იცი და შენმა მოხერხებამ. ღმერთი იყოს ჩვენი მფარველი. ეინძლო დედაჩემიც მანდა გყავს და ჩემის ერთგულების დასტურს ის მოგცემს.

სვიმონმა ბარათი ხმამალა ჩაიკითხა და დედისიმედს შეხედა.

ამოთანი პირდაფჩენილი უმზერდა ხან მეფეს, ხან დედისიმედს, ჩანდა ეს ამბავი მისთვის სრულიად უცხო და მოულოდნელი იყო.

— ეს რა დღე გამოთენეთ, კაცო! — ბარათის ჩამთარებისთანავე წამოიძახა ბალღივით აღფრთოვანებულმა.

— ღლის გათენება მაშინ ნახე, თუ

ოსმალომ ლორე-დმანისი უომრად ჩაი-
არა, თბილისს ჩადგა... ხოლო იმერთა
გორის ციხე დაიჭირეს და მუხრანს სა-
ომრად დადარაჯებული ჩემი ლაშქარი
ორსავე მხრიდან შუაში მოიქციეს. —
ცივი წყალი გადაასხა მეფემ აშოთანს.
წამოდგა, კვლავ კართან შეჩერდა, გე-
გონებოდათ წვიმის ხმაურს უსმენსო...
დედისიმედი ცეცხლს უმზერდა.

— მწვალი დაგეწვა, აშოთანი. — ღი-
მილით შეახსენა მეფის ნათქვამით
მთლად გაოგნებულ ძმას.

— სწორედ მწვადისა მცხელა, დალო-
ცილო! — ხელი აიქნია აშოთანმა და
მეფის ხურგს მიაჩერდა...

დედისიმედმა მაყალს თავად მიხედა.
დანას სწედა, სინი მოიმარჯვა და შამ-
ფურს მწვალი ნელ-ნელა გააცალა.

— შენ რად... — ჩაილაპარაკა ღრმა
ფიქრში წასულმა მეფემ და კარგა ხნის
დუმბილის მერე ისევ დედისიმედს მიუ-
ბრუნდა. — რად-მეთქი... შენს ნაცვ-
ლად მალემსრბოლი რად არ მიახლა?
— ეჭვი რომ აღარა გქონდეს რა,
სვიმონ ჩემო. — მიუგო დედისიმედმა.

— ეჭვი! — მწარედ ჩაიცინა მეფემ.
— ეგებ იმასაც ხედე, რომ შეილმა
შენმა მაგ ეჭვის გამო თავი შენი მძე-
ვლად დამიგდო!..

— ეხედები. — მოუჭრა დედისიმედმა.

— რას ამბობთ, კაცო!? — ყალყზე
შედგა აშოთანი...

— ჩუ, აშოთან ჩემო. — აღარ დაა-
ცალა სვიმონმა, — თვითონ განსაჯე,
ვინც ერთხელ მამულს უღალატა, ის
აღარც მშობელ დედას დაინდობსო,
შენც ბევრჯერ გითქვამს.

— ეგრეა, — კვერი დაუკრა დედი-
სიმედმა.

— მბრძოლებო თუ რა არი! — წამო-
ენტო აშოთანი. — აქი სიტყვა და ღმე-
რთი ერთიაო... მაშ აღარც ღმერთი ყო-
ფილა და დედაშვილობა საიდამ-ლა იქ-
ნებოდა... ღალატიც არი და ღალატიც...

— არა, აშოთანი, არა.. — ამოიოხრა
დედისიმედმა. — ღალატი მუდამ ღა-
ლატია!..

— კარგი, ვთქვათ ღალატი ღალატია!..

და შეილმაც დედა აღარ დაინდო, მაგ-
რამ ის მიანიც ხო უნდა მწამდეს, რომ
შენ დაინდობ და მამისა დასა სასიკვდი-
ლოდ არ გაიმეტებ.

— რად არ? — მწვიდად ჰკითხა მე-
ფემ.

— მაშ, გაიმეტებ?! — გაფითრდა
აშოთანი.

— გაიმეტებს. — ჩაურთო დედისი-
მედმა. — მეფეა და გაიმეტებს... დედა,
რომელიც შეილს ვეღარ იცნობს, სასი-
ცოცხლო არაა!

— შენ ხო იცნობ, კაცო!? — შეევედ-
რა დას აშოთანი.

— ვიცნობ და იმისთვისაც მჯერა მი-
სი. — მტკიცედ წარმოსთქვა დედი-
სიმედმა, მერე ხავსსმოკიდებულ ძმას ოდ-
ნავ გაუღიმა და მეფეს თვალი თვალში
გაუყარა.

— ვიცი, რომ იცნობ. — ცრემლი
მოერიო სვიმონს. — იცნობ და მანუ-
ჩარის უღალატობის დასტურიც მხო-
ლოდ ეგ არის!..

21.

ჯორთა ევენებისა და აქლემთა ზარა-
ზანების ეღარუნი ნიაჴს ჯერ შორიდან
მოჰქონდა, მერე ცხენთა ჰიხვინმა და
ფლოქვების თქარუნმაც მოატანა და
აღარც ბეჭობზე შემომდგარმა მოწინავე
სპამ დაახანა. ჩაჰბერეს ბუცსა, ზურნასა
და ნაღარასა, დაჰკრეს ჴოსსა და დაფ-
დაფსა, ბობლანსა და დამბულასა, შე-
მოსცხეს წინწილასა და ისეთი ყიყინა
დასცეს, რომ ამომავალი მზე, ცოტაც
გადაწყდა, კინალამ უკან არ ჩააბრუნეს...

გამთენიის ხანი იყო. ოსმალთა მარ-
ბიელი რაზმები საციციანოს მტკვრის-
პირა სოფლებს შეესივნენ. მოსახლეობა
გახიზნული დახედათ. სურსათ-სანოვა-
გე — გადამალული. ხვასტაგიც თან გა-
ერეკათ... მაგრამ რბევაზე დაგეშოლი
თარაქამა მხედრები არც უკაცრიელ
კარ-ეზოებს შეეპუვნენ, საცხოვარნი და
მნა-ბულულნი ცეცხლს მისცეს, მსხმოია-
რე ვაზები ხმლებით აყაფეს, ჴები ჩახე-
რგეს, ჩაშარდეს, ჩააბინძურეს... ნეხვი-
თა და ნავით ამოავსეს...

მტკერის ნაპირ-ნაპირ მომავალ მთავარ ლაშქარს სამარქაფო ტყვია-წამლით ავსილი ჭორ-აქლემი, ნაალაფვეი ხორაგით მიიმედ დატვირთული ჩარდახიანი თათრულა ურმები და გზადაგზა გამოირეკილი ცხვარ-ბროხა ტაბატით მოჰყვებოდა.

ძირითად სპას წინ სამი სარდალი მოუძლოდა: არზრუმის ბეგლარბეგი მეჰმედი, დიარბექირის ბეგლარბეგი ჰადიმ ჰასანი და ჩილდირის ბეგლარბეგი მანუჩარი ანუ მუსტაფა ფაშა. სარდლებს თან სტამბულიდან შინმოზრუნებული კახთ-ბატონის ელჩი იორამ ჩოლოყაშვილიც ახლდათ.

გორის ციხეზე შემომდგარი ენკენისთვის მზე ქვეყანას სიტკბოსა და სიმშვიდეს ჰპირდებოდა.

ტაფობებში ჯერ კიდევ ნისლი იდგა. ამბობენ, ირანის ელჩი იბრაჰიმ-ხანი დიდმა სულთანმა ნადიმზევე დაატყვევაო, მართალია? — ჰკითხა ჰადიმ ფაშამ კახთ-ბატონის ელჩს.

— მართალია. — უპასუხა ჩოლოყაშვილმა.

— დელი-სვიმონის ელჩიცაო, ეგეც მართალია? — ჰკითხა ახლა მეჰმედ-ფაშამ.

— ეგეც, მაგრამ უფრო მართალი ის გახლავს, რომ სვიმონის ელჩი სინან-ფაშამ სტამბულს ცოტა ხნით დააკავა. — ფრთხილად გაუსწორა ომანმა და განმარტებისთვის დასძინა: — ლალამუსტაფას გურჩილის კაცისთვის უთქვამს, სულთანი სვიმონის შემორიგებას აპირებსო.

— მართალს ეგ უფრო ჰგავს. — დაეთანხმა ჰადიმ ჰასანი, — სულთანი ფრთხილობს, რომ ქართველი თავადები, განჯის ხანი, შამხალი და დაღესტნის სხვა მელიქებიც ერთმანეთს არ შეეთვისონ. ეგ თუ ეგრე მოხდა, მაშინ ირანის შაჰი სპასალარობას თვითვე იღონებს, სახასოებიდან სამიათას კორუჯს მიანიც გაახერხებს და სპასაც ორმოცდაათ ათასზე ნაკლებს არ გამოიყვანს, იმას კიდევ გურჯისტანსა და დაღესტნის სპანიც შეერთიან და ლაშქარ-

რიც საქმაოზე დიდი გამოვბამს შეხლამს მთავარი თბილისისა..

— ამბობენ, დიდმა სულთანმა ერთი სპა რუმელიიდან ყირიმს გაგზავნა, იქიდან ჩერქეზებზე გავლით ბაქო-დარუბანდში ჩასვლა და იქაურ მეციხოვნე ჯართან შეერთება უბრძანაო. — ჩაურთო მეჰმედმა. — ეშინია ქართლში დაწყებული ჯანყი შირვანსა და თურგის მხარესაც არ მოედოს...

— ეხლა, მთავარი თბილისია-მეთქი, იმას ვამბობდი, — განაგრძო ჰადიმ ჰასანმა, — ჰოდა, სვიმონის ელჩიც იმიტომ დაიტოვა, რომ ქართლის შემორიგებას და დელი-სვიმონის თბილისის ბეგლარბეგად დაყენებას ლამობს.

— ეგ აღრეც იყო, — შეესიტყვა მეჰმედი, — მაგრამ თუ გახსოვს, სვიმონმა ბეგლარბეგობა არ ისურვა, სულთანს ეაჭა, მეფობა მომეც. კახთ-ბატონივით მოხარეობა მაქმარე, სანაცვლოდ წლიურს ასიათას ოქროს და მიძევალსაც მოგართმევო.

— მოგართმევო და... ზარბაზნებიც მიართვა. — ჩაიციხა მანუჩარმა და ომან ჩოლოყაშვილს გახედა.

ომანს გულს მოეფონა, თუმცა ოსმალოთა დასანახად არ შეიმჩნია.

მარბიელებმა პერანგისამარა სნეული დედაკაცი მოათრიეს და სარდლების წინ მიწაზე დასვეს. აშქარა იყო საწოლიდან წამოეგდოთ. ეცემნათ კიდევ...

— სოფლები ცარიელია. ამ ქალს ვათქმევინეთ, სვიმონ მეფის მალემსრბოლმა გაგვაფრთხილაო. — თქვა მარბიელთა ათისთავმა.

— ეგ როდის იყო? — ჰკითხა მანუჩარმა სულთიმობრძავს.

ქალმა არ უპასუხა.

— როდის იყო-მეთქი! — გაუმეორა მკაცრად.

— არც როდის. აბა, ღმერთსა და მეფეს ჩვენისთანა საწყლებისთვის სადა სცალიან. — ძლივს გასაგონად ამოიყენეს მომაცვდავმა და ნათქვამს სულიც ამოაყოლა.

ათისთავმა ფეხი შეაბო...

— მოკვდა. — ჩაილაპარაკა სინანულით.

ომანმა ამოისუნთქა. მანუჩარმა ცხენს მათრახი გადაუჭირა. დაიძრნენ...

22.

შელამების ხანი იყო, როცა ქსნის ცხენს მოახლოებულმა მხედარმა ცხენი შეაყენა, ხელი შემართა და თბილისისკენ მიმავალი მოწინავე ლაშქრის სალამისო დაბანაკება ბრძანა.

საყვირებს ჩაპბერეს — შედგა ხაზინითა და ტყვია-წამლით დატვირთული მძიმე საზიდრების ქარავანი...

ალამდარებმა სადროშე ჭოკი შუა მიწის დაცეს, ალამი აღმართეს, ააფრიალეს...

ლაშქარი დროშის გარშემო დაბანაკდა.

მეფე სვიმონი და არჩილ მუხრან-ბატონის ვაჟი, ერეკლე, ბექობიდან დასცქეროდნენ მუხრანის ველზე მობიზინე უთვალავ კოცონს.

ლამდებოდა.

— ვახშობენ. — ჩაილაპარაკა არჩილის ძემ.

— რად არ ივახშმებენ, დალოცვილო, პურიც ბევრი აქვთ და ხორციც... სამცხიდან მოყოლებული აქამდისინ ოთხფეხი მავათ არ დაინდეს და ფრინველი... — თქვა მეფემ.

— ვერცა რას იმდენს წამოიღებდნენ... ჩემმა მსტოვრებმა მაიმცნეს, საციციანოს ხიზნობა მოუსწრიაო. თურმე მტკვრისპირა სოფლები შენს ერთგულ კაცებს აღრევე გაუფრთხილებიათ...

ერეკლეს ნაუბარში მეფემ შეფართული საყვედური იგრძნო.

— ვერ მიეხვდი, მაგ საქნელისთვის, მაქვს თუ მაძაგებ, ვეჟო? — ჰკითხა ღიმილით.

— ხიზანი გაქებს, მაგრამ ეგება მანუჩარმა გაძაგოს კიდევ. — ღიმილითვე უპასუხა ერეკლემ. — სარდლები ლამის მივახვედრეთ, ლორეს ნაცვლად მუხრანს რომ ვდგევართ, ხიზანს ჩამო-

რჩენილ ერთს დედაკაცს დასცდნენ. ოსმალის მოსვლა სვიმონ მეფის მალე-მსრბოლებმა გვაუწყესო.

— ეგ ვილამ გითხრა? — შუბლი შეიკრა მეფემ.

— მანუჩარის შიკრიცა მითხრა. კარავთან დგა, შენს ნახვას ეშურება. — უპასუხა არჩილის ძემ.

მეფე დადუმდა. ბექობიდან კარვისკენ დაეშვა. ერეკლეც თან წაიყოლა...

— უნდა გახსოვდეს, შვილო ჩემო, ომის ბედს ხალხის გული სწყვეტს. თუ ხალხს გასწირავ, მახვილიც ხელში ჩაგატყდება. — უთხრა გზადაგზა.

კარავთან წოწრეთ პაპი იდგა. მეფის დანახვაზე მუხლი მოიყარა. სვიმონმა ბინდ-ბუნდში „კახთ-ბატონის ერთგული კაცი“ შეიცნო.

— შენა!? — ჰკითხა გაკვირვებულმა და წამოაყენა...

— მე ვარ, მეფე-ბატონო.

ერეკლესაც გაუკვირდა მეფისაგან მანუჩარის შიკრიცის ცნობა.

— ხარ და ეგრე! — გახალისდა მეფე. — ვხედავ კოჭის თამაშში სამცხის პატრონიც მარჯვედ ჩაგითრევი. ეხლა ეგ მითხარ, მანუჩართან როგორღა გაჩნდი?

— არც როგორ. კახთ-ბატონმა თავის ელჩს ომან ჩოლოყაშვილს სტამბულს მიახლა. იქიდან მობრუნებულნი სამცხეს დავედქით, პატრონ მანუჩარს სულთანის განზრახვა წინასწარ გავუმხილეთ, საიდუმლო ბჭობა ვქმენით... დანარჩენი შენც კარგა იცი... ეხლა პატრონმა დრო იხელთა, შენთან გამომგზავნა... შემოგიუთვალა, ოსმალნი რასმეს ეჭვობენ, საწადელს დილაამდევ ნულარ გადავდებთო.

— რას ეჭვობენ? — ჰკითხა მეფემ.

— მარბიელმა მხედრებმა ერთ სნეულ დიაცს პირიდან სიტყვა ამოჰგლიჯეს, ოსმალთა მოსვლა სვიმონ მეფის კაცებმა გვაცნობესო.

მეფემ არჩილისძეს გახედა. ერეკლემ პირი ააჩიდა.

მოსულა იგი...

მოსულა იგი, განსჯად ყოველთა —
ჩვენი მწყემსი და ჩვენი მფარველი,
კურთხეულია ბედი პოეტთა,
მზაკვარებითა გაუხარელის.

კურთხეულია ბედი პოეტთა,
ცოდვასებრ სდევნის ძველი ტრფიალი,
მწუხარების და სევდის ტოლებთან
ღმერთი ღვინოს სვამს ერთი ფიალით.

ძვირფასო, დღემდე კვლავ ის სიტყვა ხარ,
რომელსაც პირველ სიტყვად უვლია,
ნუ გამიწყურები, ისევ მიყვარხარ,
რალა დროს ჩვენი სიყვარულია.

„მზა დაეცა ძვაზე, მუხლი იტკინა და სისხლი დაეძცა“

(სამი წლის თამუნია)

დაცემული რიყის ქვაზე
მზეო მახსოვს შენი სისხლი,
ახლაც იმ ადგილებს გამზერს
თვალი შენი ყრმობის ღირსი.

ჭრილობაზე თუთუნს გაყრი,
პერანგს ვხევი და გიხევი ფრთხილად,
სილაში კი, როგორც ბაღლი,
ათინათი ამოთხვრილა.

ნუ შეკრთები ვეფხვის შვილო,
მეც გავზრდილვარ რძითა ვეფხვის,

მეც ამ ქარაფებზე ვფრთხილობ,
მეც აქ მივამსხვრიე ფეხი.

მთებს გადავალთ, მთებზე მოთოვს,
სისხლი თავის სისხლსა ყვარობს,
ასე ჩვილი, ასე თოთო,
სახლში უნდა წაგიყვანო!

არწივის ფრთებს მოგკემ ფრთებად,
შემოგავლებ გრემს და ატენს,
ოქროსხმიან სიმღერებად
ჩემს გარიყრაეს შეემატე.

პალატა № 12, პირველი მარტი

სულ დაგმანული მქონდა სარკმელი,
 რაღა ამ დილით გავაღე ნეტა,
 რა ჰქონდათ ნეტა ჩიტებს სათქმელი,
 ბუნებამ ჩემთვის რა გაიმეტა?

რა მითხრეს ნეტა ოქროს ნისკარტით,
 რად გამიყვანეს ეზოში ცალკე?
 რას ვინატრებდი? რას გავრისკავდი?
 რისთვის ვაღებდი დაგმანულ სარკმელს?

მე რა ვიცოდი, თუ ასე ფრთხილად
 სიმღერა თვლემდა ტყეთა კალთაში,
 თუ გაზაფხულის პირველი დილა
 ჩიტებს მოჰყავდათ ჩემს პალატაში.

ოქროს ძაფებით მიქსოვთ იმედებს,
 თქვენ, გაზაფხულის ოქროს მზითვებო,
 პირველივე დღე რომ გაიმეტეთ,
 მადლობელი ვარ თქვენი, ჩიტებო.

გონების ცეცხლი თუ არსებობს,
 ფერფლიც იქვეა,
 გულო, ჭვარცმულო,
 ფსკერზე შაინც სინატიფეა.

პატარა ჭარგვალს დასტრიალებს
 თვალი არწივის,
 წარიღეთ სული,
 როგორც კრავი რამ შესაწირი.

ერი გვიცოცხლოს

ივერთა გადასარჩენად,
 მოუხმობს ძალას ტიტანურს.
 არც უფიქრია, არც სჭერა,
 რაც უნდა მოხდეს წიწამურს.

დინჯად შემართა მარჯვენა
 მეეტლეს უხმო ილიამ...
 ერი გვიცოცხლოს გამჩენმა,
 გრძნობენ, წინასწარ ტირიან.

კრწანისის ველით
 გიყურებ თბილისო,
 ბალახი მოვირგე,
 ბალახის ღერი,

არაეინ ამბობს
 ბულბული ტირისო,
 მეც ვმღერი, თოლიგე,
 ცრემლებით ვმღერი.

პაპის ლექსების კითხვისას

პაწაწინა წყაროს თვალო,
 ვერ გიყურებ ამოწრეტლს.
 დამცხრალო და ამომცხრალო,
 გვედრები, ამოცრემლდი.

მოახურე ტყეებს ნისლი,
 თორემ გახმა ფესვი ხისა,
 არც არავის ესმა მისი,
 არც არაეინ შეიხიზნა.

სდუმან ხორცი, სულნი სდუმან
 საფლავსა და ცათა შინა,
 თეთრი ვარდი თავსასთუმალს
 მწუხარებად გადაშლილა.

წყალობითა მომანიჭე
 სამკვიდრებლის სათნოება,
 ასე ჩემად რომ არ ვიქდე
 სამწუხარო საცხოვნებლად.

შეიწყალე მთა და ბარი,
 სიკვდილს ველარ ვუმკლავდებით,

კვდება მუხა, ავად არი,
 ავად, მკვდარი უკვდავებით.

მუმლი, მუმლი, მუმლი მუხას,
 სევდა როგორ დაღლის ქართველს,
 თუ ერთხელაც დაიჭუბა
 თვალშეუდგამს გავეინათლებს.

ბერიკაცი სტრიქონს სწირავს,
 მეც იმ სტრიქონს დავიფიცებ,
 „არ მომკვდარა, მხოლოდ სძინავს
 და ისევე გაიღვიძებს“.

ჩემი „განთიადი“

კი, ყველაფერი
 ცისკრის ვარსკვლავი,
 დადუმებული მამადავითი,
 უჩრჩი რაინდის
 ზორბა მხარმკლავი
 და ტურფა მხარე
 რასაც ჩავითვლის...

მდინარის ნანა,
 მტკვარის დუღუნი,
 მალლით მომფენი
 სხივი კოსმოსის —
 მთაწმინდის ნისლით

შემოსუდრული,
 ნიჭია
 შენი დიდი მგოსნობის.

მაგრამ,
 „ცა-ფირუზ,
 ხმელეთ-ზურმუხტო“,
 ამ სტრიქონიდან
 (თუნდაც დამლაზვრო)
 მე მეჩვენება
 ღმერთი გულუხვობს
 და ყველა სიტყვას
 ღმერთი გჶარნაზობს.

ნამდვილი გალაკტიონი, 1952 წელი

არასდროს ვმსხდარვართ ყურეში ხიდის,
 სუყველას გვექონდა თითო მონეტა,
 ჩვენ ვაგროვებდით და მტკვარში
 ვყრიდით
 თუ რაშიც ვყრიდით — გვსიამოვნებდა.

ახალი ხიდის ორივე მხრიდან
 ეყარნენ ლოთნი და სახინჩრები,

შეჩვეულები ვიყავით ხილთან
 ჩვენი ლამაზი უბნის ბიჭები.

გამხდარ დახლიდარს კრაველის ქუდი
 დიდ თავზე ედო, როგორც პარიკი,
 ნალექიანი ყვაოდა ლუდი,
 თბილი არაყი და პრიანიკი.

ერთხელ, როდესაც უღმერთოდ
 ვსვამდით,
 გვაყრიალებდა თბილი არაყი,
 გალაკტიონი მობრძანდა ჩანთით,
 თან შეცბუნებით, თან სიამაყით.

ერთხანს გაჩერდა, შეკუმუნა წარბი,
 მერე მოგვემართა ხელების გაშლით:

წადით, ვაჟებო, ახლაც წადით,
 კაპიკის ფასი არ ყრია სმაში.

ჩვენ მივატოვეთ ღარიბი სუფრა,
 ადგილი, სადაც არყით თვრებიან
 და იმის შემდეგ, იმ წუთზე უფრო
 ჭერ არაფერი გამკვირვებია.

სხვაგვარი ყვავილები

ანზორ ერქომაიშვილს, რომლის გვარი ორასი
 წელია მღერის.

რავი, მანამდე რა იყო,
 რა მჭვარტლი ეცხო ჯარგვალს,
 დღემდე ხმები ვით გაიყო,
 როგორ შეუდგნენ მარგვალს;
 როგორ გასწმინდეს სიმღერა
 და მოაშორეს მჭვარტლი,
 როგორ დაიპყრეს ცის ხელა
 იმერეთი და ქართლი.
 ამ სისხლითმორწყულ ლელიანს
 სხვაგვარ ყვავილებს კრეფთ,
 აგერ ორასი წელია
 ბულბულებივით ყეფთ.
 ყველაზე უფრო ჩვენებურს,
 ბოლომდე ფხიზელ ქართველს —
 გიყურებ ყელმოღერებულს
 ათასი ლერწმის გამთლელს.
 და ქვეყნად რაც დაგვეალა
 ერის კურთხეულ კვერთხით —

ყურს გიგდებს დედას ლევანა,
 ქვეყნად მოსული ერთხელ.
 ამ სისხლით მორწყულ ლელიანს
 სხვაგვარ ყვავილებს კრეფთ,
 აგერ ორასი წელია
 ბულბულებივით ყეფთ.
 ვინც კრიმანჭული დაარქვა,
 კრინი ვინცა თქვა მანჭვით,
 ასე სოფლიდან ქალაქად,
 საინგილომდე რაჭით.
 შეუნთე ვნებადამცხრალებს,
 ზამთარში გრძნობდნენ მაისს,
 იმღერე, შენ გენაცვალე,
 რომ არ გინდოდეს, მაინც.
 ამ სისხლითმორწყულ ლელიანს
 სხვაგვარ ყვავილებს კრეფთ,
 აგერ ორასი წელია
 ბულბულებივით ყეფთ.

გ ი ა

მოთხრობა

მარტის შზე აცხუნებდა სველ ქალაქს. მსუბუქი ორთქლი აღიოდა ძველი უბნის შეღამართებულ ქუჩებს, აჩონჩხილი სახლების ყავისფერ სახურავებს, ვიწრო ტროტუარებს, აგურის კედლებსა და ხის კიბეებს შორის გამომწყვდეულ ციდა ეზოებს, ხეთა ძირში საგანგებოდ დატოვებულ ერთი ხელისდადება მიწის ნაჭრებს.

მიხეილ შერვაშიძე წინა დღით ნათათბირალი კაბინეტის განიავებას აპირებდა. გახევებული იდგა ღია ფანჯარასთან, მაღლიდან ჩამორეკილი ზარების შორეულ ქლარუნს უგდებდა ყურს, ცალგვერდშესველებულ, მზით გამთბარ თელის უფოთლო ხეს უყურებდა.

უკითხავად შემოვიდა გურამ ბენდუქაძე.

— მოდი, გურამ, — შემობრუნდა მიხეილ შერვაშიძე. — გალოდინე ხომ? არ დამთავრდა თათბირი, ახლა შემოვედი ამ წუთას... — პალტო გაიხადა, დაკიდა. — არ დამთავრდა, ლაპარაკობდნენ... დაჭექი. — თვითონვე დაჭდა, საწერ მაგიდას სული გაუბერა, რამდენიმე ტელეფონი მოსინჯა. — როგორა ხარ? ახლავე შევეხმიანები ხანბერაძეს. მიმართვა გაამზადეთ? მათხოვე. ეს არი? მოვაწერო ბარემ ხელო, ხანბერაძის მაძის სახელი ხომ არ

იცი შემთხვევით? მიტო ერქვა მგონი, ვიცნობდი, მიტო, მიტროფანე, ისიც იყო რა!.. — შტამპიან-ტიტულიან ფორმატს ხელი მოაწერა გაკრულად, ცოტა ხანი დააჩერდა თავის ნახელავს და განსაკუთრებული დანიშნულების სატელეფონო ცნობარი მოიმარჯვა. — აქ ვნახავთ, სად წაგვივა. მაგი კი არა... ხანბერაძე, ხანბერაძე, ხან, ხან, ხუნ... აქ არ იქნება, ხან, ხუნ... თვალები წაქუტა, გადაშლილი ცნობარ-წიგნუკა შორს გაწია და თავიდან დაიწყო კითხვა. — ხან, ხან... სად იყავი მაინც აქამდე?... ზოგმა ორი გაიტანა, ხან, ხან, აქ არი... ლურჯი უნდა იყოს მაინც მაინც?

— ლურჯიო, ნათელამ და რა ვიცი... თუ არადა ყვითელიო, თუ არადა, რაც არი...

— ერთი წუთით!.. ბატონო გიორგი, გამარჯობათ, მიშა მოგესალმებათ შერვაშიძე, დიახ, კი, როგორ გიკითხოთ, დიახ, კი, ხე, ხე... მაღლობთ, არა გვიშავს, მაღლობთ... კი, კი, ხე, ხე... თავად? როგორ?.. ხე, ხე, ხე... კი, დიახ, მაღლობთ. ისევ იგივეზე, ბატონო გიორგი, რა ვქნათ, ხე, ხე... გურამს იცნობთ, რასაკვირველია, ბენდუქაძეს. ჩვენი სასიქადულო პოეტი, დიახ, კი, ბენდუქაძე, გურამი. დიახ, კი, პოეტი,

ხე, ხე, ხე. დიახ, ბენდუქაძე, კი, პოეტი, ხე, ხე, ისევ კი, ავსტრიული...

— გერმანული. — შეეშველა ბენდუქაძე, დაძაბული იხედებოდა და კიდევ არ სჯეროდა, მიხეილი რომ ხანბერაძეს ელაპარაკებოდა, ასე უცბათ როგორ დაუქავშირდა, ან ხანბერაძე როგორ დახვდა ადგილზე.

— გერმანული, დიახ, უნდა გვიშველო... ერთი უნდა გამოგვიყო დამატებით... ხე, ხე, კი მაგრამ, ზოგმა ორი გაიტანა... თანაც ყველას დაკმაყოფილება არც გვიცდია, რამდენიმე დაგვარჩა ისეთი... ხე, ხე, ხე... ერთი, რასაკვირველია... — საჩვენებელი თითი დაანახა გურამს.

— ერთი, კი... — უჩურჩულა გურამმა.

— ერთი. დიახ, გისმენთ, კი, ხე, ხე, ხე... ლურჯი, უკიდურეს შემთხვევაში, წითელიო...

— ყვითელი.

— ყვითელი. ხე, ხე, ხე, ხი, ხი... (მართლა გაიცინა), კი, კი... (დაწყნარდა), დიდი მადლობა, როგორ გეკადრებთ, მადლობა, კი, ხე, ხე, ხი... პირიქით, კარგად... — ყურმილი დადო, სახე მოელღუშა ადრინდელივით, გურამს მიანიჩერდა უაზროდ. — ხო, ხელი ხომ მოვაწერე? — გამოერკვა ცოტა ხნის შემდეგ. — მომიწერია... წაიღე ახლავე ეს მიმართვა და მიუსწარი ხანბერაძეს, კანცელარიაში გაატარე და პირდაპირ წადი, ახლავე თუ არა, მერე ვეღარ დამიკვირ, მიუსწარი როგორმე!

ხანბერაძე საწვიმარგაუხდელი უჯდა მაგიდას და წერდა. ძირს დაშვებულ მარცხენაში ქუდი ეჭირა, მკერდით მაგიდის ძგიდეს მიწოლოდა და წითელი კალმისტრის წვერს მისარილებდა რძისფერ ქაღალდზე. ტანმალალი კაცი უნდა ყოფილიყო. მელოტი, სამკუთხა თავი უჩანდა ზემოდან. კაბინეტში შემოსულ კაცს მიანიჩერდა და წერა შეწყვიტა, კალმისტრიანი ხელი გააშეშა ქაღალდზე. გაშანშალეული მიმართვა დაუდო წინ ბენდუქაძემ.

მაგიდაზე გაწოლილი უყურებდა მი-

მართვას, ძირს დაშვებულ ხელით მენევდა ქუდს, თითქოს რაღაცას ინიავებდა ბარდაყებთან.

— თქვენ ხართ ეს? — ნიკაძი დაუმინა, როგორც იქნა, შტამპიან ქალღალს.

— დიახ! — ერთგვარი სიამაყითა უპასუხა მოსულმა. არ ჯერა, მე თუ ვარ, ასეთ უბრალო ამბავზე თავისი ფეხით როგორ მოვიდოდაო.

ხანბერაძეს ბევრიც აღარ დაუხანებია ამის შემდეგ, გაშანშალეული მიმართვა შეაბრუნა და მსხვილი ფანქრით დაადო რეზოლუცია, წითელი ხნული გაიტანა ერთი თავიდან მეორემდე.

— ლურჯი მინდოდა, აუცილებლად, ანდა ყვითელი, უკიდურეს შემთხვევაში... — დაასწრო მთხოვნელმა, სანამ წერას მორჩებოდა.

— ფერს იქ გააკრევე, გენაცვალე!

„გთხოვთ, გამოუყოთ ერთი გერმანული უნიტაზი ცნობილ პოეტს ამხ. ბენდუქაშვილს!!!“

„ცნობილი პოეტი“ სტრიქონიდან ამოგდო, ბენდუქაძის მაგივრად ბენდუქაშვილი დაწერა და წინადადებას სამი ძახილის ნიშანი დაუსვა ერთის მაგივრად. „ცნობილი პოეტი“ სახეზე წამოენთო, შეხედა, როგორ აგდებულად გამოჰყო ამხანაგმა ხანბერაძემ წინადადებიდან ის ორი სიტყვა. მართალია, ცოლზე გაბრაზდა და არა ამ კაცზე, მაგრამ ხანბერაძეს პირიქით მოეჩვენა, წამოიწია და სანამ ბოლომდე გაიმართებოდა, საქციელწამხდარ პოეტს წაქუზულმა ჩამოართვა ხელი.

— მიხვალთ ბაზაში, კარგად იყავით!

— კარგად ბრძანდებოდეთ, ძალიან დიდი მადლობა!

— როგორ გეკადრებთ, პირიქით, შემომიარეთ ხოლმე! — აღარ გამართულა, ეგრევე დაჭდა, ცალმკლავჩამოგდებულმა გააყოლა უნიტაზის მთხოვნელს თვალი.

ვანო უნდა ნახო, აუხსნა ტაბურეტზე მჯდარმა, ფეხებგაჩახულმა ბაზის ყარაულმა.

— ვანო? — ისე გაიკვირვა, თათქოს ივანეს სანახავად იყო მოსული.

— დიახ, ვანო.— ფეხი გაწია ყარაულმა და უცხო კაცს გასასვლელი დაუტოვა.

გურამი ბაზაში შევიდა, ვანოც იქვე აღმოაჩინა და გაიფიქრა, რა კარგად აეწყოს დღეს ყველაფერიო.

ფერისმკამლეებით ჰქონდა ვანოს სახე დაფარული. მიმართვა, რომელსაც მთხოვენილი საქალაღდით დაატარებდა და არ ეცეცადა, ბურბუშელითა და გაღუნული ლურსმნებით სავსე დაზგაზე დადო და ცალი ხელით ისე გაასწორა, თითქოს დაზგაზევე აწებებდა და ტოვებდა.

— მხოლოდ ლურჯი უნდა იყოს, — დაასწრო გურამმა და მაშინლა შეამჩნია, რომ მიმართვაში ბენდუქაძე ეწეოდა, რეზოლუციაში ბენდუქაშვილი.

— რა გინდა, ბიჭო!? — დაუღრინა მოტლოდნელად ვანომ ნეილონის ჭურთხეიან გრძელცხვირა ბიჭს და ხელი აიქნია. ჩემი მიმართვა არ ესროლოსო, შეეშინდა ბენდუქაძეს.

— არ მიშობს, ნოეიჩ! — ცხვირის კეხზე გაისვა თითი ბიჭმა.

— არ გიშობს... არ გაგიშვებს, მომე აქ ქვითარი, ხელი ხომ უნდა მოგიწერო!..

— არ ვითქვია, ნოეიჩ!

— არ მითქვამს — დაჰმუჭუნული ქვითარი ბენდუქაძის მიმართვას დაადო, მეორე ხელიც ამოიღო, როგორც იქნა ჩიბიდან, ქვითარი გაასწორა და თავმოღირღნილი ფანქრით მოაწერა ხელი. — საქმე იმაშია, რომ — მიუბრუნდა გურამს, — არც ლურჯი გვაქვს, არც ზღვისფერი...

— ყვითელი.

— არც ყვითელი, მაგრამ გვექნება. თვის ბოლოსათვის ველოდებით... თეთრი მაქვს ერთადერთი ცალი, მხოლოდ სახურავია გატეხილი, ნახეთ, სახურავის შოვნა შეიძლება...

ძნელი იყო თეთრის, თანაც უსახუ-

რავო უნიტაზის შეძენა ცხელ-გამამობის ვარეშე და უარის თქმაც არ იყო იოლი. ის თეთრი და სახურავგატეხილი უნიტაზიც რომ დაეკარგო, სად მივდივარ, უნიტაზოდ როგორ გავიდე ბაზიდანო, იქნებ გავრისკო, რაც არი არი, იქნებ თეთრი უნიტაზი წავიღო, ბოლოსდაბოლოს უნიტაზი უნიტაზიო, შეიგულიანა თავი და ისევ შეყუყუანდა, ვერც კი თქვა, ვერც — არა, ვანოს-მაინც გაუვა ყოველ შემთხვევისათვის. ვანო კი ალაყაფის კარში გახიღულ, დატვირთულ საბარგო მანქანას მიუახლოვდა კოჭლოებით, მოყაყანე მძღოლს და ყარაულს (გურამს ეგონა, შავ დღეს დაყარის ორთავესო), აუარა გვერდი და სადღაც იქვე, იმ რაიონში გაუჩინარდა.

ორვაგონიანი მატარებელი გადიოდა ეზოში შიშინითა და ხენეშით, რელსების ჭრატუნით. ირიბულად კვეთდა ლიანდაგი თითქოს ახლად დაგვილ-დასუფთავებულ და მაინც ათასი ხარახურით და საამშენებლო მასალების ნარჩენებით მოფენილ, სველ, ჩრდილოვან ეზოს.

ვანოს ელოდა და მატარებელს უყურებდა, როცა უზარმაზარი საწყობის შემალღებულ საჩხეში ქანგისფერი ყუთებისა და კონტეინერების გვერდით შეამჩნია მაღალი, გამხდარი ბიჭი, რომლის დაყინებული მზერა ადრევე იგრანო. ეცნაურა და ვერ გაიხსენა. იქაურ თანამშრომლად ვერ შეიცნო, მუშტარსაც ვერ მიამგვანა. ყელზე დაუდგვრად კაშნემოხვეული მოთეთრო საწვიმრის ჩიბეებში ხელეზაწყობილი, ფერმკრთალი, სახეგაცრეცილი და გაუპარსავი ახალგაზრდა საწყობის კართან იდგა და გურამს არიდებდა თვალს აშკარად. რაღაცათი აღტაცებული და გახარებული იხედებოდა აქეთ-იქით, მოახლოებულ ბენდუქაძეს ვერ ამჩნევდა თითქოს. ბენდუქაძე კი უყურებდა საჩხის კედელზე და ერთმანეთზე მიწყობილ-მიუყუდებულ ყუთებს, რომელთა დააფრავებული ფიცრებიდან ბურბუშელა-

ჩაფენილი, მომწვანო მინები ილანდუბოდა.

— გამარჯობათ, გურამ ბიძია, ვანო გინდათ ხომ? აქ არი, აქ ტრიალებს.

— გაგიმარჯოს, აქ არის ხომ?

„საიდან მიცნობს? რატის ამხანაგი არ უნდა იყოს, უფროსი ჩანს. ავტორია? შეიძლება. იქნებ აქ მუშაობს!“

— ამ შუშების ყიდვა შეიძლება? ესეც მჭირდება.

— კი, როგორ არა... — საწყვიძრის ჯიბებიდან ამოიღო ხელები და უცნაურად შექანდა ადგილზე. — როგორ არა, თუ გაქვთ ზომები, გურამ ბიძია, აქვე დაეჭირით...

— ზომები არ ამიღია სამწუხაროდ, არც ვაპირებდი, რომ დავინახე იმიტომ...

— არა უშავს, გურამ ბიძია. — ხელის გულები შეაერთა და პირზე მიიღო, ჩაბერვა თუ ჩაყვირება დააპირა თითქოს და გადაიფიქრა. — მაშინ არა უშავს, არა უშავს!... — გაიმეორა ხმაშეცვლით, ყუთებისაკენ შებრუნდა და გრძელი თითები შეუყო ფიცარსა და ფიცარშუა.

— ამაზე უკეთეს შუშებს ვერ იშოვნით, გურამ ბიძია!

მზის სხივი აუტომციმდა გამხდარ თითებთან. სარკესავით აირეკლა ყრუ კედლით დაჩრდილულმა მინამ მზე, საიდან დაეცა სხივი შუშას, სინათლე ჩრდილს? მოპირდაპირე საწყობის შუშის ნამსხვრევებით მოფენილმა სახურავმა ჩაიღინა აშკარად ეს სასწაული.

— ვახ, შენი! — წამოცდა ბენდუქაძეს, როცა სხივსა და შუშის ნამსხვრევებს შორის დამყარებული კავშირი აღმოაჩინა.

— რა მითხარით, გურამ ბიძია?

— არაფერი, ღირს ესე იგი, ყიდვა?

— ღირს, გურამ ბიძია, წაიღეთ და მე დაგიჭირთ, ამას დღესვე გაიტანენ, თუ არ წაიღეთ, ამას არ დატოვებენ, მე ვიცი დაჭრა, საერთოდ მე ვჭრი ყველაფერს...

„მეშუშა თუ შუშათმჭრელი? ავტო-

რია. ლექსები აქვს ნალდად მოტანილი!“

— ეს ვერ დაჭრის! — თქვა კაცმა, რომელიც ბრუნენტის მოყავისფრო კურტაკის კალთებისა და სახელოების შმაშურით გამოვიდა საიდანაც. ბექ-განიერს და თვალმსხვილს ნაყვავილარი, სქელი სახის კანი ჰქონდა.

— ო, შე დამბალო, ალისა! — უთხრა მალაღმა ბიჭმა. ნაცრისფერი, წყლიანი თვალები აემღვრა ერთი წამით. — არ დამიჭრია მე?.. პირველად ვჭრი?

— ის სხვა იყო, ამას ვერ დაჭრი. შენთვის ვამბობ, მე რა მენალელება! — უკან-უკან წავიდა და მოშორებით შედგა.

ბიჭმა ვაიციანა და ბენდუქაძისათვის მოულოდნელად, იმწამსვე დაეწმინდა თვალები.

— მე გია ვარ!

— „ვინ გია?“

— ნახეთ თეთრი უნიტაზი? — ვანო მოდიოდა კოკლობათ საჩხტევემით.

— არ მინახავს, — უცბად გამოერკვა ბენდუქაძე. — ლურჯი დამაბარეს, ან ყვითელიო და თეთრი და თანაც გატეხილი, აბა, რა ვიცი...

— მოდით მაშინ თვის ბოლოს. — უკან არ მოუხედავს ვანოს.

— ერთი წუთით! — საშაფხუზრიანი ბეტონის კიბე ჩაირბინა მიმართვის ფრიალით, — ეს დაგიტოვოთ?

— ეს რა არი? — შეიცადა, მიმართვის დახედა, რეზოლუციას გადაავლო თვალი. — ეს ვიცი, იყოს თქვენთან!

— შუშების ყიდვა შეიძლება?

— გამოიწერეთ.

„ვინ გიაა ნეტავი?“

აგმანჯალებული ვანო მოულოდნელად უკან გაბრუნდა, ბენდუქაძისაკენ მომავალ ალისასა და გიას აუარა გვერდი და ყუთებსა და ყუთებშუა შეიმალა.

— მიგაქვთ? — იკითხა ალისამ ღრეკით.

— წავიღო? აბა რა ვიცი... — გიას გადახედა.

— აუცილებლად... მე დავჭრი, რა-
 ტი ხომ იქნება შინ? ეს ბანდიტია,
 თანაც დამპალი. გოგია კალანდაძე
 მანდარინით მოიწამლა, გადადუღებულ
 წყალს სვამდა ყოველთვის. რატი ჩვე-
 ნზე უმცროსია, ჩემზე და გოგიაზე,
 ჩვენ ხელშია გაზრდილი ფაქტიურად.
 „ქარგად ყოფილა საქმე!“

ახლადგანაშენიანებული უბნის, ახა-
 ლი კვარტლის რვასართულიან სახლ-
 თან მიიტანეს შუშები. მანქანიდან გა-
 დმოალაგეს სათითაოდ. „რაფის“
 მძღოლმა ფული აიღო და წავიდა.

— სულერთია, შენ არ დაგაჭრევი-
 ნებ! — უთხრა გიამ ალისას.

— აბა შენ ვერ დაჭრი!

— ო, რა დამპალია! — თქვა გიამ
 და ლიფტის კაბინაში შევიდა, სანამ
 კარი დაიხურებდა შუშები სათითაოდ
 მომაწოდეთო, უთხრა გურამს.

— მე ფეხით ავალ! — თქვა ალისამ.

— ეს ეინ არა... — ჩაილაპარაკა გიამ,
 დაიხარა და ალისას ქვემოდან ახედა.
 ალისამ კიბის ერთი მუხლი აათავა და
 იქიდან ჩამოიჭვრიტა დაკვირვებით, მო-
 აჯირს ორი ხელი მოკიდა, ჩაიმუხლა,
 რკინის რიკულებს შორის გამოიხედა,
 წამოდგა და გზა განაგრძო. არც ბინის
 ნომერი უკითხავს, არც სართული და
 ნეტავი თუ მოგვაგნებსო, გაიფიქრა
 გურამმა.

ბოლო სართულზე გაჩერდა ლიფტი.
 შუშები გადმოალაგეს, შეიტანეს პოლ-
 ში და ალისაც გამოჩნდა. უკითხვად
 შემოალო ბინის კარი, ჯერ ნაყვავილა-
 რი სახე შემოაჩყო, შემდეგ თვითონაც
 შემოვიდა.

— ბანდიტია სუფთა, ამას არ დააჭ-
 რევინოთ, გაგატყავებთ!

ოროთახიანი, ყოველმხრივ მოსახმა-
 რისი, მომცრო ბინა, შესაფერისადო
 ვერ იტყოდით, მაგრამ ნორმალურად
 იყო გარემონტებული, თუმცა, გარდა
 იმისა, რომ თხელი და უადგილო ალა-
 გას განგებ გადაყვრებული ფანჯრის
 შუშები იყო ამოსადებ-გამოსაცვლელი,
 სხვა წვრილმანი სამუშაოებიც მოუმ-

თავრებელი ჩანდა ალაგ-ალაგ. ლოჯი-
 აში იდგა დიდი, ძველებური მაგიდა,
 რომლის ზედაპირი გიამ ჩერით გადაა-
 სუფთავა, ერთი შუშა შემოღო და უც-
 ნაურად დააჩერდა. მომწვანო მინამ
 მზერაგაყინული, გაუპარსავი სახე და
 თმააწეწილი თავი აირეკლა ერთ ალა-
 გას.

გია შუშას ზომავდა თვალდათვალ.
 ხელში არაფერი ეჭირა და რით აპრე-
 ბდა გაქრას, გაუგებარი იყო. კედელ-
 ზე ბეჭით მიყრდნობილი ალისა კი კარ-
 ფანჯრებს ათვალეერებდა გულგრილად,
 ჩარჩოებს და სარკმლებს ითვლიდა აშ-
 კარად.

— რატისია ხომ, გურამ ბიძია, ეს ბი-
 ნა?

— რატისია კი, გადაყვევი, მეტი აღა-
 რა ვარ, რომ შეხედო თითქოს არაფე-
 რი გამიკეთებია, მაგრამ ტყავი გამძვ-
 რა, თანაც მთელი წელიწადი ამის რე-
 მონტს მოვუნდი. გუშინ გავიტანეთ
 გაჯი ძლივს, რა ყოფილა ეს გაჯი!

— მაგან არ მომკლა! — ზესტა-
 ფონურად წამოიძახა ალისამ. ამ უც-
 ნაურმა კილომ შეაშფოთა ისედაც და-
 ბნეული მსაპინძელი. გადახედა გიას,
 რომელიც სახეგაქვეებული ელაპარა-
 კებოდა შუშას.

— ჯერ ორად გაგყოფ, ნახევარს
 იქით გადაგდებ, ნახევარს აქეთ გად-
 მოგდებ, შემდეგ ავიღებ ზომებს, ასე
 აჯობებს...

ბედღუქაძე ალისასაცენ მიტრიალდა.
 სწორს ამბობსო, თავი დაუქნია ალი-
 სამ, დაწყებული ანგარიში აერია და
 თავიდან დაიწყო ფანჯრების თვლა.

— აი, ასე! — მოწყვეტით გაიქნია
 ხელი ბიჭმა. ზუზუნით გაქრა ჰაერი
 დანასავით მოქნეულმა მარჯვენამ.

— მერე რა, მაინც ვერ დაჭრი! —
 ფანჯრებს ჩამოეხსნა ალისა.

— დამპალი ხარ! — პლინტუსის გა-
 დანახერხი აიღო, შუშა გადაამტკავლა
 და პლინტუსი დაადო, ძლივს ამოიღო
 ჯინსის ჯიბეში ჩაკეხებული აღმასი

და გაჩერდა. — წადი რა, საიდანაც ჩამოეთესლე იქით!

— მე აქაური ვარ სანახევროდ, თბილისში ვარ დაბადებული! — უთხრა ალისამ.

შუშას აღმასი დაჰქირა ვიამ და თვეიდან ბოლომდე ჩაკაწრა. ჩაკაწრა და გაფითრდა, ცვილისფერი დაედო სახეზე. პლინტუსი გადაავდო, როგორც იქნა, გამოწია შუშა, მაგიდის კიდეს გადმოაყარა და გაუბედავად დააწვა.

— ეს გვეზარალა, ნათლიაჯან! — თქვა ალისამ.

ბზარი დაიკლავნა უსიამო ხრაპუნით და შუშა რამდენიმე დეფორმირებულ ნაჭრად გადაიხსნა. ბენდუქაძემ თვალეზი დახუჭა. ხმამ შეაძრწუნა და არა სურათმა, მაგრამ მაინც თვალეზი დახუჭა.

ვიამ თითი გადაისერა ზედ სახსართან. მოგვიანებით გამოჟონა გადანასერიდან სისხლმა, ჩამოწვეთა, დეცა მინას და მოთხვარა.

— ეგ არაფერი! — თქვა შეშფოთებული მასპინძლის დანახვაზე. — ეგ არაფერი. — თითზე ცხვირსახოცი შემოიხეცია ერთავად გაფითრებულმა. კვლავ გამოჟონა მიტკლიდან სისხლმა, უდამსხვრეულ შუშას დაეწვეთა და იავიდან ბოლომდე გაღება თითქმის.

სისხლის წვეთის ყოველ დაცემაზე ერთოდა გურამ ბენდუქაძე, ხან სანთლისფერ გიას უყურებდა, ხან ექიდნურად მომღიმარ ალისას.

— ხომ მოისვენე, შე დამპალო!

სისხლი აღარ წვეთავდა და ბიჭს ფერი უბრუნდებოდა, აღარ წუხდა და ბენდუქაძის გასაოცებლად, აღარც არაფერს ნაღვლობდა; გადამხვრეულ, უზარმაზარ მინას აღარ უყურებდა, მისი გაფართოებული ნაცრისფერი თვალეზი აღარც შიშს ირეკლავდა, აღარც გაოცებას და ნელ-ნელა ვიწროვდებოდა.

— დაეჭრა, უფროსო? — კითხულობდა ალისა.

— დაჭერი, დაჭერი! — უთხრა მას-

პინძელმა და გიას გადახედა, ცუდად ხომ არ არისო.

გია კი სადღაც ზევით იხედებოდა და თითქოს სტვენდა კიდევ ხმადაბლა.

— დაჭერი! — თქვა თავაწეულმა ვიამაც, ფრთხილად დასტვინა, თითქოს ბუმბულს გაუბერა სული, სტვენის ტაქტს აუთამაშა გადახვეული თითი.

— ეს გაფუჭებული არი, ნათლიმა! — მოსისხლული ნამსხვრევები აკრიფა ალისამ სქელი, ჩაყნაგული ხელებით. ბრუენტის კურტაკი გაიხადა და სულ სხვა კაცად წარმოიჩინდა. ხალათზე ფეშტემალი ჰქონდა გადაცმული. ფეშტემალზე გარედან ეკერა უზარმაზარი ჯიბე. ჯიბეში ხელსაწყოები ჰქონდა ჩალაგებული და მაინც ავტორიტეტს მატებდა არა ხელსაწყოები, არამედ ჯიბე, უზარმაზარი, ფეშტემალზე საიმედოდ და სამიღვამშიოდ დაკერებული ჯიბე.

„რალა მიხვედრა უნდოდა, ამას უნდა დაეჭრა!“

ვიამ უკან დაიხია და კედელთან გაჩერდა, ალისას მიაჩერდა და ცალი ხელით და კბილებით თითზე ხელმეორედ გადაინასკვა ცხვირსახოცი.

— მე პატარა კი აღარა ვარ, უფროსო, ორმოცდაათზე წლისა ვარ! — თქვა ალისამ დამაჯერებლად.

„ჩემზე უმცროსი ყოფილა, გადაირევი კაცი!“

—... ვითხარი, ვერ გაჭრი, ვერ გაჭრი, გატეხვაზე კი არაა, ვიჯან, გაჭრაზეა. მე გაუტეხო, მე ვიზარალო, მაშ, აბა, ღმერთო, ჰაიდა! — დააწვა, გადახსნა, სქელი, გრძელი შუშა გაყო ორად, დანარჩენების დანაწილებაც დაიწყო. აბა ღმერთო, იძაბოდა ნაყვავილარსახიანი, წვრილთვალემა კაცი ურწმუნო და უღმერთო ღიმილით.

— წაიდეგს საიდანაც ჩამოეთრა: რას შერება რატი, გურამ ბიძია, კარგადაა?

— კარგადაა, რა უჭირს!

— რატი კარგი ბიჭია, სამართლიანი. შეიძლება, რომ ენახო დღეს?

— შეიძლება, ალბათ.

— საქმე კი არა მაქვს, ისე მიზნად ვნახო, რა ხანია არ მინახავს, გამოიარეო, მოთხრა, ლექსები მოგიტანოთ, გურამ ბიძია?

„ასეც ვიცოდი!“

— რატის მოეწონა ჩემი ლექსები, ახლა კი არა, — ადრე. მიუტანე მამაჩემსო მოთხრა და არ მოგიტანეთ, თქვენ ვერ გაიგებდით მაინც... იმიტომ კი არა, რომ გაუგებარია, საერთოდ... მოგიტანო?

— მოიტანე და იქნებ გავიგო კიდევ.

— მაგიტომ კი არა.

— აბა რეიტო? — დაიძახა ალისამ იმ უცნაურ კილოკავზე, რომელმაც საგონებელში ჩააგდო მასპინძელი ადრევე.

— რასაც დაგიფასებთ, იმის ნახევარი მიეცით! — ურჩია გიამ.

— აბა არაა! — ცალი ყბით გაიცინა ალისამ.

ცალხაზიანი, გადაყვითლებული, სქელი რვეული ურითმო და რითმიანი ლექსებით იყო შევსებული. ყოველი ლექსის პირველი სტროფის პირველი და ზოგჯერ ტაქტის ბოლო ასო წითელი მელნით იყო საგანგებოდ გამოყვანილი და დაგრძელებული. ამის გამო, გადაშლილ რვეულს სისხლისფერი გადაჰკრავდა. კითხვისას კი თავკიდურა ასოები თვალს ჰკრიდა და რიტმის აღქმას ანელებდა. სადღაც ადრევეც ენახა თითქოს ეს რვეული გურამს.

„მაინც სად? ნუთუ აქ, რედაქციაში, ხელმეორედ მოიტანა ვითომ?“

გაახსენდა. რატი კითხულობდა ოჯახში რამდენიმე წლის წინ. ნაღდად ეს იყო. მაშინაც ამ თავკიდურა ასოებმა მიიქცია მისი ყურადღება. გადავიკითხავო, გადაწყვიტა. მაგრამ შეიღმა რვეული არ დაანება, არაა შენი საქმეო, უთხრა ნახევრადსერიოზულად. მამა შეიღის ნახევარხუმრობაზე შეფიქრანდა, თუმცა რვეულით მეტად აღარ დაინტერესებულა.

ეგონა, ურითმო და რითმიანი ლექსები თანამიმდევრობით (დასაწყისში

ასეც იყო). შეენაცვლებოდა ურითმიან ნეტს, მაგრამ ვარაუდი არ გამართლდა. შუა ნაწილში რითმიანებმა იჭარბა და ბოლო გვერდებზე თეთრმა ლექსებმა მოიყარა თავი.

ვინ არი გია გომარელიო, უნდოდა ეკითხა საღამოს, მაგრამ რატი შინ არ დაუხვდა. გვიანობამდე ელოდა და დილა. დილით მძინარე ველარ გააღვიძა და სამსახურში წავიდა. რვეული ანანია გვალის მიაჩეჩა, გაფიცებ ყველაფერს, დღესვე წაიკითხო.

— ვისია? — რვეული შეატრიალ-შემოატრიალა ანანიამ. — ვინ არი გია გომარელი?

— ახალგაზრდა კაცია...

— კარგი, წაეკითხავ, საჩქაროა?

— არც ისე, შენი აზრი მაინტერესებს უბრალოდ...

შუაღლით საერთო ოთახში გავიდა. ანანია ჰადრაკს თამაშობდა, რვეული წინ, ჰადრაკის დაფის გვერდით ედო. ხომ არ გადაგითვისალებიაო, ჰკითხა.

— ესა? — რვეული გააჩოჩა ცალი თითით, — შენ ხომ მოთხარი, არ არის საჩქაროო...

— ვისი რაა? — რვეულს წაატანა ხელი გენადი კილურაძემ. სათვალე გაიკეთა, მოიხსნა და სანამ შუშებს ცხვირსახოკით გაწმენდა, ანანიამ რვეული ააყალა.

— ხედავ? — უთხრა კილურაძემ ანანიას პარტნიორს.

— რას უნდა ეხედავდე? — უნებურად იკითხა გაბრუნებულმა პარტნიორმა. ანანია გვალამ იდაყვი დააბჯინა რვეულს და თვალგაშტერებული გახვედა.

— ითამაშებ?! — გამომწვევად ჰკითხა პარტნიორმა.

— ჩემია სვლა?.. ახლავე, გენაცვალე, შემოგველე! — საწვიმრის კალთა გადაიწია, ფიგურა აიღო, რაც შეეძლო აწია მაღლა და კინაღამ იქვე დადო, იმავე ალაგას. ნაშუადღევს გურამ ბენდუქაძესთან შევიდა, საინტერესოაო, თქვა კარშივე.

— რა არიო? — ტელეფონის ყურ-
მილი დადო გურამმა.

— საინტერესოა-მეთქი! — ყდაგა-
ყვითლებულ რვეული დაუბრუნა.

— წაიკითხე უკვე, მერე?

— რა მერე?.. საინტერესოა-მეთქი,
გუუბნები, მეტი რა ვქნა, ვინ არი?

— ახალგაზრდა კაცია, ვითხარი,
მგონი...

— დამანახე, დამალაპარაკე.

— მოვა დღეს, ნახე, ურჩიე რამე...

— არ ველოდი, მართალი ვითხრა,
მაგრამ ეს რა არი? — რვეული გადა-
შალა და წითელ ასოებს დაადო თითი.

— ეს?.. აბა რა ვიცოი!.. — ისე შეც-
ბა, თითქოს დაფარულს მიუხვდნენ.
თავადაც შეფიქრებულ იყო, აინ-
ტერესებდა, სხვაც თუ მიაქცევდა ამ
სიწითლეს ყურადღებას.

— ეს არაფერი არ არი, წითელია...

— მეც ვხედავ, წითელი რომაა. რა-
ღაცაშია საქმე!.. — გაიღიმა ანანია. —
რა ქენი, მორჩი რემონტს?

— თითქმის... გერმანული უნიტაზე-
ბი გაუნაწილებიათ, ზოგს ორი წაუღია,
გვიან გავიგე. დამპირდნენ მაინც, ვე-
ლოდები, ლურჯი უნდა იყოს, გინდა
თუ არაო, ნათელამ.

— კარგი, წავედი. — ანანია მოუ-
ლოდნელად შეტრიალდა და მოკლე და
ჩქარი ნაბიჯებით დაფიქრებული გავი-
და.

გია გამარელო რედაქციაში დააბი-
ჯებდა და გურამ ბენდუქაძეს დაეძებ-
და. ჯიბეებდალაქავებული, მოკლე სა-
წვიმრის, შარიშვრით შედიოდა და გა-
მოდიოდა ერთსა და იმავე ოთახში.

— მე ხომ ვითხარით, აქ არ არის-
მეთქი! — უთხრა განერვიულებულმა
მდივანმა ქალმა და დერმატინგადაჯ-
რულ, შავ კარს მიათითა. გიამ ჯიბეებ-
ში ჩაიყო ხელები და გაცვეთილი კაშ-
ნე გაისწორა ნიკაპით.

— იქ არ არის-მეთქი, მე ვეუბნები
და მაინც იქ შედის, შეიშლები პირდა-
პირ! — ხმადაბლა, მაგრამ გიას გასაგო-
ნად უთხრა მდივანმა ფანჯარასთან გა-

ჩერებულ ახალგაზრდა ^{ნერვიულმა}
მდივანს მიაჩერდა. ქალის ხმა ესმოდა
და არც ესმოდა თითქოს, აქეთ-იქეთ
იხედებოდა მალულად, ვიღაცას ზვე-
რავდა, ვიღაცას უდარაჯებდა. წვერგა-
უპარსავი იყო თუ წვერმოშვებელი,
ვერ გაიგებდი, მაგრამ წვერს ან ღინღლს
საგანგებოდ რომ არ იშორებდა, ეტ-
ყოზოდა. ცხვირის ნესტოების ცმატუ-
ნით შეისუნთქა ბოლოს ჰაერი და გა-
ყვა სუნს ან ქარს მის მეტს რომ არ
სცემდა არ ხვდებოდა სახეში. მიხვე-
ულ-მოხვეულ დერეფანში დაიკარგა,
დიდ ოთახში შევიდა და ახალგაზრდა
ავტორებში გაერია, გახურებულ საუ-
ბარში ჩაერთო ცოტა ხნის შემდეგ.

ნიკა მოვიდა, დიდი ოთახის კარი
შეაღო და გიას დანახვაზე გაეხიდა კა-
რშივე. ჩაახველა, ჩაიციანა კიდევ, მა-
გრამ მოკამათების ყურადღების მიბ-
ყრობა ვერ შეძლო, გიას მისალმებაც
ვერ მოახერხა.

— როგორა ხარ, გია?! — დაიძახა
კარგა ხნის შემდეგ.

— ვარ ასტრალურ მდგომარეობაში!
— სწრაფად უპასუხა გიამ, გამოცალ-
კევდა, ნიკა გადაკოცნა, სწრაფადვე
შებრუნდა, თუმცა საერთო ლაპარაკში
მონაწილეობა აღარ მიუღია. მოთეთრო
საწვიმრის ცალი საყელო აიწია, ნიკა-
პი კაშნეს გაუსვა და ჯიბეებში ხელებ-
ჩაწყობილი და თავგადაყანთრული მი-
აჩერდა მოწითალო სახის ლექტორს,
ტყავის საქალღდე რომ ჰქონდა ამო-
ღლივებული. ლექტორი შეცბა, უხერხუ-
ლად შეიშმუნა, გაიღიმა, შებრუნდა,
მოიხედა და ისევ იმავე მზერას გადა-
აწყდა. მიყურებს და ვერ მხედავსო,
გაიფიქრა გაოგნებულმა.

ნიკა რედაქტორის კაბინეტს მიადგა.
რედაქტორი გურამს ეთათბირებოჭ-
და. მდივანი გაფრთხილებული ჰყავდა,
არავინ შემოვიდესო, მაგრამ ნიკას და-
ნახვა გაეხარდა და შევბაც იგოძნო.
ერთი ერთზე კაცთან დარჩენა, მითუ-
მეტს — ბენდუქაძესთან, ვერასოდეს
საერთო ენას რომ ვერ პოულობდა,
ყოველთვის უჭირდა.

ნიკამ ჩვეულებისამებრ მოარიდა თვალი ორთავეს და ხელგაშვერილი, თითქოს არაფერს გავედო, წამოვიდა. ღიმილით ჩამოართვეს ხელი სათათბირო მაგიდას მიყრდნობილმა, დაფიქრებულმა უფროსებმა. იდგა ნიკა, იღიმებოდა და გვერდზე იხედებოდა. გზად და ხილად იყო გადებული უფროსებსა და უმცროსებს შორის, ერთგანაც იოლად ნახულობდა საერთო ენას, მეორეგანაც.

რედაქტორს, მაგალითად, ბევრი რამე არ ესმოდა ამ ქვეყნად, არც დარდობდა, არცოდნა არცოდნად მოაჩნდა, გამოცანად გაჩენილ ქვეყანას გამოცანადვე ტოვებდა, მაგრამ ელემენტარულ თავსატეხებს ვერ იტანდა. რატომ აყვირებდნენ, ახალგაზრდები, თუნდაც შინა შეილები უმოწყალოდ მაგნიტოფონს, რატომ არ შეეძლოთ მუსიკის ხმადანაღმა მოსმენა, იმასაც ვერ ხედებოდა, თუმცა რაღაც ზოგადი და ბუნდოვანი დასკვნები, როგორც ყველაფერიდან იმ ფაქტიდანაც გამოჰქონდა. როგორც ჩვენ ვერ ვაივებთ რატომ აღრიალებენ მუსიკას მაგნიტოფონს ვერ ვაივებენ, რამე ვაგვიჩაზა ყურთასმენაო, უხსნიდა გურამ ბენდუქაძეს ნიკას შემოსვლამდე. მართალი ხარო, თავს აკანტურებდა გულზე ხელებდაწყობილი, მაგიდის ძვიდეს გავით მიყრდნობილი ბენდუქაძე და ღიმილით მიჩერებოდა ნიკას, რომელსაც რედაქტორისაც ესმოდა, რედაქტორისა და ბენდუქაძის შეილებისაც გაეგებოდა. ყოველ შემთხვევაში, ხმაილაც უსმენდა მუსიკას და ხმაილაც.

უდროოდ დაღუბული ახალგაზრდა მწერლის ბეჟან შელიძის შემოქმედებაზე საუბრობდნენ სალაპარაკოს შემოღევამდე. გურამის დაინებულ მოთხოვნით, ადრევე, წინა წლის ბოლო ნომერში, გამოაქვეყნეს ბეჟან შელიძის ორი ნოველა, ორი ჩანახატი თუ ეტიუდი და ეს იყო სულ, რისი დაბეჭდვაც რედაქციის და რედაქციის აზრით იმ ეტაპზე შეიძლებოდა. შემდგომად ამისა, დაღუბული მწერლის ახლობ-

ლებმა, მეგობრებმა, მათ შორის მწერლებმა, მწერალს რომ ხეირიანად არ იცნობდა, საწიგნოდ გადაარჩიეს და გაამზადეს გარდაცვლილი ავტორის მცირე მემკვიდრეობა; ნაწილი აქედან, დაახლოებით მეოთხედით, კვლავ ეურხალში წარმოადგინეს და რედაქტორს ახალი სატირალი გაუჩინეს.

— ვკითხვით, რას გვიჩვენებს, ბეჟან შელიძის მეგობარი იყო ესეც... — სერიოზულად უთხრა რედაქტორმა გურამს.

— მე რა ისეთი მეგობარი ვიყავი, — თავი დაიმდაბლა ნიკამ. — მეგობარი თუ გინდათ, იქა დგას მანძის ოთახში, გია გომარელი. განუყრელი ძმაცუბები იყვნენ. რა უნდა აქ არც ვიცი, პირველად დავინახე.

— ლექსები მოიტანა. — ცოტა ხნის სიჩუმის შემდეგ უთხრა გურამმა.

— ლექსები? — ნამეტანი გაიკვირვა ნიკამ.

— იცნობ შენ? — დაინტერესდა გურამი.

— ეის, გიას? როგორ არ ვიცნობ... რატი არ იცნობს რო, თქვენი რატი.

— რა კაცია?

— გია? კარგი ბიჭია. ბეჟანის ძმაცუბი იყო, შელიძის. ლექსებსაც მწერდაო კი, გამოვიცა, წაკითხვით არ წამოიკითხავს, აქებდნენ კი, ახლა მახსენდება. ხელში ეჭირათ მთელი ვაკე-საბურთალო შიგას და საწყალ ბეჟანს.

— რომელ ბეჟანს? — გამოცოცხლდა რედაქტორი.

— ბეჟან შელიძის... — ხმას დაუწია ნიკამ.

— ბეჟანსაც, კაცო!? — სათალე გაისწორა რედაქტორმა. შეწუხდა თუ გაოცდა, ნიკამ ვერ ვაივო.

— ბეჟანსაც კი... — დაადასტურა ნიკამ. — ამას გია ქვია. იცნობთ თქვენც?

— მე არა. — ამოიხენესა რატომღაც რედაქტორმა.

— ლექსები მოიტანა. — თქვა მოგვიანებით გურამმა.

— ნიკიერი ბიჭია, დაჭერილიც იყო.

მაგან ხომ კაცი დაჭრა, რა მიუსაჯეს არ ვიცი, როდის გამოუშვეს, არც — ის. მაგარი ვილაყაა. — ეს ორი სიტყვა ნიკამ ხაზგასმით წარმოთქვა, თუმცა უფროსებისათვის თვალის გასწორება მაინც ვერ გაბედა.

ახალ შეღამებულს მოვიდა გომარელი. ჯერ კარს მოაწვა, შემდეგ დარეკა ზარი. რატის კითხულობდა. არ არის შინო, ეუბნებოდა დიასახლისი და კარს ბოლომდე არ აღებდა, არც სტუმარი აპირებდა უკან დახევას. თავი და გრძელი კისერი ჰქონდა შემოყოფილი პოლში და ღიმილით იხედებოდა აქეთ და იქით კი არა, — ზევით და ქვევით.

— ვინ არი?! — დაიძახა კაბინეტიდან გურამმა.

— რატის კითხულობენ! — უბასუხა დაბნეულმა ქალმა.

— მე ვარ, გურამ ბიძია! — ცალი ბეჭიკ შემოიტანა ღრეჭოში.

— შემოვიდეს!

ქალმა უკან დაიხია, როგორც იქნა. გია სწრაფად შემოვიდა, ხელები მოიფშვნიტა კართან, საწვიმარი დაკიდა, ღუნღუნო, მაგრამ გვარიანად გაცვეთილი კაშნე საწვიმრის დალაქავებულ ჯიბეში ჩატენა, ბეჭებში წახრილმა მჩატედ და მხიარულად გაუხვია კაბინეტისაკენ, რომლის გზა არავის უსწავლებია და მიუთითებია.

მეზობლის ბიჰს ეთამაშებოდა ჰადრაკს გურამ ბენდუქაძე. თამაშით გადაღლილს წამოდგომა გაუჭირდა, თუმცა სტუმარს ეტიკეტის ნორმის დარღვევისათვის ყურადღება არ მიუქცევია, დაფას დააჩერდა შემოსვლისთანავე, წამსვე შეაფასა პოზიცია და წაუგია თეთრებსო, თქვა ბეჭების რხევით და ქსიტინით.

— მართალია. — დაეთანხმა თავდახრილი გურამი. — დაჯე, გია!

გია გურამის პარტნიორს ბესოს დააჩერდა. ბესომაც ამოხედა დიდა, ნათელი, მრგვალი თვალებით. თეთრ ლაზერს გზა აღარ აქვსო, უთხრა, პაიკს

გავწევ, ეტლს გზას გაუხსნენ და წიკვას გამოუყუვნათ. კარგა ხნის დაწყებული ლაპარაკი განაგრძო თითქოს და გიას პასუხს დაელოდა ურუბდაცქვეტილი. გია კი მოულოდნელად დაჭდა, რბილ სავარძელში ჩაეფლო და მუხლისთავეებზე ხელუბდაწყობილმა ზევით აიხედა.

— მოდი, თქვენ ითამაშეთ, მე წავაგე! — წამოდგა გურამი.

გია ფიგურები აშალა გრძელი, გამხმარი თითებით და აეურატულად, თუმცა კაკუნით შეუღდა დალაგბას გურამი საწერ მაგიდასთან დაჭდა, სათვალე გაიკეთა და კითხვა დაიწყო უგულისყუროდ.

— უშანგიძე კვდება თურმე, გურამ! — უთხრა ბესომ.

— აბა! — თქვა გურამმა.

— საქმეა მერე ეს? შეიძლება ადამიანმა ვერაფერი მოასწრო ამ ქვეყანაზე?

ამ კითხვაზე მასპინძელს პასუხი აღარ გაუცია. ბესო დაოჯახებას აპირებდა და თავადაც მოსასწრებად ჰქონდა საქმე. ცოლი აუცილებელიაო, ეუბნებოდა უფროსებს. თანატოლებთან ნაკლებ გულახდილი ვახლდათ, თუმცა არც იმათ უმაღადა განზრახულს, სკოლა ძლიველივობით დაამთავრა. დამთავრებინეს, უფრო სწორედ და ეს იყო და ეს. სწავლის გაგრძელება არც უცდია, რადგან თავადვე მიხვდა, ეს რომ მეტისმეტი იქნებოდა. ნეტავი ის შემჩნებოდეს, რაც ვისწავლეო, ამბობდა. მუსიკალურ სახელოსნოში დაიწყო მუშაობა. იშვიათი სმენის პატრონმა ხელობა იოლად აითვისა. თითქმის ყოველგვარ მუსიკალურ ინსტრუმენტს (თუ კი ოსტატი გზაზე დააყენებდა) აწყობდა და ანახლებდა ფაქიზი ყურით და რბილი ხელებით. საღამორეღე, თუ კი მეზობელს არ გადააკითხავდა, შინ იჯდა. ავღრიან ამინდში სითბოში და სიმყუდროვეში რადიატორთან მოკალათებული უსმენდა მუსიკას და ხატავდა ფუმფულა, წითელკუდიან მელიებს. წითელი მელიებით იყო გადაფე-

რადებული მაგიდა და ფანჯრის თბილი რაფა.

გიამ პირველი ხელი წაავო. რამდენს ფიქრობს, ვინ უოფილა ესო თქვა და უიმედო პარტია აშალა: გამხმარი, დაძარღვეული ხელის მტევნით გახვეტა ფიგურები და ხელახლა დაალაგა კაქუნ-კაქუნით.

— მე ვფიქრობ ბევრს? — იკითხა ბესომ და გურამს მიაჩერდა; მოიხედა და დაფა გაწყობილი დაუხედა. რამდენიმე ფიგურა გაასწორა მაინც ფრთხილად, ცალი ბეჭი ჩამოუშვა ძირს და გაჩერდა.

— პირველ სვლაზეც ფიქრობ!

— მე ვფიქრობ?

ბესო გიაზე ცუდად თამაშობდა, მაგრამ უხეშ შეცდომებს თავად არ უშვებდა და სხვა არ პატიობდა. ასაკუნანა და მოსაკლავს არ ინდობდა. ყოველგვარი სინდისის ქენჯნის გარეშე მიაპორწიალებდა ხოლმე ლაზიერს, თუმცა პირველსავე თხოვნაზე აბრუნებდა, რაც მართალი მართალია.

მეორე პარტიაც მოიგო.

— რატი არ არის, გურამ ბიძია? — იკითხა გიამ. შავ და თეთრ ფიგურებს ერთდროულად წაეპოტინა და არეულდარეულად დაიწყო დალაგება.

— რატი არ არის, არ მოსულა... — უპასუხა კედელზე ბეჭით მიყრდნობილმა, ტახტზე გადაქაჩულმა ბესომ. აშკარად აღარ უნდოდა თამაში.

— რამდენს ფიქრობს, ეს ვინ უოფილა!

— მე ვფიქრობ? — გურამს მიაჩერდა გაოცებული ბესო.

აღლო აუღლო, როგორც იქნა, გიამ პარტნიორის თამაშს და ფიგურა შესწირა დასაწყისშივე. ბესომ საჩვენებელი და ცერა თითით აწიანობათი და გახევედა. გულმა რეჩხი უყო, თუმცა პოზიცია სანახევროდ ვერ გაშიფრა. თავდაზრილი ფიქრობდა და რბილ თითებში მომწყვდეულ თეთრ ეტლს აქანებდა. გიამ ხელი ხელზე დაარტყა და ეტლი გააგდებინა.

— ვა! — წამოიძახა გიამ და ბესომ.

— თავში ქვა! — უპასუხა გიამ.

— ე! — წაიყუზა ბესო და დაბალი მაგიდის ქვეშ შეგორებული ეტლი გამოიღო წვალეებით. ისევ დაფას დააჩერდა, დაფიქრდა, თეთრი ეტლი კვლავ ორ თითშუა დაიჭირა, გააქანა, გამოაქანა და დაკრა გიამ ხელი გამეტეებით.

— ვა! — თქვა ბესომ და გაბზრიანულბულ ეტლს გააყოლა თვალი.

— თავში ქვა, ვერ ხედავ, რომ წააგა!

— ახალი დავიწყეთ მაშინ! — დაიძახა მაგიდის ქვემოდან, ეტლი გამოიღო წვალეებით, ქსიტინით და ხენეშით.

— აღარ გინდა! — ურჩია გურამმა.

— ერთხელაც ვითამაშებთ! — გაჩიუტდა ბესო.

მესამე სვლაზე უსაჩუქრეს ლაზიერი. ხომ არაფერს მიწყობნო, შეჩქვიფდა ბესო; ტყუილა რომ არაფერს აძლევდნენ, მიხვდა და მაინც დახარბდა. ლაზიერი ფრთხილად აიყვანა, მუკში გაიჩერა ცოტა ხანი და ორ რბილ თითსშუა მოიქცია სულ მალე, თითებშივე გაატოკა და ტკიცა კიდევ ხელზე ხელი პარტნიორმა. შავმა ლაზიერმა სადღაც კარადის უკან მოადინა რახვანი.

— მე ხომ იცი, შინაგანად ნერვიული ვარ! — უთხრა გიამ ბესომ.

— ვა!

— თავში ქვა! — სწრაფად მიაგება გახარებულმა. — გინდა კიდევ?

— საკმარისია, — წამოდგა გურამი, — მორჩით, აქ შამათია ორ სვლაში, არ უნდა აგეყვანა... — ჭადრაკის დაფა დაკეცა და წიგნების თაროზე შემოდო. დაჯდა და სათვალეს დაუწყო წვალეზა ღიმილით. იმ ინციდენტს იხსენებდა და სიცილს ძლივს იკავებდა. დაფოთლილ ხალათში გახევეულმა დისახლისმა შემოაღო კარი და იქვე გაჩერდა კუშტი მზერით.

— არ მოსულა, ხომ?

— არა. — მოიღუშა გურამიც.

— ჩვენც ველოდებით! — უთხრა ბესომ.

ქალი ამ სიტყვებმა გააღიზიანა თითქოს, უსიტყვოდ შეტრიალდა, წავიდა და ზურგსუკან რომელიღაც ოთახის კარი გაიხურა ხმაურით.

გია ისევ სათამაშო მაგიდასთან იჯდა გაუნძრევლად, თვალგაბრწყინებული იხედებოდა პარტნიორისაკენ, რომელიც ნელ-ნელა მიიჩოჩავდა მარჯვნივ, მასპინძლის საწერი მაგიდისაკენ.

— უშანგიძე კვდებაო, გურამ, რომ გითხარი, მართალია?

— მართალია ალბათ... — სიგარეტი ამოიღო გურამმა უჯრიდან.

— შეიძლება! — ხელი გაიშვირა გიამ.

გაუხსნელი კოლოფი გადაუღო და საფერფლეც გაუწია.

— ათასი ბოროტი და ბნელი დადის ამ ქვეყანაზე და უშანგიძე ქე კვდება! — უშანგიძეს მიაცივდა მაინცდამაინც და მრგვალი თვალები გაუბრტყელდა რაღაცნაირად.

— აქაური დანაშაულისათვის, აქ ჩადენილი ცოდვებისათვის კაცი აქ არ ისჯება, — შენიშნა გიამ. სიგარეტს ეწეოდა და კიდევ იქით იხედებოდა, საითაც მოწინააღმდეგე დატოვა.

— აბა სად? — დაინტერესდა ბესო.

— იქ და აქ... მეორედ მოსვლის შემდეგ.

— რომელი მოსვლის შემდეგ? — კრემლი მოერია ბესოს, ოთახში დამდგარმა ბოლმა აუწვა თვალები.

— მეორედ მოსვლის შემდეგ. — გაუმეორა გიამ.

— მეორედ მოსული ყოფილა აბა, უშანგიძე, არ ვიცოდი, სხვათა შორის... — გაიცინა ბესომ, რბილი თითებით მოიგერია სიგარეტის იისფერი კვამლი.

— აქ რომ ადამიანი იტანჯება ჩემსავით წინა ცხოვრებაში ჩადენილი დანაშაულის საზღაურს იხდის და უკვირს, რა შევეცოდე, რა დავაშავეო. აქ კი არ შეეცოდა, აქ კი არ დააშავა, — იქ!

— სად იქ? — უკან მიიხედა ბესომ.

— წინა ცხოვრებაში. გარკინენული
გიგალონიური

— იქით გააბოლე, თუ შეიძლება... თუ აღრე არაფერი დამიშვევბია, აქ რაც უნდა ჩავიდინო პასუხი არ მომიკითხება?

— აქ არა.

— იქ! — წამოიყვირა ბესომ. აღარ იცინოდა.

— იქ და აქ, მეორედ მოსვლაზე!

— მე კაცობა მწამს, მეტი არაფერი.

— რისთვის გაჩნდი ამ ქვეყანაზე?

— მე? — გულზე ხელი დაიდო ბესომ.

— ვთქვათ, შენი!

— ვთქვათ? იმიტომ გავჩნდი, რომ უნდა გავჩენილიყავი!

„ამომწურავი პასუხი გასცა!“ — სათვალე წიგნში ჩადო გაოცებულმა გურამმა.

— უნდა გაჩენილიყავი? — ამ პასუხს გიაც არ ელოდა, ეტყობოდა. — რა საჭირო იყო, მერე, შენი გაჩენა?

— ჩემი? — ბოლო მარცვალი გაწეულა და კითხვის ნიშანი გაუორმაგა.

— შენი. — უხალისოდ შეეპასუხა და დაამთქნარა კიდევ.

— რომ მეცხოვრა კაცურად, ადამიანურად, ადამიანურად კი არა, ადამიანად, კარგისთვის კარგი უნდა ქნა, კარგი უნდა თესო...

„სიკეთის თქმა უნდა!“ — მასპინძელმაც დაამთქნარა.

— ჰქმენი სიკეთე და დატკბი შენი ნამოღვაწართო, ესეც ნათქვამია, მართალია, მაგრამ სიციცხლის პრინციპი რაშია, თუ იცი?

— სიციცხლის?

— გონიერი არსება რატომ გაჩნდა?

— გონიერი? ვერ გეტყვი, ასე უცბად ვერ გიპასუხებ, კაცობა მწამს-მეთქი, გითხარი!

მასპინძელმა ისევ დაამთქნარა მისდაუნებურად და პირზე ხელიც აიფარა, თუმცა სტუმრებს არ მორიდებია მაინცდამაინც.

— მე რა ვიცი რატომ გაჩნდა გონიერი არსება?.. — თვალები დაუმრგვალდა ბესოს კვლავ.

— არც მე ვიცი! — უთხრა გიამ. წამოდგა და მაღლიდან დააჩერდა.

— არ იცი? შენ თუ არ იცი, აბა, ვის ეცოდინება! — გაიცინა, ზევით აიხედა და უცბად გახევდა, ყველა კუნთი გაუშეშდა სახეზე. ბოლში გახვეული მოკამათის გაბურძღვნილი თავი დაინახა ჭერში.

არაფერი არ ვიცით და არც გვეცოდინებაო, ამტიციებდა ჭერზე ჩამოპოროწიალეხული თავი. ჩვენი მოდგმის გენები და უჯრედები სხვანაირად არის დაპროგრამებული და სიცოცხლის პრინციპის ახსნის კოდი არ დევს შიგო. აღამიანმა თავისი გაჩენისა და არსებობის აუცილებლობა რომ ირწმუნოს, თავისივე სიცოცხლის პრინციპს ვერ გაიგებსო.

— რა პრინციპს? — ამოიყნავლა ბესომ.

— გონიერი არსების არსებობის პრინციპს... — ეკაცის თავი ჩამოუშვეს ჭერიდან და ბოლიც გაიფანტა. გაბურძღვნილი, წვერგაუპარსავი თავის ტანი ხელების ფშვინებით და ძაგძაგით მიდიოდა, პოლში იფუთნიდა კაშნეს და მოთეთრო საწვიმარს იცვამდა. საკუთარი ლექსების ბედით თუ უბედობით არ ინტერესდებოდა, აღარც რატის კითხულობდა, აღარც მასპინძელს ეშვილობებოდა, გრძელი ნაბიჯებით ჩარბოდა კიბეზე, ქვედა სართულის მორყეული მოაჯირის ზანზარი ამოდიოდა ზევით.

— ეს ბიჭი გიგი ხომ არ არის? — იკითხა ტახტზე წამოწოლილმა, კედელზე ცალბეჭვილებულმა ბესომ, როცა მასპინძელი უკანვე შემობრუნდა.

— ეგეთია, როგორც ჩანს... — ჩაილაპარაკა გურამმა.

— ეგეთი ვარ მეც, თუ უნდა ვამეჭიბროს, რაშიც უნდა, იმაში! — გულახდილად აღნიშნა ბესომ.

გრძელხალათიანი, ნელსაცხებლებით სახეპარიალებული დიასახლისი ჩამდგარიყო კარში და ბესო რომ გიას ეჭიბრებოდა, ანთებული თვალეებით უყურებდა ქმარს. ბესომ მოგვიანებით შე-

ამჩნია დიასახლისი. გაწეწილ-წითელ-თმას შეხედა პირველად. ქალის გამოხედვა არ მოეწონა, მხარი შეიბრუნა, ერთი ბეჭი მოაშორა კედელს და მეორე მიადო.

— რა უნდოდა? — გამომწვევად იკითხა ქალმა.

— ვის? — ვითომ ვერ გაიგო, ვისზეც იყო ლაპარაკი.

— რა ვის, რას წამომისვი აქ, რაზე მოვიდა?!

— მე დაიბარე.

— დაიბარე!.. არ არის რატი-მეთქი, ვეუბნები, ეს იძახის, შემოვიდესო. ტელეფონსაც ეუკიდებ ხოლმე, ხმაზე ვცნობ. არ ჩანდა, რა ხანია, ახლა საიდან გამოტყვრა. ერთი გაიკითხე, რა სახელი ჭონდა, რატომ არ გაინტერესებს, შენს უსაქმურ შვილს ვისთან აქვს საქმე?

— ვისთან? — ახალ სიგარეტს მოუკიდა აუჩქარებლად.

— მამა ვარო, შენც იტყვი, შენ ადგილზე არ უნდა იდგე ოჯახში? როგორ უნდა გაგიბედოს, როგორ უნდა გყადროს, როგორ უნდა შემოგივიდეს ამ რეპუტაციის ახალგაზრდა ბინაში. რა სახელი აქვს, რა სახელი! ამნაირი სახელი ექნება ჩვენსასაც, შენ რა გგონია. ამნაირი მშობლის მიყურებელს ვერც გაამტყუნებ. ასე უმზერენ ალბათ ჩვენსასაც, ამასთან რომ დაინახავენ, აბა რა იქნება... — სიბრაზისაგან ხმა ეხრინწებოდა და ახველებდა დროდადრო.

— მშვენიერი ყმაწვილია. — თქვა მოულოდნელად ბესომ.

— ვინ არის მშვენიერი?! — ჩაახველა და ჩაიხიჩინა ქალმა, რა მომივიდაო, გაიფიქრა ნერვებმოშლილმა.

— აი, ის, რა ქვია, გია. განათლებული ახალგაზრდაა, ცოტა მაღალია; ნიჭიერი, მე პირადად ძალიან მომეწონა, მასეც არაა საქმე, შენ რომ მსჯელობ, ნათელა!

— ის მე ვიცი, როგორც არი და საერთოდ, ვინ მოგცა უფლება, ცოლქმრის ლაპარაკში რომ ვრევი. რა დროა

ახლა თუ იცი, დარეკა კიდევ დედაშენმა!

— მე წავედი, კარგად იყავი! — უთხრა გურამს ბესომ, წამოდგა, შარვალი გაისწორა, გავიდა, რბილად გახსნა ინგლისური გასაღები, უხმაუროდ გააღო და გაიკეტა კარი.

— რა გინდოდა იმ კაცთან? — წყნარად უთხრა გურამმა ცოლს.

— ვინ კაცთან, ბესოსთან? რა მინდოდა, არაფერი. მართლა დარეკა დედამისმა... თვითონ ვერ უნდა მიხედეს, წასვლა ვერ უნდა მოიფიქროს! მაგას ვებოდინებდი, მეტი არა მაქვს საქმე, ჩემი დარდი და სატყვიარი არ მეყოფა ვითომ. ჭერ ერთი როგორ გიბედავს შენობით ლაპარაკს, თუმცა უარესს რომ არ გიშვებდა, ის მივიკირს. აღარ დააყენე იმ ბინასაც საშველი, აღარ დააყენე და აღარ დააყენე. ყველამ მოამთავრა რემონტიც და სუყველაფერიც. ჭერ ერთი რა ბინაა... საღლაც დასაკარგავში, სხვენში. ლლაპებებს მისცეს უკეთესი ბინები. იმათ სულ არა აქვთ და იმიტომ, ჩვენ გვქონდა იმათხანობაზე? გადაგვაგდეს იმისიშორეს, ბოლო სართულზე... საცოლზე ბიჭისათვის უკეთესი ვერ უნდა აგვეშენებინა. ფული შევიტანეთ ბოლოსდაბოლოს, ტყუილა ხომ არ მიგვიღია სხვებსავე... რაც არი არი, რაღას დავეძებ, მორჩენილიყავი ოღონდ, მოყვითავრებინა, ოღონდაც აღარ დაადგა იმ უნიტაზსაც საშველი, აღარ დაადგა და აღარ. მოიტანე ის თეთრი უნიტაზი. იყოს თეთრი, თეთრი და უბედური უნდა შეგახვედრონ მაინც. ერთი თვითონ წაიღებდნენ თეთრს და გატეხილ უნიტაზს, დაიტაცეს კარგი უნიტაზები... უნიტაზი კი არა მაგათ ის არ გააძლებს. მორჩი როგორც გინდა. გადაეთრეს იქნება თავის ბინაში და შემდეგ უნდა შეუღამებზე მოვიდეს, უნდა დილით გამოცხადდეს, სულაც ნუ მოვა, მაგ მე აღარ ვიღარადო, სხვაეც მყავს მე შვილი გასაზრდელი...

ტელევიზორის ფერადი ეკრანი ციმციმებდა კვლავ ლოჯიაში. რბილ საგარძლებში მოკალათებული დედა და გამოთხოვილი ქალიშვილი მისხდომოდნენ ტელევიზორს. დედას თხელი ღაზლიც კქონდა მოხურული. ბესო თავის ოთახში გავიდა და მაგიდას მიუჯდა. უჭრიდან ამოალაგა თეთრი, ხაოიანი ფურცლები, ფერადი ფანქრები; წითელი ტუში და კალამი მოიწია ახლო. ყვითელი ფლომასტერი მოიმარჯვა და კინალამ ხელის ერთი მოსმით დახატა მელოა.

„რისთვის გაჩნდი ამ ქვეყანაზე?“

„მე?“

„ხო, შენ!“

„რისთვის გავჩნდი?!“

მელიას აფერადებდა. რბილ კუდს უწითლებდა მსუყედ.

„...იმიტომ გავჩნდი, რომ უნდა გავჩენილიყავი, გვგონება, მკითხა ვინმემ, გინდა თუ არა გაჩენაო. არც მეორედ მოსვლას შემეკითხებთან, ისე ვატყობ!“

გურამ ბენდუქაძეს არ ეძინა. ძილდიძილში ბორგავდა, წუხდა. სიცოცხლის პრინციპი, გონიერი არსების გაჩენის აუცილებლობა გაუგებარია, მისი ახსნა ჩვენი გონებისა და შემეცნების ფარგლებისათვის მიუწვდომელიაო. რომელიღაც ფილოსოფოსის ცნობილ დებულებას იმეორებდა თავისებურად ის ბიჭი. შეგნებულად თუ გაუცნობიერებლად გურამი თავადაც იზიარებდა ამ შეხედულებას და მაინც (გონიერი არსებისათვის რომ თავი დაგვენებებინა) რაში მდგომარეობდა მართლაც სიცოცხლის პრინციპი? სიცოცხლე მხოლოდდამხოლოდ სიცოცხლისათვის? სხვა პრინციპი არ არსებობდა? ალბათ არა! სიცოცხლე სიცოცხლის უწყვეტი მდინარებისათვის. დროის ცისფერი სხივი მიაჭროლებდა სიცოცხლეს და არავის და არაფერს არ შეეძლო სიცოცხლის გაწყვეტა, აჩქარება ან შენელება. ამ სხივს მიყვებოდნენ ყველანი და ემსახურებოდნენ ერთად-

ერთ — სხივის არ გაწყვეტის მარადიულ იდეას. ეს მარადიული სრბოლა ჩაუჭრობელი სხივისა, პარამონია გაუნელებელი ფეთქებისა, პულსაციისა იყო სიცოცხლის პრინციპი, პრინციპი მოძრაობისა, შობისა, გაჩენისა და გარდაცვალებისა. დროისა და სიცოცხლის სხივს, მარად მბრუნავ ცისფერ ბორბალს მიყვებოდნენ, მაგრამ უბრუნდებოდნენ თუ არა კვლავ საწყის მდგომარეობას, არავინ უწყოდა. იქნებ ბრუნდებოდნენ სხვა სახით, სხვა ფორმით და იქნებ მართლაც არაფერი არ იყო არაფრის იქით. თუ მართლაც არაფერში მიდიოდნენ და ველარაფერში დაბრუნდებოდნენ, მაშინ გონება, დამდგენელი არარაობის ჭეშმარიტებისა, რაღა საჭირო იყო? სიცოცხლე სიცოცხლისათვის, მაგრამ გონება რისთვის? არარაობის შეგრძნებისათვის მხოლოდ-დამხოლოდ? ხმაური შემოგსმა, ვილაც შინ შემოსვლას ითხოვდა, კარს აწვებოდა და აჯაგურებდა, ჭაჭვ-ბოქლომს არაჩხუნებდა, საკეტებსა და ანჯამებს აჯახუნებდა. კარს აწვებოდნენ თუ რკინის ჭიშკარს? ჩაძინებოდა. შეფხიზლდა. ჩქამი არ გაჰქონდა არაფერს. ტრანსპორტის შორეული ხმაც კი აღარ ამოდიოდა. მიაყურა და გაბმული შრი-ალი მოწვდა მაინც სმენას. შეიძლება წვიმდა, შეიძლება ქარი ხშიანობდა. ცხრა პირი ჰქონდა მარტს, ქარს წვიმა ცვლიდა, დარს — ავღარი, მაგრამ ეს რაჯგა-რუჯგი საიდან მოისმა?

„იქნებ რატი მოვიდა!“

გაბურბუსალებული წამოდგა, შიშველი ფეხებით გაიარა ჰოლი, სადარბაზოს ჩადუმებულ კართან დადგა, საჭვრიტინეში გაიჭყიტა ცალი თვალით და მკრთალად განათებულ სადარბაზოს გახედა. გახეთის ნახევს ათამაშებდა ქარი კიბეზე და ის ნახევი სადღაც დასაკარგავში ჩანდა. გამობრუნდა, ფანჯარასთან გაჩერდა და ქალაქს გახედა. გამოფხიზლდა. სიგარეტი მოიძია, მოუკიდა. ბავშვობისას, ომის დროს და ომის შემდგომ სხვა უბანში, უფრო სწორედ, გარეუბანში, საავადმყოფოს

გვერდზე ცხოვრობდნენ. შეთავაზდნენ მოადგებოდნენ ზოლმე ალყაფის კარს. დაღბინებულ კაცს რა მოიყვანდა იმ დროს. ან ავირაში მოხვედრილ მგზავრს მოარბენინებდნენ ან ქუჩის ჩხუბში დაჭრილ ახალგაზრდას. ნასვამ ყარაულს მკვდარივით ეძინა ჭიხურში, ანდა სულაც სადღაც იყო გადაკარგული. დიდ ეზოში მიმოფანტულ შენობებს კი ჭიშკრიდან თვალს თუ გააწვდენდი მხოლოდ. ჭაჭვით ჩახიბლიხვანჯარებულ, უზარმაზარ ბოქლომიან ჭიშკარს აწვებოდნენ, ანჯღრევდნენ, აზანჯარებდნენ, ყარაულსა და მორიგე ექიმს უხმობდნენ. უბნის ძაღლები ერთდროულად ყუფდნენ ამ ხმაზე. ეს გნისი და ჭიშკარზე ჭაჭვურის შემზარავი ხმა ედებოდა დაზაფრულ უბანს.

„...მაგრამ მას შემდეგ რა ხანი გავიდა... საიდან დაბრუნდა ეს შორეული, ოდესღაც გადაკარგული, სამყაროს ბრუნვას შეერთებული ხმა?!“ გულისწყვეტით გაიხსენა ის დღეები, აღმადალმა წაუვიდა ფიქრები, შეცივდა, შეაერყოლა, გამოერკვა და განათებულ სახლებს დააჩერდა. კიდევ არ ეძინათ. შეიძლება არც ისეთი გვიანი იყო. გრძელაივნიანი სახლკოლოფები იყო მიწყობილი ერთმანეთზე. დატიხრული აივნები ფიჭის სკების ლავგარდნს წაავავდა შორიდან. იზოლირებულ ბინებში იწვნენ, სიზმრებისაგან სულშეხეთულნი შფოთავდნენ, ვნებაღვანებული ეხვეოდნენ ერთმანეთს, თამაშობდნენ, სვამდნენ, სადღეგრძელოებს იხსენებდნენ; ზოგი გაჩენას ელოდა, ზოგი — სიკვდილს. ერთ-ერთ სადარბაზოსთან მწვანეშუქაჰიატებელი სასწრაფო დახმარების მანქანაც იყო ხირონის ტაქსივით გაჩერებული. სიგარეტის ნამწვი გადაავლო ღია სარკმლიდან, დაწვა, დაეძინა. საშინელი ძალით ეჯაგურებოდნენ კვლავ რკინის სერსეროსს. ხათქა-ხუთქით ეხლებოდა ჭაჭვი—ჭაჭვს, რკინა — რკინას, დაეანგული ღერძი ვარდებოდა ანჯამის დაუხეთავი ბუდიდან და ისევ შიგ ჯდებოდა ჭახანით. ვილაც შეველას ითხოვდა, ვილაც გამკითხავს უხმობდა.

ისევ დააჰყიდა თვალი, მიაყურა, კვლავ შრალი იყო. ეტყობოდა, ახლა მართლა წვიმდა. წვიმის ფარდა ეშვებოდა, იკეცებოდა და იშლებოდა ფანჯრებთან. ისევ ადგა. შეშფოთებულმა შეიხედა მეორე ოთახში. რატის ეძინა. ქუჩიდან შემომკრთალი ღამის ქალაქის შუქი ეფინა ნერვიულ სახეზე.

„მოსულა, ვახ, შენი!“

გვიან ადგა. რატის კვლავ ეძინა. ცას მოეწმინდა. მზეც ამოსულიყო. აივანზე მაინც ციოდა. გამოუძინებელს და გამობენტრებულს პირი ჰქონდა ამოკალული უზმოზე მოწეული სიგარეტისაგან.

გარეთის კარი გააღო უხალისოდ. ზანტად მოათვალიერა იქაურობა. მეზობლის ბიჭი ჩამქდარიყო სველი ქვიშის ძირას. ვებერთელა ლოდს ებლაუტებოდა. წვრილი მკლავებით.

— რას აკეთებ, გია? — იკითხა მთქნარებით.

— ჰიანჭველები უნდა დავხოცო.

— ვახ შენი, არ ეშვება ამ ჰიანჭველებს... მომკლა ამ სიგარეტმა. სკოლაში რატომ არა ხარ? — ნაშწვი მოისროლა.

— დაგვიბოხვეს. — მოკლედ უპასუხა გიამ.

— რატომ ზოცავ ჰიანჭველებს?

— ნერვებს ვიწყნარებ.

— რას შვები?

— ნერვებს ვიწყნარებ... — წაიშლურა ბიჭმა.

— რა დროს შენი ნერვებია, შე ვირისათო!

— მასე გეგონოთ თქვენ!

დიდი ცხვირი ჰქონდა ცხრა წლის ბიჭს. სქელი წარბები და ზუჭუჭი თმა უმშვენებდა შავგვრემან სახეს. დასრულდებოდა, როცა იქნებოდა, დაკაცდებოდა, კიდევ უფრო დაუგრძელდებოდა ხორთუმი, სხვა ნაკეთებიც შესაბამისად გაეზრდებოდა და ეგ დარჩებოდა რაც იყო, გარეგნულად არ შეიცვლებოდა. ამდროინდელ ფოტოსურათს რომ დახედავდნენ დიდი ხნის შემდეგ, გაოცებულ-

ნი ვერ იტყოდნენ: ხედავს შენ, რატომ გამოცვლილა, რანაირი ყოფილა ბავშვობაშიო.

„ყველაზე მეტად მიყვარდა ჰიანჭველების ზოცვა, რა იყო მაინც, რო დაცხებდი!“

ამოატრიალა, როგორც იქნა, გიამ ქვიშის ძირას დაგდებული გლუვძირა ლოდი, მიწითა და წითური ჰიანჭველებით გაყავისფერებული ფერდი გამოუჩინა, წინასწარ გამზადებული და გადამაღული, გაპრიალებული ფილთაქვა დააბრო და დაცხო წითურ ჰიანჭველებს ტაკა-ტუკით. ზოცავდა ჰიანჭველებს და სიამოვნებისაგან (თითქოს დაჩირქებულ ფერისმკამელებს იგდებდა ბუდიდან) ეკმუხნებოდა ცხვირპირი.

— გადაირევი კაცი! — თქვა ბენდუქაძემ და მანქანაში ჩაქდა.

სამსახურში მისვლამდე ბაზაში შეიარა. ვანო მინდო, უთხრა ყარაულს. არ არისო. უკან აპირებდა გამობრუნებას, როცა ვაგონსა და საწყობს შუა აფებუცებულ კაცს მოკრა თვალი.

— აქ ყოფილა! — სტუმრის მზერა დაიჭირა ყარაულმა. — სიგარეტი ზომ არ გაქვენ?

გაუხსნელი კოლოფი დაუტოვა და ეზოში შევიდა.

ყავს რომ კაკალი გააგდებინო ისიც კარგიაო, გაიფიქრა ყარაულმა, ნივრის სუნი რომ ამოდოდა პირიდან.

— გამარჯობათ. — უთხრა ვანოს ბენდუქაძემ.

— გაგიმარჯოს! — ვაგონს შემოიღარა და დაბალი ფიცრულისაკენ აიღო გეზი.

— უკაცრავად! — დაადევნა მოსულმა, სანამ ვანო კანტორაში შეასწრებდა.

შეჩერდა. მოიხედა. სტუმრის მოლოდინში ამოიღო ცხვირსახოცი და ცხვირის მოწმინდა მოასწრო. სქელ, მკრივ, ფერისმკამელებით დაფარულ ლოყებზეც მოისვა ხელი.

— მე ის კაცი ვარ, ხანბერაძემ რომ გამომაგზავნა გერმანული უნიტაზის

თაობაზე... შეშები წავიღე იმ დღეს.

— ვიცი. — უთხრა შეფიქრიანებულმა და ცხვირსახოცი შეინახა.

ბენდუქაძემ რეზოლუციით გადაწითლებული მიმართვა გაუწოდა. ვანომ ჩამოართვა, შეატრიალ-შემოატრიალა და დაუბრუნა.

— ეს კი, ვიცი.

— ლურჯი მინდოდა, ანდა ყვითელი, მაგრამ აღარ დავებებ, იმ თეთრს წავიღებ.

— რომელ თეთრს?

— იმ დღეს რომ მაძლევდით სახურავგატეხილ უნიტაზს!

— მე ვაძლევდით? — ყურს არ დაუჯერა ვანომ.

— დიახ თქვენ, იმ დღეს!

— მერე რატომ არ წაიღეთ?

— ახლა წავიღებ.

— სადღა მაქვს... ვინ გააჩერებდა იმას. სახურავის შოვნას რა უნდოდა, წაიღეს უსახურავოდ, თვის ბოლოსათვის შემომიარეთ.

— ეს დავიტოვოთ? — მიმართვა გაუწოდა.

— ეს რა არის? ზო, ვიცი. ეს არ მინდა, იყოს თქვენთან.

რალა დარჩა თვის ბოლომდეო, გაიფიქრა ბენდუქაძემ ჭიშკართან. გუბებებს გადააბიჯა ფრთხილად, სველნახერხმოყრილ საყარაულო ჩიხურის დერეფანი გაიარა, მანქანაში ჩაჯდა და სამსახურში წავიდა.

ნაშუადღევს მოვიდა ნიკა და წასასვლელად გამზადებულ გურამ ბენდუქაძეს გადააწყდა მოსაცდელში.

— მიდიხართ, თქვენ?

— მივდივარ, რა იყო?

— ბეჯან შელიძის მამა მოვა ახლა სადაცაა!

— ახლა?

— დღის ბოლოს, რალა დარჩა!

— რას ამბობ, კაცო, ხუთშაბათია დღეს? სულ აღარ მახსოვდა, წარმოვიდგენია... რა ვქნათ?

— არ წახვიდეთ, არაფრით არ იქნება, თქვენ თუ წახვიდით, ნიკოლაევიჩ,

ვინლა დარჩება. მე ახლავე გავიპარები. საფლავზე აპირებდა თქვენს გაყვანას, პურმარილი გამზადებული აქვს.

— სასაფლაოზე?

— არა, შინ.

— რომ არ მცალაა, რა ვქნათ?!

არაფრით არ იქნებო, იმეორებდა ნიკა და გურამს თვალს არიდებდა. გურამი ფიქრობდა: მართლაც გადაუღებელი საქმე რომ მქონდეს, რას ვიზამდიო.

— მურთაზი რომ წასულა?

— როგორ შეიძლება... — გვერდზე გაიხედა ნიკამ და მაგიდას თითები ამოუტაკუნა ქვემოდან, ზემოდანაც დააწვა ბლოკვით, თითქოს ფიცარს დაუპირა ჩაზნექვა.

— ბატონი მურთაზი მინისტრთა საბჭოში გამოიძახეს! — თავისაუწევლად ამოილაპარაკა საბუქდ მანქანასთან მოკუშულმა მდივანმა.

— ასე არ შეიძლება! — გაიმეორა ნიკამ.

— მაშინ რა ქენი იცი, შედი შენ ჩემ ოთახში და მურთაზს დაურეკე.

— მინისტრთა საბჭოში?

— სახლში. მინისტრთა საბჭოში არა, იქ!

ნიკა გურამის კაბინეტში შევიდა.

დაფიქრებული და თვალწაშტებული მიაჩერდა გურამ ბენდუქაძე აბრჭყვილებულ ფანჯარას. ერთი საათის უკან ავდარი იყო და ახლა კი მზის ნათელი მოსულიყო მბეჭდავის ფეხებამდე, მტვრიანი სუფრის ფოჩები გაენათებინა ქვემოდან.

ხელფასს არ დაელოდებო, ბატონო გურამ! — ეკითხებოდა ქალი, ვის ფეხებთანაც მზე იყო მისული. გადამხოზოდა საბუქდ მანქანას და რალაც არაბუნებრივად ილიმებოდა.

— აქა ვარ ჯერ, არსად არ მივდივარ! — გამოფხიზლდა მზის ყურებით მოთენთილი გურამი, საწვიმარი გაიხადა, დაკიდა.

— არ მიდიხართ? — შეწუხდა ქალი.

— ჯერ არა, რა იყო?

— შეიძლება, მე რომ წავიდე? დღეს ხომ ის...

— წაბრძანდით, — აღარ დაამთავრებინა გურამმა და აღარც ქალს უცდია ლაპარაკის გაგრძელება, წამოდგა, სქელო, არაბუნებრივად მძიმე პალტო ჩამოიღო იმწამსვე.

ბეჯან შელიძის მამა გურამ ბენდუქაძეს რატომღაც საწყალი და დაბნეული კაცი იქნებოდა ეგონა. შოთას კი, მართალია, შეწუხებული, მაგრამ მაინც მკაცრი, საქმიანი სახე და იერი ჰქონდა. უყურადღებობას ან გონებადაფანტულობას ვერ დასწამებდით, თუმცა დროდადრო, საუბარშიც კი, ცოტა ხნით ითიშებოდა, მალევე ფხიზლდებოდა და ცდილობდა, მისი უხასიათობა სხვას არ გადადებოდა.

სასაფლაოსთან გააჩერეს მანქანები. ეზოში შევიდნენ. შოთა შელიძე წინ წავიდა და მალე გზაწერილზე გადაუხვია ტანზე კარგად მორგებული ტყავის პალტოს ჭრაქუნით. გურამ ბენდუქაძე, ანანია გვალია, გენადი კილურაძე და ნიკა მიყენენ ერთდროულად, ბილიკზე დაწიწილადნენ ძალაუვნებურად, ბენდუქაძე დაწინაურდა და კილურაძე ჩამორჩა.

— რაიმე თარიღთან ხომ არ არის დაკავშირებული? — მოუხვდა გურამმა ნიკას.

— როგორ თარიღთან?

— ან წლისთავთან, ან დაბადების დღესთან?

— არა მგონია, წლისთავი იყო უკვე.

— არაფერი არ არის, ბატონო გურამ. — შეჩერდა შოთა. ეს ხმადაბალი ლაპარაკიც ესმოდა თურმე. — უბრალოდ, თქვენთან შეხვედრა მინდოდა, ჩემი უბედური შვილის მოთხოვნების დაბეჭდვასთან დაკავშირებით. მართალი გითხრათ, ბატონო გურამ, მე არც კი ვიცოდი, თუ რამეს წერდა... რალაცას რომ წერდა კი ვხედავდი, რასაკვირველია, მაგრამ არ მჭეროდა; წერდა და მალავდა, ჩვენ არ გვიჩენდა, ყოველ შემთხვევაში. თუ სასიკეთო, ასე

რომ ვთქვათ, სერიოზულ ^{რამდენს} ^{ქმნი} და, არც მიფიქრია. რალა დაემალა, არ მჭეროდა... — ტუჩებმოკუმული და თვალგაშტერებული შეჩერდა ერთი წამით და ბენდუქაძეს მოეჩვენა, რომ ამ კაცს „არ მჭეროდაო“ რომ იმეორებდა, ბევრი რამე არ ჯეროდა ცხოვრებაში და შვილის მწერლობაში რომ ბოლომდე არ იყო დარწმუნებული, ამკარად ეტყობოდა.

— ...ძალიან მინდოდა, ბატონი მურთაზიც რომ წამოსულიყო... — ღვიის ბუჩქი გადაწია, სანამ წინადადებას დაამთავრებდა. — ძალიან მინდოდა, მაგრამ არ ეცალა ალბათ... — ისევე დადუმდა და უჩვეულოდ სწრაფად და მსუბუქად გადავიდა მეორე ბილიკზე.

— შენ ხომ დაურეკე მურთაზს... — ჩუმად ჰკითხა გურამმა ნიკას.

— ეკვდებო, არ შემიძლიაო; ათ კაცზე ნაკლებს მაინც არ გველოდა, სუფრა უკვე გაწყობილი აქვს, წამოსულიყო მართლაც რა მოხდებოდა... — ლაპარაკობდა ნიკა, გურამის გვერდით სიარული სურდა, უკან მომავალი გვალიასი ერიდებოდა, ნაბილიკარზე ბორძიკობდა, საფლავებს ედებოდა, დაბალ გალავნებზე ადიოდა და ჩამოდიოდა.

— ერთი ეს მითხარი, ნიკოლოზ... — მოკლე და სწრაფი ნაბიჯებით გამოცალკედა ლურჯსაწივშირანი ანანია გვალია. — ბეჯანს დედა ხომ ყავს?

— კი, როგორ არა, მხოლოდ გამოჩენულნი არიან... — ნამეტანი დაუწია ხმას ნიკამ, თუმცა შოთა შელიძე თითქმის აღარ ჩანდა და, ცხადია, აღარც არაფერი უნდა სმენოდა წესით.

გია გომარელი ბეჯან შელიძის საფლავთან დაუხვდათ. დაუდევრად ჰქონდა კაშხე ყელზე შემოფუთნული, ხელები საწივშირის დალაქავებულ ჭიბეებში ჩაეწყო და გრძელი, თეთრი მაჭები მოუჩანდა. გაუნძრევლად იდგა, დროდადრო ნიკასს კაშხეს უხახუნებდა.

— გამარჯობა, გია! — თქვა საფლავთან მისულმა დაღლილმა შოთამ.

გა და სტუმრებს დაუწყო ლოდინი. — აქეთ წამობრძანდით, პირდაპირ, ცოტა გაბურღული კია გზაწერილი, მაგრამ არა უშავს, შეიძლება გამოსვლა.

ამ ლაპარაკში კი გიამ უკან-უკან დაიხია, ვიღაცას თავი აარიდა აშკარად და მოფარებულში გაჩერდა: მიტოვებული, ბალახმორეული საფლავის დაქანგულ რკინის მესერს მოკიდა ხელი, ვიწრო საძირკველზე შედგა, ცერებზე აიწია რამდენჯერმე, ჩამოვიდა და გაქრა; მავყლის გაუფოთლავ ყლორტებში გაილანდა ცოტა ხნის შემდეგ, მაღალი კისერი და გაუპარსავი სახე გამოჩნდა კიდეც რამდენჯერმე.

— ეს არის ჩემი შვილი. — თქვა შოთამ, მოულოდნელად დაიხარა, გაუცეკრტავი ვარდის ბუჩქის ძირას ამოსული ბალახი მოთხარა, ძირი დაუფერთხა, მოისროლა და დასვრილ ხელს დახედა.

გაუნძრევლად იდგნენ დანარჩენები. ნიკა ცმუკავდა მხოლოდ, ხშირად ინაცვლებდა ფეხს. აქეთ-იქით იხედებოდა და პირველად რომ არ იმყოფებოდა ამ ალაგას, ამ მოძრაობით ააშკარავებდა.

პირმოკუმული შოთა შელიძე დაინებბით დაცქეროდა მარმარილოს კუთხოვან ფილებს და თითქოს ფილებს ქვევით უყურებდა კიდეც რაღაცას. არ არსებობდა ძალა, რომელიც, თუნდაც ერთი წუთით, ერთი წამით, სხვა ადამიანს მის მდგომარეობაში ჩააყენებდა, მის დარდს და სატყვიარს განაცდევინებდა. შეიძლებოდა მხოლოდ, ისიც მცირე ხნით, იმგვარადღე დგომა და ჭიუტად ყურება ძირს. სადაც იდო ლაბლადორის შავ კვადრებში მომწყდებული, თითქოს სადად, მაგრამ მდიდრულად გაწყობილი საფლავი, ნაწილი იმ მთლიანი, მშვენიერი სასაფლაოსი, არარაობისა და უიმედობის განწყობილებას რომ უნერგავდა შიგადაშიგ ადამიანს, და მაინც, მამის მზერასა და ღეროშეწითლებულ ვარდის ბუჩქის ძირში დაფენილ ფხვიერ, შავ მიწას შორის იდგა რაღაც უხილავი, დიდი და დამორგუნევი, მიუხედავად იმისა, რომ

უმძიმესი ტრავმისაგან გატყვევებული არა მარტო მწუხარების, არამედ სიბრაზის და ერთგვარი გაბოროტების დალიც კი აჩნდა სახეზე.

— ჩემი შვილი ვეკაცი იყო, ბატონო გურამ, თუმცა მე არ ვიყავი ამის ღირსი. — წყნარად თქვა უკან გამობრუნებულმა შოთა შელიძემ. გურამს ელაპარაკებოდა და სხვაგან იხედებოდა, გზაწერილს დაპყრებდა სიარულის დროს. — სხვანაირად არ შეეძლო ალბათ, ვინ გაიგებს, რაც გიწერიათ, ნათქვამია, აგერ, ბატონო გურამ, იმ ქვის გადაღმა, გავივლით ახლა იქ, ცხრამეტე წლის ბიჭი ასვენია, თბილისის ზღვაზე დაიღუპა, თუ გაგივიათ, ბნელითაა მოცული ეს ისტორია. მამამისიც იქა დგას. — ხმას დაუწია, ყბები მოუქმა და ხელი გაიქნია გაოცების თუ სიბრაზის გამო. შვილის საფლავს ჩამოეხსნა და ყველამ შეება ოჯახში, საქმიან ლაპარაკზე გადაერთო განგებ თუ მისდაუნებურად და ახლა მსჯელობით, განსჯით, წუწუნითაც შეიძლებოდა თანაგრძნობა, არაფერი არაა ადამიანი, თქვა კიდეც გენადი კილურაძემ და ფეხი კინალამ გადაუბრუნდა კოლბოხზე.

— აი, ის კაციც იქ დგას, ცხრამეტე წლის შვილი რომ დაეღუპა... — ხმადაბლა თქვა თავდახრილმა შოთამ. — გამარჯობა, ბონდო!

— შოთას სიცოცხლე! — გამოებასუხა გამხდარი, თითქმის წელში გაწყვეტილი, წითელქაშრიანი ახალგაზრდა კაცი, ბეჭებში მოხრილი რომ მიყრდნობოდა გაურანდავ, დაუმუშავებელ სტელას.

— გამოვიდა, მგონია, ამინდი!

— კი, კი, გამოდის... — ზევით აიხედა წითელქაშრიანმა, უღიმღამო დღის შუქით სახემოქუფრულმა კაცმა.

ძველი გზით დაბრუნდნენ. უფრო მოკლებულ შეგვეძლო გადმოვსულოყავითო, აღნიშნა შოთამ შარავზაზე. ენერგიულად, საქმიანად მოდიოდა მანამდე წინ, ჩერდებოდა, ახალ საფლავებს, მათ ბინადართ და ჭირისუფალთ აცნობდა გურამს. იასამნის ბუჩქებსა და სა-

ფლავებს შორის მოშლიგინობდა გია გომარელი. ხან გამოჩნდებოდა, ხან გაუჩინარდებოდა; ვის ემალებოდა, როცა ყველა ნანახი ჰყავდა, ან ვის გაუჩნდებოდა, გურამ ბენდუქაძემ ვერაფრით ვერ გაიგო.

ზღვა ხალხი ირეოდა უკვე სასაფლაოს შემოსასვლელთან: ტყეა აღარ იყო ალაყაფთან. არჩილ სოფრომაძე კი მაინც თვალსაჩინო ალაგას იყო გაჩერებული. ბოლომდე ჩახსნილი ტყავის კურტაკიდან შინ ნაქსოვი, შინდისფერი სვიტერი მოუჩანდა და ხელში ფერადი, პრიალა ყდაში ჩადებული გრამფირფიტა ეჭირა. კიბერნეტიკის ინსტიტუტის თანამშრომელი მუსიკასთან მწყურაღად იყო და არასოდეს ამდაგვარი ნივთით აღჭურვილი არ ენახათ თურმე. ილიმოს ეძახოდნენ და სხვა სახელიც თუ ჰქონდა, ბარე ორმა კაცმა არ იცოდა თბილისში. მდებლად დაუკრა თავი ამხანაგებს სასაფლაოს კარიბჭესთან, წელში ზომიანე მეტად გაიხარა და ფირფიტაანი ხელი უკან დარჩა ძალაუნებურად გაფშეკილი. ვის ჩამორჩა, ვის ელოდება, წაიყვან ამასაცო, გაიფიქრა გახარებულმა ბენდუქაძემ და ამხანაგი შოთა შელიძეს წარუდგინა.

— არჩილ სოფრომაძე, ბატონო შოთა!

— ძალიან სასიამოვნოა.

ილიმომ ფირფიტა მარცხენაში გადაიტანა და აღრინდელზე თავაზიანად და მდებლად დახარა თავი.

— წამოხვალ ჩვენთან? — ჰკითხა გურამმა შოთას გასაგონად.

— წამობრძანდით, ძალიან გთხოვთ!

— ამ კაცთან ყველგან წამოვალ! — წელში გაიმართა და ცალწარბაწეული მიაჩერდა შოთა შელიძეს.

„ნასვამია!“ — მიხვდა გურამი, მოპატიყება ანანა, თუმცა უკან რალას დაიხევდა, როცა ილიმო უკვე შოთას მიყვებოდა და მანქანაში უჯდებოდა, წინა სავარძელში იკავებდა ალაგს, დამრძანდით თქვენცო, თხოვდა მასპინძელს. შოთამ რომ ძრავა ჩართო, წარბაწეულმა გადმოიხედა ფანჯრიდან, სად წავიდ-

ნენ დანარჩენებიო, გაუყვარდა და ფერადუდიანი გრამფირფიტა უკანა სავარძელზე დაასვენა.

ნინია გვალია გურამ ბენდუქაძის მანქანასთან ამხანაგებს ეუბნებოდა, არ დავეკარგოთ ის კაცი, მთერალი ილიმო არ შევეტოვოთო. რას ჰქვია, დავეკარგოთო, ეცინებოდა ბენდუქაძეს და იქაურობას ათვალეირებდა, რატის თანატოლებს აყვირდებოდა. მოზრიალე ხალხში გამოარჩია გია გომარელი და კიდევ რამდენიმე ნაცნობ ახალგაზრდას მოკრა თვალი. გია ყვითელი ლაქებით აფერადებულ, გახეხილ-გაუთოვებულ „ფიატთან“ იდგა და თვალეზამოლამებულ ბიჭებს ელაპარაკებოდა. სიგარეტებს ეწეოდნენ და გამეღელ-გამომვლელთ აყოლებდნენ გულგრილ და გაყინულ მზერას.

გრამფირფიტა ილიმომ რომ სასოებით დადო სავარძელზე, სავარძელზევე დატოვა და სუფრაზელა მოიკითხა. დამრჩაო, თქვა, გულდაწყვეტილმა. იქ იქნება, სადაც დატოვეო, ანუგეშა ნიანია.

— ცხადია, იქ იქნება... — დაეთანხმა ნალვლიანი ილიმო, რა მინდა აქ, რატომ მოვედიო, გაიფიქრა.

— წავალ, შემოვიტან! — უთხრა ნიკამ.

— არაფერი შეგეშალოს, ნიკოლოზ!.. — წარბი აწია ილიმომ. — წასვლისას ამოვიღებთ და წავალთ ერთობით! — წინადადება გაწელა, ბოლო სიტყვას გრძელი მახვილი დაუსვა და ბენდუქაძეს შეეშინდა, არ აურიოსო, მაგრამ ილიმოს ამის შემდეგ ზედმეტი სიტყვა არ დაცდენია, თუმცა ღვინო არ დაუკლია და სადღეგრძელო. მართალია, სხვის ნათქვამს იმეორებდა და მაინც წყნარად, მოკლედ და რაც უცნაურიც, გასაგებად ლაპარაკობდა, თუმცა იმდღევანდელ სიტუაციაში ბოლომდე არ იყო გარკვეული.

— ...რალაცის მოლოდინი მტანჯავდა და არ მისვენებდა... — ყვებოდა შოთა შელიძე. — საქმე აწყობი-

ლი მქონდა თითქოს, ბატონო გურამ და გული მაინც მიჩიოდა. რა გინდა-მეთქი, ჩემ თავს ვეუბნებოდი. რას წუხარ, რა გაშფოთებს, რა გაკლოა. ცხოვრება დაეწყო, დალაგდა. დიდი-დიდი დაგიტირონ, გაუშვი, მოგკლან. ცუდად არ მიცოცხლია და ბოლოსდაბოლოს ეს ცხოვრებაც ხომ უნდა გასრულდეს ადრე თუ მალე-მეთქი. ყველაფერს შეგუებულა ვიყავი თითქოს, მაგრამ კაცი ბჭობდა და ეშმაკი იცინოდაო. გზას აცდენილ კაცად ვთვლიდი ჩემ შვილს, ბატონო გურამ. ასეც იყო, რა მაქვს დასამალავი. ასაკი მქონდა ისეთი, გაუვლიდა ვგარბნობდი, მაგრამ რამდენჯერმე შევეტაკეთ ერთმანეთს... ბუნებრივია, მე მგონი. ასეა ყველგან, რამდენადაც ვიცი; ვის მიუშვია შვილი, რა ხნისაც არ უნდა იყოს იგი, თავის ნებაზე? სრულიად შეიცვალა მოულოდნელად. ჩამოშორდა ქუჩას, ძველ ამხანაგებს და სახლში ჩაიკეტა, მეორე უციღურესობაში გადავარდა, მაგრამ რაღა უნდა მქონოდა სასაყვედურო?.. მაინც, თქვენ წარმოიდგინეთ, ზაფრამ დამრია. რისი გეშინია მეთქი, ვეუბნებოდი ჩემ თავს. დიდი-დიდი დაგიტირონ, დაგიჭერენ და გამოხვალ, თუ არ გამოხვალ, გზაც იქით გქონია, მხოლოდ ეს იყოს კარგად-მეთქი. წერდა და წერდა, ღამით ველარ იძინებდა. თავის თავსაც ელაპარაკებოდა. ხმაძალა თუ ფიქრობდა?.. მივაყურე, ვერაფერი გავარკვიე, რა ტყიოდა, რა აწუხებდა, ვერ გავიგე. გადი გარეთ ხანდახან-მეთქი, შევეუჩნდი, დაანებე ამდენ წერას თავი, წერისაგან სიკეთე სხვას ვის უნახავს, შენ რომ ნახო-მეთქი. არ გესმის ჩემიო, მითხრა. შენი ბრაღია, დედაჩემი რომ არ მიყვარსო. პირველად გავიგონე ეს სიტყვა, თავზარი დამეცა. რა უნდა გითხრაო, ჩემი სხვა დროს რა გაგიგია, ახლა რა უნდა შეგასმინოო. რატომ ბიჭო, მე ვუთხარი, მილიონი ძმა-კაცი მყავს, ვისთვის ვერ გამიგია, შენ რომ ვერ გაგიგო-მეთქი, მოდი, ვილაპარაკოთ ვაჟაკურად-მეთქი. კიო, დამთანხმდა. მთელი ღამე ვისაუბრეთ, ერ-

თმანეთის ვერა გავიგეთ რა, როგორც ახლა ვხვდები. შენ მეცოდებო, მითხრა. რატომ, ბიჭო, მეთქი. ასეაო. ის ღამე და ის ღამე, კიდევ ერთი ღამე და იმ საზარელმა გასროლის ხმამ გამომაღვია. ოხ, ის ხმა, ახლაც არ გამოდის ყურიდან, არ მშორდება, არ მასვენებს, არ მანებებს თავს!.. — კაცს ცრემლი მოდიოდა. კი არ ტიროდა, ცრემლად იღვრებოდა. გაბრაზებულ, გაჭიუტებულ სახეზე ეღვენებოდა ცრემლი და სუფრა-სუფრას აღარ ჰგავდა. ძნელი იყო გაჩერებაც და გაძლვებაც. მართალია, მასპინძელმა მალევე შეცვალა საუბარი, სხვა საგანზე ჩამოავდო ყასიდად სიტყვა, გამხიარულდა კიდევ თითქოს, რამდენადაც ეს იმ სიტუაციაში შეიძლებოდა, აიყოლია სტუმრებიც, მაგრამ სუფრა მაინც დროზე ადრე აიშალა.

ახალშელამებულზე გამოვიდნენ ქუჩაში და რესტორნისაკენ აიღეს გზი.

— გია არ იყო ჩვენთან? — იკითხა ბენდუქაძემ.

— აბა გია? — მოუხედა კილურაძემ.

— გომარელი.

— მე რა ვიცი, ვინაა გომარელი!..

— არ ყოფილა, ნიკალავეჩი, სასაფლაოზე იყო, სუფრაზე არ ყოფილა...

— აუხსნა ნიკამ.

— თუ პირიქით... მგონი სუფრაზე იყო და სასაფლაოზე არ ყოფილა.

— არც იქ ყოფილა და არც აქ... — დააბუსტა ილიმომ და ამაშია საქმეო, დაუბატა.

რესტორანში შექეიფიანებული ხალხის ღრიანცელი ისმოდა. დანჭრეული ორკესტრი გრიალებდა დიდ დარბაზში.

— დამჩჩა! — ამოიხზრა ილიმომ და მიაჩერდა დამლაგებელ ქალს, სუფრას რომ ასუფთავებდა უგულოდ, გაბრაზებული სახით.

— რა დაგრჩა? — ჰკითხა ნიანიამ.

— ჰეშმარიტება.

— ფირფიტა დარჩენია. — მიხვდა გენადი კილურაძემ.

შავკოსტუმინამა ახალგაზრდა მომ-

ტანმა სუფრის გაწყობა დაიწყო, შამპანურის ბოთლები გრძელ მაგიდაზე დაალაგა სიმეტრიულად.

გია გომარელი გაილანდა შორით. ორკესტრსა და სამზარეულოს შორის გაიფრიალა მოკლე საწვიმრით; დაიკარგა და კარგა ხნის შემდეგ საწვიმარგახდლი გამოჩნდა მთავარ შემოსასვლელთან. ბუკლეის სრული პიჯაკი ეცვა, დარბაზს ათვალიერებდა და ვილაცას ელოდა, ეტყობოდა. ვალეული გოგო მიეწეპა გვერდში სულ მალე. ხელი მოკიდა იმ გოგოს, წამოიყვანა და პირდაპირ გურამ ბენდუქაძის გვერდით დასვა. ადგილი გაუთავისუფლეს გიასაც. ნიკამ თევშები გაუჩოჩა და ჭიქაც გადაუდგა. ილიმომ გიას არ იცნობდა, შარვალში გამონასკვეულ გოგოსაც პირველად ხედავდა და გაოცებული არხევდა წარბებს. მოგვიანებით წამოდგა და ნიკა, აბსოლუტურად რომ არ უშლიდა ხელს, კილურაძესთან გადასვა, ბენდუქაძე გაწია და გამზდარი გოგოს გვერდით მოკალათდა.

გენადი კილურაძე სადღეგრძელოს იგონებდა. ახლა რა დავლიოო, იმტვრევდა თავს. მეშველა მგონიაო, ვაიფიქრა სტუმრების დანახვაზე და ახლადგამოჩენილნი ადღეგრძელა, ჭერ როგორც შემოსწრებულებს ისე გლოცავთ, შემდეგ კიდევ სხვა იქნებაო, თქვა და ვინ იცის როდის და რაში გამომადგებიან კიდევო, გაიანგარიშა. ხანში შედიოდა და ახალი სადღეგრძელოს გახსენება უჭირდა. ადრე, სანამ ჭიქას არ ავწყვდი, ამ საკითხზე არც ვფიქრობდი და ახლა ტვინის გაქანება მიხდება; რა მჭირს, რა მემართებაო, წუხდა.

გია გომარელი თავდახრილი იჭდა, რალაცაზე ელიმებოდა, გრძელ თითებშუა მომწყვდეულ სავსე ჭიქას წაღმა უჯულმა აბრუნებდა და იცინოდა კიდევ უდროო დროს. ქალი არ ჭამდა, არ სვამდა, პატარა თვალებს აცეცებდა უტეხად, სუფრის ერთი წვერიდან მეორეზე გადაჰქონდა ელამი მზერა. თავი რომ შეექცია, დრო რომ მოეკლა, არ

იცოდა და ლაპარაკიც ვერ უნდოდა. როცა ილიმომ ჰკითხა, რით შემიძლია გემსახუროთო, მხოლოდ მაშინლა ამოილო ხმა.

— მაღლობთ, მე არაფერი არ მინდა.

— მიას სადღეგრძელოა... — შეახსენა ილიმოს თამადამ.

— ვისი, ბატონო?

— გიასი და ქალბატონი...

— ალასი — წაეხმარა თავდახრილი გია.

— ალასი. — ერთი „ლ“ ჩამოაკლო კილურაძემ.

— მოითმინეთ! — თქვა ილიმომ წარბების ქაჩვით. — დიდებული ბიჭი, ახლადჩამქვრალი ვარსკვლავი... — დასაწყისი არ მოეწონა. წამოდგა, ზევით აიხედა. — ვარსკვლავიან ცაში ასული სული ზეცის ულამაზეს გობელენტან შეერთებული.

— გიასი და მიასი, უკაცრავად ალას სადღეგრძელოა. — კვლავ შეახსენა თამადამ.

— ბეჯან შელიძის სულის ხსენება იყოს!

— ეგ ზომ დავლიეთ!

— ბეჯან შელიძის დაწერილი თუ წაგიკითხავს რაიმე? — იკითხა ნიანიამ, რათა ილიმოს ალტაცება გაენელებინა როგორმე.

— არა! — გადაჭრით უპასუხა ცოტა ხნის ფიქრის შემდეგ ილიმომ. — ვიცი, რისი თქმაც გინდა, არ წამიკითხავს, არ მინახავს, არ ვიცნობდი, კმაყოფილი ხარ?

— გიას და ალას სადღეგრძელოა!

— ბეჯანის სულის ხსენება იყოს, თქვენ არა გაქვთ, სხვათა შორის ბეჯან შელიძეზე ლაპარაკის უფლება, არც მე მაქვს, მითუმეტეს მე არა მაქვს, მაგრამ თქვენ მაშინ რა ჩემი პოეტები ხართ?.. თქვენ ხართ მელექსენი. ლექსით ცხოვრობთ, მხოლოდ სხვანაირი გავგებით.

— ალას და გიას სადღეგრძელოა, ე! — წაუსტვიანასავით თამადამ.

— ეს ნაღდი პოეტია!.. — გიასკენ შებრუნდა მოულოდნელად ილიმო. — მოდი, გაეცო! — ჭიქა დადო, გიასკენ,

სკამზე რომ არ გატოვებულა, გადაიხარა, აბორბიკდა და გამხმარ გოგოს გადაემხრო თავზე. ქალი მოიკუნტა. მამაკაცის სიმძიმეს კი არ გარიდებია, უადგილო ალაგას დაწოლილ ტვირთს გაეცალა. გია წამოდგა, ილიმო გაწია, გააშორა ქალს, კრა ხელი და სკამზე დასვა. რანაირადაც დავარდა, იმნაირად გაშეშდა ილიმო და გენადი კილურაძეს მიაჩერდა წამწამების ხამხამით.

მაგიდის ფეხებში და სკამებში ჩახერგილი გოგო ამოძვრა, როგორც იქნა. თვალის გუგებში ჩასმული ლობიოს კაკლების ტრიალით მიაჩერდა გიას, რა ვქნაო, შეეკითხა უსიტყვოდ. გაფითრებული ვაჟისაგან პასუხი რომ ვერ მიიღო, ანტენა ამოწია და ღერო მარჯვნივ გადახარა.

წარბებდაშვებელი ილიმო შეუმჩნევლად ილიმებოდა, სად ვარო, არკვევდა და უმისამართოდ იხედებოდა. გოგო კი ნაწყვეტ-ნაწყვეტ მიღებულ სიგნალებს ისმენდა, ბრძანების ტექსტს შიფრავდა. ნიკაპი შეაბრუნა, როგორც იქნა, თანხმობის ნიშნად ანტენა დაუშვა და დაჯდა. გიამ კი ცალ მუხლზე დაიჩოქა ილიმოს სკამთან. გოგოს უკან აღარ მიუხედია. წინასწარვე იცოდა, რას ჩაიდენდა ვაჟი.

ილიმო ცოტა ხნის შემდეგ გამოერკვა, დაჩოქილ გიას გაოცებული დაეძღაუტა ბეჭებში.

— აღარ ღირს აქ გაჩერება! — უჩუჩუჩულა გენადი კილურაძეს ნიანიამ. კილურაძემ თავი დააკანტურა თანხმობის თუ უარის ნიშნად, ვაი ჩემს პატრონსო, გაიფიქრა გუნებაში.

როდის-როდის წამოდგა დაჩოქილი გია გომარელი, სადღეგრძელოს თქმა დააპირა, ცალ ხელში ჭიქა დაიჭირა, ცალ ხელში შამპანურის გახსნილი ბოთლი; ნაყრისფერ, წყლიან თვალეზში სიხარულის სხივი ჩაუდგა უმიზეზოდ.

— დადევი, თუ კაცი ხარ, მაგ ბოთლი! — თხოვა ნიანიამ.

— მე ბატონი ილიმოს წინაშე (ბოთლს ხელი გაუშვა) მოვიყარე მუხლი და თქვენს წინაშეც მოვიხბრი ქედს,

მუხლსაც მოვიყრი. ჩემი წასვლის შემდეგ უღირსი ძმა ვარ. მე მაქვს ის იარაღი, რომლითაც მან დაამთავრა. უმალღისი არ დამიმთავრებია, არც მიმიღეს სამხატვრო აკადემიაში, პირველ წელს არ მიმიღეს, მეორე წელიწადს არ მიმიღეს. ვინც არ იტანჯება ტანჯულისას ვერ გაიგებს. მე რა გასაჩენი ვიყავი ან ბეჟანი რა გასაჩენი იყო სამი ლექსით, ორი მოთხრობით, დიდი ტანჯვით, დასასრულზე ფიქრით. ვარსკვლავების ჩაქრობის შიშით. რა გასაჩენი იყო გონიერი არსება, საერთოდ. სიკვდილის შიშით გათანგულ ადამიანს სამყაროს ხელა ტვინი რაში ჰკირდებოდა? ჰკირს ჰკირთა უფრო მთმენიაო. ჩემი ძე დავსვავთ ხელმწიფედო. გაჩენილიყავი ფრინველად. ჩავკორტინდი ბეჟანს. დავკიმედრებდი მზის ჩასვლისას, მზის ამოსვლისას გავახელდი თვალს, ვიყვილებდი გათენებისას და დასასრულზე და არარაობაზე ფიქრით არ შევწუხდებოდი. ვეფხვს, კატა იყოს თუ გინდა, მიეცა კლანკები თავის დასაცავად; სპილოს — ხორთუმი, ვირს — ჩლიქები და ასე შემდეგ... ერთს მყრალი სუნი არგუნეს, მეორეს — რქები, მესამეს შხამი მისცეს. მორიელმა უჯბინა სხვათაშორის მელაძე ჭიკოს სოლოლაკში... გველს ჩაუგუბა შხამი და ადამიანს გონება მიცა თაუდასაცავად? სუსტს და უღონოს შხამის მაგივრად ტვინი უსახსოვრეს? თუ ამას იქით არაფერია, რად გვინდა ტვინის უჭრედების ეს დაუსრულებელი მექანიზმი? არ ჯობდა რქები მოეცა, ან კული? ხეზე მაინც ჩამოვეპორწილებოდით... მითუმეტს ჯარიდან თავისუფალი ვარ... ესე იგი, რისთვის მაქვს გონება სატანჯველად, თავის დასაცავად თუ ჭეშმარიტების შესაცნობად?..

— გლახადაა ჩვენი საქმე... — უმისამართოდ და ხმადაბლა, თუმცა გარკვევით ჩაილაპარაკა კილურაძემ.

გია გაჩუმდა და კილურაძეს მიაჩერდა.

— განაგრძე, გენაცვალე!
გიამ ჭიქა დაცალა, დადგა და გოგოს

გადახედა. გოგომ ლობიოს კაკლები ამოატრიალა, ანტენა ამოწია და წამოდგა კიდევ. რა სიგნალი მიიღო, ვერა-ვინ მიხვდა, თუმცა რომ აფორიაქდა, შეამჩნიეს. გახარებულმა ჩაუშვა ანტენა შიგ ტუინში, ვიას მკლავქვეშ შეუფერა და გაყვა. გზაში გამოეარდა ფრთიდან, აზრიალებულ დარბაზში კინალამ დაიკარგა. დიდი ნაბიჯებით დაწინაურებულ პატრონს მოკრა, როგორც იქნა, თვალი, გამოუდგა, წამოეწია კუნკულოთ.

— მე მგონი, გეცია! — თქვა კილურაძემ და ამ დაძაბული სიტუაციისათვის დამარაგებული სადღეგრძელო დააძრო.

— მაგარი ბიჭია! — წამოიძახა ილიმომ, კილურაძეს სადღეგრძელოს წამოწყების საშუალება არ მისცა, თავად კი თითქმის აღარ გაუღია ხმა ამის შემდეგ.

— ვინ არის მაგარი? — წყნარად, მაგრამ გამომწვევად იკითხა ნერვებმოშლილმა ნინია გვლიამ.

— ერთი წუთით! — კილურაძემ სადღეგრძელო გამოცვალა. ახალი მოადგა ენაზე და ძველი გადაინახა; შეყოყმანდა, პირველი ხომ არ ჯობია მეორესო, დაფიქრდა და ველარც ძველი გაიხსენა და ველარც ახალი.

„კარგადაა ჩემი საქმე!“

— გელოდებით! — შეახსენა ბენდუქაძემ.

— ნინიას უნდოდა რალაციის თქმა!

— რაშია იცით საქმე... — დაიწყო თავდაპირილმა ნინიამ. პურის გულს სრესდა თითებით. — ამათი მიკვირს, ძალიან მიკვირს, გეფიცებით ყველაფერს! — დაფიქრდა, გაბმულად ჩაიკინა, გაჩუმდა, ასორსილი პურის გული დადო, თეფშზე.

— ნიჭიერი ბიჭი რომ არის, რად უნდა ლაპარაკი... — თავისთვის თქვა სადღეგრძელოზე ფიქრით თავგასიებულმა კილურაძემ.

— არ დაიჯერო, შენ, მაგი! — პირში ეცა ნინია.

— ჰაერზე არ ვლაპარაკობ, გენაცვალე... — გული მოუვიდა კილურაძეს.

— წაეთხული მაქვს მაგნიტურმა მერე რა მოხდა, ცოტა უცნაურია, თავისებური, უფრო სწორედ!

— რაც შეეხება ლექსებს, — სიტყვა ჩამოართვა გვლიამ, — მე ისინი შენზე ადრე წაეიკითხე და, რომ იცოდე, საინტერესოდ მომეჩვენა, ამაზე არაა ლაპარაკი, სხვა რამეა ყურადსაღები. ეს არის, როგორ გითხრათ, უსისტემოდ განათლებული, ცუდად გაზრდილი, კარგი, იყოს ნიჭიერი, ბავშვი. საქმე ამაშიც არაა, უფრო კვიციანია, ვიდრე ნიჭიერი... არაფერი არ ეშლება, რომ იცოდეთ, ხომ შეხედეთ, რა სპექტაკლი დადგა, მე რას მასწავლით, ორიგინალობა, ეს არის ახლა მაგათი ძირითადი იარაღი, არა ვარ სწორი?

— ეგრე არ არის, ბატონო ნინია, — თქვა ნიკამ. ქვემოდან იხედებოდა და აღმა მოუღიოდა მხერა.

— აბა როგორ არი? — წამწამები დააპარპალა შეღვინისფერებულმა ნინიამ.

— არ ვიცი, მაგრამ ისე არ არი, როგორც თქვენ ლაპარაკობთ.

— არ მესმის! — ბენდუქაძეს გადახედა ნინიამ.

— თუ არ გინდათ, ვერც გაიგებთ... ჩაილაპარაკა ნიკამ. — ეგ ცოტა სხვანაირი კაცია, მე მაქვს ბეჟანის იარაღი, ხომ გაიგონეთ...

— ნუ მაშინებ, თუ კაცი ხარ, ცოტა გყავთ შესაშინებელი, მე რომ არ შემაშინოთ!? — ჩაიკინა კმაყოფილმა ნინიამ და ისევ ბენდუქაძეს გადახედა.

— მე არავის არ ვაშინებ.

— ის სულ სხვა იარაღზე ლაპარაკობდა, კაცობრიობის იარაღზე, კოსმოგონიურ ამბიციებზე, — განმარტა კილურაძემ და ამბიციები რა შუაშიაო, გაიკვირვა თავადვე.

— მე არ ვიცი, რაზე ლაპარაკობდა, მაგრამ ბეჟან შელიძის სასროლი რომ ჭიბეში ედო, კარგად დავინახე... — ჩაილაპარაკა ნიკამ იმ ღიმილით, აჭამდე რომ არავისთვის უჩვენებია.

— ერთი მითხარი, გულწრფელად,

რა გინდათ თქვენ! — წამოიძახა მოულოდნელად ბენდუქაძემ.

— ეინ ჩვენ, ნიკალაევიჩ; — სხვაგან გაიხედა ნიკამ.

— აი, შენ, ე გალითად, ჩემ შვილს ვგულისხმობ, მაგრამ შენ გეკითხები, შენ ზიხარ აქ!

— რატი კარგი ბიჭია, სამართლიანი.

— რაც არი, ვიცი. რა გინდათ-მეთქი, გეკითხები!

— ჩვენ რა გვინდა, არ ვიცი, მაგრამ თქვენ რა გინდათ ვიცი. — ისევ იმ უცნაური ღიმილით გაიღიმა ნიკამ და ქვევით დაიხედა. — თქვენ გინდათ კარგი ცხოვრება მხოლოდმხოლოდ და მეტი აღარაფერი. ნიკალაევიჩზე არ ვამბობ.

— აბა ჩემზე ამბობ, შე ვირო!? — გაიცინა პატარა პაუზის შემდეგ გენადი კილურაძემ, კარგ ცხოვრებამდე კარგა ძალი აყლდა და ნიკას ნათქვამი არ წყენია.

— საერთოდ ვლაპარაკობ.

— ამაშია საქმე! — თქვა ილიმომ და წარბი ოდნავ აწია. ეძინა, ეგონათ. დილაუთენია დადგომოდა მეორე დღეს შოთა შელიძეს. შოთა ადრე გადიოდა შინიდან, მთხოვენს და მნახვენს ფეხად გადაასწრებდა ხოლმე და სტუმარსაც არ ელოდა იმ ალიონზე. ილიმო ეცნაურა და ვერ იცნო.

არ შეგაწუხებდით, ბატონო შოთაო, მაგრამ, მჭირდება ის ფირფიტაო. მუსიკალური რომ იყოს, ჯანდაბასო, ტექნიკური ხასიათის ტექსტებია ჩაწერილი, სათარგმნელად გადმომცა ინსტიტუტმაო. ფირფიტამ, ხავერდოვანმა ხმამ და აზიდულმა წარბებმა გაახსენა შოთას წინა დღე. კუშტი სახე გაეხსნა, გაუღიმა სტუმარს, რომლის სახელი, სამწუხაროდ, ვერ გაიხსენა. რა შეწუხებაა, როგორ გეკადრებათო, უთხრა და ფირფიტა, სალონის გასუფთავების დროს რომ მოუნაცვლა ადგილი, ილიმოს გადასცა ორი ხელით. სად მიგიყვანოთო, ჰკითხა თან. გზას ვერ გაგიმრუდებთ, ტაქსს გავაჩერებო, უპასუხა ილიმომ. ერთი გზა ჰქონებოდათ, ბო-

ლოს გამოირკვია; ერთად იმგზავდნენ კმაყოფილი დაშორდნენ ერთმანეთს. რა თავაზიანი ყმაწვილი ყოფილა, როგორ მომეწონაო, კარგა ხანი იხსენებდა იმ დღეს შოთა შელიძე.

გურამ ბენდუქაძე გვიან ადგა. თავი ტკიოდა და უგუნებობას ვერ მალავდა. არც თუ უმიზეზოდ, მაგრამ, როგორც ყოველთვის, უშედეგოდ ეჩხუბა მეუღლეს და უსაუზმოდ გამოვარდა სახლიდან. ჰიანქველების მმუსერელი ვია მაწონს ყიდულობდა. ერთი ქილის მეტი აღარ დარჩაო, ეუბნებოდა შემაწვენე. ერთი არ გვეყოფაო, უმტიყებდა ბავშვი.

— რატომ არა ხარ, ვია, სკოლაში?

— დაგვიტხოვეს.

— ხო... რად გინდა ამდენი მაწონი?

— გვინდა.

ნერგების დასაწყნარებლად მჭირდებაო, ეგონა, ეტყოდა, რალაცათი უკმაყოფილომ გააქნია თავი და პირდაპირ ბაზაში წავიდა.

— ვანო არ არის! — ცივად უთხრა ყარაულმა.

— მართლა არ არი! — მიხვდა ჯიხურის ღია კარში გახიდული ბენდუქაძე.

— მოვა, თუ იცი, დღეს?

— უნდა მოვიდეს წესით, ერთი წუთით, გამატარეთ, თუ შეიძლება! — ბენდუქაძემ უკან დაიხია. ყარაული გარეთ გავიდა, ჰიშკარი გააღო, დატვირთული ავტომანქანა გაატარა და ცარიელი დააყოვნა, კიბის საფეხურზე შედგა, ძარაში ჩაიხედა.

საყარაულო ჯიხურის კუთხეში პატარა მაგიდა იდგა. მაგიდაზე ლუდის ბოთლები ეწყო. ორი ცხვირშეწითლებული კაცი იყო გატრუნული ბოთლებს უკან. ისხდნენ, დუმდნენ, ყარაულის შემობრუნებამდე არ აპირებდნენ აღმათ ხმის ამოღებას.

— თუ შეიძლება, მანქანა გადააყენეთ! — დაიძახა ყარაულმა.

— მივდივარ ისედაც! — დაიძახა გურამმა და საყუთარ მანქანას გადახე-

და, რა ხელს უშლისო, გაიფიქრა; შე-
ბოლილი თევზისა და არყის სუნიც ეცა
და გულისძმარვა იგრძნო. ბოთლებსმი-
ლმა დარჩენილ, გაფერმკრთალებულ
კაცებს მიაჩერდა და მისდაუნებურად
ამოილაპარაკა:

— ხომ არ მიუღიათ უნიტაზები?

— ნამდვილად მიიღეს! — სახეზე
კუნთშეურბევლად დაიხავლა ერთ-ერთ-
თმა.

— რა იცი, კაცო, შენ, მიიღეს თუ
არ მიიღეს, რა ვალაპარაკებს! — შემო-
ესმა გურამს ყარაულის ხმა. საიდან
იძახისო, გაოცდა და მტკავლიან სარკ-
მელში შემოყოფილი თავი დაინახა.

— კრინტი არ დამიძრავს! — განა-
ცხადა იმ კაცმა, რამდენიმე წამის წინ
რომ თქვა „ნამდვილად მიიღესო“.

— ამას ნუ უყურებთ თქვენ, — რა-
ფაზევე მოტრიალდა ყარაულის თავი.
— ამან რა იცის, ამან არაფერი არ
იცის... დაურეკეთ ვანოს აუცილებლად
ანდა შემოიარეთ!

მანქანაში რომ ჯდებოდა, ისევ ყარა-
ულის ხმა ესმოდა:

— ...რაც არ იცი, რა ვალაპარაკებს,
ვინ გეკითხება, რომ ლაპარაკობ... მე
აქ იმიტომ ვარ, რომ არაფერი ვთქვა..

გია გომარელი საერთო ოთახში შეჯ-
გუფულ თანამშრომლებსა და ავტო-
რებში იდგა. ნიკა, რომელსაც სვანური
ქული ეხურა, მისაღებში საკანცელა-
რიო მიმართვას აბეჭდვინებდა მდივანს.
გურამის შემოსვლაზე გაჩერდნენ. ქა-
ლმა ბეჭდვა შეწყვიტა, ნიკამ — კარ-
ნახი.

— ესე იგი, დარწმუნებული ხარ,
რომ ჩვენ აღარაფერი აღარ გვინდა,
კარგი ცხოვრების გარდა? — ჰკითხა
ნიკას გურამმა. ცივ ლულს ნატრობდა,
სანამ ამ სიტყვებს იტყოდა.

— მე მეუბნებით, ნიკალაევიჩ? —
თვალი მოარიდა ნიკამ.

— ეს კი ცხოვრებაც რომ არ გა-
მოდის თავისშეუწყებლად?.. მესამედ
ვიყავი ბაზაში უნიტაზზე. თქვენ, რასა-
კვირელია, ლექსი გირჩენიათ უნი-

ტაზს, კარგი ლექსი — კარგი უნიტაზი...
ჩვენ ლულს ვამჯობინებთ... — კაბინე-
ტში შევიდა და კარი მოხურა.

— სულელი ვარ მეც, დავლევ ორ
ქიქა ლეინოს და აღარ ვიცი, რას ვლა-
პარაკობ!

— გეხუმრა, ვერ მიხვდი!? — ლი-
მილით ანუგეშა კისერდაღარულმა მდი-
ვანმა და საბეჭდ მანქანაზე დაალაგა
დაღლილი ხელები.

„მასწავლის რა, ესეც!“ რადიატორს
მოკიდა ხელი.

— კიდეც ათბობენ, ახლა გაახურეს,
რომ დათბა!

— ეს ასეა, არ იცი!

ნინია გვალა ანაბეჭდებს კითხუ-
ლობდა საერთო ოთახში. ხმაურში და
ყაყანში ჩაგულისყურებულს სხვისი
ლაპარაკიც ესმოდა თურმე, როგორც
შემდეგ გამოირკვა.

ეკონომიის ლექტორი იჭდა სკამზე,
პორთფელი მუხლებზე ედო და თავა-
წყული მიჩერებოდა გაცხარებულ გია
გომარელს. ბიჭად ბიჭი მოწონდა და
რალაცაში უნდოდა წადგომოდა, კამა-
თში შეშველებას უპირებდა, გიას სა-
სარგებლოდ უნდოდა წამოეწყო საუ-
ბარი, მაგრამ ავტორების გორგალში
სიტყვის ჩაგდებას ვერ ახერხებდა, პი-
რის - დაღებას არ აცლიდა არავინ.
სქელწარბა კაცი, წარბივით სქელ, მა-
გრამ ვიწრო, ერთი თითის დადება ულ-
ვაშს ხელით იმოწმებდა შიგადაშიგ,
იქ არის ისევ თუ არაო.

დიდმარხვაზე ჩამოეგდო თავიდანვე
ვილაყას სიტყვა. მარხვის ფიზიოლო-
გიურ-სოციალურ-ეკონომიკურ სარგე-
ბლიანობაზე იყო ლაპარაკი. ბჭობდნენ,
კამათობდნენ ცალ-ცალკე და ერთად.
ეკონომიის ლექტორი თავს აკანტურებ-
და თანხმობის, მოწონების თუ უარ-
ყოფის ნიშნად; პირს აღებდა და კუ-
მავდა, ნათხოვარ ულვაშს აჭერდა ორ
თითს, არ ჩამოვარდესო, ეშინოდა.

მარხვიდან ჰამაზე გადავიდნენ, ჰამი-
დან უჭმელობაზე და იოგებს მიაღ-
ნენ. იოგა ვარჯიშს, სხეულისა და სუ-
ლის პარმონიულობასა და სიმტკიცეს

მიუბრუნდნენ. ერთი მოკამათეთაგანი ამ ვარჯიშების სირთულით, ვარჯიშების ფილოსოფიური საწყისებით და შედეგებით ყოფილიყო დიდი ხანია დაინტერესებული. მთავარი, ამტიკებდა იგი, გავანალიზოთ ამ სისტემის არსი და მასში ჩამარხული საიდუმლო, რომელიც თანდათანობით განვითარების შედეგად კი არ არის ჩამოყალიბებული, არამედ ოდესღაც ერთბაშად აქვთ ნასწავლი და ათვისებული იმ ხალხს, ვინც იგი ჩვენამდე მოიტანაო; ამ ფილოსოფიურ სისტემას განვითარებისა და ევოლუციის კვალი არ ამჩნევია და სწორედ აქ არის ძალის თავი ჩამარხული.

ეკონომიის ლექტორმა ულვაში შეიმოწმა, თავი არ გაურყევია, ამ დებულების არც უარყოფა უცდია, არც დადასტურება.

— ბოლო და მეხუთე ბუდა მაიტრია ხუთიათასი წლის შემდეგ უნდა მობრუნდეს, მაგრამ გაუტამის სიკვდილიდან ორიათასხუთასი წელი გავიდა უკვე და მის გამოცხადებამდე ამდენივე დროა დარჩენილი. — თქვა გიამ. — მანამდე კი დედამიწა უნდა მოსარგალდეს წყლითა და ცეცხლით, გარკვევით წერია, წყლითა და ცეცხლით. ადამის მოდგმის უმრავლესობა დაიღუპება იმ წარღვნაში, დარჩებიან ცოტანი. მოვა გაუტამა და გადარჩენილები (ვინც იმ დღეს ელოდა და გაუტამას შესახვედრად ემზადებოდა) მიიღწევენ ნირვანას, ნირვანასა და ნეტარებაში ზოგიერთი შეიძლება ოთხმოცი ათასი წელიც კი გაჩერდეს, გაჩნია...

— რატომ გგონია შენ, — პირდაპირ გიას მიადგა ნიანია წაკითხული, აკურატულად გადაკეცილ-გადაწყობილი ანაბეჭდებით, — რატომ გგონია, რომ შენს გარდა არ კითხულობს არავინ წიგნს, თუნდაც იმ წიგნს ან იმ წიგნებს, რომლებზედაც თითქოს შენს მეტს ხელი არ მიუწვდება.

— მე არაფერი არ მგონია... — ამოილაპარაკა ნიანიას დაწყობილი ლაპარაკით გაოცებულმა გომარელმა.

— არა, კი გგონია და არა... შენ. მეც ვიყავი სხვათა შორის ერთ დროს მაგ სენით დაავადებული... არა-უშავს, გავიღის... — დამრიგებლური ტონით დაამთავრა, ჩაიცინა და კმაყოფილი გავიდა ანაბეჭდებიანად.

რატომ ვერ მიტანს ნეტავიო, გაიფიქრა გიამ და გაოცებული თვალები გააყოლა: ახლადმოხურულ კარზე გაუშტერდა მხერა. რატომღაც ყველანი გაჩუმდნენ; მოსალოდნელი დავა და ყაყანი აღარ განახლებულა. ჰიბეებში ხელებჩაწყობილი, სვანურ ქუდდახურული ნიკა შემოეხეტა სასხვათაშორისოდ, ხაზგასმული ფამილიარობით შეათვალიერა დასაშლელად განწირული კრება.

- როგორა ხარ, გია?
- ვარ.
- ასტრალურ მდგომარეობაში?
- დაახლოებით.

ნიკა ფანჯარასთან მივიდა და მუხლები რადიატორს მიამჩნია. სითბო ეამა; ნაადრევ რეკმატიზმჩაბუდებულ სახსრებში შეება იგრძნო. ნელ-ნელა, ერთმანეთის მიყოლებით გაიკრიფნენ დიდი ოთახიდან დანარჩენები.

- თქვენ, ახალგაზრდაე!.. — გაუთვალისწინებელი ხალვათობით და სიჩუმით ისარგებლა ეკონომიის ლექტორმა. — რამდენი წლის ბრძანდებით?
- მე მეკითხებით? — ნიკაპი გაუსვა კაშნეს გიამ.
- დიახ, თქვენ, ბოდის ვიხდი!
- ოცზე მეტის ვარ და ოცდაათზე ნაკლების.
- კარგი, ეგრე იყოს... — დაყაბულდა ცოტა ხნის ფიქრის შემდეგ ლექტორი და შუანა თითი დაიდო ულვაშზე. — მე გაცილებით მეტისა ვარ და ისე რომ, მაქვს შეკითხვის უფლება, ასე არ არის?
- ალბათ.
- შეილები გყავთ?
- არა.
- არც აპირებთ?
- რას?
- შეილების ყოლას?
- არა.

ისევ შეიმოწმა ნათხოვარი უღვაში, ამჯერად — ორი თითით.

— რატომ?

— რატომ უნდა გვაჩინო ჩემნაირი ან რისთვის უნდა მოვაკლინო ამ ქვეყანას? რა გასაჩენი ვიყავი ან მე ან ბუქანი? რა არი სიცოცხლე? მოდიხარ დროებით და მიდიხარ სამუდამოდ; შუალედში — მოსვლასა და წასვლას შორის, დასაწყისსა და დასასრულს შუა უნდა იფიქრო არა დასაწყისზე, არამედ მხოლოდდამხოლოდ წასვლაზე, სიკვდილის მძაფრ და მტანჯველ შეგრძნებაზე. რისთვის ჩაეყენო სხვა ამ ყოფაში, ჩემი გაჩენის ერთ დანაშაულს უნდა მივუმატო მეორე — სხვისი შექმნის მეორე დანაშაული? რატომ? ბენიძე ვალოდია უბნის ინსპექტორად დაუნიშნა.

— ვინა?

— ვალოდია ბენიძე.

— და... — თქვა ლექტორმა. — მე გეთანხმებით, რომ ცხოვრება, თუ გინდათ სიცოცხლე, ვერ არი სწარბიელოდ მოწყობილი, ვინ დანიშნესო, თქვენ რა ბრძანეთ?

— მე მეუბნებით?

— დიახ, მოვდივართ დროებით და მოვდივართ სამუდამოდ, ასე არ თქვით? ეს არ ვიცოდი, ვიცოდი, მაგრამ ამ ფორმულით არა, პირველად გავიგონე და მაინც ბევრი რამ ჩემო, გია არ გქვიათ?

— დიახ.

— ჩემო გია, თავად ჩვენი მოუწყობლობის ბრალია. განა ყველაფერს წესიერად, კანონიერად ვატარებთ ცხოვრებაში? განა ისე ვიქცევით, როგორც მოგვიწოდებენ? ვიყოთ გულახდილნი. ვაგონების მოცდენა ავიღოთ თუნდაც. რამდენი რამ იწერება მატარებლის ვაგონების უმიზეზოდ მოცდენაზე, ტვირთბრუნვის შეფერხებაზე და სხვა. იწერება, მაგრამ რად გინდა, რა გამოდის აქედან? არაფერი. კარგი, ვთქვათ, ეს წვრილმანია, ასე იყოს. ახლა დავუშვათ ერთი წუთით, რომ, როგორც თქვენ გგონიათ, და სხვებსაც, რო-

გორც თქვენ ფიქრობთ, (გამოძიებულად დრო დადგა) ადამიანი მოვა ხელმოვრედ ბალახად, მცენარედ და ასე შემდეგ. ადამიანის გვაძის ნაწილი ანდა თვით გვამი, უხეშად ვლაპარაკობ, ქიმიური დამუშავების, ლაბის, ხრწნის და გარდაქმნის შედეგად შეიძლება მართლაც გადავიდეს მცენარის ფესვში, შემდეგ ლეროში და ასე შემდეგ და ამას დავარქვათ მეორედ მოსვლა. ესე იგი, ადამიანი შეიძლება მოვიდეს ბალახად.

— წვიმად?

— წვიმად? თქვენ გია გქვიათ? ვინ დანიშნესო, რა მითხარით მაშინ? ვთქვათ, აორთქლდა ადამიანის გვამი ხრწნის შედეგად (განგებ ვაუბრალეგბ საკითხს), მზემ დააქირა და აორთქლდა, ვთქვათ, ორთქლის რაღაც ნაწილაკი შეუერთდა ღრუბელს და ღრუბლიდან დედამიწას დაუბრუნდა წვიმასთან ერთად, ხედებით ალბათ... ესე იგი, მოვიდა წვიმად. თქვენ სად ცხოვრობთ?

— ვაკეში.

— კერძოდ?

— რეკლამიანი სახლი, „დალიეთ ქართული ჩაი“. იქ ვცხოვრობ.

— იმ სახლში.

— არა.

— აბა?

— რეკლამაში.

— იმ სართულზე, ესე იგი.

— ვერ გამიგეთ, იმ სართულზე კი არა, თვით რეკლამაში, უფრო სწორედ ასოში.

— რომელ ასოში?

— ჩ-ში.

— ბატონო?

— „დალიეთ ქართული ჩაი“. „ჩ“ საგანგებოდ არის გამოკვეთილი და იმ ჩ-ში ვცხოვრობ, შუათანა ასოში.

— კარგია. — თქვა ეკონომისტმა, უღვაშზე მიიღო ორი თითი და გაჩუმდა; ლაპარაკის ხასიათი გაუნელდა.

ფანჯარასთან ნიკა იდგა და ქუჩაში იხედებოდა, თუმცა ყველაფერი კარგად ესმოდა, რადიატორზე მუხლმიყრდნობილს ეცინებოდა დროდადრო.



გიაც ფანჯარასთან გაჩერდა, კაშენ ამოიწია და ჩარჩოს ბეჭით მიაწვა, კისერმოდრეკილი მიაშტერდა. მინებს მოწოლილ გატყვიისფერებულ სინათლეს.

— ...რამდენი წლისა ხარ, ბიჭო, შენ? — ღიმილით ეკითხებოდა ბატონი საველერი.

— თოთხმეტის.

— მეტის არა?

— რაღა მეტის, ამდენისაც არ იქნება! — შეეპასუხა მეუღლე, — ქალბატონი ლილი, უკანმოუხედავად, სქელძირიანი ფეხსაცმელების რაძგუნით რომ გავიდა საძინებელ ოთახში.

— მორცხვიაო, ნუცამ მითხრა, მე არ ვიცი, რაცა ხარ, რად მინდა იმის თქმა, რატომ ხარ მორცხვი, გიორგი? გია კი არა ხარ შენ, შენ ხარ გიორგი: წავიკითხე შენი ლექსები, ნუცამ გამომატანა, მთხოვა, წაიკითხეო, რად მინდოდა, თხოვნა. ძალიან მომეწონა, ყოჩალი ბიჭი ყოფილხარ, მამაშენს თუ ხედავ?

— გენახულობს ხანდახან.

— ხანდახან... — დაფიქრდა ბატონი საველერი. ქალბატონი ლილი შემობრუნდა მასიური ქუსლების რაძგა-რუძგით. — კაკოს ხომ იცნობ შენ, ამის მამას?

— როგორ არ ვიცნობ, შე კაი კაცო!..

— ტუჩი აიბზეა ლილიმ. წასასვლელად ირთვებოდა მაღალი, ბეჭებგანიერი ქალი.

— ძალიან მომეწონა, ერთი სიტყვით, შენი ლექსები, მანდა დევს პოლში რვეულები, ნუცას უთხარი, მოეწონათქვა, მოკითხვა გადაეცი ჩვენგან. მორცხვობა არ გამოგადგება პოეტ კაცს, მწერალთა კავშირის წევრი ხომ ხარ?

— კი. — წამოცდა და ყურებამდე გაწითლდა.

ლილიმ მოიხედა, ქმარს შეხედა ზიზლით: უკმაყოფილოდ გააქნია თავი, მეორე ოთახში გავიდა.

— მოეწონა საველერი ბიძიასთქვა, ნუცას უთხარი, გამოვივლი მე.

გახარებული პოეტი ხელყარიელი დაეშვა კიბეზე, ლიფტის ცხაურთან შე-

დგა, საველერის ბინაში დარჩენილ ლექსებს ქსების რვეულები გაახსენდა. აბრუნდა. დარეკა. კარი იმ მოსამსახურე ქალმა გაუღო, ვინც სიხარულით გამოისტუმრა. ცხვირაწეული იდგა ახლა იგი, კიდევ რაღა გინდაო, თვალებით ეკითხებოდა. სუფთად გადაწერილი ორი საკლასო რვეული იდო უზარმაზარი სარკის წინ.

— გამოდიხარ!? — ისმოდა ბატონი საველერის მკახე ხმა კაბინეტიდან.

— გა-მო-ვ-დი-ვარ! — პასუხობდა ქალი საძინებელი ოთახიდან, პომადას იცხებდა, განიერ ბეჭებზე ისწორებდა კოფტას.

— ...მართლა მოგეწონა იმ ბიჭის ლექსები? — დროს იგებდა იმ შეკითხვებით.

— მომეწონა არა ის, გამოდი, თუ გამოდიხარ!

— წაიკითხე მაინც?

— რა წამაკითხებდა იმ სისულელეს... დაგვაგვიანდა!..

იისფერყდიანი რვეულები ეჭირა და აბუზული იდგა თერთმეტსართულიანი სახლის წინ, ბეტონის ხევისფერ კედელთან. ტროლეიბუსის შლიგინი და მანქანების ხრიალი ესმოდა ერთ მთლიან, სამყაროს ხმაურთან შეზავებულ გუგუნად.

— მოვა დღეს ვოვა? — იკითხა ეკონომიის ლექტორმა.

— არა მგონია. — უკანმოუხედავად უპასუხა რადიატორზე მუხლმიყრდნობილმა ნიკამ.

გია გომარელმა ფანჯრის კარბას გამოაცალა ბეჭი უცბად, მოტრიალდა, გავიდა გარეთ და დერეფნის ბოლოში მიიკარგა დიდი ნაბიჯების ხმა.

— ეს ბიჭი, გივი ხომ არ არის? — იკითხა ეკონომიის ლექტორმა.

„გიუს მოგცემს, თუ გაგივო!“

ნიკას ხმა არ გაუცია და ლექტორსაც აღარ გაუმეორებია შეკითხვა. ეჭიმთან იყო მისასვლელი, ვოვა არ ჩანდა და ეჭიმთანაც აგვიანდებოდა. დიდ ხანს უთვალეირა ეჭიმმა — ვენეროლოგმა ვამეყ ბედიანმა გამადიდებელი

შუშით, დიდხანს უკმაყოფილოდ აქნია თავი.

„გლახადა ჩემი საქმე!“ — გაიფიქრა გაშინაურებულმა პაციენტმა.

— ისევ არ მომწონს! — უთხრა ექიმმა.

— არის ვითომ, ბატონო ვამეყ?

— ძნელია ზეპირად თქმა, ისე ნამდვილად არ მომწონს! — ხელმეორედ დაუმიზნა გამადიდებელი მინა.

— ბატონო ბედიანო, ამოდენა გამოცდილების პრაქტიკოსი ვენეროლოგი ბრძანდებით და ათაშანგია თუ არა, ვერ ხვდებით თვალდათვალ?

— ძნელია, უპასუხისმგებლო განცხადებას ხომ არ გავაკეთებ, ნუ აჩქარდებით ამჯერაზე... დაეწყოთ მაინც ბიცილინი, რას ვკარგავთ... მთავარია, არ დავაგვიანოთ, ერთი წუთით! — ისევ დაუმიზნა ლუბა ვამეყ ბედიანმა.

— არ მოგწონთ, ხომ? — თავგზაბნეული იკრავდა ზვანჯარს და ბედიანს მიჩერებოდა მავედრებელი თვალეზით.

— არა, ნამდვილად არ მომწონს!

„რალა მე შემეყარა ხელმეორედ ლეიუსი!“

დღეს გამოიტანდა ვამეყ ბედიანი ანალიზების პასუხს და საბოლოო განაჩენს.

„...შეიძლებოდა ხელმეორედ შემეყროდა ლეიუსი? რალაც იმუნიტეტი არ უნდა გამოემუშავებინა ორგანიზმს?!“

— ვოვა არ მოვა დღეს! — თქვა ნიკამ.

— არა, ხომ?

— შეიძლება მოვიდეს, რა ვიცი.

ვოვა არ ჩანდა, ექიმთანაც აგვიანდებოდა. პირველის დაჭერა იყო ძნელი, თორემ მეორე სად გაეჭეოდა. ვოვა მომსვლელს არ ჰგავდა, ექიმში — წამსვლელს, მაგრამ რა კარგ ამბავს ის დაახვედრებდა.

— ნიკა არ არის მანდ?! — დაიძახა გურამმა.

— არ არის, ბატონო გურამ! — შეკრთა მდივანი.

კაბინეტი დადუმდა.

— მოეუხმო, ბატონო გურამ?

— იყოს, არ მინდა.

„მოუხმო არა, ის!“ ცივი ლუდი, ცხელი სოსისი, ახალი მდოგვი და შავი პური ენატრებოდა. იქნება გავძლო გენადი კილურაძის მოსვლამდეო, ფიქრობდა.

„...მოდო, დავრეკავ ბაზაში, იქნებ უნიტაზების ვანო დავიჭირო. რალაცა-შია იქ საქმე: ერთმა თქვა, არის უნიტაზებით, მეორემ — არ ვიცი, არის თუ არა, უნიტაზებით...“ ტელეფონი მომარჯვა და ვილაცის მზერა იგრძნო. თავი აწია და ღია კარში ასვეტილი გია დაინახა. ჯერ იგრძნო, შემდეგ დაინახა. პირველად არ დამართნია ამნაირი რამ ამ ბიჭის გადამკიდეს.

— გინდა რამე, გია?

„მე მინდა ლუდი, ამას რა უნდა?“

— მომეცით ჩემი ლექსები!

— ლექსები? რატომ?

— უნდა წავილო.

— რატომ? მე აქ მოვინიშნე ზოგიერთი... — რვეული ამოიღო უჭრიდან. — მოვხაზე და ნახე. ეს ისინია, რომელთა დაბეჭდვაც შეიძლება ამ ეტაპზე, შემდეგ ვნახოთ. ჩემი მონიშნულები გადააბეჭდვინე, შენიც დაამატე თუ გინდა, ერთი ასი, ასოცი სტრიქონი მოიტანე დაახლოებით, ეს თავკიდურა ასოები რატომ გავიწითლებია, სინგურია ვითომ, თუ რა არი?

— არ ვიცი, არაფერი არ არი. ძველი გადათეთრებულია, მაშინ ასე მომწონდა.

„სავლერის რომ საკლასო რვეულეები მოვეტანე, ის სხვა იყო, უფრო სუფთა იყო და თეთრი...“

— დიდი ამაგი აქვს სავლერი ბიძია, შეილო, ჩვენზე!

— ვინ არი სავლერი ბიძია?

— როგორ ვინ არი?

— ვინ არი? საიდან არის ჩემი ბიძია?

— როგორ საიდან? — საშინლად დაიბნა უცნაური შეკითხვით შემკრთალი ქალი. — ჩემი მეგობარია, ამხანაგი... შენი ბიძიაა, სავლერი ბიძია...

სხვა დედებს რატომ არ ჰყავდათ ისეთი ამხანაგები, ბეცი, დიდსათვალნიანი მეგობრები?

უამრავი ხალხი დაესწრო აკადემიკოს საელერის გასვენებას. დიდ-დიდი ნეკროლოგები დაიბეჭდა გაზეთებში, განუყრელი სათვალთ გაასვენეს საელერი, რომლის ძლოცვის თავი (გიას ძლოცვი არ ენახა არც თავიანი, არც უთავო) თვალსაჩინოდ ჩანდა კუბოდან.

— რატომ მიგაქვს? — ეკითხებოდა კუბოდან ნაბახუსევი ბენდუქაძე.

— არ მინდა სხვამაც წაიკითხოს!

— რატომ, ამიხსენი?

— მომპარეს უკვე ლექსები, აქ თუ დავტოვე სულ გამძარცვავენ!

— ვინ მოგპარა? — სკამზე შეწრიალდა გულმოსული. — რანაირად მოგპარეს?!

— ჩვეულებრივად.

— როგორ ჩვეულებრივად?

— იბეჭდება უკვე ლუტუშის გვარით.

— ვახ შენი, დოდო, ნიკა მომიძებნო იქნება!

— აქ არის, ბატონო გურამ, ახლა შემოვიდა! — შეეპასუხა იმწამსვე მდივანი. ნიკას კი მეორედ დაძახება არ დაჰკირვებია: გვერდულად შემოჩოჩდა, თითქოს პირდაპირ წამოსულს კარი არ გამოუშვებდა.

— ლუტუში ჩვენ მესამეში გავუშვივით?

— მეოთხეში, გვერდებშია უკვე ამოსული.

— გამოიტანე, თუ არ გეზარება!

ნიკა გავიდა, გია წიგნების კარადას მიაწევა ზურგით და ცალი თარო ჩამოაგდო.

— როგორ შეეძლო, შენი ლექსები მოგპარა ლუტუშის, როცა სამი თვის წინ ჩვეუშვით სტამბაში. შენ სულ ორი კვირის მოტანილი გაქვს.

— სამაგიეროდ ეს რვეული სამი წლის წინ გადავათეთრე, არც ჩამომეტებია, არც ამომიკვეთია არაფერი... — მორყეული თაროს გასწორება და ეუ-

რნალების დალაგება დაიწყო.

— დაჩქევი, მოეშვი მაგ თაროს, სხვა გაასწორებს, მე ხომ არ გეუბნები, შენ წაილე ლუტუშისაგან-მეთქი, მაგრამ შენც არ უნდა დაადანაშაულო ადამიანი უსაფუძვლოდ. ულოგიოდ, საერთოდ, ამით არ უნდა დაგეწყო.

— მე არც ვამბობ, რომ პირდაპირ გამჭურდეს... არაპირდაპირ არის წაღებული, დისტანციურად. — სკამი მოიწია, სანამ დაჯდებოდა, მოიხედა და დაკვირებით დააშტერდა სკამს.

ნიკა შემოვიდა და ანაბეჭდები დაალაგა მაგიდაზე.

— აბა, მაჩვენე, რომლებზე გაქვს ეჭვი!

ხრიგინით წამოიწია სკამიდან, გურამის მაგიდას გადაეშო. დასტამბულ, ლექსებს დაადო თითი, რვეული გადაშალა და შესატყვისი ადგილები მოძებნა.

კარგა ხანი კითხულობდა ერთსა და იმავე სტრიქონებს ბენდუქაძე თავის ყანყალით, ხან მარცხნივ იხედებოდა, ხან მარჯვნივ და დროდადრო უცნაურად ხიზინებდა, თითქოს ყელში ეჩხირებოდა რალაც.

— არის კი, ერთგვარი მსგავსება, განწყობილება ერთი და იგივეა თითქმის, მართალია, რალაც დამთხვევასთან მართლაც უნდა გვექონდეს საქმე...

— აი ეს, ბოლო ლექსზე ვამბობ, არაფრით არ განსხვავდება იმ პირველისაგან... — თქვა ფეხზე მდგარმა ნიკამ.

— მაქედან კითხულობ ახლა შენ? — სათვალე მოიხსნა გაოცებულმა გურამმა.

— აქედან კი, რა იყო?

— ნახე კაცო, მე ესეც აღარ მყოფნის... — სათვალე გაიკეთა კვლავ. — ისე, შენი არ იყოს, მართლაც ერთი და იგივეა, მგონია, გენადი ხომ არ მოსულა?

— არა.

— სად დაიარება გამაგებინა და არ მინდა მეტი არაფერი, რატომ არის ისე გამხდარი, ჭამა მაგას არ აკლია და სმა?

— ძნელი სათქმელია, ნიკალაევიჩ!

— რა ვქნათ ჩემო გია?... არის რალაც

მსგავსება, განწყობილებითი, შინაარსობრივი, ფორმითაც ემთხვევა ალაგ-ალაგ, ამას ვერ უარვყოფთ, ხდება, რას ვიზამთ... ლუტუშის არ იცნობ ალბათ თორემ მის კეთილსინდისიერებაში ეჭვს არ შეიტანდი...

— არც შემიტანია, მე ხომ არ მითქვამს, ჩემგან გადაიწერა-მეთქი, დისტანციურად ხდება, კარნახით, ამას წავიღებ და ისევ მოვიტან...

— როგორ ხდებაო, რა მითხარი?

— კარნახით... — გვერდულად გაიღმა გიამ.

„გვაშაყირებს?“

— მოკლედ, გადაბეჭდე და მოიტანე.

— არ უნდა გადაბეჭდვა, ისე მოვიტან.

— მაშინ იყოს აქ, რალას მიგაქვს.

— წავიღებ და მოვიტან.

ბენდუქაძემ თავი გააქნია, გერ ნიკას შეხედა, შემდეგ მეორე მხარეს გადაიტანა მზერა, თითქოს იქაც ვინმე ეგულეობდა.

— მაშინ ჩაკვეტოთ რკინის სეიფში და ვნახოთ, რა მოხდება.

— რა უნდა მოხდეს?

— მომპარავენ დანარჩენებსაც და აღმოვაჩენ ამასავით... — ისევ ვერ შეიკავა ღიმილი.

— კი მაგრამ საიდან მიაღქცი იმ ლუტუშის, გითხრა ვინმემ? — მართლა დაინტერესდა გურამი.

— არავის არ უთქვამს, კარნახით მივაგენი... — შეუმჩნევლად გაიღმა კვლავ. გურამი შეერთა. ამღვრულ, ნაცრისფერ თვალებს შეხედა. ეს მზერა და ღიმილი არ ესადაგებოდნენ ერთმანეთს.

— აღნიშნული მიმართულებით ავიღე გეზი, მითითებულ გვერდზე გადავშალე ანაბეჭდი, კენტი ლექსები გადავათვალე, პირველი, მესამე, მეხუთე და მეშვიდე გავჩითე, წყვილს არ გავაარებოვარ.

— გენადი არ მოსულა? — ამოიხარა გურამმა.

— არა. — თავისთვის თქვა ნიკამ. თავი დაწია და ისე დააჩერდა მაგიდას,

თითქოს მაგიდასთანვე ^{გარკინებული} ^{ქვინდა: ნიკამ} და არა ლუტუშის ლექსების კენტი განლაგებასთან. სწრაფად კითხულობდა პირველ, მესამეს, მეხუთეს და მეშვიდეს და როგორც ბენდუქაძეს ეჩვენებოდა, მარჯვენა ყურს არხვედა.

— ნაღდად ასეა! — თქვა გაოცებულმა და მარჯვენა ყურიც გაუჩერდა.

— რა არი ნაღდად ასე?

— საოცარია, ამნაირი არ მინახავს არაფერი... — ნიკა დაიხარა, დაუწია ხმას, თავი გურამის თავთან მიიტანა. — გენადი არ მოდის ნიკალაევიჩი, სანამდე უნდა ვუცადოთ, ჩეხური ლუდი აღმოვაჩინე ახლა ამ წუთას კარნახით, მივალთ და დაგვხვდება თუ არა და რაც გინდა ის მითხარით!

— გადაირევი კაცი! — სკამზე შეწვრილდა ბენდუქაძე. — თანაც უნიტაზზე უნდა დავრეკო. — ყურმილი აიღო. ნომერი აკრიფა. — წავიდა გია?

— გავიდა.

— რაო, რა თქვა, რა კარნახიო, რა ებს ლაპარაკობდა?.. ალო, ალო, რომელი ბრძანდებით?.. არა, უკაცრავად, ბინაო, სხვაგან დამირეკია. — ყურმილი დადო. — წამომყვევი მაშინ შენ ერთ ალაგას, რალაცა მაქვს გამოსატანი კარნახით...

— უნიტაზი?

— უნიტაზი, ავლიტო იქნება!

ბაზის ჰიშვარი დაკეტილი იყო. ჯიხურშიც არავინ ჩანდა. წავიდა ვანოო, თქვა თვალბზე ქულჩამოფხატულმა, თვალწირპლიანმა კაცმა, ბაზის მისადგომებთან რომ ტრიალებდა მუდამდე. სამუშაო დამთავრებულიყო. ჰიშვარი აღარ იღებოდა რაჯგარ-რუჯგით, თუმცა ეზოში რამდენიმე მუშა ჩანდა და სადღაც ელექტროხერხიცი ხრიალებდა ყურისწამლებად.

ბარში ჩეხური ლუდი არ აღმოჩნდა. აღმოჩნდნენ ნაცნობები, ახლობლები, სამუშაო საათებში რომ იყრიან სალუდეებში ძირითადად თავს. ბარს მოყვა რესტორანი, ლუდს — შამპანური.

ნაშუალამევს მივიდა შინ ჩუმაღ, უხ-

მაჟროდ გაალო კარი, დაკიდა საწვიმარი, ბანცალით, მაგრამ ფეხაკრეფით გაიარა პოლი და რატის ოთახში შეიხედა. მოსულიყო, ეძინა. ქალაქის მკრთალი შუქი ეფინა გაკრეცილ სახეზე.

„რავი სამართლიანი ბიჭია!“

დაღლილია, დღეს ვის ასამართლებდა ნეტავი? — ამოიოხრა და ჩუმად დაწვა. დაიძინა. დილაუთენია გაიღვიძა შემფოთებულმა. რალაც გაჯახუნდა მთელი ძალით. ბაზის რკინის ჭიშკარი მიანარცხა ქარმა რკინას. თვლები დაჰკრია. იქიდან ხმას აქ როგორ გავიგონებდიო, გაიფიქრა ნახევრადშეფხიზლებულმა, გაახსენდა, რავი რომ შინ იყო და ძილი შეიბრუნა იოლად.

გამოიძარა. ნაწვიმარზე და ნაღრუბლარზე მოკრიალდა ცა, ამობრიალდა მზე და წითელ სხივებში გახვია სველი ქალაქი. ახმაურებული ტრანსპორტისა და მამლების ყვილის ხმა აერიოლდა ამწვანებულ ბორცვებამდე.

გადაშუადლებულს მოითენთენ რუსთაველის შარაგზაზე მოსიერნე მოქალაქენი. უდროოდ შეშლილებული სტუმრები ჩერდებოდნენ ტროლეიბუსის გაჩერებებზე, მზეს იჩრდილავენდნენ ხელით, აბრწყვილებული ტროლეიბუსის ხაზების იქით გადაჰქონდათ მზერა და უფოთლო ჭადრების მიღმა დარჩენილი სახლების ფასადებს და აბრებს ათვალეირებდნენ გულგრილად.

ალექსანდრეს ბაღში ეასმინის ყვავილის ცვრიან ფოთოლზე ყოჩივარდის ფესვისფერ ნისკარტს იწმენდა შაშვი, უცბათ დაფრთხა და ჰახჰახით ამოეარდა იასამინისფერი მტევნებიდან.

გულგაღელილი ამოდიოდა ვია აღმართში, შაშვის ხმა ესმოდა ჰახ-ჰახად. ამჩატებული მოაბიჯებდა ხეივანში, ტროტუარზე ზურგით მიყენებული მანქანების გასწვრივ. ფუტკრის ბზული და ქერეჭების ფრთხილი ისმოდა მიდუმებულ ცისკვეშეთში. აყვავებული ხეების ქვეშ გულაღმა იწვა მომაკვდავი გუბათა და ატმის ყვავილებით გადაჰენტილ, უზარმაზარ ცას უყურებდა.

ყვავილების ფურცლების შრიალში, ფუტკრების ზუზუნში ჩაწნული გუბათამას სული ადიოდა. მარადისობის მოლავარდებულ ცაში.

ეგნატე ნინოშვილის ძეგლთან გაჩერდა, მარჯვნივ შებრუნდა და რუსთაველის გზაშარას გახედა, ქვაფენილზე დაჩენილი, გაუფოთლავი ჭადრების უსასრულო ჩრდილებს მიაშტერდა. სათვლით მარხავდნენ სავლერი ბიძიას. ზღვა ხალხი მიაცილებდა კუბოს. იწვა სავლერი მუხის, მოკამულფერდაფენილ კუბოში სათვლით. რად უნდოდა მკვდარს სათვალე ამ ახალგაზფხულზე. დალაჭავებული საწვიმრის ჭიბიდან რევოლვერი ამოიღო და მოპირდაპირე სახლის უზარმაზარ ვიტრინას ესროლა.

სამნი იდგნენ კაფესთან. მოზომილ ტერიტორიაზე ეფიციხებოდნენ მზეს და ცინიკურად აყოლებდნენ თვალს მათ სამფლობელოში კანონიერად მიმავალ-მომავალ მოქალაქეებს.

— ეე!... — ამოიძახა ერთმა სროლის ხმაზე.

ერთმა საერთოდ ვერ გაიგო, რა მოხდა. ერთს მკვდრისფერი დაედო. კიდევ არ შემობრუნდეს ვილაცაა, კიდევ არ ისროლოსო.

— სტარტოვკა იყო, ტო?! — იკითხა დაბნეულმა პირველმა.

ტყვიამ კი სქელი მინა გახვრიტა და დარბაზში დაეარდა კუთხის მაგიდასთან, სადაც სამსახურიდან შესვენებაზე გამოსული ორი თანამშრომელი საუბრობდა მეექვსე ბოთლი შამპანურის წრუპვით.

— ხედავ შენ?! — თქვა ერთმა და ნატყვიარს მიაჩერდა.

— ჩვენ გვესროლეს, ვითომ? — შეეჰქვდა კვლევითი ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერ-მუშაკი ამირან ქორქაშვილი.

ტყვიაც იპოვნეს თეთრი, სიფრიფანა ფარდის ძირას. ავტონისპექტორი, რომელიც ამ ამბავს შეესწრო, დაბეჯითებით ამტკიცებდა, მსროლელი თავქუდ-მოგლეჯილი შევარდა ბაღშიო, თუმცა ბაღში შევარდნილი კაცი არავის შეუ-

ნიშნია. დაინახე შენო? ეკითხებოდნენ ავტორისპექტორს. არ დამინახავს, მარა ჩემი ვარაუდით, ბალში შევარდა, დადევნებას აზრი აღარ ჰქონდა, პოსტის მიტოვების უფლება არ მაძლევდა ამის საშუალებას და თანაც ნამეტანი მაგრად გარბოდაო.

გია ბალში არ შევარდნილა, არც გაქცეულა; სასწორზე შედგა, სანამ ფერწასული მწონავი აწონვას მოასწრებდა, სასწორის ქულზე ბურღა ფული დატოვა და ფეხაუჩქარებლად წავიდა იქით, საითაც, ავტორისპექტორის აზრით (დაინახვით მართლაც არ დაუნახავს), იგი უნდა წასულიყო. მალე ვაუხვია მარჯვნივ, საწვიმრის გულისჯიბეში ორად გაკეცილი ლექსების რვეული და იარაღი მოისინჯა, გადაახტა დაბალ გალავანს და შევიდა ეკლესიაში, შაშვის ხმით აქაბჭახებულო, დაბზარული ყინულის შუშა დაინახა. სხივებდ წასული ყინულის შუშის იქით ბღღვიალებდა სიყარეელისა და უსასრულობის სინათლე. ეკლესიიდან გამოსულმა რედაქციისაკენ აიღო გეზი.

გურამ ბენდუქაძის კაბინეტის კარი შეაღო.

— გურამ ბიძია!

— რა იყო ბიჭო?! — სული ძლივს მოითქვა, ბენდუქაძემ, რამ შემაშინაო, გაოცდა. — შემოდი, დაჯექი, რა იყო, ნარბენი ხარ?

ფხოკივლით წამოიღო სკამი, დაჯდა, იდაყვები დააბჯინა მაგიდას და მარმარილოს საფერფლეს დაუწყო წველება, ხან ერთი თითით აუწია ცალი მხარე ხან — მეორეთი.

— გურამ ბიძია, პატივს გცემთ, გენდობით, როგორც რატის მამას. ძეხორციელმა არ უნდა გაიგოს, რასაც გეტყვიო... მოხურულ კარს მიაჩერდა.

— რა იყო, შითხარი. — კარს გახედა გურამმა. — არავინ არ არის რედაქციაში.

— მე შეიძლება დღესვე ამიყვანონ... ვინ უნდა ავიყვანოსო, უნდოდა ეკითხა, მაგრამ გაჩუმდა, მძიმედ ამო-

ისუნთქა, სიგარეტი ამოიღო და სიგარეტის მომლოდინემ.

— რატის მამა რომ ხართ იმიტომ გიტყდებით, იცოდეთ, ბეჯან შელიძე ცოცხალია!

— რომელი ბეჯან შელიძე? — საშინლად დაიბნა ბენდუქაძე.

— ბეჯან შელიძე, ვისი მოთხოვრების დაბეჭდვასაც აპირებთ, ვის საფლავზეც ვახვედით დღეისწორს...

— მერე, მამამისმა არ იცის? — იკითხა უაზროდ.

— არა. ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში წვეს სხვისი გვარით და სახელით.

„იქნებ მართალია, ღმერთმა დაწყევლოს ამათი გაჩენა, ამათი თავი და ტანი!“ უცნაურ ბურანში ჩაიძირა, მალალი სიციხით გათანგულს დაემსგავსა ერთი წამით.

— ვერავენ იცნო მერე აქამდე?

— ვერა. სხვისი ტანით და სახით ცხოვრობს.

სახეზე წამოხურდა. სიციხე დაუვარდა და მშრალი ოფლი გადაასკდა. იგარძნო, როგორ აუჩქარდა პულსი.

— ...მე დღეს მომაკითხავენ... — განავრძო გიამ. — იმიტომ არსად არ მივდივარ, მისწავლება არ არის საჭირო, თავდაცვ მომძებნიან... — წამოდგა, ამჯერად ძალიან ფრთხილად და უხმაუროდ გაწია სკამი, ფეხაკრეფით გავიდა და საკორექტოროში შეუხვია.

გაუნძრევლად იჭდა გურამ ბენდუქაძე კაბინეტში. გულისცემას და მოთენთილობას გრძნობდა. მზე მოდგომოდა საწერ მაგიდას. ტელეფონის აპარატი აეფერადებინა ცალ მხარეს. საკორექტოროდან ხმამალალი ლაპარაკი და სიცილი ისმოდა. საბეჭდი მანქანის მონოტონურ კაკუნს ფარავდა ეს ხმა.

— კარგი რა, გია, ნუ გვაცინებ! — გული მისდიოდა ახლადმიღებულ კორექტორ გოგონას.

— და! — თქვა გურამმა იმ მინაზებული ხმის გაგონებაზე.

„კარგი რა, გია, ნუ გვაცინებ!“

გურამ ბენდუქაძეს მოეჩვენა, რომ

ექიმი კარლო ვარშანიძე ნამეტანი თბილად იყო ჩაცმული.

— ...რა ვენა, ასეა. ეს კი არა, წელიც გაკრული მაქვს შალით. მკლავს რადიკულიტი. ახლა კი არა, რა ხანია. — გურამის მიწვეულ სავარძელს გადახედა და მაგარ სკამზე მოკალათდა, კაბინეტი შეათვალიერა, სიგარეტის კოლოფი და ბენზინის კვესი აუჩქარებლად დაილაგა წინ, დინჯად დააძრო ღერი კოლოფიდან, ნელადა მოუყიდა კვესით, გააღვივა და გააბოლა, ღრმად ჩაისუნთქა ნათავი.

— რა ვიცი აბა, თითქოს მანამდეც, მაგრამ დღეს ძალიან არ მომეწონა... — თქვა გურამმა ცოტა ხნის სიჩუმის შემდეგ.

— არ მოგეწონა კარგია, მძიმე ავადმყოფია, მძიმე და საშიში, იზოლირებული უნდა იყოს...

— სანამდე?

— აბა რა ვიცი, აქვს რემისიები და ექნება კიდევ, ხანგრძლივობას გააჩნია... დედამისის დაეინებული თხოვნით გაუშვით, მე მოუვლიო, რას მოუვლის. მერე პასუხს შე მომთხოვენ, დედამისს კი არა. არადა იმ ქალის ყურბაც აღარ შემოძლია.

— მამა არ ყავს, ხომ?

— როგორ არა, ყავს. დურაქია მამამისი, იმიტომ კი არა, იმ ქალს რომ გაშორდა, — საერთოდ.

— ავადმყოფობის რა ფორმა აქვს?

— მამამისს?

— არა კაცო, გიას.

— გიას? რაში გაინტერესებს?.. ფორმა თუ არა, ჩვენც დაზარისებული გყავს შენდელევეის სისტემასავით. — ჩამქრალ სიგარეტს მოუკიდა ხელახლა. — რა ფორმა, რის ფორმა! არის კი განსხვავებები, იმ განსხვავებებში თქვენ რომ არჩევთ, განსხვავებებია, მაგრამ საქმეს ეს არ შევლის, პრინციპი ერთია... — სახე დაემანჭა, ეტყობოდა, წელმა შეაწუხა, მოიდრია, გაიმართა, ორად გაყოფილი ზედა ტუჩი, რომელსაც მეჩხერი უღვაში ფარავდა, რაღაც ნაირად აუტოკდა. ქურჭში გახვეული,

ოქროსებილიანი, ტუჩგაყოფილი, რომელიც ლოყებიანი კაცი ბენდუქაძემ წყლის რომელიღაც ძვირფასბეწვიან ცხოველს მიამგვანა.

— არ მორჩება?

— გია? რა ვიცი, ჩემო გურამ... — ისევ დაემანჭა სახე. მაგიდისკენ წაიხარა. — შენ გგონია, ვიცი რამე?.. ქე გითხარი და, აქვს ნათელი პერიოდები და ექნება კიდევ, დაუთრგუნავი გონება აქვს და შერჩება, უნდა შერჩეს წესით, ჭეუსუსტობაში არ გადაეზრდება, ერთი სიტყვით, არ უნდა გადაეზარდოს, ჩემი შეტყობით და ესეც შელავათია, ერთი მხრივ, შეიძლება უარესიცაა... ბოლო რა იქნება, ჩვენ არ ვიცი, ჩვენ არ ვიცი, უპირველესად. გააჩნია, როგორ განვითარდება ავადმყოფობა და მედიცინა — განსაკუთრებით.

— რისი ბრალი უნდა იყოს?

— გამომწვევი მიზეზები გაინტერესებს? ვინ იცის. მაგდენი რომ ვიცოდეთ, რა გვიჭირს. — ახალ სიგარეტს მოუკიდა. — ათასი რამის, მემკვიდრეობის უპირველესად, თუმცა, მართალი გითხრა, ანამნეზში არ ჩანს, გენების ძალიან შორეულ გამოძახილთან უნდა გვქონდეს საქმე. ძირითადად მემკვიდრეობის, რასაკვირველია, შემდეგ კიდევ ათასი რამის. ყლაპავდა, ეწეოდა და ასე შემდეგ. დედამ ვერ მიხედა. მამა ქე გითხარი, რაც არი. არც დედამისი იყო მამა აბრამის ბატკანი, მოკლედ ასეა. — წამოდგა, ძლივძლიობით გაიმართა, ოვალური, მსუქანი ლოყები აუფერადდა, ყრუ ტკივილი დაუამდა ალბათ.

— ვერ გამოვიარე და ვერ გამოვიარე შენკენ, საავადმყოფოში.

— საავადმყოფოში რა ეშმაკი გინდა?

— მინდა მოვიდე, დაგათვალიეროთ, მოვალ კიდევც...

— კარგი, თუ ძმა ხარ, სად მოხვალ, ორი გიყი მიწევს ერთ ლოგინში თავშეკცევით!

— მერე?

— რა მერე?.. ვაშენებთ ახალს, დიდს

და ნათელს და ყველა დავებევით შიგ...
შენ რა ჭენი, მორჩი რატის ბინის რე-
მონტს?

— თითქმის, მიმრჩა რალაც-რალაცე-
ები, უნიტაზი მაქვს მისატანი... დავუ-
ძახო გიას?

— კი, კი... მანქანა მელოდება ქვე-
ვით.

— მე შენთვის დამიშავებია რაიმე?
დაგპირებივარ და არ შემისრულებია?
— კითხულობდა ჭურჭვადლეილი კარ-
ლო ვარშანიძე.

— გაიხადე, არ გცხელა! — უთხრა
გურამმა ვითომ სხვათაშორის, ნერვი-
ულობდა და მისდაგასაოცებლად ხმაც
ვერ დაიმორჩილა წესიერად.

— წავალთ ახლა. — უპასუხა კარ-
ლომ და კედელზე აყუდებულ, გათეთ-
რებულ, თვალებში სხივამჭრალ გიას
მიაჩერდა. — რატომ არ მენდობი?

— გიჯერებ და გენდობი თუ არა რა
მნიშვნელობა აქვს.

— კარგი ბიჭი ხარ და იმიტომ.

— სხვა გზა არა მაქვს და იმიტომ.

— ნიკაპი გაუსვა საყელოდან ამოჩა-
ჩულ კაშნეს.

კარლომ გაიცინა, ოქროს კბილი გა-
მოუჩინდა გაკრილ ტუჩებქვემოთ, გიას
ხელი მოუთათუნა, ძლივს შეწვდა ბეჭ-
ზე.

— ჯიბეში რა გაქვს?

— არაფერი.

— მომეცი!

ცხვირსახოცში გახვეული იარაღი
ამოიღო და კარლოს გადასცა უსიტყ-
ვოდ. კაბინეტში კვამლის მსუბუქი სუ-
ნი დადგა. ისევ აუძგერდა გული ბენ-
დუქაძეს, რა მჭირსო, გაიფიქრა გაბრა-
ხებულმა.

— ისროლე? — იკითხა კარლომ.

— არა. არ ვიცი. — ვარსკვლავისე-
ბურად ამობზარული, უსასრულობი-
დან წამოსული შუქით აბრჭყვიალებუ-
ლი ყინულის შუშა დაინახა.

— შენ ხომ იცი, რას ნიშნავს იძულე-
ბითი წესით წაყვანა ჩვენი გავებით?!
— ეკითხებოდა საველერი ბიძია კუბო-

დან. რად უნდოდა სათვალე უბოძე-
მზეში, პირგაზაფხულზე?

— ვიცი და მოვდივარ კიდევ... —
პასუხობდა ექიმ კარლო ვარშანიძეს.

— მოვდივარ, მხოლოდ ერთი პი-
რობით: დედაჩემი არ დავინახო იქ მო-
სული!

— როგორც შენ გინდა. შაბათ-კვი-
რის გარდა არც ვუშვებ ხოლმე.

— ვის არ უშვებ? მე არ ვიცი გგო-
ნია, ყოველდღე კიბეზე რომ ზის და
ტირის?!

კარლო ვარშანიძემ ფანჯრისკენ იბ-
რუნა პირი და ცოტა ხანი შებრუნებუ-
ლი გაჩერდა.

— მე ამას დაგიტოვებ, გურამ ბიძია,
— საწვიმრის გულისკიბიდან სიგრძივ
გაკეცილი ლექსების რვეული ამოიღო
გრძელი, ნერვიული თითებით.

— დამიტოვე, დამიტოვე... — სწრა-
ფად ჩამოართვა რვეული გურამმა.

— რატის უთხარი, ვერ გნახათქვა,
ძალიან მინდოდა, რომ მენახა, ეს რვე-
ული შემინახე, გურამ ბიძია, იქნება ქე
მეშველოს რამე!

კარლოსა და გიას გასვლის შემდეგ
ტელეფონმა დაარეკა.

ზარი რაწყუნებდა გაბმულად, განუ-
წყვეტლად.

— რაიონია! — დაზაფრული ხმით
იძახდა დოდო.

ზარის ხმაც მიწყდა.

ღია კარში დოდო იდგა, დაქვეტილი
თვალებით იხედებოდა კაბინეტში.

— ცუდად ხომ არა ხართ, ბატონო
გურამ?

— არა. — დადუმებული ტელეფო-
ნის ყურმილი აიღო და დადო.

ბაზის ჭიშკართან ფარდებითა და ან-
ტენებით გაწყობილი ცარიელი, შავი
„ვოლგა“ იდგა. ვანო ჭიშკარს კეტავდა
და ყარაულს აფრთხილებდა, არც არა-
ვინ შევიდეს შიგ, არც არავეინ გამოვი-
დეს გარეთო.

— გამარჯობათ! — შორიდან მიესა-
ღმა მანქანიდან გადმოსული გურამ
ბენდუქაძე.

— გაგიმარჯოს! — შორიდანვე უპასუხა შეფიქრიანებულმა ვანომ და ჩაჭვბოქლომი ჩაახალა რკინის გისოსებს.

— მე იმაზე ვარ! — ჭიხურის გზა გადაუღობა.

— რაზე? — ორი მსხვილი ფერის-მკამელი ჩაჯდომოდა მკვრივი ლოყების ორ მსხვილ ფოსოში.

— უნიტაზზე.

— შერე?

— შერე მოვედი. — მიმართვა აჩვენა.

— არა, არა... — ხელები გაასავსავა. მიმართვას არც დახედა. — ახლა არა, დღეს ვერაფერს ვერ გავცემ, ხანბერაძეა მოსული, ვერ გავცემ!..

— ხანბერაძის რეზოლუცია ადევს სწორედ! — ცხვირწინ მიუტანა ქალაღი.

— ვხედავ, ვხედავ, ვიცი... — თავი გადაწია. — წაშავდება და გაგისტუმრებ!

ანტენებითა და ფარდებით გაწყობილ შავ „ვოლგას“ გადახედა ბენდუქაძემ ძალაუნებურად, ვანომ დრო იშოვნა, მარჯვნივ გადაიყანთრა და რწევით აუარა გვერდი.

— ეს დაგიტოვოთ?! — შტამპიან-რეზოლუციანი ქალაღის ფრიალით დაედევნა გურამი.

— არ მინდა, რა სიკვდილად მინდა, უნიტაზების მეტი რა მაქვს, შე კაცო!

— ფერს აღარ დავეძებ!

— წაშავდება და მოგცემ, რა ფერიც გინდა, გინდა დამელოდე, გინდა ხვალ მოდი!.. — რწევა-რწევითვე შევიდა ჭიხურში და რბილად გადაიარა ნახერხ-მოყრილი დერეფანი.

ხანბერაძეც დაინახა გურამმა. ბეჭებზე პალტომოხურულმა სამოქალაქო ომის კომისარევით გადასერა ეზო და ამაღლის თანხლებით მიეფარა თვალს.

ბაზის კიშკრის წინ, ჩიხში სიწყნარემ დაისადგურა. თვლებზე ქუდჩამოფხატულმა, თვალწირპლიანმა კაცმა გამოყო მოპირდაპირე ეზოს მორღვეული ლობიდან თავი და მიიძალა. გრილმა ნიავმა დაუბერა. შეცივდა და მანქანაში

ჩაჯდა. ახალგაზრდები გამრეციანდნენ საიდანღაც. უფროსკლასელები უნდა ყოფილიყვნენ. სკოლას და სასწავლებლებს ამთავრებდნენ ალბათ თუ დამთავრებული არ ჰქონდათ. შევეგრემანი, ქოჩორა ბიჭი ერთ აყლაყუდას, მელნით მოსვრილი პიჯაკი რომ ეცვა, გამეტებით ეძგერა. აყლაყუდამ თავი ველარ შეიკავა, მაგრამ შევეგრემან, ჩაფსკვნილ ბიჭს კისერში წაატანა ხელები და ორთავენი ძირს გაგორდნენ: წყვილ-წყვილად დაეტაკნენ ერთმანეთს დანარჩენები. ზედახორა შექმნეს.

— გია, გია, გია! — ყვიროდა ვილაც.

ერთი ბიჭი მეორეს გაშლილ ჭაყვადანას ართმევდა შიშველი ხელებით.

თავბრუდახევევა და გულისფრიალი იგრძნო გურამმა. სანამ რაიმეს მოიფიქრებდა, სანამ ვინმეს მიშველებას მოახერხებდა და გაბედავდა ბიჭების მორგევიც გაიშალა. ღრეჭვით, სიცილით, შარვლების ფერთხვით დგებოდნენ და შორდებოდნენ ერთმანეთს.

— გია, მოგკლავს დედაშენი! — იჭაჭებოდა ვილაც და აქნევდა პლასტმასის სახაზავს, ჭაყვა-დანას რომ მიამსგავსა გურამმა.

— ვახ შენი! — ძლივს ამოისუნთქა და ფანჯრის შუშა ჩამოწია ბოლომდე. საღსალამათ ბიჭებს გააყოლა თვალი, მაგრამ კარგა ხანი ვერ დაწყნარდა. საფეთქლებით გრძნობდა აჩქარებულ პულსს. მანქანიდან გადმოვიდა და ჭიშკართან გაიარ-გამოიარა. მზე ანათებდა და მაინც ციოდა, თუმცა სუსხს ველარ გრძნობდა უკვე. სიწყნარე და სიჩუმე დასადგურებელიყო კვლავ ვიწრო ჩიხში. გრილ ნიავს რკინიგზის შპალები-სა და ძველი ვაგონების სუნი მოჰქონდა ზემოდან. თეთრად შეფეთილ ყორესთან ქალი შენიშნა. რაღაც ხელსაწყობებს ალაგებდა ყორისძირას. რკინას ასობდა მიწაში, აგურის ნატებს ურტყამდა წვრილ ლითონს. საიდან გაჩნდა აქო, გაიფიქრა ბენდუქაძემ და ქალს მიუახლოვდა. ქალმა აგურის ნატები გადაავდო, დაკვირვებით დაიხედა ვარდისფერ ხელისგულზე, სული გაუბერა, ხე-

ლი ხელზე დაიფერთხა შემდეგ და რკინის ჯოხზე დამაგრებული მავთული მიუერთა რალაც ხელსაწყოს, რომლის ზედაპირზეც მოთავსებული შუშის ხუფის ქვეშ ბენდუქაქემ მოწითალო შვალა და მოციმციმე ისარი დაინახა. ქალმა საყურეები გაიკეთა და ადამიანის ჩრდილს მოკრა თვალი; თალხი კაბა მუხლებზე გადაიწია, ხელსაწყოს ღილაკს დააჭირა თითი და მოციმციმე ისარს დააკვირდა; საყურეები მოიხსნა ცოტა ხნის შემდეგ, რვეული ამოიღო და დაღეული ფანქრით ჩაინიშნა რალაც.

— რას აკეთებთ, ქალბატონო? — ჰკითხა გურამმა, სანამ თალხაბიანი ქალი საყურეს გაიკეთებდა და ხელსაწყოს ჩართავდა ხელახლა.

— მოხეტიალე დენს ვეძებ, ბატონო! — ამოიოხრა ქალმა.

— რატომ ეძებთ, ქალბატონო?

— არ ვიცი, ბატონო, სამსახური მაქვს ასეთი თვარა, შვილი დავაწვინე გუშინ საავადმყოფოში, დღეს აქ რა მომიყვანდა!

რამდენი ხანი შეიძლება უცადოს ადამიანმა ვანოსო, გაიფიქრა გურამმა, შებრუნდა, მანქანაში ჩაჯდა და სოსო ხომერიკთან წავიდა. ნასვამი დაბრუნდა ღამით. რატი არ დაუხვდა.

რაც მამაა ის შვილიაო, თან ლაპარაკობდა, თან ტელევიზორს უყურებდა, თან აუთოებდა ცოლი. ან ერთი სად დადის, ან მეორე სად დაიარება, მაცოდინა და მომკლაო. ამნაირი უდარდელი მშობლის მნახველი არა ვარ, მამას რომ შვილის ბედი არ აინტერესებდეს, შვილის ასავალ-დასავალი არ ეკითხებოდეს, არ გამიგონიაო.

რომელ ოთახშიც არ შევიდა, იმ ოთახში შეჰყვა ქალის ცივი ხმა. ტელეგადაცემა შეწყდა, თეთრად აციმციმდა ეკრანი და ცოლის გაჩერებას არ დაადგა საშველი. ტვინის ცივად გამხვრეტი ხმა დაიმსხვრა და დანაწევრიანდა, როგორც იქნა, საძინებელ ოთახში მიწყდა და მიიღია ეს ხმა როდის-როდის.

კაბინეტში დაწვა. ჯერ წვიმა დაიწყო, შემდეგ ქარიც ამოვარდა. ქარიშხალმა შემოუბერა და ფანჯრებს მოაწვა. ჩაქინა და ძილღვიძილში გაიგონა რკინებზე ჯაჯგურის ხმა და ძახილი. ვიღაც ვიღაცას შველას სთხოვდა; ქარწვიმაში დარჩენილი მგზავრი გამკითხავს უხმობდა. რკინის უზარმაზარ ჭიშკარზე ხათქახუთქით ეხლებოდა ჯაჭვი ჯაჭვს, რკინა—რკინას. მწუხარე ქალი მოხეტიალე დენს ეძებდა. თენდებოდა. იდარებდა. აღარა წვიმდა. ანათებდა მზე. ხმაურით იღვიძებდა ქალაქი და მისი ხმა ამოდიოდა არსენალის მთაზე.

პოეტ ანზორ აბულაშვილს დაბადებიდან ორმოცდაათი წელი შე-
უსრულდა. ეთრნალ „მნათობის“ რედაქცია ელოცავს პოეტს ამ
შვენიერ თარიღს. უსურვეს ღვთაებობასა და შემოქმედებით
წარმატებას.

თ ე ბ რ ო ნ ე

მე რომ სულ მარტო შემომხედე სადმე,
შენ რომ წყაროდან მოგკონდეს წყალი,
მე რომ ნამდვილი სახილი მწვადეს;
შენ რომ ეშმაკურ მომაპყრო თვალი.
მე რომ შენ მზერა შეგაელო ხარბი,
შენ რომ, ღიმილით შეჰყარო წარბი.
მე რომ ჩურჩულით რაღაცა გითხრა,
შენ რომ ჩურჩულით მომიგო:—ვიცი...
მე რომ მდულარი ამომცდეს სიტყვა,
შენ რომ გულწრფელი ისმინო ფიცი.
მე რომ მეთევზის გავშალო ბადე,
შენ რომ უასიდად გასხლტომა სცადო...
მე რომ ნაყვერჩხლის შეგახო ბაგე,
შენ რომ შემიკრა ნამდვილი ჯადო...
მე რომ მაგ მკერდზე შეგიხსნა ღილი,
შენ რომ ვითომდა გამიწყრე:—კმარა...
მე რომ გავბრუედე სამოთხის ხილვით,
შენ რომ ბაგეზე დაგადნეს — არა...
მე რომ მომენდოს სხმარტალა წელი,
შენ რომ მზეების იხილო როკვა,
მე რომ კისერზე მომხვიო ხელი...
მაგ მხრიდან უნდა
ჩამოდგა კოკა.

მზის ჩასვლის მერა...

გომბორს იქით ჩავიდა მზე,
 ბრიალებდა ყვარელი,
 რაღაც უცხო სხივით სავსე,
 თვალის გასახარელი.
 მზე ჩასულიც —
 ათას ფუნჯით
 ცეცხლის ვნებით მხატვრობდა,
 ირგვლივ მთებზე დადაისდა,
 ვარდისფერად დატბორდა...
 მერმე მწუხრი,
 მერმე ბინდი...
 სულთან ჭაყრის წვალემა,
 ივნისის დღის მშვიდზე მშვიდი —
 გარდა... გარდა... ცვალემა...
 და, ჰა, ორის გულგრილობა,
 რა მიწა და
 რაღა — ცა...
 რაღაც შეაფსუსება და
 ნაღვლით მავსებს რაღაცა.

რა უმიზეზოდ დაიბადა

რა უმიზეზოდ დაიბადა ეს სიყვარული
 და ახლა რა რიგ უსასრულოდ მიზეზიანობს...
 საით მოვიდა, რა უსახო და რა ფარული
 ამოირჩია გზა და მისი თანაზიარი
 მჭონდეს სავალი — ნებით მისით ითხოვს ვიარო.
 საით მოვიდა უსახო და ასე ძლიერი,
 ასე უფლებამოსილი და ასე მეფერი,
 ასე უტყვი და ამ უტყვობით უფრო ხშიერი, —
 ჩემს ნებასა და უფლებაზე აღმატებული,
 სით შემომეპრა ეს... მპყრობელი გადამთიელი.
 რა უმიზეზოდ დაიბადა და ამ ასობით
 მიზეზმაც რა რიგ ვერ შეცვალა მისი არსება...
 რა ძალა ჰყვა და ძალისხმევა მაინც ასეთი,
 დრომაც რომ ვერ ჰქმნა მისი ძალის გადაფასება...
 რა უმიზეზოდ დაიბადა იგი, მზიანი,
 და ახლა რა რიგ წარმატებით მიზეზიანობს.

ფიქრები ერთმანეთს გამოება,
 ძალი გაქვს, მიდი და შეეები...
 ოპ, გადღევებული ლამეები,
 ოპ, გაღამებული დღეები;

ეს აცეტებული ყვავილობა,
 ბნელს ამოცდენილი ბალახი, —
 დუმბილ-მიძინების დაგმობაა,
 ყოფას ეცვლი ბალახის ძალაში.

ყველაფერი თამაშია

ყველაფერი თამაშია
 კაცისა და ღვთისა,
 ყველაფერი იმაზეა, —
 რა გამოდის რისგან,

მცირე წვიმა სინაზეა,
 დიდი — ზეცის რისხვა.
 ერთობ ფუჭი გარჯა არი
 ღვთის გმობა და ნუყვა...

გარდასულით განამწარი
 ნუ იხედვი უკან,
 მცირე ცეცხლი სითბო არი,
 დიდი — გადაბუგვა.
 წამი ერთობ ფრთამალია, —
 წამთან ნუკვა — დავით
 არ ღირს გული გადილით,

შეიწყინო თავი...
 მცირე დარდი წამალია,
 დიდი — საწამლავე.
 ყველაფერი თამაშია
 კაცისა და ღვთისა...
 ვერ გაიგებ, რა რაზეა,
 რა გამოდის რისგან.

ქართული
 ზეგლიწონე

მე ასე ვიცი

თურმე წამებიც რაღაცას წყვეტენ,
 თურმე წამიც კი რაღაცას ნიშნავს...
 მე ამ წუთს ვიცი ის, რითაც რეტი
 მესხმის და ლამის სამყაროს მთიშავს.
 რა ბედნიერი ვყოფილვარ, თურმე, —
 თუნდაც სულ რაღაც, წამების წინათ,
 ფუჭი ყოფილა ურვა და მღურვა
 მოაქამომდე ჩემს გულსა შინა.
 გადავეჩვევი მე ვიცი სიცილს,
 გავბოროტდები და... ბევრსაც ვცოდავ...

მე ასე ვიცი, და რადგან ვიცი, —
 ჩანს, საჭიროა ამგვარი ცოდნა.
 მე ასე ვიცი რომ ამ წუთიდან
 მშვიდად შეეხვდები ყოველგვარ
 ტყვიელს,
 ჩამიყანგდება ვიცი, უთუოდ,
 ბაგეთა შუა ტყვექმნილი მძივი;
 დამეუფლება მწვავე სიცივე,
 ჩამენავლება ჩვეული შფოთვა...
 მე ასე ვიცი, და რაკი ვიცი,
 ჩანს, საჭიროა ამგვარი ცოდნა.

რად მეძახოდით

რად მეძახოდით, ხომ მორჩა უკვე,
 ჩათავდა, რაიც ჩვენს შორის იყო,
 ხომ შემატოვეთ დარდსა და უკუენს
 და სხვის დარდსა და სიხარულს იყოფთ.
 ხომ საბოლოოდ გაიყო გზები
 და გულში ხინჯი არცარა ჩაგრჩათ...

ხომ უმაღლესის მაღალი ნებით
 გარემო კვლავაც იშვენებს ფარჩას...
 მაშინ რა ხდება, რად მეძახოდით,
 რად გავიგონე ძაბილი ანდა...
 ან სმენა უნდა დაეიზმო ლოდით,
 ან... სარკმელს მძიმე დაეუშვა ფარდა.

გზა მიდის მთავში...

გზა მიდის მთებში, გზა მიდის მთებში,
 ამ გზას გავყვები, ვნახავ —
 წინ კლდეა ერთი — მამონტის ეშვი,
 თუ... დაღრენილი ხახა.
 ეკლიანია ეს გზა-სავალი,
 მაგრამ მე ვიცი ავალ...

გასჭირვებია ამ გზაზე მრავალს,
 მე კი... ნამდვილად სხვა ვარ.
 ამ ეკლნარით იმ მთებში ავალ
 და შემართული მუქით,
 მე დავანახებ მრავალს და მრავალს, —
 არ მიჭირს, რაც სხვას უჭირს.

მცირე პროზა ანუ ესეისტური ჩანაწერები

გავიდა ათი წელი

გავიდა ათი და გავა კიდევ მრავალი წელი.

17 მარტი 1959 წლისა.

იმ დღეს, ნანეიშარზე, დავედოდი ვარშავის ლაზენკის პარკში და ჯერ არ ვიცოდი, რომ სწორედ მაშინ გალაკტიონის ნუთისოფლის ეტლი თბილისის მარტისფერ ასფალტს დაენარცხა...

ხეებს მძიმედ წყდებოდა მსხვილი წვეთები და ნირშეუცვლელი იყო ღრუბლიანი სღაფური ცა.

შემდეგ პყვებოდნენ, როგორც საოცრებას, მისი წახვლისა და დაკრძალვის ამბავს.

„კაცი, რომელმაც ასე გაბეჯა და ის, რაზედაც ჯუშად არიან“...

საკვირველი იყო არა გამოვლენილი, არამედ ათასთა მსგავსი შინაგანი განცდა და ტკივილი.

გავიდა ათი და გავა კიდევ მრავალი წელი...

17 მარტი 1959 წლისა — რა ვიცოდით მაშინ?

თითქმის ყველაფერი და მაინც თითქოს არაფერი.

იგივეა ათი წლის თავზეც:

„მატარებელი თვლემს, როგორც ლავა, მატარებელი ხუთ ნუთში გავა...“

„სინამდვილეს არ ვემდური, არ ყოფილა თითქმის, არყოფილზე საყვედური არასოდეს ითქმის“...

ქვეყანა გაცვდა, ვით ძველი გროში, უდაბურებად იქცა სოფელი. ნუ გაოდებდი, რომ ასეთ დროში მცირე ბედისაც ვარ მადლობელი. შეიძლება მქონოდა სული კეთილი, ნაზი, როგორც დობილი, მაგრამ ცხოვრება

არაა სრული, მცირე ბედისაც ვარ კმაყოფილი. ვით შეიძლება იქნე ლამაზი, როცა სიტლანქე მოდის მგმობელი, დროა, დავეტოვო ფიქრი ამავზე, მცირე ბედისაც ვარ მადლობელი...“

„წყარო ჩანს და წყალი არსად არი...“

ვარშავაში მარტი იდგა და მახსენდებოდა გალაკტიონის საოცარი „შერიგება“ (1915). მაშინ მხოლოდ მარტის გამო მახსენდებოდა, მხოლოდ იმიტომ, რომ გასაოცრადაა ნათქვამი:

„დღეს ყველგან მზეა და სილამაზე, სიკვდილთან ჩემი შემრიგებელი“.

მაშინ ვარშავაში მზე არ ჰყო, სილამაზე კი — დიახაც, ლაზენკის მშვენიერ პარკში გაზაფხულის ახალშობილი სილამაზე მორცხვი ქალწულივით ჩამდგარიყო, ხოლო სიკვდილზე ფიქრი, გალაკტიონის სიკვდილზე ფიქრი არ არსებობდა.

ამ სიტყვას მაშინ არ ჰქონდა შინაარსი, არ ჰქონდა აზრი და არ ჰქონდა საგანი. იყო მხოლოდ:

„ტოტობეს ქარიხას გადაჰყვა მარტი“.

და შემდეგ —

„და წავალ ქარში, როგორც მოცარტი“.

ახლა, ათი წელი რომ გავიდა, ეს „შერიგება“ სულ სხვაა. ისევ მარტია, არც ახლა ანათებს მზე, თბილისს ნაცრისფერი დაპყრავს და ეს ლექსი დღეს უკვე წინასწარმეტყველური გახდა და საოცარი სიციხადი აღწერიდა:

„სიკვდილთან ჩემი შემრიგებელი“

„თეთრ ტანსაცმელში მე მოვირთვები და წავალ ქარში, როგორც მოცარტი“, —

ფანტასტიკა!

დღეს, ათი წლის თავზე, თითქოს ყველაფერი ნათელია და თითქმის არაფერი. უამრავია ჯერაც ამოუცნობი. ტანჯვისა და თრფოლების მიზეზი, მიზეზი სულისა და ხორცის გვემისა და მიზეზი გენიალური პოეტური შთაგონებისა.

კვლავ ტრიალებს გონებაში:

„ცხოვრების ეტილის სადარბეული, საცაა გავა მატარებელი. მიემგზავრება იმედი ჩემი, ბუდის ვარსკვლავის სადარბეული“.

შეცვლილი ხმა, უმძაფრესი განცდანი და მათი შერბილების, დაჩლუნგების, ჩახშობის ცდები.

„თქვენთა მშვენიერთ ნამნამთა ქობი“ და ურბანისტული ტინანობა.

იისფერი თოვლის „ქაღალდებივით ხიდიდან ფენა“ და „პე მამულო, გრძნობა შენი მოვლისა“.

ყველაფერი თითქოს სხვადასხვა და მაინც თითქმის ტინისებრ მთლიანი, დაუშლელი, მტკიცე.

და კვლავ წინასწარმეტყველებს: „მე არა ერთხელ მქონია ფრთები, თავბრუდამხვევი სიმაღლით მქროლი, ლურჯი ტრიალით ბრუნადმდენ მთები და ირყეოდა ლაგვარდი ბროლი“.

ნუთუ ეს განიცადა, ეს ჩვენება დაუდგა თვალწინ მარტის იმ უპანასკნელ დღეს?

პოეტი — სფინქსი?

მაგრამ განა მხოლოდ პოეტი, — დროც ამოსაცნობია იმ უცნაურ განზომილებაში, რომლის პარამეტრები გალაკტიონის სულში ჯვარისებრ ჰკვეთდნენ ურთიერთს.

დადგება გაში და რებუსიც თანდათან აიხსნება.

ამომხსენლებიც მოვლენ.

„რარიტ კარგია, სამშობლოც, შენი მტკვარი და რიონი, შოთა, ილია, აკაკი, ვაჟა და...“

განა ასე არ არის?

გაეიფა ათა და გავა კიდევ მრავალი ნეული...

პროზის დიდება

სტილი თვით პიროვნება არისო, თვით მწერალიო.

დოსტოევსკის სტილი თვით დოსტოევსკია. დოსტოევსკის სტილით შეიძლება თვით დოსტოევსკის პიროვნების აღდგენა.

მისი მწერლური ბუნებისათვის უცხოა გლეხი, სოფელი. მისი სტიქია ქალაქია. და ქალაქთა შორის ყველაზე ქალაქური (რუსეთში) — პეტერბურგი.

პეტერბურგი ძირითადად პარადული ქალაქია — სასახლეების დაუსრულებელი ანსამბლები, საზეიმო მოედნები... დოსტოევსკის თვალში ამას ვერ (ან არ) ხედავს.

პეტერბურგის მეშინათა კვარტალები, მრავალსართულიანი ბნელი სახლები, ვინრო სხვენები, მყრალი კიბეები; განაპირა ქუჩები, შესახვევები, ჩიხები, სავაჭრო მოედნები; ნვრილი ჩინოვნეობა, ლატაკნი; ლოთობა, გარყვნილება, ბოროტმოქმედება — დიდი ქალაქის მიერ საწყარო, სადაც დოსტოევსკი ადამიანს ეძებს.

და პოულობს.

ქალაქის პეიზაჟის უდიდესი მხატვარია დოსტოევსკი. თანაც ისაა აღსანიშნავი, რომ ქალაქის პეიზაჟს, ქალაქურ სცენებს მწერალი პერსონაჟების თვალთახედვით გვთავაზობს.

რა მიზანი აქვს ამ ხერხს?

გარდა ბანალური მიზნისა (პეიზაჟი შეესაბამება გმირის სულიერ განწყობილებას),

იგი ამწეავენს ემოციურ აღქმას, პიკერბოლურად ზრდის დისპარმონიულ საწყისს, რომელსაც მძაფრად განიცდიდა (და აუღენდა) დოსტოევსკი.

ნახეთ: მას იზიდავს არა შხით განათებულ, წვწარი დღის სინათლით მოფენილი ქალაქი, არამედ პირქუში, დაისის მცხრალი შუქით, საღამოს მწუხრით ან გაზის ფარნის ხელოვნური სინათლით შეფერადებული ურბანისტული პეიზაჟები. ანდა სულაც თეთრი ლამები.

ამით გამწეავენებულია ქალაქის ფანტასტიკური ყოფისა და მის მიერ წარმოშობილი უცნაური ადამიანების აღქმა.

დოსტოევსკი არასოდეს არ იფარგლება ორიოდე მთავარი გმირის ან მხოლოდ ცალკეული ოჯახის ისტორიით. მის ყველა დიდ რომანში მოქმედებს უამრავი პერსონაჟი, პარალელურად ვითარდება ერთმანეთის გადამკვეთი რამდენიმე სიუჟეტური ხაზი.

მკითხველი გმირებთან ერთად დადის პეტერბურგის ქუჩებთან და ბუღვარებში, კუნძულებსა და საპოლიციო უბნებში, მესამეხარისხოვან „ნომრებსა“ და სამიკოტნოებში.

კინემატოგრაფიული პანორამა: ქალაქის კუთხეთა რამდენიმე პლანი და ქუჩის ტიპთა მთელი წყება; ნევის მდორე და მძღვერი დინება; უამრავი ხიდი უამრავ არხზე...

მკითხველი ხან მარტო რჩება გმირთან და ავტორთან ერთად ჟურტს მისი გულისა და

გონების ფარული დღევის პროცესს, ხან ხალხმრავალ და მძაფრ შეტაკებათა მონება, რომლის დროსაც მძლავრად ვლინდება პერსონაჟთა სულის ვნებანი.

ბევრი ეპიზოდი, ქუჩაში გათამაშებული, მრავალრიცხოვანი შემთხვევით მონებთა თანდასწრებით ხდება (კატერინა ივანოვნას შემლის გენიალური სცენა, ნასტასია ფილიპოვნა პავლოვსკის ვაგზალზე...).

ყოველ წუთს ისმის ქალაქის ხმაური, ხალხის მოძრაობა, მოქალაქეთა სუნთქვა...

შეიშლდება ცხოვრებისეული წინააღმდეგობანი...

ზოგიერთი რომანის მოქმედება პეტერბურგიდან პროვინციაში გადადის. მაგრამ ავტორს აქაც უმეტესად აინტერესებს არა პროვინციის უმოძრაო ცხოვრება, არამედ მისი ტრადიციული ნორმების მსხვერველა. მთავარ გმირებად აქაც უმეტესად ისინი გვევლინებიან, ვისზედაც აღბეჭდილია დიდი ქალაქების შფოთიანი ყოფის ნიშანი.

ქალაქის მცხოვრებთა ჩვენების ორი ასპექტი:

პირველი — ქალაქის სინამდვილე ადამიანში განსაკუთრებულ სოციალურ-ფსიქოლოგიურ თვისებებს წარმოშობს, რადგან მისი ხასიათი ყალიბდება სხვადასხვა სოციალურ ფენებთან ყოველდღიური დაძაბული ურთიერთობის ან შეხლა-შემოხლის პირობებში;

მეორე — დიდი ქალაქის ცხოვრება ამწვავებს მარტოობის გრძნობას, უმწეობის შეგნებას, ადამიანი თავის ნაჭუჭში მიჭრება, რადგან გარემომცველი სამყარო მისი შიშის მსურველად ეჩვენება.

აქედან — მუდმივი ეჭვი, ავადმყოფური თვითანალიზი, სულიერი გაორება.

მთავარი ყურადღება მიქცეულია გმირების შინაგან წინააღმდეგობათა გახსნაზე: პერსონაჟებს ღრმა კონფლიქტი აქვთ საკუთარ თავთანაც და გარემომცველ სამყაროსთანაც.

მარტოობა და ავადმყოფური ეგოცენტრიზმი;

ცდა, როგორმე თავი იხსნან სოციალური დამცირების მწვავე შეგნებისაგან;

ზნეობრივი სიციარეულის მწვავე განცდა;

შინაგანი და გარეგანი ქაოსი;

მორალური საყრდენების გაფაცვიცხვებული ძიება;

თვინიერების მკვეთრი გადასვლა გამძვინვარება-გაფთრებაში;

მორჩილება და ამბოხი;

სიუვარულის მაგიერად პატივმოყვარეობა;

შურისმგებელი გაბოროტება —

ამჯვარ გრძნობათა და განცდათა გამოსახვა შეადგენს მწერლის ფსიქოლოგიზმის თავისებურებებს.

შემდეგ:

დაძაბული ყურადღება ცხოვრების ტრაგიკული მხარეებისადმი;

ტრაგიკიზმი საზოგადოებისა;

ფულის ძალაზე დამყარებული ბნელ ვნებათა თარევი;

ოჯახის, რელიგიური, ზნეობრივი ნორმების მსხვერველა;

განწიერთობის გრძნობა. სასონარკვეთილება — ჯადოსნური წრე, საიდანაც გამოსავალი არ ჩანს.

კიდევ ერთი თავისებურება:

გმირები ცდილობენ, იდეათა, ზნეობრივ შეხედულებათა, ფილოსოფიურ თეორიათა ფორმით გაიზიარონ ცხოვრება და პრაქტიკულად „შეამონონ“ მისი ავ-კარგი.

რადგანაც მწერალი დიდ საზოგადოებრივ და ზნეობრივ პრობლემებს სვამს, ჩვეულებრივ, გვაჩვენებს მათდამი ფსიქოლოგიურ პოზიციათა შესაძლებელ სხვადასხვაობას.

მოქმედება ყოველთვის ორ პლანში ვითარდება: ყოფითსა და იდეოლოგიურში. ყოველნი მოქმედი პირი მოვლენათა მიმართ პიროვნული თვალსაზრისის გამოთხატველია, რასაც თეორიულ მსჯელობებში ავლენს.

რომანებისათვის დამახასიათებელია ხახ-გასმული დრამატიზმი.

მოქმედება დიდი სისწრაფით ვითარდება, მოვლენები ერთმანეთს აჩქარებულად მისდევს და ხშირად მწვავე და მოულოდნელი კატასტროფით მთავრდება.

ტრაგიკიზმს ქმნის არა მხოლოდ გარკვეული მოვლენები, არამედ თვით პერსონაჟთა ფსიქოლოგიაც. ისინი მუდამ შინაგანად ებრძვიან ერთმანეთს, ავადმყოფურ კრიზისებს, უეცარ ცვლებადობას და შინაგან რყევას განიცდიან.

როგორც სწორადაა შემჩნეული, დოსტოევსკის გმირთა გონება თავისებურ ბრძოლის ევლს წარმოადგენს, სადაც საპირისპირო იდეათა და შეხედულებათა საშუალო-სასიცოცხლო შეხლა-შემოხლა ხდება.

იდეათა დაუნდობელი ბრძოლა იმგვარი მძაფრი ტრაგიკიზმითაა წარმოდგენილი, რომ გაოგნებულ მკითხველს გმირთა მსჯელობანი და შინაგანი მონოლოგები სულისწამლები დრამის სცენებად ეჩვენება.

კომპოზიციაც დრამატიკიზმს უმსახურება.

„დანაშაულსა და სასჯელში“, მცირე შემზადების შემდეგ, მოქმედება ერთბაშად კატასტროფაში გადადის. მთელი შემდგომი განვითარება გმირის მიერ ჩადენილი დანაშაულის ანალიზს ეთმობა.

სხვა რომანები იმგვარი კომპოზიციური ხერხითაა აგებული, რომ გმირთა ხასიათების ჩამოყალიბება და დამაკავშირებელი ურთიე-

რობების შექმნა ნაწარმოების წინა ისტორიას განეუფლებო.

თვით რომანებში უკვე მომნიშვებული კონფლიქტების აფეთქება ხდება.

იმ სურვილით შეპყრობილი, რომ ახსნას საკუთარი საქციელის არსი, დოსტოვესკის გმირი ცდილობს წინ გაიჭრას, მკითხველს დაასწროს და წინასწარ წარმოადგინოს სხვადასხვა თეალსაზრისი, რომლითაც მის საქციელს შეაფასებენ.

შერალი აიძულებს მკითხველს, გმირების თვალთ შეხედოს მოვლენებს, მათთან ერთად იაზროვნოს, იგრძნოს, განიცადოს. ქრება დისტანცია ავტორსა და მის გმირს შორის, გმირსა და მკითხველს შორის...

სიტყვას დოსტოვესკის პროზაში დაკარგული აქვს ნეიტრალური ხასიათი, შინაგანი ენერგიითაა დამუხტული და პერსონაჟის სულიერი ცხოვრების სრულ ასლს წარმოადგენს.

დოსტოვესკი ერთადერთი სიტყვებით წერს... ცხოვრების მხატვრულ ასახვისას დოსტო-

ვესკის ზოგჯერ ირაციონალიზმის მქონე რით წინასწარ დადგენილი აუცილებლობის გარდუვალობისა სჯერა.

ამითაა გამოწვეული ისიც, რომ გმირების ცხოვრების ყველაზე გადამწყვეტ მომენტში ავტორი მათ ზოგჯერ იდუმალებისა და მისტიციზმის ბურანში ხვევს.

დოსტოვესკის წარმოდგენით:

- ადამიანის სული მარად გაორებულია;
- ადამიანი უმწუო და განწირულია;
- ტანჯვა და ბოროტება ცხოვრებაში გარდაუვალია;
- ტანჯვა ერთადერთი გზაა ბედნიერებისაკენ.

- ამავე დროს:
- დიდი პუმიანიზმი;
- დიდი ტყივილი, გამონვეული ადამიანის ჩაგვრითა და შეურაცხყოფით;
- და ადამიანისათვის ბედნიერების მინიჭების უდიდესი სურვილი...

წერილი იმპერატორს

დღევანდელი მკითხველისათვის სრულიად უცნობია ეს წერილი.

1881 წელს, ალექსანდრე II მკვლელობის შემდეგ, ახალ ტოლსტოი წერს ალექსანდრე III:

„თქვენ იმპერატოროსობის უდიდებულესობა.

მე, უმიშენელო, მოუწოდებელი, სუსტი და ცუდი ადამიანი, ვწერ რუსეთის იმპერატორს და ვურჩევ მას, რა მოიმოქმედოს ყველაზე რთულ და მძიმე ვითარებაში, როგორც კი ოდესმე შექმნილა. ვგრძნობ, თუ რა უცნაურია ეს, შეუფერებელი, კადნიერი, და მაინც გწერთ. ჩემთვის ვფიქრობ: შენ მისწერ, შენი წერილი არ იქნება საჭირო, არ ნაკითხავენ, ანდა ნაკითხავენ და ჩათვლიან, რომ იგი მანუა და დაგსჯიან ამის გამო. აი, რა შეიძლება მოხდეს. და ცუდი შენთვის ამაში ისტორია არაფერი არ იქნება, რომ შემდეგ ინანო. მაგრამ თუ არ მისწერ და შემდეგ შეიტყობ, რომ არაინ არ უთხრა მეფეს ის, რისი თქმაც შენ გსურდა, და რომ მეფე შემდეგ, როცა აღარაფრის შეცვლა აღარ იქნება შესაძლებელი, იფიქრებს და იტყვის: „მაშინ რომ ვინმეს ჩემთვის ეს ეთქვაო“, — ასე რომ მოხდეს, ხომ მარად სანანებელი და გარჩება, რომ არ მისწერე, რასაც ფიქრობდი. და ამიტომ ვწერ თქვენს უდიდებულესობას იმას, რასაც ფიქრობ.

მე გწერთ მიწრეული სოფლიდან და სი-

მართლით არაფერი არ ვიცი. რაც ვიცი, ვიცი გაზუთებიდან და გაჯრცვლებული ხმებით, ამიტომ იქნებ გწერთ უმიშენელო რამეებს იმის თაობაზე, რაც სრულიადაც არ არსებობს. მაშინ, ღვთის გულისათვის, შემინდეთ ჩემი თანმოიმედოება და მერწმუნეთ, იმიტომ კი არ გწერთ, რომ საკუთარ თავს მეტად მაღლა ვაყენებ, არამედ მხოლოდ იმიტომ, რომ დიდად დამნაშავე ყველას წინაშე უფრო მეტ დამნაშავედ არ ვიქცე, რომ არ გაეაკეთე, რისი გაკეთებაც შემეძლო და უნდა გამეკეთებინა.

მე იმ ტონით არ მოგწერთ, როგორცაც ჩვეულებრივ ხელმწიფეს წერენ — ყვავილებით შემკული პირფერი და ყალბი მჭკვერმეტყველებით, რაც მხოლოდ აბნელებს გრძნობასაც და აზრსაც. მე უბრალოდ მოგწერთ, ვითარცა ადამიანი ადამიანს.

ადამიანისა და მეფისადმი ჩემი პატივისცემის ნამდვილი გრძნობა ამ შემკულობათა გარეშე უფრო უკეთ გამოჩინდება.

თქვენი მამა, მეფე რუსეთისა, ბევრი სიკეთე რომ გააკეთა და ხალხისათვის ყოველთვის სიკეთე რომ სურდა, მოხუცი, კეთილი კაცი, არაადამიანურად დაასახიჩრეს და მოკლეს არა მისმა პირადმა მტრებმა, არამედ არსებული წესწყობილების მტრებმა: მოკლეს კაცობრიობის რაღაც სიკეთისათვის.

თქვენ მის ადგილზე დაჯექით, და თქვენს წინაშე აღმოჩნდებიან ის მტრები, რომლებ-



ბიკ უმწარებუნენ სიცოცხლეს მამათყვეს და დაღუპეს იგი. ისინი თქვენი მტრები არიან იმიტომ, რომ თქვენ დაიკავეთ მამის ადგილი და იმ მოჩვენებითი საერთო სიკეთისათვის, რომელსაც ისინი ეძიებენ, მათ უნდა სურდეთ თქვენი მოკვლა.

ამ ხალხის მიმართ თქვენს სულში უნდა იყოს შურისგების გრძობა, ვითარცა მამათყვენი მკვლელთა მიმართ, და გრძობა შეძრუნებისა იმ მოვალეობის წინაშე, რაც თავს უნდა გეცდეთ. უფრო საშინელი ვითარება იწვლი ნარმოსადგენია, უფრო საშინელი იმიტომ, რომ ნარმოუდგენელია ბოროტებით აღძრული ამაზე უფრო ძლიერი ცდუნება: „მამულის მტრები, ხალხის მტრები, საზოგადოარი ლანჩაიები, უღვათ პირუტყვები, ჩემდამი მონღობი მილიონთა სიმშვიდისა და ცხოვრების დამრღვენი, და მამაჩემის მკვლელი. სხეანაირად როგორ უნდა მოვეცე მათ, თუ არ გავწმინდო რუსეთის მიწა-წყალი ამ სიბილწისაგან, თუ არ გავწყვიტო ისინი, ვითარცა საზოგადოარი ქვეწარმავალი? ამას ითხოვს არა ჩემი პირადი გრძობა და არც შურისგება მამის მკვლელობის გამო, ამას მოითხოვს ჩემგან მოვალეობა, ამას ელის ჩემგან მთელი რუსეთი“.

სწორედ ამ ცდუნებაშია თქვენი მდგომარეობის მთელი საშინელება. ვინც უნდა ვიყოთ ჩვენ, შეფეები თუ მწყემსები, ადამიანებში ვართ, ქრისტეს მოძღვრებით განათლებულნი.

მე არ ვაბობ თქვენს მეფურ მოვალეობაზე. მეფის მოვალეობებზე წინ დგას ადამიანის მოვალეობანი, ეს მოვალეობანი უნდა იყოს მეფის მოვალეობათა საფუძველი, უნდა ერწყმოდეს მათ.

ღმერთი არ გკითხავთ თქვენ მეფის მოვალეობის შესრულებაზე, იგი მოკითხავთ ადამიანის მოვალეობის შესრულებას. თქვენი მდგომარეობა საშინელია, მაგრამ სწორედ იმისათვისაა საჭირო ქრისტეს მოძღვრება, რომ გვიხელმძღვანელოს იმ ცდუნებათა წუთებში, რაც ბედმა გვარგუნა. თქვენ გერგოთ უსაშინელესი ცდუნებათაგანი. მაგრამ რა საშინელიც უნდა იყოს იგი, ქრისტეს მოძღვრება არღვევს მას: ცდუნებათა მთელი ქსელი, თქვენს გარშემო რომაა, გაყამტვრედა იმ ადამიანის წინაშე, რომელიც ღვთის ნებას ასრულებს...“

[აქ გამოვტოვებ სახარების მრავალრიცხოვან ციტატებს].

„უწყვი მე, რა შორსაა ეს სამყარო, ჩვენ რომ ვცხოვრობთ, იმ ღვთიური ჭეშმარიტებისაგან, ქრისტეს მოძღვრებაში რომაა გამოთქმული და ჩვენს გულში რომ ცხოვრობს. მაგრამ ჭეშმარიტება ჭეშმარიტებაა, და იგი ცხოვრობს ჩვენს გულში, გვიხმობს აღტაცე-

ბით და სურვილით, მივუახლოვდები ვერაზნა წყი მე, რომ სუსტი და უფარგანი ვარ ამათჯერ უფრო ადგილი ცდუნებების დროს, ვიდრე თქვენ დაგეცათ თავს; მივეცემა ხოლმე არა ჭეშმარიტებასა და სიკეთეს, არამედ სწორედ ცდუნებას და რომ თავხედობა და სიგებვა ჩემგან, ბოროტებით აღსავსე ადამიანისაგან, მოგთხოვოთ თქვენ ის ძალა სულითა, რომელსაც არა აქვს მაგალითი, მოგთხოვოთ, რომ თქვენ, რუსმა მეფემ, გარემომცველთა ზემოქმედების ქვეშ მყოფმა, მოსიყვარულე შეიღმა მამის მოკვლის შემდეგ აპატიოთ მკვლელებს და ბოროტების წაცვლად სიკეთე მიაკავს; მაგრამ არ შემიძლია არ ვისურვო ეს, არ ძალმძის არ დავინახო, რომ ყოველი თქვენი ნაბიჯი პატიოსნებისაკენ არის ნაბიჯი სიკეთისაკენ, ყოველი ნაბიჯი დასჯისაკენ არის ნაბიჯი ბოროტებისაკენ, ამის არდანახვა არ შემიძლია. მაგრამ ვითარცა ნუნარ წუთებში, როცა არაფერი არ მაცდუნებს, მე ვიმედოვნებ და სულს მთელი ძალით ვესწრაფი აერთიო სიყვარულთა და სიკეთის გზა, ასევე თქვენთვის მინდა და არ შემიძლია არ ვიმედოვნო, რომ ეცდებით, იყოთ ისეთივე სრულყოფილი, ვითარცა მამა თქვენი ნიალსა ცათა შინა. და იქმთ უფიადეს საქმეს სამყაროში, მოერევით ცდუნებას: და თქვენ, მეფეო, მისცემთ მსოფლიოს უფიადეს მაგალითს ქრისტეს მცნების აღსრულებისა — ბოროტების წილ მიავებთ სიკეთეს...“

ტოლსტოის სტილი საერთოდაც მძიბეა, ამ წერილისა — განსაკუთრებით. მე არ მიცდია მისი სრული გაქართულება (მაინც დოკუმენტია), ვეცადე გადმომეცა გრძელი პერიოდების ყველა აზრობრივი ნიუანსი. ამიტომ რამდენადმე მძიბედ იკითხება, თუმცა რუსულადაც ასეა.

წერილი საკმაოდ გრძელია (მესამედი თუ ამოეინერე), მაგრამ მოტანილი ნაწილიდანაც ჩანს ტოლსტოის ამოცანა: თავისი მოძღვრების შესაბამისად იგი ცდილობს დაარწმუნოს იმპერატორი, რომ მხოლოდ დამანაშავეთა პატიება აღმოფხვრის რუსეთში ბოროტებას.

კიდევ ორიოდე აბზაცი ბოლოდან: „დაბოცვით, განაფურებით ვერ მოერევით მათ. რა მნიშვნელობა აქვს რაოდენობას, მთავარია მათი აზრები. იმისათვის, რომ მათ წარმატებით ებრძოლოთ, უნდა ებრძოლოთ სულიერად. მათი იდეალია საზოგადო კეთილდღეობა, თანასწორობა, თავისუფლება; მათ რომ წარმატებით ებრძოლოთ, ისეთი იდეალი უნდა დაუპირისპიროთ, რომელიც მათ იდეალზე უფრო მაღალი იქნება, მოიცავს მათ იდეალს.“

არსებობს მხოლოდ ერთი იდეალი, მათ რომ დაუპირისპირდება, რომელიც მოიცავს

მათს იდეალსაც, ესაა იდეალი სიყვარულისა, შენდობისა და ბოროტების სანაცვლოდ სიკეთის მიცემისა. მხოლოდ ერთი სიტყვა პატივებისა და ქრისტიანული სიყვარულისა, თქმული და შესრულებული ტახტის სიმბოლიდან, და ქრისტიანული მეფობის გზა, რომელსაც თქვენ უნდა დაადგეთ, მოსპობს ბოროტებას, რუსეთს რომ ხრავს. ვითარცა ცვილი ცეცხლისაგან, ისე დადნება ყოველგვარი რევოლუციური ბრძოლა წინაშე მუფუ-ადამიანისა, რომელიც ასრულებს ქრისტეს მცნებას..."

გულუბრყვილო წერილია?
ტოლსტოის ღრმად სწამდა, რომ თუკი ყველა ამ მცნებით იცხოვრებდა, ბედნიერებას ენებოდა.

საინტერესოა ამ წერილის შემდგომი ბედი. ტოლსტოიმ იცოდა, რომ მეფესთან ახლოს იყო კონსტანტინე პობედონოსცევი, სინოდის ობერპროკურორი. მას ასსოვდა, რომ ეს ყოვლისშემძღვე კაცი როგორღაც კეთილად მოექცა ადამიანს, რომელიც ერთ დროს სულიერად ახლოს იყო ტოლსტოისთან. საერთო ნაცნობის ნ. ნ. სტრახოვის მეშვეობით ტოლსტოიმ მეფისადმი მიწერილი ბარათი პობედონოსცევს მიანდინა.

პობედონოსცევა, ცხადია, წერილი წაიკითხა, წაიკითხა და სტრახოვს უარით დაუბრუნა: ასეთ წერილს მეფეს არ გადაეცემა.

როცა დიდი დრო გავიდა, „სახელმწიფო დამნაშავენი“ უკვე დასჯილი იყვნენ და პასუხს არავითარი მნიშვნელობა აღარ ჰქონდა, პობედონოსცევა ასეთი, მისთვის დამნაშაის თებელი, მინაარსის ბარათი გაუგზავნა ტოლსტოის:

„ნუ მომკითხავთ, ღირსეულო გრაფო ლევ ნიკოლოზის ძე, უპირველესად იმის გამო, რომ აქამდე უპასუხოვ დავეტოვე თქვენი წერილი, ნ. ნ. სტრახოვმა რომ გადმომიცა. ეს მოხდა არა უპატივცემულობის ან გულტრელობის შედეგად, არამედ იმიტომ, რომ სწრაფად ვერ მოვედი თქვენთან, რად სწორედ ღმერთია; მიზეზთა მთელი მრავალფეროვნება განპირობებულია პირველმიზეზით, რაც სხვა არაფერია, თუ არა ღმერთი;

შემთხვევითობათა მრავალსახეობა განპირობებულია აუცილებლობით, შემთხვევითობით.

ფად ვერ მოვედი გონს ფიქრითა და სახრთქმითა იმ ამოცანასა და არეულობაში, გარს რომ მეხვია და კვლავ მახვევია! მარტის შემდეგ.

ნუ მომკითხავთ, მეორედ, იმისათვის, რომ თავი ავარიოდ თქვენი დავალების შესრულებას. ამგვარ მნიშვნელოვან საქმეში ყველაფერი რწმენით უნდა გაკეთდეს. ხოლო თქვენი წერილი რომ წაეკითხე, დავიწახე, რომ თქვენი რწმენა სხვაა, ჩემი და საუკუნისო კი — სხვა, და რომ ჩვენი ქრისტე თქვენი ქრისტე არაა.

ჩემსას მე ვიცივთ ძლიერებისა და ჭეშმარიტების კაცად, რომელიც სუსტებს კუთრნავს, თქვენსაში კი მე დავინახე თვისებები სუსტისა, რომელიც თვით მოითხოვს მკურნალობას. აი ამიტომ, ჩემი რწმენის მიხედვით, არ შემეძლო თქვენი დავალების შესრულება.

თქვენი სულიერად პატივისცემელი და ერთგული კ. პობედონოსცევი.

პეტერბურგი, 1881 წლის 15 ივნისი“.

ტოლსტოის წერილს რაღა დაემართა?

წერილი რომ უკან მიიღო, ნ. სტრახოვი კიდევ ერთხელ შეეცადა მწერლის თხოვნის შესრულებას, დაუკავშირა პროფ. კ. ბესტუჟევი-რიუშინს და მისი შემწეობით გადასცა წერილი დიდ მთავარ სერგი ალექსანდრეს ძეს.

ბოლოს და ბოლოს წერილმა მიიღწია ალექსანდრე III-მდე.

შედეგი? არავითარი.

საინტერესო ის არის, რომ ტოლსტოი იმპერატორს უნებურად ანდრია ფელიპოვის სოფიო პეროუსკაიასა და მათი ამხანაგების შეწყალებას თხოვდა...

1887 წელს სახრჩობელაზე ადის ალექსანდრე ულიანოვი...

იმავე წელს რევოლუციურ ასპარეზზე გამოდის ვლადიმერ ულიანოვი...

ღმერთი. გიგლია

განთქმულმა თომა აქვინელმა სცადა, შეეცნა მთელი სისტემა ღმერთის არსებობის რაციონალური მტკიცებისა. მან წამოაყენა ხუთი ასეთი მტკიცება:

- ყოველ მოძრავ საგანს უნდა გააჩნდეს უძრავი მამობრავებელი, რაც სწორედ ღმერთია;
- მიზეზთა მთელი მრავალფეროვნება განპირობებულია პირველმიზეზით, რაც სხვა არაფერია, თუ არა ღმერთი;
- შემთხვევითობათა მრავალსახეობა განპირობებულია აუცილებლობით, შემთხვევითობით.

- ბათა უსასრულობა მოითხოვს აუცილებელ არსებას, ანუ ღმერთს;
- სამყაროში არსებობს სრულყოფილების რამდენიმე საფეხური (ხარისხი) რომელსაც დასაბამი მისცა აბსოლუტურმა სრულყოფილებამ, ანუ ღმერთმა;
- ბუნებაში არსებული მიზანშეწონილობა, განსაკუთრებით მიზანშეწონილობა უსულო (მკვდარ) საგანთა, მოწმობს იმ ძალის არსებობაზე, რაც განაპირობებს ამ მიზანშეწონილობას, ანუ ღმერთზე.
- აქედან ის გამოდის, რომ სამყარო სასრულად

ლია, ხოლო ობიექტური აუცილებლობის ცნება შეცვლილია ზუბუნბერიის ცნებით, მიზანშეწონილობა კი — თეოლოგიით.

ამიტომ რაციონალური მტკიცებანი ფიქციაა.

მსოფლიოს თითქმის ყველა რელიგიაში მოიპოვება თეზა, რომ მარადიული ინდივიდუალური სული ესწრაფვის მსოფლიო სულთან შერწყმას.

თეორიაში ყველა რელიგია ერთნაირია, პრაქტიკაში — მილიონობით მსხვერპლია და სისხლის ოკეანე უწყვეტ რელიგიურ დაპირისპირებათა და დაუსრულებელი რელიგიური ომების შედეგად.

თეორიაში ყველა რელიგია მოგვიწოდებს

სულგრძელობისაკენ, კეთილშობილებებისაკენ, ზნეობრივი სრულყოფისაკენ, პრაქტიკაში — სიბნელე, ვერაგობა, ღალატი, ჩაგვრა და კვლავ სისხლი, სისხლი...

იქნებ სწორედ ამიტომაც ათასობით ახალი ადამიანი უნებურად გვერდს უვლის იმ უბრწყინვალეს მხატვრულ შედეგებს, რომლითაც აღსაყვება ბიბლია.

ყოველ შემთხვევაში, მწერლობასთან მიმართებით, შემიძლია გულწრფელად ვამტკიცო, რომ ბიბლიის ცალკეული ნიგნების მხატვრულ სისტემათა უგაღებულყოფა აღიარებს მწერლის პალიტრას და ხშირად აღმოაჩენინებს ველსიპედს, რომელიც დიდი ხანია აღმოჩენილია!

ეროვნული ხასიათი

მეთექვსმეტე, მეჩვიდმეტე, მეთერთმეტე საუკუნეების საქართველოს უმძიმეს ისტორიულ სინამდვილეში დეფორმაცია განიცადა არა მხოლოდ ნორმალურმა გენომიკურმა ურთიერთობამ, არა მხოლოდ საზოგადოებრივმა ქართველის პიროვნულმა ხასიათმა.

ქართველის ხასიათის ეს დეფორმაცია საზოგადოების ყველა ფენაში ჩამდნა და ღრმად იყო, რომ მისი კვალი, სამწუხაროდ, ზოგჯერ ახლაც ჩანს.

რა არის ქართველის ხასიათი? ერთი ინტელისტიკოსი ისტორიკოსი — უილიამ ალენის — თქმით „ეთნოტური უპასუხისმგებლობა“ ანუ „ეთნოტური უდარდებლობა“.

ეს, ცხადია, არ არის ობიექტური განსაზღვრა. და, საერთოდ, ყოველგვარი ამ ხასიათის განსაზღვრა ვერასოდეს ვერ მოიცავს სრულ სიმართლეს.

მაგრამ მე მინდა ვთქვა, რომ სიმართლის რაღაც ნატამალი მასში უნდა იყოს. თუმცა ამ ორი სიტყვის მეზობლობა და მათ შიგნ შუქმნილი ცნება თავისთავად პარადოქსულია.

ამას ისიც მინდა დაემატა, რომ ქართველ ხალხში იმდენი თავისებური ხასიათის ფენა და ჯგუფია, ჯერაც იმდენად განსხვავდება ერთმანეთისაგან, ვთქვათ, ქალაქელი და სოფლელი, იმერი და აშერი, რომ ყოველად შეუძლებელია, ზემო აზრით, ერთი ნინადადებით, ერთი ან ორი ნიშნით განისაზღვროს ჩვენი ეროვნული ხასიათი.

იმვე უ. ალენის თქმით, ქართველები ეს-

პანელებს და ირლანდიელებს გვანან. სხვათა შორის იგი წერს: „ქართველები, ხშირად განიცდიდნენ ჩაგვრას როგორც პოლიტიკურს, ისე კულტურულს. ისინი ემორჩილებოდნენ, მაგრამ სერიოზულად არ აღიქვამდნენ ამ ჩაგვრას, ხოლო როცა მჩაგვრელები მიდიოდნენ, ადამიანები, საუკუნეების მანძილზე რომ იჩაგრებოდნენ, რჩებოდნენ თითქმის იმავე ტრადიციებით, ჩვევებითა და ხასიათებით, როგორც მანამდე იყვნენ. ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ისინი არ ეწინააღმდეგებოდნენ ჩაგვრას, პირიქით, მათი წინააღმდეგობა ზოგჯერ თავგანწირული იყო, მაგრამ ეს იყო წინააღმდეგობა ერის, ვითარცა ცოცხალი არსებისა, და ეს წინააღმდეგობა არასოდეს არ გამოდიოდა პინციპიდან...“

დამეთანხმებით, რომ საინტერესო დაკვირვებაა, თუმცა, ცხადია, არასრული და ზედპირული?

რამ გადააჩინა ქართველი ხალხი ფიზიკურ განადგურებას იმ უამრავი თავდასხმების, სისხლისღვრის, ანიოკების დროს? ამის მიზეზს უ. ალენი ქართველების ხასიათში ეძებს. „ქართველები რელიგიური ხალხი არაა, არც თუ გადაამეტებით უყვართ პოლიტიკა, მაგრამ მათ გააჩნიათ შეტად ძლიერად განვითარებული გრძნობა ერთიანობისა და მათი ერის ინდივიდუალობისა. ეს გრძნობა მათი ნაციონალური ინდივიდუალობისა ძალიან ძველია, გაცილებით უფრო ძველი, ვიდრე ხმაურნიანი გამოვლინება ნაციონალური გრძნობისა შედარებით უფრო ახალგაზრდა ევროპული ერების მხრივ...“

და შემდეგ კვლავ პარადოქსული: „თავისი ისტორიის პროცესში ქართველები ხშირად აელენდნენ გმირობას, მაგრამ არასოდეს არ მიეღებოდნენ ტანჯვა-წამებას. ამისათვის ისინი მებრძოლ არტისტულნი არიან და უყვართ ცხოვრება...“

ერთ-ერთი საბოლოო დასკვნა უ. ალენისა, რომელშიც იგი ცდილობს ქართველების ხასიათის თვისებებიც მიგვანიშნოს, ამგვარია: „მრავალი პოლიტიკური სისტემა და ბევრი რელიგიური მოძღვრება ჩაგრადა ამ ქვეყანას. ისინი გაქრნენ, ქართველები კი დარჩნენ — მსუბუქნი მოციხარნი, უცვლელნი და მშვიდნი“.

აკადემიკოსი დ. ლიხაოვი თავის გახმაურებულ წერილში „შენიშვნები რუსულ ხასიათზე“ ამბობს, რომ „საქართველოს ბუნება მართლაც ძალუმად იკრავს გულში ადამიანებს, სიმძლავრეს, მედიდურობას და რაინდულ სულს ანიჭებს მათ“. მართალი ნათქვამია, მაგრამ ნაწილობრივ.

დ. ლიხაოვის მხედველობაში აქვს ე. წ. გეოგრაფიული ფაქტორი, რუსი კაცის ხასია-

თიც ძირითადად რუსული ბუნების წარმოშობიდან გამომყავს.

უთუოდ უფრო მართალია ეროვნული ხასიათის მათიველი ეს მკვლევარი, როცა ამბობს, რომ ეროვნული თავისებურებები მხოლოდ აქცენტები ია და არა ისეთი თვისებები, რომლებიც რომელიმე სხვა ერს არ გააჩნია.

ეროვნული ხასიათი არაა სტატიკური, მუდმივად დულს, ხან ერთი თვისება წამოიწვეს წინ, ხან მეორე, ერთ ცალკეულ თვისებას მეორე უპირისპირდება, კეთილი და ბოროტი შეზავებულია, სინათლე და ჩრდილი ერთმანეთს ენაცვლება. ასე რომ არ იყოს, უდიდესი უბედურების საფრთხე არ დააყოვნებს.

როგორც ჩანს, ხასიათის დინამიზმი ერის სიცოცხლის აუცილებელ პირობად ქცეულა. იქნებ ზოგიერთი ერის გადაშენებაში სხვა ფაქტორებთან ერთად ამ ფაქტორმაც შესაძრულა თავისი როლი, რადგან, ილიასი არ იყოს, ყოველგვარი უძრაობა სიკვდილია...

და მაინც რა არის ჩვენი ეროვნული ხასიათის განმსაზღვრელი თვისება?

იხა, იხა, იხა...

ენის ცოდნა ენის მართვის საიდუმლოებაშია.

უამრავ უცხო სიტყვას ჩვენი ენა ქართულად მართავს.

არც „სეირნობა“ ქართული და არც „გულაობა“, მაგრამ აბა დაატრიალეთ ეს სიტყვები რაკინდარა ფორმით, რომ მაშინვე მინიჭოს ქართული ენის ბუნებისათვის დამახასიათებელი ყველა ატრიბუტი!

ენა მაშინ მოიშლება, როცა მისი ეროვნული მართვა მოიშლება.

ესაა მისი უკუდავების ქვაკუთხედი.

ხოლო, თუ რამდენი უცხოური სიტყვა შემოვა, კაცმა რომ თქვას, ამას არა აქვს გა-

დამწყვეტი მნიშვნელობა — ენა ზოგს შეითვისებს, ზოგს ამოანთხევს.

ლექსიკა ყველაზე ცვალებადია, ყველაზე აღრეული.

მორფოლოგია და სინტაქსი ყველაზე მდგრადია, გამძლე, მტკიცე, ნაწრთობი ფოლადის ჩონჩხივით საუკუნეებიდან საუკუნეებში გარდამავალი...

თუ ჩვენს ენას თვით არ მოვლარეთ და პატივი არ ვეცით, რა ზნეობრივი უფლება გვაქვს, სხვისგან მოვითხოვოთ მისი მოვლა და პატივისცემა?

ბროსას ძებლი

ასი წლის წინათ ქრისტეფორე მამაცამილი „აფროების“ რედაქციას წერდა:

„...სასამოვნო ყოველი მამულის შეღისათვის ნახოს ის თანაგრძნობა, რომელიც გამოცხადდა ჩვენმა ქვეყანამ იმ კაცისადმი, რომელმაც თავისი სიცოცხლე შესწირა ჩვენს ძველ ლიტერატურის შემუშავებას და დაგვა-

ნახვა, როგორც ჩვენ, ისე მთელს ევროპას, იმის ღირსება და სიმდიდრე. უბროსეთო ჩვენ არ გვეძნებოდა ის ცოტა გაგება ჩვენს წარსულს ისტორიულ ცხოვრებაზედ, რომელიც ეხლა გვაქვს და რომელიც ყოველის მხრით ღირს-შესანიშნავი არის... ამ პატივსაცემის კაცის შრომა რომ არ ყოფილიყო,

ჩვენ დღევანდლამდინ ვერ გავიცნობდით ჩვენს წინაპრებს, რომელნიც თითქმის ორი ათასი წელიწადი იცავდნენ თავიანთ მამულს, ენას, თვის-ტომობას და ქართველისათვის ფას-დაუფებელ თავისუფლებას.

...ბროსსეს გულითა და სულით ვუყვარდით და ამისათვის ჩვენ მოვალენი ვართ, არ და-ვივიწყოთ ის...

ჩვენ რომ სხვა-და-სხვა მიზეზებით გალა-რიბებული არ ვიყვნეთ, ჩვენი პირ-და-პირი მოვალეობა იქნებოდა, აგვემართა მარი ბროს-სესათვის ძველი, მაგრამ რადგანაც ჩვენი სიღარიბე ამის ნებას არ გვაძლევს, ამისათ-ვის ეს მივანდოთ ჩვენს შთამომავლობას, რომელიც იქნება, ჩვენზე მდიდარი და ბედ-ნიერი შეიქმნეს..."

ჩვენ მოგვმართავს ქრისტეფორე მამაცაშ-ვილი!

იმ დროსთან შედარებით, როცა ეს წერი-ლი იწერებოდა, მდიდრებიცა და ბედნიერე-ბიც ვართ. ხოლო თუ ეს ასეა, რა უფლება გვაქვს ზნეობრივი ვალის დავიწყებისა იმ ადამიანის მიმართ, რომელმაც სიცოცხლე შესწირა ძველი საქართველოს ისტორიისა და ლიტერატურის შესწავლასა და გამომწეურე-ბას?

რა უფლება გვაქვს დავივიწყოთ ღვანლი იმ ადამიანისა, რომლის გამო დიდი ილია ქაფქაფაძე ამგვარ დეპეშას უგზავნის საფ-რანგეთის საერო განათლების მაშინდელ მი-ნისტრს ბ.ნ ფორე ღვგის:

„დღეს მრავალი ხალხისა და საფრანგე-თის კონსულის თანდასწრებით ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელმა სა-ზოგადოებამ გადაახდევინა ტფილისის ქარ-

თველ კათოლიკეთა ეკლესიაში დაბადების ასის წლის თავის სადღესასწაულო წირვა და პანაშვიდი მოსახსენებლად სულისა ფრანგის ბროსსესი, პარიგის აზიური საზოგადოებისა და რუსეთის აკადემიის წევრისა, საქართვე-ლოს უბრწყინვალესის ისტორიკოსისა და სა-ქართველოს ისტორიის გამავრცელებლისა მსოფლიო ფრანგული ენითა. საფრანგეთის დიდებული ერი პქმნის დიდებულ კაცთა არა მხოლოდ საფრანგეთისათვის, არამედ ყველა ერისათვის. საღამო საფრანგეთს!“

სამასუხო დეპეშა საფრანგეთის მინისტრი-სა:

„დიდად აღტაცებული ვარ მის გამო, რომ თქვენი საზოგადოება იცავს მეცნიერებს ბროსსეს სახსენებელსა. თქვენი პატივისცემა მიმინწევია ახალ ნიშნად მეგობრობის, კავ-შირისა, რომელნიც აერთებენ ორთავ ჩვენს ქვეყნებსა“.

დეპეშა ლორან ბროსსესი, მარი ბროსეს ვაფიშვილისა, რუსეთის კონსულისა ბარსელო-ნაში:

„კეთილშობილი ქართველი ერის მიერ მა-მიჩემის მოგონებამ დიდად აღმიტაცა. გთხოვთ გადასცეთ ქართველთა შორის წე-რა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას მაღლობა ერთობით ჩემი სახლობისა და ჩემი პირადი თანაგრძობაცა“.

ამ დეპეშების გაცვლა-გამოცვლის შემდეგ 80 წელი გაიკადა.

სრულდება მარი ბროსეს დაბადების 180 წლისთავი.

წინაპრების მიერ ჩვენზე მონდობილი ვალი კვლავ კისრად გვადევს.

კიდევ გადავდოთ 20 წლით? ქართველებო, ვალს გადახდა უნდა...

ყოველთვის მახსოვს

ყოველთვის მტკიცედ მახსოვს ვლადიმერ ილიას ძე ლენინის სიტყვები:

„მარქსისტი არ არის, დემოკრატიც კი არ არის ის, ვინც არ აღიარებს და არ იცავს ერებისა და ენების თანასწორუფლებიანობას, ვინც არ უბრძვის ყოველგვარ ეროვნულ ჩაგ-ვრას“... (ტ. 20, გვ. 15).

ყოველთვის მტკიცედ მახსოვს და ვიმეო-რებ კიდევ არა მხოლოდ ვიმეორებ — ხში-რად ვეკითხები, ხშირად ვამონწმებ თავს: სწორად ვიქცევი კი ამ საკითხში? სწორედ ვწვებ კი ყოველი კონკრეტული შემთხვე-ვის დროს?

ეს საკითხი ხომ თითქმის ყოველდღე დგას

ჩვენს წინაშე სულ სხვადასხვა ფორმითა და სახით; ჩემს წინაშე, მართლაც, ყოველთვის მდგარა: იმგვარ ადგილებზე მიმუშავია.

მართლაც რომ ყოველ წუთს ყურადღებით უნდა იყო, რადგან თუ მხოლოდ წუთიერ ემოციას დაუფიქრებლად აპყვეი, შეცდომა არ დააყოვნებს. შეიძლება სულ უბრალო შეცდომაც იყოს, რომელსაც „შეცდომა“ არც კი დაერქმევა, მაგრამ თუ ერთხელ უნებურად გადაუხვიე, სულ ოდნავ თუ ასცდი ერთადერთ სამართლიან გზას, ისე შემოგება რება სიყალბე ჟანგის მცირე ნერტილივით, რომ შემდეგ ვერც კი მიხვდები, რად და როდის მოსდებია მთლიანად ჟანგი შენი სინდისის მახვილს...

ყოველივე ცალკეული მოქმედება კაცისა

მისი საერთო რწმენიდან, საერთო მსოფლმხედველობიდან გამომდის. ზოგჯერ, შეიძლება, უშუალო კავშირი არც კი სჩანს, მაგრამ კარგი განჩხრეკის შედეგად ყოველთვის აღმოჩნდება ეს კავშირი.

როგორც შენ ეპყრობი სხვებს, სხვა ერს, ბუნებრივია, კანონზომიერია და სამართლიანია იგივე მოითხოვო სხვა ხალხისაგან თუ მისი წარმომადგენელისაგან.

ამიტომ კვლავ და კვლავ ვიმეორებ უკვდავი ლენინის სიტყვებს:

„მარქსისტი არ არის, დემოკრატიც კი არ არის ის, ვინც არ აღიარებს და არ იცავს ერებისა და ენების თანასწორუფლებიანობას, ვინც არ ებრძვის ყოველგვარ ეროვნულ ჩაგვრას“...



მოლოდინი

ალექსი ლასურას ხსოვნას

მე ერთადერთი მყავდა მშობილი, —
ნაღდი, მზისგულა, თვალბმზიანი,
როგორც რაინდი კეთილშობილი
იყო სიცოცხლის დიდი ტრფიალი.

ერთხელ მახლობელს ერთად ვეწვიეთ,
გზას მივეყვებოდით მთაში ქვეითად,
ჩვენი სტუმრობა, როგორც წესია,
მასპინძლისათვის იქცა ზეიმად.

კობტად ნაგები სახლი მალღობზე
უფლის სასახლეს ჰგავდა გარედან,
თმაშენამქრული ბრძენი მოყვარე
შემოგვეგება დინჯად კარებთან.

თითქო გაიხსნა ძველი სამეფო,
ათასწლეული ზღაპრით, მითებით,
ირგვლივ ბუნება ფშვენდა საამოდ,
ტბილად გალობდნენ ტყეში ჩიტები.

სამი დღე-ღამე სიბრძნის, შაირის
წმინდა წყაროთი ერთად ვთვრებოდით...
ვთვრებოდით ლეინისფერი ჰაერის
და შემოდგომის სურნელ-გემოთი.

სუფრა ავშალეთ... მსჯელი მოხუცი
გადაეხვია პოეტს თავაზით:
გთხოვ, კვლავ მეწვიო, შეილო, ოჯახში,
ღიაა ჩემი გულის დარბაზი.

სიტყვას განძივით სიტყვები მოჰყვა,
პასუხად კიდევ ფრაზა ფრთიანი:
რომ გაზაფხულზე ისევ ჩამოვა
და დაიამებს სულს ამ ნიაგით.

მას შემდეგ ზვირთებს მიჰყვა ზვირთები,
გამაეალ ქარებს წლები აფრებდა,
და იადონი მთვრალი სიმღერით
შკვდარი იპოვეს ბალის კარებთან.

იქ, მთაში სახლი სტუმართმოყვარე
ცხოვრობდა ისევ ფიქრით, ხილვებით,
და ბეროკაცი ყოველცისმარე
გზას გაჰყურებდა რწმენით, იმედით.

გავიდა ხანი... შეეხვდი ბეროკაცს,
ვისაც წარსულით გული უცემდა:
— რა იქნა, შეილო, შენი გულისმმა,
რად დამივიწყა ასე უეტრად?!

მახსოვს უყვარდა ლხინი ნამდვილი,
როგორც ჩვევით ნამდვილ პოეტებს,
მომწყურდა მისი სიტყვის მარილი,
ბალღივით ისევ ველი ყოველდღე.

მისთვის მინდოდა მითი, თქმულება,
ჯერაც უცნობი, დაუსტამბავი,
მაგრამ წამიხდა ღია გუნება,
ვერ გამოვიდა მისი ამბავი?!

მემახსოვრება ალბათ მარადის
 ლექსით, სიმღერით საესე დღეები,
 კაბუჯი იგი რუხი ლაბადით
 და დაწყობილი უკან ხელუბით.

უცებ გაჩუმდა... თავი დახარა
 და აუთრთოლდა მოხუცს ტუჩები,

თოვლივით ნათელს ფენდა ჭალარა,
 გულზე სინათლე ადგა უჩვევით.

იჯდა... გონებით ჭერებდა უხილავს
 მოხუცი მარად ქველი, კეთილი,
 მივხვდი, არ იცის, რომ უკვე სოფლად
 დგას ყრმა გრანიტში გამოკვეთილი.

ჩემი დაბადების დღე

სავსე უჩვევით სიამით
 ვარ მომავლისა მხვეჭელი,
 მიყვარს დღე ჩვენი გაჩენის,
 ჩემი პირველი მბეჭველი.

მაგრამ საწყენად ერთი მაქვს,
 სულშიც იმ წყენის ქარი ჭრის,
 ჭერაც ვერ დამიდგენია
 ჩემი გაჩენის თარიღი.

ერთი იმახის: იმ ღამეს
 აფეთქდა სოფლის ალუჩა,
 მეორე ამბობს: ეზოში
 ვწვევდით სიმინდის ნაჭურჩალს.

ბევრს ეს ძვირფასი თარიღი
 აღნიშნული აქვს გარკვევით,

მე კი ვერსაით გავაღე
 ჩემი გაჩენის სარკმელი.

დღე, ვიყო დაბადებულნი
 გაზაფხულზე ან ზამთრისპირ,
 ოღონდაც ვიქნე საჭირო
 და სასარგებლო ხალხისთვის.

ხომ საალერსოდ ამოდის
 მზე — ოქროსფერი, ბრიალა,
 სიცოცხლე — სასწაულია
 და ვუვლი, როგორც იარაღს;

და თუ ჩემს დაბადებაზე
 ხმის ამოდება არა ღირს,
 მაშინ არ მინდა ვიყოღე
 ჩემი სიკვდილის თარიღიც.

ზღვა და გიჟი

ვარ იმათგანი, ვინც ტრაპეზონის
 ნაპირს მოადგეს...

დ. ზღვია.

მიცურავს ნავი სვენებ-სვენებით,
 ტალღას ტალღაზე ტყდება კისერი,
 და აღმართული ზვირთი სერივით
 ხან ლურჯი არის და ხან ცისფერი.

ზღვაზე დაღვრილა შუქი მთოვარის,
 ზღვა არის სხივით გულდაისრული,
 მიცურავს ნავი შუქნათოვარი,
 მიჰყვება რაღაც ძალა მისნური.

ცაა იმედის ლურჯი ქვეყანა,
ზღვა უფსკრულივით არის უძირო,
უკან ჩამორჩა მწუხრის ყვაველი,
წინ — შუქად ელავს მნათი უძილო.

მიცურავს ნავი, როგორც მრავალი
ნავი საყუთარ ბედს მინდობილი,
ზვირთებს ზვირთები მოსდევს ახალი
და მთვარის ბაკში ბოლავს ბოლივით.

მიცურავს ნავი ზღვაზე ნავარდით
და გზა თანდათან ხდება ადვილი,
უცებ გაიხსნა კარი ლაქვარდის,
გაკრთა მამულის ლურჯი მანდილი.

მიწას ჰყოცნიან უკვე მამულის
ქარით დამზრალი ცხელი ტუჩებით,
ჰვრეტენ ნასახლარს გულდაზაფრულნი,
დგაა ერიამული მაინც უჩვევი.

ისევ გაცოცხლდა ძველი თბანი,
ბუხრიდან კვამლი აეარდა მრეში,
ისევ გამართეს მინდვრად გუთანი
ბავშვმა კი წიგნი აიღო ხელში!

აფხაზურიდან თარგმნა გენო კალანდიაძემ

—••—

თადო ბაქიშვილი

ზამთრის მოლოდინი

შეშა მოტანილია,
თივა დაზვინულია,
ბალი დაკრეფილია,
ჩირი დაჩირულია.

ჩიტი გაფრენილია,
მდელო გაძოვილია,
ზეცა გაკრეცილია,
მიწა გამარცხულია...

ყველაფერი მზად არის,
რომ მოვიდეს ზამთარი.

დაზაფრული, დამცხრალი,
იკვამლება ცის თალი,
არ კიკვიებს მერცხალი,
არც გუგული იძახის.

მთებმა გადმოაფინა
სისპეტაკე ქალარის.
გალმა ყვავი დაფრინავს —
ზამთრის შავი მაცყარი.

დღეს შენი მოსვლა რატომ მგონია
ბედის დაცინვა და ირონია?

გააფერადა მიდამო ქარვამ.
ცივა. პირქუში ქარი უბერავს.
სითბო გულისა წაიღო ქარმა
და გამტყნარებულ ცას შეურია...

ყველი უკვე გავიდა,
წავიდა წასასვლელი,
აღარ გაიამინდებს —
ჩაინავლა სანთელი.

უცხო რამ საბილველი
გულს არ მოეჩქროლება.
ზამთრის თეთრი ფრინველის
ველი ჩამოჭროლებას.

რომ ავრიო გზა-კვალი
შარშანდელი ცოდვების —
ბალში ჩუმონაცარი
იწვის ხმელი ფოთლები.

კვამლი კვალი არ არის —
უერთდება უხილავს,
მაგრამ რჩება ნაცარი
გაუნელებ წუხილად...

მოჩანს ჩამოთოვლილი
მწვერვალები ზმანებად...
როგორც საშველს — მოველი
ზამთრის შემობრძანებას.

უკვე მოსულა თეთრი კარეტა,
უკვე ზამთარი იცდის კარებთან,
შემოდის, უკვე შინაურია...

აწ შენი მოსვლა რატომ მგონია
ბედის დაცინვა და ირონია?

306 ვარ

ვინ ვარ? კარლია და ათასფერი,
ჯვარი, ალგეთი და ლიხაური.
სამშობლო ჩემი — საქართველო!
სახელი ჩემი — სიყვარული!

ვინ ვარ? ბეჭედი ცხრათვლიანი,
გასათხრელ სარკოფაგში მიმალული.
პატრონი ჩემი — საქართველო
და ოქრომჭედელი — სიყვარული!

ვინ ვარ? სიმღერა ვარ ცხრახმიანი,
აღმართ-დაღმართებში მიკარგული.
ცხრა წყარო ჩემი — საქართველო!
ცხრავე ხმა ჩემი — სიყვარული!

ვინ ვარ? კახური და ოჯალეში,
მოყვრის თვალეზში მიმთვარული.
მარანი ჩემი — საქართველო!
ზედაშე ჩემი — სიყვარული!

ჭერი ვარ ლამეგასათევი,
სხივი — უფლისციხეს მიზალული!
მეგზური ჩემი — საქართველო!
და გზა ჩემი — სიყვარული!

მე ვარ მასპინძელი და ბეერი მინახავს
სტუმარი აჭაურ-იჭაური.
გფარავდეს, გფარავდეს, საქართველო!
გფარავდეს ჩემი სიყვარული!

ერთი ღიმილი სიციცხლედ მეყო
და ერთი წყენით თუ ვარ მწუხარი,
მე, რადგან ყველა მიყვარდა ქვეყნად,
ასე შეგონა, ყველას ვუყვარდი.

მიევირდა, ვინ ვის რად ივიწყებდა
და ვის ხედებოდა ვისი ნასროლი,
მე, რადგან ყველა მახსოვდა ქვეყნად,
ასე შეგონა, ყველას ვახსოვდი.

ვინ რას მალავდა! და სხვებიც თურმე
ეჩვენებოდა მასავით ჭრელად...
და ვინაც თვითონ ამბობდა ტყუილს,
ჩემი სიმართლე არ დაიჭერა.

მიევირდა, თვალი რად ამარიდეთ!
მე ხომ მართალი ვიყავი თქვენთან!
გვიან გავიგე — ვინც მართალია,
არასდროს თვალს არ აგარიდებდა.

ბეერჯერ მასწავლეს, ვის როგორ
შევხვდე,

ვინ რა შვილია... მე, ვიცნობთ
მრავალს...

და მაინც... ყველა მიყვარს ამქვეყნად,
მაინც მგონია, ყველას ვუყვარვარ!

გ ა უ გ ე ბ რ ო ბ ა

ერთხელ ანიკოსთან გავიქეცი.
ანიკოს დედამ მითხრა, ანიკო ნატოსთან გაიქცაო.
ნატო მარინესთან გაქცეულიყო,
მარინე — ხათუნასთან,
ხათუნა — ჩემთან, მე კი შინ არ ვიქნებოდი.
მეორე დღეს დედაჩემმა მითხრა, ნატომ მოირბინაო.
წავედი ნატოსთან, ნატო ანიკოსთანააო,
ანიკო — მარინესთან,
მარინე — ხათუნასთან,
ხათუნა....
მესამე დღეს შინ დავჯექი, აქ მოვლენ-მეთქი...
ანიკოც შინ იჭდა, მარინეც, ნატოც, ხათუნაც...
არავინ არ მოსულა. დარეკეს.
წამოვალ-მეთქი და წავედი, მაგრამ ნატო ჩემთან წამოსულიყო,
მარინე — ნატოსთან,
ნატო — ხათუნასთან...
მეოთხე დღეს დავრეკე. დაკავებული იყო, მეც დაკავებული ვიქნებოდი,
ისინი ჩემთან რეკადნენ... და ა. შ. და ა. შ.
ერთხელაც — გამოვედი.
ანიკოც გამოსულიყო თურმე, ნატოც, ხათუნაც, მარინეც...
და შემთხვევით შევხვდით.
მაგრამ მაშინ რისთვის გავრბოდი:
მე ანიკოსთან, ანიკო ნატოსთან, ნატო მარინესთან, მარინე ხათუნასთან,
ხათუნა ჩემთან,
ალარც ერთს აღარ გვახსოვდა.

იბალის ზეცა

მომხრობა

ბინდდებოდა. მილსის წამწამებს შორის მოქცეულ ცის კიდეს თაღი ფერი დაედო. ვიწრო თეთრი მოლილა შერჩენილიყო ბორცვის თავზე, მილსა და ფერდობის შავ სილუეტს შორის.

მილსმა ამოიოხრა, ხელი მაგიდისკენ გააპარა და კონიაკის ბოთლს წაეტანა. ნალდი ფრანგული კონიაკი იყო, ოქროსფერი, ყელს რომ ახურებს სწორედ ისეთი. სხვა სასმელი მილსს რატომღაც ცივი ეჩვენებოდა და სმასაც ერიდებოდა. აი, კონიაკს კი სიამოვნებით წრუპავდა. მაგრამ დღეს ეს მისი მეოთხე თუ მეხუთე ჭიქა იყო და მარგარეტმაც იფეთქა:

— მილს! ყური მიგდეთ! თქვენ უკვე მთვრალი ხართ. ჩოგანსაც ველარ დაიჭერთ. დღეს ხომ სიმერსეტებს ველით სათამაშოდ. ჰოდა, თუ ასე გააგრძელეთ, იძულებული იქნებით უჩვენოდ ითამაშონ. ვკონებ, დღეისთვის კმარა.

მილსმა თვალები ისე მილულა, ხელი არ უშვია ბოთლისთვის. ერთბაშად დაღლილობა მოეძალა. აღარაფრის თავი აღარ ჰქონდა.

— ძვირფასო მარგარეტ... — წამოიწყო მან, — თუ ნებას დამრთავთ...

— მაგრამ წამსვე სიტყვა გაწყვიტა. აგერ, ათი წელია, რაც ტენისს თამაშობს, წამდაუწყებ „ჰელოუ“-ს გაიძა-

ხის, ნაცნობებს ბეჭებზე ხელს უტყაპუნებს და გაზეთს კითხულობს თავის კლუბში. ჰოდა, ამ ხნის მანძილზე მარგარეტს ამოსუნთქვის საშუალებაც არ მიუცია.

— აი, სიმერსეტებიც, — თქვა მარგარეტმა, — გთხოვთ, თავი შეიკავოთ, ხომ იცით, ჩვენს წრეში...

მილსი იდაყვებს დაეყრდნო და სიმერსეტებს გახედა. კმარი მაღალი იყო, გამხდარი და მწითური. ამპარტავანი და ყუყუჩი ჩანდა. ქალს დაკუნთული სხეული ჰქონდა: „საშინლად დაკუნთულიაო“ — გაიფიქრა მილსმა. სადაცაა მარგარეტსაც გადაედება სიმერსეტის ცოლის ჩვევები — მუდამ სუფთა პერზე ყოფნა, სიცილისას ყურებამდე გახეული პირი, მშაბიჭური ქცევები და ვინ იცის, კიდევ რა... მილსს გული ყელში მოებჯინა და ანაზღად მოწოლილი ბოლმა რომ დაეფარა, სავარძელში გადაწვა. შოტლანდიის ამ მივიარდნილ კუთხეში აღარაფერს შერჩენოდა ბუნებრივი იერი, გარდა აი იმ ბორცვისა, კონიაკისა და თავად მილსისა. დანარჩენი ყოველივე კი... მილსმა შესაფერი სიტყვის ძებნა იწყო — ჰო, დანარჩენი „მოწესრიგებული“ იყო. ზუსტად მოძებნილი სიტყვით კმაყოფილმა მილს-

მა ცოლისკენ გააპარა თვალი. მერე მისდაუნებურად აღაპარაყდა:

— საფრანგეთის და იტალიის ლაშქრობებში... — ამბობდა უცნაური ხმით. ისიც იგრძნო, როგორ დაადგა თვალი სიმერსეტმა და მისი აზრიც ამოიკნო: „საწყალი მილსი, წასულია მაგის საქმე... სჯობს პოლო ითამაშოს და ამ საწამლავს მოეშვას“. მილსი გაბრაზდა და ხმას აუმაღლა:

— საფრანგეთისა და იტალიის სამხრეთში ქალები ტენისს არ თამაშობენ. მარსელის ზოგიერთ უბანში მთელი დღე სახლის ზღურბლთან არიან ატუ-ზულები და გამვლელებს ათვლიერებენ. თუ გამოელაპარაკე და არ მოეწონე „შეყოლო“ გეტყვიან. ეს არის და ეს.

ეს „შეყოლო“, რალაც სასაცილოდ გამოუვიდა ნათქვამი.

— თუ თვალში მოუხვედდი „შემოდო“ შეგიატიეებენ.

„შემოდი“ ჩუმი ხმით წარმოთქვა და ამაში სასაცილოც არაფერი იყო. სიმერსეტმა ერთი კი გაიფიქრა, მოვაკეტი-ნებო, მაგრამ თავი შეიკავა. ქალებს ლოყები შეეფაცლათ.

— სპორტს არად დაგიდევენ, — გააგრძელა მილსმა, თითქოსდა საყუთარ თავს ელაპარაკებო, — ამიტომაც სათნოები არიან და შემოდგომის გარგარივით ხასხასა. არც კლები აქვთ, სამაგიეროდ კაცები ჰყავთ... რამდენიმე ან ერთი. მთელი დღე მზეს ეფიცებიან და ლაყბობენ. ამიტომაცაა, რომ მათ კანს მზის გემო დაჰკრავს. ხმა კი ჩახლჩილი აქვთ. ვერც „ჰელოუს“ გაიგონებ მათგან.

მერე ნაღვლიანად დაუმატა:

— თუმცა ეს აქაური მიმართვაა. პოდა, როგორიც არ უნდა იყვნენ ის სამხრეთელი ქალები, რომლებსაც ოდესღაც ვიცნობდი, მაინც იმათ ვამჯობინებ აქაურ ლამაზმანებს, გოლფის კლუბში რომ დაეთრევიან და მუდამ ემანსიპაცია აკერიათ პირზე.

მილსმა დიდ ჭიქაში კონიაკი დაისხა.

გაოგნებულმა მსმენელებმა ისტევეცქერვერ დაძრეს. სიმერსეტმა ისიც კი გაიფიქრა, იუმორს მოვიშველიებო, მაგრამ არაფერი გამოუვიდა. მარგარეტი ამრუხით შესცქეროდა ქმარს. მილსმა თვალები ასწია:

— აბა, რა გაბრაზებთ, მარგარეტ? ათას ცხრაასორმოცდაერთში ჭერ კიდევ არ გიცნობდით.

— ჭარისკაცების შეძახები აქ რა მოსატანია, მილს? იმედი მაქვს, ჩვენი მეგობრები მოგვიტყევენ...

მაგრამ მილსი აღარ უსმენდა. იგი წამოდგა და ბოთლიანად ბალის ბოლოსკენ წავიდა — ტენისის კორტს, ხმებსა და სახეებს გაერიდა. ცოტა ფეხი ეშლე-ბოდა, მაგრამ ესეც სასიამოვნო შეგრძნება იყო. კიდევ უფრო გაიხარა, როცა ბალახზე გაიშოტა და ზურგით იგრძნო, როგორ დაბზრიალდა მიწა. უზარმაზარი ჩიკორივით ტრიალებდა და გარემოს გამხმარი ბალახის სურნელით აესებდა. მილსმა თვალები მილულა, ძალუმად ჩაისუნთქა და თითქოს ცხადად შეიგრძნო ზღვის ტალღებით განბანილი ქალაქის და ნავსადგურის შორეული და ძველისძველი სუნი.

სად ან როდის იყო ეს? ნეაპოლსა თუ მარსელში? მილსმა ამერიკელებთან ერთად ორ ლაშქრობაში მიიღო მონაწილეობა. სამხედრო ჯიბი ემსახურებოდა. ზანგი მძლოლი გიყვივით დააქროლებდა მანქანას. ერთხელაც ჯიბი ჰაერში ავარდა და რკინის ხრჭილმა უურთასმენა წაართვა მილსს. იგი მინდორში ეგდო, ხორბლის ყანაში და მძიმედ სუნთქავდა, თითქოს სიცოცხლეს ეჩვევა და ეწინია სუნთქვას სულიც არ ამოვადყოლოო. განძრევა არ შეეძლო, რალაც სუნს კი გრძნობდა, რომელიც ერთდროულად ზიზლსაც გვრიდა და უცნაურ სიამოვნებასაც... — სისხლის სუნი იყო.

მის თავს ზემოთ, უძიროდ ლურჯი, ლაყვაროვანი იტალიური ზეცის ფონზე ბალახი ნელა ირწყოდა. ხელი ძლივს ასწია და თვალისმომჭრელი სინათლი-

საგან დასაცავად სახეზე აიფარა. ჰოდა, როცა თითები წარბებს შეახო, როცა ხელისგულის ქვეშ წამწამების ცახცახი იგრძნო, როცა ამ ორმაგი კონტაქტით ცხადად შეიცნო, რომ იგი, მილსი, აქ არის და ცოცხალია, ხელმოკრედ დაკარგა გონება.

მისი შორს წაყვანა არ შეიძლებოდა. იქვე, ახლოს ერთ ფერმაში მიიყვანეს. თავდაპირველად ყველაფერი ჭუჭყიანი ეჩვენა. ფეხები ტკიოდა და შიში აეკვიტა, ვაითუ, სიარული ან წინანდებურად ტენისის და გოლფის თამაში ევლარ შეეძლოო. მაიორსაც წამდაუწყუმ უმეორებდა: „წარმოიდგინეთ, კოლეჯში სწავლისას გოლფის თამაშში ტოლი არ მყავდაო“. მილსი მაშინ ოცდაორი წლის იყო. სხვენზე მოათავსეს და ფეხები თაბაშირში ჩაუდვეს. სხვენის სარკმლიდან მინდვრები, მთვლემარე მდელი და ზეცა მოჩანდა... მილსს ეშინოდა.

იტალიელი ქალები, ავადმყოფს თავზე რომ ადგნენ, ორ სიტყვას ძლივს აბამდნენ ფრანგულად. რამდენიმე დღის შემდეგ მილსმა შეამჩნია, რომ ქალებიდან უფრო ახალგაზრდას შავი, უძიროდ შავი თვალები, ოქროსფერი კანი და მკვრივი სხეული ჰქონდა. ოცდაათი წლის თუ იქნებოდა, შეიძლება ამ ხნის არც ყოფილიყო. ქმარი ამერიკელებს ებრძოდა. ძალით წაიყვანესო — მოთქვამდა დედამისი, ლოყებს იხოკავდა და ცხვირსახოცს ნაკუწებად გლეჯდა. გრძნობების ასეთი აშკარა გამოხატვა მილსს ცოტა არ იყოს უცნაურად ეჩვენებოდა და რცხვენოდა კიდევ. „აღამიანები ასე არ უნდა იქცეოდნენო“ — ფიქრობდა მილსი, მაგრამ ქალის გული რომ მოეგო, ამშვიდებდა — საშიში არაფერია, ომს ბოლო მოეღება და შეილიც მალე დაგიბრუნდებაო. მერე ამასაც დასძინდა: „ქვეყანა აირია და მეც ვერა გამიგია რაო“. ახალგაზრდა ქალი უსიტყვოდ იღიმებოდა. თოვლივით ქათქათა კბილები ჰქონდა და სხვა გოგონებოვით კოლეჯზე ლაპარაკით არ აბეზ-

რებდა თავს. ერთ-ორ სიტყვას ვერაფერს მეტებდა. მილსი გრძნობდა, რომ რალაც უხილავი ძაფებით უკავშირდებოდა ქალს. ამიტომაც აფორიაქებული იყო და ის შეუტნობელი რალაც გონებას ურევდა. „ვერაფერი გამიგიაო“, — ფიქრობდა. ქალის ფარული ღიმილი და ანაზღად დაჭერილი მზერა ატებუნებდა. მაგრამ ახალგაზრდა ქალისთვის არასოდეს უთქვამს თავგზა დამებნა და ამ ქვეყნისა ვერაფერი გავიგეო.

ფერმაში მოსვლის მეათე დღე იყო. ახალგაზრდა ქალი სასთუმალთან უქდა და ქსოვდა. დრო და დრო თუ ჰკითხავდა, ხომ არ გწყურიაო. ცხელოდა და იმიტომ. მილსი უარობდა. მუხლები ძალიან სტკიოდა და იმაზე ფიქრობდა, შეძლებდა თუ არა ოდესმე გლედისთან ან სხვებთან ტენისის თამაშს. უგულოდ დათანხმდა ძაფის გორგალი დაეჭირა, სანამ იატაკს ჩაშტერებული ქალი ნაჩქარევად ახვევდა შულოს.

„გრძელი წამწამები აქვს“ — გაიფიქრა მილსმა და ისევ აკვიტებულ ფიქრს მიუბრუნდა: აბა, ასეთი ხეიბარი კლუბში რალას მაქნისი ვიქნებიო.

— გმადლობთ, — ჩაილაპარაკა ქალმა.

მილსმა მკლავები ჩამოუშვა. მერე ერთბაშად ზეასწია და ქალს მოუბოდიშა. ქალმა გაუღიმა. მილსმაც ღიმილი შეაგება, მაგრამ მყისვე მზერა მოაშორა. გლედისი იტყოდა... მაგრამ გლედისზე ფიქრის თავი აღარ ჰქონდა. მხოლოდ ძაფის გორგალს ხედავდა, რომელიც თვალდათვალ იღეოდა. ერთი კი გაიფიქრა, საქმეს რომ მოვითავებთ, ქალი ალბათ სასთუმალთანაც აღარ მომიჯდება თავისი ჰყეტელა ბლუზითო. ჰოდა, უნებლიედ გორგალს ხელს უჭერდა, აკავებდა. ბოლოს ძაფის კიდეს მოეჭიდა. „არაფერია, უბრალოდ ველაბუტებიო“, — გაიფიქრა.

ქალი საქმეს მორჩა და რაკი იაზრა, კაცი ძაფის ბოლოს არ მანებებსო, კუშტად ამოხედა. მილსმა იგრძნო, რომ თვალეში სხივი ჩაუდგა და გაღიმებას

შეეცადა. ქალმა ძაფი მოზიდა. ფრთხილობდა, არ გაეწყვიტა და უნებურად მილსთან სულ ახლოს მივიდა. მილსმა თვალეზი მიღლულა. ქალმა ნახად აყოცა და თითებიდან ძაფი გამოაცალა, ჭირვეულ ბავშვს რომ სათამაშოს წაართმევენ იმგვარად. მილსი წინააღმდეგობას არ უწევდა. უზომო ნეტარებას მოეცვა. ქალს გახედა და წითელ ბლუზაზე არეკლილმა ათინათმა თვალი მოჭრა. ქალს მისთვის თავკვეშ ამოედო ხელი, აი, სწორედ ისე, ლენინის სმისას რომ იციან იტალიელებმა — ქიანტის მოწნულ ბოთლს ქვემოდან ფრთხილად ამოუღებენ ხელს და წრუტავენ.

მილსი მარტო დარჩა. პირველად მხოლოდ ახლა შეიგრძნო, რომ ბედნიერი იყო და რომ ამ მზით აელვარებულ ქვეყანას დაუახლოვდა. მხარეთმცოდნე წამოწოლილი პურის ყანასა და ზეთისხილის ხეებს გაპყურებდა, ტუჩებზე ჯერ კიდევ გრანობდა ქალის ტუჩების სისველეს და ეჩვენებოდა, რომ უხსოვარი დროიდან ცხოვრობდა აქ.

ახლა ახალგაზრდა ქალი მთელ დღეებს მასთან ატარებდა. მოხუცმა კი სხენიდან ფეხი ამოიკვეთა. მილსს ტყვილები წინანდებურად აღარ აწუხებდა, თხის ყველის პატარ-პატარა თავებს ჭამდა და ლენინოს აყოლებდა. ლუიჯიამ საწოლის თავზე ბოთლი ჩამოჰკიდა. საკმარისი იყო ხელი ეხლო, რომ ბოთლი დაყირავდებოდა და წითელი, მომწვავო სითხე პირში ეღვრებოდა. სხენი მზით იყო სავეს. მილსი ლუიჯიას ეხვეოდა, თავს კორსაეზე დაადებდა და აღარაფერზე ფიქრობდა, აღარც გლედისზე და არც კლუბის სხვა მეგობრებზე.

ერთ დღეს მაიორი გამოცხადდა და თან სამხედრო წესრიგი მოიყოლა. მაიორმა მილსის ფეხები შეათვალიერა, თაბაშირი მოაძრო და რამდენიმე ნაბიჯი გადაადგმევინა. ბოლოს უთხრა ხვალ მოგაკითხავენ და შეგიძლია გაემგზავრო. ესეც დასძინა, მასპინძლებისთვის მადლობის თქმა არ დაგაეიწყედსო.

მილსი მარტო დარჩა. თავს არწმუნე-

ბდა, ლმერთს მადლობა უნდა უთხროს რომ ფეხზე დაედგა. ახლა ტენისსაც ითამაშებდა და გოლფსაც, სირ ოლივიესაც გაპყვებოდა სანადიროდ და გლედისთან ან ვინმე სხვასთან ინგლისურ ვალსსაც წაიციკებდა. შეეძლო ლონდონის ან გლაზგოს ქუჩებში ეხეტიალა. მაგრამ მზით აელვარებულ მინდორს და თავსებოთ ჩამოკიდებულ ქიანტის ცარიელ ბოთლს მაინც ქვეშეცნეული სინანულით უცქერდა. დაბოლოს, გამგზავრების დროც დადგა.

სხვა რომ არა, სადაცაა ლუიჯიას ჭმარიც უნდა დაბრუნებულიყო. მილსს ცუდი არაფერი უკადრებია ქალისთვის. ისე, რამდენიმე კოცნა... ეს იყო და ეს... უცებ თავში გაუელვა, რაკილა თაბაშირი მოვიშორე ლუიჯიასაგან შეიძლება ამ ლამით უფრო მეტიც მივიღო, ვინემ კოცნა და ალერსიაო.

ლუიჯია სხვენზე ამოვიდა და მობარბაცე მილსის დანახვაზე სიცილი წასკდა. მერე კოპები შეიკრა და გაბუტული ბავშვივით მიაჩერდა. მილსი ყოყმანობდა, ბოლოს თავი დაუქნია: „ხვალ მივდივარ, ლუიჯია“.

ორჯერ თუ სამჯერ ნელა და გარკვევით გაიმეორა ნათქვამი, რათა ქალი უკეთ მიმხედარიყო. ქალმა სახე მიაბრუნა. „გაუთლელი ხეპრე ვარო“, — ბრაზით გაიფიქრა მილსმა. ლუიჯიამ კიდევ ერთხელ შემოხედა და უსიტყვოდ გაიძრო წითელი კორსაეი. ქალის მხრებმა სინათლის სხივი გაკვეთა და მილსის ლოგინის ნახ სიბნელეში ჩაიძირა.

მეორე დღეს, გამომშვიდობებისას ქალი ატირდა. ჭიპში მჯდომი მილსი კარგად ხედავდა აცრემლებულ ქალს, მის უკან კი მინდვრებს და ხეებს, რომელთაც ესოდენ დიდხანს უცქერდა თავისი ლოგინიდან. მშვიდობით, — ფიქრობდა მილსი და ცდილობდა გაეხსენებინა ძველი სხვენისა და საწოლის თავზე, თოკის ბოლოზე ჩამოკიდებული ქიანტის სურნელი. იმედგადაწურული მილსი ქალს გასცქეროდა და „არასოდეს დაგივიწყ-

ყებო" უყვიროდა. მაგრამ ქალს მისი აღარ ეამოდა.

მერე ნეაპოლისა და იტალიური ქალეზის ჩერი დადგა. ზოგს ლუიჯია ერქვა. შემდეგ საფრანგეთის სამხრეთი. მის მეგობრებს ერთი სული ჰქონდათ, სანამ ლონდონში ამოყოფდნენ თავს. მილსი კი კიდევ ერთი თვე გაეჩხირა ესპანეთსა და იტალიის საზღვარზე. ლუიჯიასთან დაბრუნებას ვერ ბედავდა. ქმარი რომ სახლში დახვედროდა, ხომ შეიძლება ყოველივე საამშარაოზე გამოსულიყო? ან გაუმკლავდებოდა კი მზით აბრდღვალელებული მინდვრების, იველი ფერმისა და ლუიჯიას კოცნის ცდუნებას? შესძლებდა იტონის კოლეჯში აღზრდილი კაცი, შეგუებოდა იტალიის ველეზზე გლეხურ ცხოვრებას? მილსი ხმელთაშუა ზღვის სანაპიროზე დააბოტებდა, ქვიშიან პლაჟზე ნებიერობდა და კონიაკით ყელს იხურებდა.

სახლში დაბრუნებისთანავე ყოველივე დაივიწყა. ამაობაში გლეხისი ჯონზე დაქორწინებულიყო. მილსი ტენისის წინანდელზე უარესად თამაშობდა. დროც არ ჰქონდა — მამის საქმე უნდა გაეგრძელებინა. მარგარეტი მომხიბლავი, სათნო და განათლებული ქალიშვილი იყო... ჰეწიკ არ აკლდა.

მილსმა თვალეზი გააჩილა, ბოთლი მოიყუდა და კარგა მოზრდილი ყლუპი მოსვა. თანდათან სიწითლე მოერია და ყელიც გაუშრა. სწორედ ამ დღით შეამჩნია, რომ მარცხენა თვალის ქვეშ პატარა, წითელი ძარღვი ამობურცვოდა. ლუიჯია ახლა უკვე დასქელებოდა და იველი სილამაზის კვალიც აღარ შერჩებოდა. აღარც ქიანამის ექნებოდა იმეამინდელი გემო. მილსსაც მხოლოდ ის დარჩენია, რომ ძველებურად გააგრძელოს — სამსახური, ბიფშტექსი, ვაზეთში ამოკითხული პოლიტიკური სიახლენი. ...შენ რას იტყვი, სიდნეი?“, სამსახური „მანქანა, „პელოუ მარგარეტ“... ევროპობით კი აგარაკი სიმერსეტებთან ან ჯომსებთან ერთად, თხუთმეტი ქულა კრიკეტში და ვეინიანი წყალი... დრო და დრო კი ეს გულისგამაწვრილებელი წვიმა. ჰოდა კიდევ, მადლობა, დემერის, კონიაკი.

ბოთლი წვეთიც აღარ დარჩა. მილსმა ცარიელი ბოთლი მოისროლა და

ზღაზვნით წამოდა. სტუმრებთან მიბრუნება რცხვენოდა. ან კი რა საჭირო იყო უხეშობა? აბა, ასე ვინ იქცევა? ადამიანური ღირსების შელახვა იყო და სხვა არაფერი. უცებ იტალიელი წარმოუდგა თვალწინ. ქუჩის ერთი მხრიდან მეორეზე ერთმანეთს რომ ლანძლავენ, სიკვდილითაც კი ემუქრებოან, მაგრამ სკამიდან წამოწევის თავიც არა აქვთ. მილსმა გადაიხარხარა. მაგრამ მყისვე გონს მოეგო. აბა, რა აციხებს თავის აგარაკის წინ მდელიოზე მარტო დაყუდებულს?

ახლა ისევ მოწულ სკამს დაუბრუნდება, ცივი ხმით გამოსცრის. — მამატიეთო და გულაჩუყებული სიმერსეტის გაეპასუხება: არაფერია, ჩემო კარგო. ჰოდა, ამაზე მერე კინტსაც არავინ დასძრავს. აბა, ვის აინტერესებს იტალიის ზეცა და ლუიჯიას აღური? ვის აუხსნას, თუ რა ბედნიერებაა, ავად იყო და უცნობ ადამიანებთან გედოს ბინა? ომი ათი წლის წინ დამთავრდა. მერე კიდევ თვით მილსიც აღარ იყო წინანდებურად ახალგაზრდა და ლამაზი.

ზანტი ნაბიჯებით დაბრუნდა სტუმრებთან. იმათ, ვითომც აქ არაფერიო, ერთიც არ უკითხავთ, სად დაიკარგო და წამსვე საუბარში ჩაითრიეს. მილსი სიმერსეტს მანქანებზე ელაპარაკებოდა. ისიც კი თქვა, იაგუარი სპორტსმენისთვის ზედგამოჭრილი მანქანაა, რადგან სიჩქარეში ვერც ერთი სხვა მოდელი გვერდით ვერ ამოუდგებაო. ბოლოს დევისის თასის გათამაშებაში ავსტრალიელებს უწინასწარმეტყველა გამარჯვება. ამას კი ამბობდა, მაგრამ თვალწინ კარადაში საგულდაგულოდ გადახახული ოქროსფერი, მწველი სითხით სავსე კონიაკის ბოთლი ედგა. ერთი აზრიც უტრიალებდა თავში: სადაცაა სიმერსეტები და მარგარეტი ქალაქში ახალი შოუს სანახავად წავიდა და მეც ჩემი მოგონებების ანაბარა დავრჩებიო. ეს აზრი სიამოვნებას ჰკვირიდა. რაიმე სამუშაოს მოიმიზეზებებს და როცა მარგარეტი სტუმრებთან ერთად გზას გაუყვება, კარადის კარს გამოაღებს, რათა კიდევ ერთხელ იხილოს იტალიის ზეცა.



გიორგი ნატროვილი

ნიკო ლორთქიფანიძის როლი და ადგილი ლიტერატურის ისტორიაში

ნიკო ლორთქიფანიძის სახელი მუდამ მოიხსენება მხატვრული სიტყვის იმ უზადლო ოსტატთა შორის, რომელნიც ქართული კულტურის სიამაყესა და მშვენივალს წარმოადგენენ. მისი ქმნილებანი სამუდამოდ შევიდნენ ჩვენი ლიტერატურის ყველაზე უკეთეს მონაპოვართა საგანძურში; ის იყო უბრწყინვალესი ოსტატი ქართული სიტყვისა, რომლისათვისაც უცნობი არ იყო არავითარი საიდუმლოებები ადამიანის სულისა; ის იყო ჭეშმარიტად დიდი პუმიანისტი, რომლის ყოველი სტრიქონი მადღმოსილი და გაშუქებული იყო ადამიანისადმი ღრმა და წმინდა სიყვარულით. მის შემოქმედებაში ჩქეფს დაუშრეტელი წყარო სამშობლოს სიყვარულისა და აქ ის აგრძელებს ძველი ქართული ლიტერატურის საუკეთესო ტრადიციებს; მას პქონდა ოსტატის ნათელმზილველი თვალი და ამიტომ არის, რომ დღესაც გვაოცებს მისი დაკვირვებანი ადამიანის სულზე. ყოველივე ეს აძლევდა მას ძალას დაენახა და გამოეთქვა თავის მოთხრობებში ის, რაც ყველაზე ძვირფასი, მომზიბველი და უკვდავია ადამიანის არსებაში.

ნიკო ლორთქიფანიძის ცხოვრების გზა — ეს იყო ჩვეულებრივი გზა მოწინავე ქართველი ინტელიგენტისა, რომელიც მიმდინარე საუკუნის დასაწყისში გამოდიოდა სამოქმედო ასპარეზზე. გარდა ეროვნული ტრადიციებისა, მას პქონდა საგვარეულო ტრადიციებიც, ასე ვთქვათ, განსაკუთრებული ოჯახური გარემო. მის წინაპართა შორის იყვნენ მამაცი სარდლები და მეომრები, რომელთაც დიდი ღვაწლი და ამაგი დასაქვს საქართვე-

ლოს ისტორიას და რომელთა ცხოვრების ცალკე ეპიზოდები მარტო ნიკო ლორთქიფანიძის მოთხრობებმა როდი შემოგვინახეს. მათი სახელები არც ისე იშვიათად გაიღვებენ ხოლმე თვით უახლესი ქართული ისტორიული რომანების ფურცლებზე. ასეთია კერძოდ, ბერი ლორთქიფანიძე, მწერლის პაპის მამა, მარჯვენა ხელი სოლომონ პირველისა; იგი ერთ-ერთი მთავარი პერსონაჟია რ. ჯაფარიძის ახალი რომანისა — „მძიმე ჯვარი“. თავისი პაპის, გიორგი ბერის ძის შესახებ მწერალი ავტობიოგრაფიულ ჩანაწერებში აღნიშნავს: „ბაბუაჩემი გიორგი ბერის ძე ბავშვობიდან მუდამ თან დასდევდა მეფე სოლომონ მეორეს. არც დიდ მფლობელებთან შეტაკების დროს, არც ოსმალებთან ბრძოლებში გიორგის არც ენახა და არც ხმალს არ გაუმრუდებიათ ერთხელ არჩეული გზა... გიორგი იყო, თბილისის ციხიდან სოლომონი რომ გამოაპარა, სოფელ ალთან რომ ბარძაყში ხიშტდაკრულმა ჯერ მეფის შემტევი გაჩეხა, და მერე მოპირდაპირე, სიახლოვის გამო ხმლით რომ ვერ მიუდგა, დაახრჩო მარცხენა ხელით“. უფრო ადრე, ლორთქიფანიძეები სათავეში ედგნენ ე. წ. „ფიცის კაცებს“, რომლებიც იცავდნენ იმერეთს თავამსხმელთა თარეშისაგან ცხენისწყლის გაყოლებით და აგრეთვე ჩრდილო-დასავლეთის მხრიდან.

ეს ამბები აქ იმიტომაც გაიხსენეთ, რომ ეს ადამიანები მწერლისათვის მარტო წინაპრები კი არ არიან, არამედ ხშირ შემთხვევაში, მისი ნაწარმოებების პერსონაჟები. ნიკო ლორთქიფანიძე წერს საქართველოს ისტორიაზე და არ შეუძლია არ გაიხსენოს წინაპრე-

ბი, ისე მჭიდროდ არის გადაწული აქ გვარის საოჯახო ქრონიკა ერის ისტორიასთან; ამავე დროს, ნიკო ლორთქიფანიძე — პირუთენელი და მკაცრი მსაჯულია. ის, როგორც მწერალი და როგორც მოქალაქე ვალდებულია სთვლოს თავს დაინახოს ნათელიც და ბნელიც, ავიდ და კარგიც, კეთილიც და ბოროტიც. ვაიხსენებ მრისხანე ბატონი ლევანი ამავე სახელწოდების მოთხრობიდან, შეუბრალებლად რომ სჯის ზედატყისელების მამასახლის შვილს, რომელმაც კოჭლი და ბრმა ირემი დაკლა.

„— შენ დაკალი, ბიჭო, ირემი?

— მე ბატონო!

ყმანვილი ბიჭი სიმაღლით სამი ადგილი იქნებოდა. შესაფერი შხარბუჭი ჰქონდა. სრულ ჩოხას ეტყობოდა, თუ რა დევდმირის ტანს ატარებდა.

— ექიმბაშო, ამის ცოცხალი სტყვია და მოურჩინე“.

ექიმბაში სმ გოლიათს მარცხენა თვალს ამოსხრის და მუხლზე ძარღვს გადაუჭრის, ხოლო ბატონი ბიჭის მამას აფრთხილებს:

„— მამასახლისო, ახლა ნადი და თქვენებს უთხარი, ბატონი ლევანი მოწყალეა, მაგრამ მისი სურვილის წინააღმდეგ თუ ვინმემ საკუთარი ნაშნამი შეარხია, ურჩევნია თვითონვე დაითხაროს ორივე თვალი“.

აი, ამ მრისხანე კაცის ცხოვრების დასასრული: ბოლოს ის ბერად შედგება და ცხოვრობს როგორც წმინდანი: ჩიტები თამამად ჯდებიან მის თავზე და ნისკარტს იწმენდენ თმაზე, შველი, წყალზე ჩამოსული, ხელიდან ართმევს ქაფის ნატებს, მოხუცი კი ლოცულობს ხის ხატის წინ, განუწყვეტლივ კითხულობს სახარებას, უფალს შენდობას ევედრება — დღეს ფეხით ბლახი გადაეთვლეო, მზის სხივს ჩამოეფარე და შეურაცხვევად, გზად შემხვედრ კაცს ერთი ლუკმა პური ეთხოვეო; და ბოლოს, ერთ დღიას მწყემსი ნააწყდება გამოქვაბულში გაცივებულ გვამს. გულზე დაკრფილ ხელებში მიცვალებულს ხის ხატი უჭირავს.

ასეთ საშინელ კონტრასტებშია მოქცეული, ასე უცნაურია ამ კაცის ცხოვრების გზა.

ახლა ამ პატარა ამონაწერს გაცვანით მწერლის ავტობიოგრაფიული ჩანაწერებიდან:

„ლორთქიფანიძემ თვალდანი დასთხარა ხელისანს ციმფთაში — რატომ მოჰქალა ირემი, რომლისთვისაც ღომი უნდა დაგვეყარა თავღამი“.

მწერალი საჭიროდ სთვლის ესეც აღნიშნოს. ნიკო ლორთქიფანიძე ბოროტებას ხელს ვერ დააფარებს — ის მკაცრი და პირუთენე-

ლია, როგორც მსაჯული, რომელსაც ისტორიამ ცოცხალი მადლის სასწორი ჩააბარა.

ის მართალია მუდამ, მართალი ყველგან, ყველას თავისას მოუზღავს. ის მართალია მაშინაც, როცა განიკითხავს წარსულის აჩრდილებს, და მაშინაც, როცა მოგვითხრობს თავის თანამედროვეებზე, მეოცე საუკუნის ადამიანებზე.

ორიოდე შტრისი მწერლის ბიოგრაფიიდან: როგორც იმ დროის ყველა მოწინავე ქართველი ინტელიგენტი, ნიკო ლორთქიფანიძე აღიზარდა დიდ ქართულ კულტურაზე. ქუთაისისა და ვლადიკავკასის (ახლანდელი ორჯონიძე) გიმნაზიების შემდეგ ნიკო ლორთქიფანიძე ხარკოვის უნივერსიტეტში შედის. აქ ის უფრო ახლოს ეზიარება რუსეთის უნივერსიტეტების სტუდენტების მოწინავე იდეებს და მათთან ერთად იბრძვის თვითმპყრობელური რეჟიმის დასამხოზად. როცა ხარკოვის უნივერსიტეტის სტუდენტები ქუჩებში წითელი დროშებით გამოვიდნენ, რათა პროტესტი განეცხადებინათ მეფის რეჟიმის წინააღმდეგ — ნიკო ლორთქიფანიძე ამ დემონსტრანტების პირველ რიგში იყო. სწორედ ამიტომ 1900 წელს ის უნივერსიტეტიდან გარიცხეს. მალე მან ისევ შეძლო იმავე უნივერსიტეტში დაბრუნებულიყო, მაგრამ ორი წლის შემდეგ კვლავ მოწინააღმდეგე სტუდენტთა დემონსტრაციაში და ის ხარკოვის უნივერსიტეტიდან კვლავ გარიცხეს. იქ დაბრუნებაზე ფიქრიც კი ახლა ამაო იყო.

ხარკოვის უნივერსიტეტიდან გარიცხვის შემდეგ, 1902 წელს ნიკო ლორთქიფანიძე იძულებული გახდა საზღვარგარეთ წასულიყო თავის ავტობიოგრაფიულ ჩანაწერებში მწერალი აღნიშნავს — ჩემი პირველი ნაწარმოები 1902 წელს გამოქვეყნდაო. ეს ნაწარმოები არა ჩანს, არ ვიცით რომელ ჟურნალსა თუ გაზეთში დაიბეჭდა.

პეტერბურგი, მოსკოვი, ოდესა, ან კიდეც დასავლეთ ევროპის ქალაქები — პარიზი, ბერლინი, ვენა იყო ის კულტურული ცენტრები, საითაც მიიწვედა მეცხრამეტე საუკუნისა და მეოცე საუკუნის დასაწყისის ქართველი ახალგაზრდობა, რათა განათლების უმძღავრეს წყაროებს დასწავებოდა. საზღვარგარეთ ნიკო ლორთქიფანიძემ ხუთ წელზე მეტ ხანს დაჰყო (1902-1907 წ.); იგი ჩაირიცხა ლეოპოენის (ავსტრია) სამთო აკადემიაში. ასე დაიწყო დაუცხრომელი შრომისა და სწავლის წლები, როცა მომავალი მწერალი ეცნობოდა ევროპის ლიტერატურის უახლოეს მიმდინარეობებს, კერძოდ, იმპრესიონიზმს, რომელიც სწორედ იმ ხანებში ტონს აძლევდა არა მარტო დასავლეთის ლიტერატურას; როგორ დაამწყო იმპრესიონიზმი სიტყვის შესა-

ნიშნავმა ოსტატმა ძველ ქართველ ფესვებზე — ამაზე ქვემოთ სპეციალურად შევიჩრდებოთ. ამჯერად კი გვინდა განსაკუთრებით აღვნიშნოთ, რომ ნიკო ლორთქიფანიძე, თავიდანვე, პირველი ნაბიჯებიდანვე მტკიცედ იდგა იმ მთავარ გზაზე, იმ მაგისტრალზე, რომელიც გაკაფეს ქართული სიტყვის დიდმა ოსტატებმა, რომელთაც მწერლობა ერისა და ქვეყნის სამსახურში ჩააყენეს და ხალხის საუკეთესო მომავლისათვის ბრძოლა მის უწმიდეს და უმაღლეს მიზნად მიიჩნიეს.

ეს ასე იყო იმ ეპოქაშიც, მეცხრამეტე-მეოცე საუკუნეების მიჯნაზე, როცა ნიკო ლორთქიფანიძე გამოდიოდა სამწერლო ასპარეზზე.

ეს იყო ფრიად მღვღვარე ეპოქა; რუსეთის პირველმა რევოლუციამ მძაფრად შეარყია თვითმპყრობელური წყობილების საფუძველთა საფუძველები, შეარყია ის, რომ თუმცა რევოლუცია დამარცხდა, მაგრამ ძველ რეჟიმს აღარ ენერა ხანგრძლივი სიცოცხლე, მისი დღეები თუ არა, წლები დათვლილი იყო. ამას ყველა გრძნობდა, და, გრძნობდა პირველ რიგში მწერლობა, რომელთაც უკვე ესმოდათ შორეული გუგუნი მოახლოებული ქარიშხლის; რეაქციის მძაფრი შემოტევის მიუხედავად, და მის საპირისპიროდ, ძალას იკრებდა ხალხიც და ყოველივე ეს არა მხოლოდ გამოხატულებას პოულობდა მწერლობაში, არამედ თავის მხრივ თვითონ მწერალი სთესავდა ბრძოლისა და ამბოხების თესვს, მოუნოდებდა ერებსა და ხალხებს თავისუფლებიასკენ, სოციალური და ნაციონალური ჩივილის მოსაპოვებლად. ყველა გრძნობდა, თუ რა რთული და მღვღვარე დრო დაგებოდა, გრძნობდა ამას რუსი მწერალიც და ქართველიც, რომელსაც კარგად ახსოვდა ანდერძი ილია ჭავჭავაძისა — მწვავე სოციალური და ეროვნული ტკივილების მორჩენა „მეცხრამეტე საუკუნეში უანდერძა ამ მომავალ საუკუნესო“. დიდი გატაცებით დაინყო მეოცეც ეს საქმე და, როგორც ვთქვით, ლიტერატურაც აყვავდა მას; ეს იყო საერთო იდეური ფუძე, საერთო ნიდაგი მწერალთა იმ ახალი თაობისათვის, რომელიც ასპარეზზე პირველი რევოლუციის შემდეგ, საუკუნის 1910-იანი წლებისათვის გამოვიდა; ამ წლებში იწყებენ თავიანთ მოღვაწეობას ის მწერლები, რომელთაც შემდგომში იტირათეს ურთულესი საქმე — სათავე დაუდეს ახალ ეტაპს ლიტერატურაში და ახალი სიტყვა თქვეს, ხოლო რევოლუციის შემდეგ მათ დააფუძნეს ქართული საბჭოთა ლიტერატურა. ეს პირველი ფუძემდებლები სწორედ ათიან წლებში იწყებენ მწერლობას, და, მათ შორის, ერთი უპირველესი ადგილი ეჭირა ნიკო ლორთქიფანიძეს. შესანიშნავი მწერალი და მოქალაქე თავი-

დანვე გააყვა ილია ჭავჭავაძის გზას და ერთი წელური საკუთარ წელულად შიჩნა; თავისთავად ეს იყო თემაც, იდეაც მწერლობისა, ის აღვიძებდა ხალხს, აერთიანებდა ყველას და რაზმავდა საბრძოლველად, იმ გაზაფხულის დასამკვიდრებლად, რომელზედაც ოცნებობდნენ მთელი თაობები.

ნიკო ლორთქიფანიძის სახელი თავიდანვე, მწერლის პირველსავე ნაბიჯებიდან მტკიცედ დაუკავშირდა ქართული იმპრესიონიზმის წარმოშობისა და განვითარების საკითხს, და მართლაც, ის იყო ყველაზე თვალსაჩინო დამცველი ამ სტილისა, ეს სიახლე სწორედ მან გადმონერგა დასავლეთის ლიტერატურიდან ქართულ ნიადაგზე.

თუ ორივე სიტყვა ამ სტილის გენეზისზე: ავსტრიაში, ლეობენის ბერგ-აკადემიაში ყოფნის წლებში, ნიკოსთან ერთად სწავლობდა შემდეგში გამოჩენილი ქართველი გეოლოგი, სამთო საქმის ღრმად განსწავლული სპეციალისტი, აკადემიკოსი გრ. ნულუკიძე, რომელიც თავის ნიკონებაში აღნიშნავს, რომ უცხოეთში მოგონებაში საქმეზე შეტეხად, ლიტერატურული საქმეები აინტერესებდაო. ეს იყო წლები, როცა ავსტრიულ ლიტერატურაში იმპრესიონიზმმა თავის განვითარების მწვერვალს მიაღწია; როგორც ცნობილია, მას სათავეში ედგა პროზაიკოსი და კრიტიკოსი პერმან ბარი; ამავე გუგუნს ეკუთვნოდნენ არტურ შნიცლერი, პუტო ფონ პოფმანსტალი, რიპარდ შაუკალი, პეტერ ალტენბერგი... მათ შორის უაღრესად პოპულარული სწორედ ეს პეტერ ალტენბერგი იყო, რომელსაც ვენის დიოცენს უწოდებდნენ. მის შემოქმედებას უდიდესი გადაიმდები ძალა უქონდა. მწერალს თავის შვილთან — მერამ ლორთქიფანიძესთან საუბარში არაერთხელ გაუხსენებია ვენის შთაბეჭდილებანი, უთქვამს, რომ პირადად იცნობდა პეტერ ალტენბერგს და ხშირად მოუსმენია მისი დიდად საინტერესო საუბრები ლიტერატურაზე — მისი აუდიტორია ვენის ლიტერატურული კაფე — სახელგანთქმული გრიენშტადლი იყო, სადაც თავს იყრიდნენ მხატვრები, მუსიკოსები, ლიტერატორები. ნ. ლორთქიფანიძის ბიბლიოთეკაში დაცულია ალტენბერგის წიგნები, კერძოდ, „ცხოვრების ზღაპრები“, „რა მოაქვს ზვალინდელ დღეს“ და „როგორ ვხედავ ქვეყანას“.

აქ არ შეიძლება, ერთგვარი გადახვევის სახით, მცირე განმარტება არ გაკავთოთ იმპრესიონიზმის რაობაზე — რას წარმოადგენდა ეს სკოლა თუ მიმართულება; ამას აქვს პრინციპული მნიშვნელობა თვით ნ. ლორთქიფანიძის შემოქმედების გაგებისათვის.

ადრე სთვლიდნენ, რომ იმპრესიონიზმი — რალეე სახესვამობა სუბიექტური იდეალიზმისა და ამიტომ იგი ანათემას უნდა მიეცეთ. ეს შეედიოდა იყო; ჯერ ისევე საბჭოთა ლიტერატურის განვითარების გარიჟრაჟზე ა. ვ. ლუნაჩარსკიმ აღნიშნა, რომ ამოცანა, რომელიც ლიტერატურის წინაშე წამოსტერეს იმპრესიონისტებმა, „იყო წმინდა მხატვრული ოსტატობის ამოცანა; ეს იყო საკითხი იმის თაობაზე, თუ როგორ უნდა გადმოეცათ მოვლენათა ეს სამყარო, რათა მისი მრავალფეროვანი სიცოცხლე უჩვენებინათ მხატვრის მახვილი თვალისა და განაფული ხელის მეოხებით“. ამიტომ, — ამბობდა ლუნაჩარსკი, — „იმპრესიონისტი ცდილობს მოგვეცეს ყველაზე არსებითი, დაიჭიროს ყველაზე ორიგინალური, და ამგვარად შეაჯამოს ყველაზე მთავრად ფერადი ლაქები“.

თავის დროზე ეს მოსაზრება არ გაიზარეს, და დიდი ხნის განმავლობაში იმპრესიონიზმს მიიჩნევდნენ ისეთ ხელოვნებად, რომელიც მთლიანად დადილია იდეური შინაარსისაგან; მართალია, საქმე ხშირად ფერწერას ეხებოდა, მაგრამ რაც ამ დარგზე ითქმოდა, უნებურად ვრცელდებოდა ლიტერატურაზეც. და აი, ახლა დრომ თავისი გაიტანა, საბოლოოდ ნათელი გახდა იმპრესიონისტული სტილის რაობა. ხელოვნების ისტორიის თვალსაჩინო სპეციალისტი, მ. ვ. ალბატოვი თავის ახალ ნაშრომში „იმპრესიონიზმის პოეტიკა“, აღნიშნავს:

„იმპრესიონიზმის არსი რომ ამოვხსნათ, ცალკეული მკვლევარები მიმართავენ ნიჟანსარ ნაგულისხმევ ფილოსოფიურ ნაწამქლევარებს და ამით შორს სცილდებოდნენ იმპრესიონიზმს, როგორც მხატვრულ მოვლენას... იმპრესიონიზმი — არც ფილოსოფიაა და არც ტექნიკა. იმპრესიონიზმი — ესაა ხელოვნება და მისი საფუძვლია ახალი მხატვრული ხედვა ქვეყნისა, ახალი პოეტიკა“.

რა თავისებურება ახასიათებს ამ „ახალ მხატვრულ ხედვას?“

დავიმონწოთ ისევ ალბატოვი:
„საყოველთაოდ მიღებული აზრია, რომ იმპრესიონისტებმა ისწავლეს გადმოეცათ ნუთის შთაბეჭდილება. ზოგიერთები უსაყვედურებდნენ მათ, რომ ვერ შეძლეს მისი გაგრძელება. ნამდვილად კი იმპრესიონისტების ნუთი — ეს ქუშიპარიტად ჯადოსანური ნუთია და ადამიანს მასში უჩვენება ძალიან ბევრი რამ... იმპრესიონისტებმა გამოაცხადეს თავიანთი საგნად ცხოვრება — დემისტიფიკებული, შეუფერავი და ამიტომ განსაკუთრებით ლამაზი. პისარო ამტკიცებდა, რომ რუანის ხედი, მისი სადგური, ფაბრიკის საკვამლე მიღებით და მუშათა ბარაკებით თავის სილამაზით

ვენეციას არ ჩამორჩებაო. ასეთი უსტეტიკო განსაზღვრული აზრით, ავითარებდა დემოკრატიულ ტრადიციას ხელოვნებაში“.

იმპრესიონ — ფრანგული სიტყვაა და ნიშნავს შთაბეჭდილებას; როგორ და რა სახით გადატყდება ეს შთაბეჭდილება ლიტერატურულ ნაწარმოებებში, ამაზე სრულად გარკვეული აზრი არსებობს; შორს რომ არ წავიდეთ — ამ სტილის რაობას შესანიშნავად განმარტავს თვითონ ნიკო ლორთქიფანიძე: მისი მოთხრობა „უიანილო“ ასე იწყება:

„— სანამ ამავეს დავიწყებდ, ერთი ჩემი მოსაზრება უნდა გაგიზიარო სიტყვა-კაზმული მწერლობის შესახებ.

განა მწერალს, როგორც ყოველს ადამიანს, ცოტა პყავს ნაცნობი, რომელიც მზის დაბნელებასავე ერთხელ უნახავს, რომელს უნდაც ვაუგონია ორივე სიტყვა და უბრალო შეხვედრად მებსიერებიდან ვერ ამოუფხერია? განა უფლება არ აქვს ბელეტრისტს შემთხვევითი შემხვედრნი, ყურმოკრული ხმები, ნუთიერი შთაბეჭდილებანი გადასცეს თავის მეგობარს — მკითხველს?

მწერლები კი, გვირის ცხოვრებას თუ მიჰყვებს ხელი, დაინუბენ იმ წამიდან, როცა პირველად ააბოლა თვალი მოქმედმა პირმა, და ჩაყვებიან უკანასკნელ სადგომში — საფლავში. კიდევ კარგი, როცა ასე მოიქცევა, ვინმე გოლტე, ან ზაიონი: თუ სინამდვილე არა, ფანტაზია მიიწვ გიტაცებს, სილამაზე გხიბლავს; მაგრამ წარმოიდგინე, შუათანა მწერალი რომ დაიწყებს ხელის ფათურს უცხო გვირის ცხოვრებაში, სულში, გულში... გაჭიანურებულ სიტყვათა ფრქვევა ფაშვით შეგძულებს გამიჩაღ და მის ბიოგრაფიასაც.

მე სხვადასხვა სურათს მოგანუდვენ ცხოვრებიდან. მათი ერთმანეთთან შეკავშირება შენთვის მომინდია... მე მაინც მგონია, რომ მკითხველს მეტი ადგილი უნდა დაეთმოს ფანტაზიისათვის, შემოქმედებისათვის... მკითხველს მოსწყინდა ყველაფერი უკვე შემუშავებული, თავ-თავის ადგილზე პპოვოს“.

ნიკო ლორთქიფანიძე მტადად სიტყვაძუნწი ოსტატია. როგორ მწარედ დასცინის იგი იმ მწერლებს, უნად რომ გაიკრიფებიან, ჯერ შესავალში რომ აგვიხსნიან თავის სათქმელს, მერე შუა ნაწილში გაიმეორებენ, მერე ბოლოს კვლავ თავის ნაოქვამს დაუბრუნდებიან. იმპრესიონისტისათვის კი სიტყვა, სახე, შუქი უცებ ეცემა საგანს და გააბრწყინებს. მას, საშოკვეთილს, არ სჭირდება განმარტება, ბრწყინავს, როგორც ძვირფასი თვალი და მასზე მითითება არ არის საჭირო — შეხედეთ როგორ ანათებს: თითონ მიგახედებს თავისკენ და თითონ მიიქცევს მისი სინათლე მნახველისა და მკითხველის ყურადღებას.

ყველა დიდი ოსტატის შემოქმედების საიდუმლო სწორედ ეს არის — მისი ხელიდან გამოსულ ძეგრვას თვალს არც ქება სჭირდება, არც დიდი ახსნა-განმარტება, ის თვითონ ცხოვრებაა, ნამოწი თავის ყველაზე საუკეთესო გამოვლენაში: ის ეხება ადამიანის სულის ყველაზე მტრნობიარე სიშვებს და წარმართავს მას ქვეყნად ყველაზე მშვენიერის სადიდებლად.

დაინახო წუთი ისე, რომ მან გიჩვენოს მთელი საუკუნე — აი რა არის იმპრესიონიზმი. ასეთია ის ფერწერაშიც და მხატვრულ პროზაშიც; ეს იყო რეალიზმის ახალი საფეხური, როცა მწერალი თუ ხელოვანი ცდილობდა უფრო ცოცხლად, უფრო შთაგონებით გადმოეტყა რეალური სამყარო.

ნ. ლორთქიფანიძის აქვს მთელი ციკლები ნოველებისა და მინიატურებისა, სადაც იმპრესიონისტის თვალთ არის დანახული სინამდვილე და სადაც წუთში დანახულია მარადისობა.

იმპრესიონისტების თავისებურებად ის შეიძლება მივიჩნიოთ, რომ მათ პეონდათ, ასეთივე, აქვთ მთელი თემები. ერთი ასეთი თემა იყო მხატვრისა და მოქანდაკის შრომა და შთაგონება. ნ. ლორთქიფანიძის მთავარი მხატვრული მანერა — პლასტიკური ხედვაა; მისი შემეცნება ამ ქვეყნისა თავის უამრავ შთაბეჭდილებებს იმ მისწერი მხედველობის წყალობით იღებს, რომელსაც არ გამოჩნება არაფერი მნიშვნელოვანი არც არისტოკრატის სასახლეში და არც გლეხის ქოხში; ამიტომ არის, რომ ხშირად მისი მინიატურები „დანგრეული ბუდეებიდან“ და „იმერიდან“ ფერწერული პეიზაჟების სინათლესა და სიზუსტეს ინარჩუნებენ. მთელი ნიგნი „იმერი“ — ეს ეპიკები, ეტიკეტები და პეიზაჟები მთლიანობაში რომ ავიღოთ, ერთ დიდ მხატვრულ ტილოს კვავს; ეს ნამდვილი ფერწერაა, ტყუილად კი არა აქვს მას ეპიგრაფად: „ზოგან ყვითელ, ზოგან წითელ, ზოგან ალისფერიაო“. და შემთხვევითი არ არის, რომ ლორთქიფანიძის მინიატურებს ასეთი სახელები ჰქვია: „სურათი სოფლად“, „სენტიმენტალური ნახატი“, „ბიუსტი“, „სევდიანი ნახატები“, ხოლო „უტყვთა ცრემლებს“ ასეთი ეპიგრაფი აქვს: „მკითხველს ეთხოვ მოიგონოს ბიოკლინის სურათი „მიცვალებულთა კუნძული“. კვლავ და კვლავ უბრუნდება მწერალი ამ თემას და მის ნიგნებში ჩანს პირდაპირ ძველი ელინური გატაცება სილამაზის პარმონით. აი მისი ერთი ნოველის ფაბულა: გურჯისტანის ვალიე ხონიქარს ძღვნად თავისი ლეიძლი შვილი გაუზახანა — ეს იყო ულამაზესი ქალი. იქ ჩასული ქალის სილამაზემ თვალი მოსჭრა ყველას,

მაგრამ განსაკუთრებით პირდაპირ შეიძლება ხელოვნების ოსტატები. მხატვარი ეხვეწება ხონიქარს:

„— დამსაჯე უღირსი მონა, ჩამაგდე საუკუნოდ საპატიმროში, ოღონდ მთელი სიცოცხლე ნება მომეცი მაგის სურათი ეხატო.“

— შეფევე, — ნინ ნამოდგა მოქანდაკე, — შემიწდე კადნიერება და დაამტკიცე ყველა ქანდაკება, როგორც ჩემი გამოქანდაკებული, ისე სხვებისა, სადაც დედოფლის მშვენიერება, წარმოდგენილი მიმოხვრა, სხეულთა ხაზებისა თვალს ხიბლავს. იქ ყოველი ჩვენი ნამოქმედარი შეგვაწუხებს. მომეცი მარმარილო, ჩემს დღეს შევწირავ და სავარძელს გამოვჭერი“.

ერთი დაუკვირდით — იმაზე ოცნებასაც ვეღარ ბედავს მოქანდაკე — დედოფლის ღვთაებრივ სახეს დავხატავო; ეს შეუძლებელია, ისე მიუნდომოელია და ერთი გამოუთქმელი, უფუნთი თუ საჭრისით დაუმორჩილებელია ეს სილამაზე.

ახლა ჯერი ხუროთმოძღვარზეა:

„— მე ეს მინდოდა მეტქვა, — ჩამოართვა სიტყვა ხუროთმოძღვარმა, — მომეცი ნება ავაგო სასახლე, რომელიც უფრო ეკადრებოდეს დედოფალს... ყოველ მარმარილოს ქვეს უნდა ჩაუსვთა ბრილიანტის ბუღბუღი, ყოველ სვეტს უნდა ამშვენებდეს ოქროს შველი, იატაკი ბრინჯაოსი იქნება და ჭერი ზურმუხტისა“.

ესაა სილამაზისადმი ტემპარატად ელინური თავყანისცემა, სადაც მთელი სიცოცხლე ხელოვნებაშია გადასული. რაოდენი პლასტიკურობა აქ — ყველაფერს რაღაც მომხიბლავი, დამაბრმავებელი შუქი ადგას.

ერყელი მოთხრობა „ცხოვრების მეფე“ ისევ ხელოვნებისა და სინამდვილის ურთიერთობის ძირითად პრობლემას ეხება. იშვიათად დასახელებთ ჩვენი ლიტერატურის სხვა მთავრ ნაწარმოებს, სადაც ასე მძაფრად, ასე ნათლად გადმოცემული იყოს მარადიული სილამაზის ტრფიალი. ცხოვრების მეფე — ეს ოქრომჭედელია, არა უბრალო ხელოსანი, არამედ გენიალური შემოქმედი. ზღაპრის მთავარი აზრი ის არის, რომ „ხელოვნებას მიუნდომოელი სურვილი ასულდგმულებს, ის, რაც ხელოვნებელი გვეჩვენება“. თავისმა იშვიათმა ოსტატობამ ოქრომჭედელი მეფის ტახტზე აიყვანა, ქალი, რომელზეც მუდამ ოცნებობდა, მის ცოლად აქცია, მიადნია ყველაფერს, ყველა სანატრელსა და სანაფელს, მაგრამ ეს გამარჯვება მისთვის საბედისწერო გახდა. მისი ხელოვნება დაქინდა, ფერი და ემზი დაკარგა და ისევ უბრალო ხელობად გადაიქცა. „ნუ თუ ნატყორენი ისარი მხოლოდ ღამაზე, — ნაღვლიანად ფიქრობს მე-



ფეთ-მეფე ამ ამბის გამო — და არა მიზანში მოხვედრილი, მხოლოდ ტალღათა შორის მებრძოდ ხომალდს აქვს მიმზიდველობა, ნათესაყოფელში კი იგი უღამაზო სახლია".

ნიკო ლორთქიფანიძის ტიპატის მრავალფეროვნება სწორედ ის არის, რომ იგი არა მარტო კარგად და შორს ხედავს, არამედ, შესანიშნავად ესმის შორიდან, გარდასული საუკუნიდან; მას ესმის „ძველი კილოს ხმები“, იქამდე, ისე ძლიერად, რომ ხანდახან მკითხველსაც ჩაესმის მისი ნიგნის ფურცლებიდან სამკლოვიარო ზარების შორეული ბუბუნი.

ნიკო ლორთქიფანიძის ნიგნის — „ნანგრევთა სურნელების“ ყდაზე არის სურათი ქართველი ქალისა ლეჩქითა და ჩიხტიკოპით; იქვე შორს მორანს მწვანე მთები და ციხეკოშები, მთის ფერდზე — სოფელია, ისევ ძველებური კოშკით — და რაც მთავარია ამ სურათში — ეს არის ნაღვლიანი განწყობილება, უნებურად რომ ეფინება ადამიანის სულს, რაღაც სინანული, შეგრძნება იმისა, რომ რაღაც წმინდა, დედის ლეჩქივით წმინდა ნასულა სამუდამოდ, ნანგრევად ქცეულა — იქვე სათაური ხომ გვეუბნება — ნანგრევთა სურნელება...

ძველი სახლის აივნის ქერქვეშ, კედელზე მერცხლებს ბუდეები ჰქონდათ, და აი, ერთ დღეს ეს ბუდეები ამუხრციეს და ჩამოუყარეს. ამ ნაღვლიანი ამბით იწყება „დანგრეული ბუდეები“. გავერანებულია ეზო, განყვეტილია საძაღვეთი. „ალბუმში“ ამბის მთხრობელი ხედავს მოხუც ქალბატონს, წუთით იგონებს მისი ოჯახის წარსულს; თურმე მისი მოყვანის დროს ჯერ უნახავი ზეიმი ყოფილა, მოულოდნელად მოსულა თვით დრაგუნთა მთელი ესკადრონიც კი, მზითვეი ორმოცდარვა ურმით მოუტანიათ, პირველ ურემზე — მარტო ელესიის სამკაული ენყო. ახლა კი...

„ბიცოლა შემოვოდა... ხელზე ვაკოცე დარცხენილა.

რაღაც დედოფლური, დიდებული იყო ამ ხანგადასულ ქალბატონში; როცა ამ მოხუც ქალს შესვეროდით, ვერ ამჩნევდით ვერც საცოდავ მორთულობას, ვერც მის ძლიერ დაზიანებულ ტანსაცმულს...

— როდის ენეო ჩვენს მიდამოს? — ნუხელ...

— ბიცოლა მართას მაინც რა დაემართა ასე უცერად?

— ზაფრამ, ზაფრამ იმსხვერპლა. ვიღაც უღვთოს ეთქვა, თქვენი ეზო-მიდამო გაიყიდაო!

სადილად არ გამოიშვეს. სუფრა თვით ემ განაყო.

თვითონ ასუფთავებდა, ალაგებდა.

„სად იყავი აქამდე, დალოცვილო“ — ფიქრობდი გულში, — არც მის ტანს, არც მის ხელებს არ შეეფერებოდა ქათმის აქნა და პურის ქრა, მაგრამ საცოდავი და საბრალო კი არ იყო ეს დიდი უბედურების გულმაგრად გადამტანი ქალი, არამედ თანაგრძნობის, პატივისცემის და აღტაცების.

არიან ადამიანები, რომელთაც ჭუჭყიან ხელს ნარღვნის დროსაც კი ვერ გაუნდვენ ახირებულად“.

ასეთი ნაღვლიანი მოწინების გრძნობით ხედება მწერალი ამ გარდასული დროის ადამიანებს.

ნიკო ლორთქიფანიძე საოცარი ძალით ხატავს ტრაგიკულს — მე არ შეგულებო ილია ჭავჭავაძის „მთარაანთ ქვერვის“ გლოვის შემდეგ ისეთი საოცრად ღრმად ჩამწველომი გამოტირება ამ ქვეყნიდან ნასულებისა, როგორც ეს შესძლო ნიკო ლორთქიფანიძემ. მწერალმა დახატა ნუთები, როცა დგახარ საყვარელი მიცვალებულის წინ და ამცუბუნებულს, გაოგნებულს, ამ მარადი ამოცანის ასახსნელი ვერაფერი მოგიგონია; და შენუხებული ფიქრობ: „მაგრამ მიინც სიყვდილი რას ნიშნავს? მიწა იყო და მიწად იქცაო?! ადამიანი მიწა თავის დღეშიც არ ყოფილა. ადამიანი აზრია, გრძნობა, სიყვარული და სიძულვილი, აღტაცება და სულმდაბლობა, სინდისი და უნამუსოხა...“

მოკვდა ადამიანი, მაგრამ რა დაემართა? ადამიანი მოკვდა, დარჩა ტალახი, წყალი, ძვალი... ლეში... სადღაა თაყვანისცემა ლეონარდო და ვინჩისადმი და ზიზლი ტერსიტისადმი? სადღაა სიყვარული ცის ლაგვარდისადმი და სიძულვილი ამშორებული ტბისადმი?

თქვენ ცხედრებად გადიქეცით, ერთი ნაწილი ჩემი გულისა თან გაგყავთ. დარჩენილის გასამართლებლად ვნერ ამ სტრიქონებს. უკანასკნელი, უდიდესი ვალი ვერ მოვიხადე თქვენ წინაშე: ერთი მუჭა მიწა ვერ მოგაყარეთ. ეხლა გიგზავნით ამ თაიგულს, ჩემი ცრემლებით დახატულს: გამიმართლეთ მოვალეობა! პირნათლად თუ დაერჩი, მომიგონეთ, მომიკითხეთ, საყვარელო მიცვალებულნი!

სტრიქონებო, საღამოს გამსა ხართ თქვენ ამონაკუნესი, კავშირად და იყავით ჩემსა და ფერფლთა შორის.

ტკბილსო აჩრდილსო, მე ჩემებურად გადაეხიდი პანაშვიდს: ტრაპეზად ვიხმარ პატარა ქალაქს, ქვესიად — მკითხველთა კრებულს, ლოცვებისა ნილ ვიგალობებ ქვეყნის ქირ-ვარამს“.

1908-1914 წლებშია დაწერილი ნოველების ციკლი „პანაშვიდის“ სახელწოდებით; მასში

ყურადღებას იქცევს „მოირა“, რომელშიც მწერალი ბედისწერის ამოხსნასა ცდილობს, მისი პერსონაჟი აქ სასოწარკვეთილებას ეძღვევა. „ბედისწერა ცრუმორწმუნეობა არ არის, — ამბობს ნოველის გმირი, — ეს რწმენაა წინათ განგებისა. თვით უსულო საგნები ემორჩილებიან რაღაც განუზომელს, შეუსწავლელს, გაუგებარ ძალას, ის ღრმად არის ჩაჭედული ყოველ რელიგიაში და ეხლა თვით მცნიერებაში აპირებს გადასვლას... ზღაპარია მიზეზთა და შედეგთა შორის რაიმე კავშირის პოვნის იმედი“. სიღამაზე და მომხიბვლელობა სიყვარულისა აქ ცამდეა აყვანილი, მაგრამ განა სიყვარული გვიხსნის ბედის საშინელ შეტევისაგან? ადამიანი განწირულია და ცხოვრება აქნობს ყველაფერს, რაც კარ-კარს, სუფთაა და ღამაზია მის სულში. ასეთია გრისბაე ბედისწერა. მწერალმა დაუჯერა ირანეთში ირანის ეს ბედით განწირულება, ცოფვითა მონანიება და ქალ-ვაჟთა სიყვარული ისე, რომ აქ განმორების ცრემლებიც და შეხვედრის ჭრუანტილიც ფაბალური ნისლითაა მოცული — აი უყვარს ქალს ვაჟი, მაგრამ მოირა, ეს ბურძნულ ენაზე თარგმნილი სპარსელების იღბალი თვის გემოზე აწყობს ცხოვრებას და კაცმა აღარ იცის ვისი ბრალია, რომ არ უყვართ ის, ვინც ჭკვიანია, რომ მიაშიტობა ცინიზმად ეჩვენებათ, აზროვნების სინამდვილე — გარყენილებად, ყოველ მექრთამეს შეუძლია თავი იმართლოს — აი, ბოკლიც და ბეკონიც მექრთამეები იყვნენო, ყოველი გაიძვერა, რომელსაც შანტაჟისათვის ციხეში ჩასვამენ, გაიძახის — საფონაროლა ციხეში იჯდა და ქრისტეც ჩემსავით ანამესო.

ასეთი იყო განწყობილებები იმ წლებიდან, რომლებიც მოჰყვნენ პირველი რევოლუციის დამარცხებას და მათ გამოძახილი ჰქონდა ლიტერატურაშიც... არ შეიძლებოდა არ ემოვნათ.

ვიდრე განვიხილავდეთ ნაწარმოებთა იმ დიდ ციკლს, რომელიც ნიკო ლორთქიფანიძემ ხალხთა სოციალური და ნაციონალური განთავისუფლებისათვის ბრძოლის თემას მიუძღვნა, გვირბა შევეხებით ერთ საგულისხმო ამბავს, რომლისათვისაც დღემდე არავის მიუტყვევია ყურადღება.

ჯერ ისევ შორეულ წარსულში, შუა საუკუნეებში, ქართველი კაცი, მოაზროვნე თუ მწერალი, უცხოეთს რომ ესტუმრებოდა — ათენს, კონსტანტინეპოლს, სირიის კულტურულ ცენტრებს და ა. შ. მუდამ ცდილობდა ეთქვა თავისი სიტყვა, ჩაბმულიყო შემოქმედებითს საქმიანობაში, გადმოელო ქართულ ენაზე, რასაც ღრმად მიიჩნევდა და გადაატანა ქართულიდან უცხოურზე ის, რაც გაამდიდრებდა

უცხო ერის მწერლობას; ამბავს უცხოურულად გაავარდებდა, მხოლოდ მკითხველს მიეუთხრებოდა კი კვლეობის, ს. ყაუხჩიშვილის, აღ. ბარამიძის, შ. ნუცუბიძის და სხვა მკვლევარებისა და ლიტერატურის ისტორიკოსების ნიგნებზე, სადაც კონკრეტულად აღნუსხულია რა ისეხსა ქარდულმა აზროვნებამ მსოფლიო კულტურიდან და თვითონ რა მოუმატა მას.

დაიბ, ეს ყველაფერი კარგად არის ცნობილი, და მინდა დაუვამატო, რომ ეს ძველი კეთილი ტრადიცია გრძელდებოდა XX საუკუნის დასაწყისშიც. კერძოდ, ნ. ლორთქიფანიძემ სცადა ახალი და ორიგინალური სიტყვა ეთქვა მსოფლიო ლიტერატურის ერთ ფრიად რთულ საკითხზე: თავის ახალგაზრდობის წლებში, ევროპიდან დაბრუნებისთანავე, 1908 წელს, ფრანგ „საქართველოს“ ფურცლებზე მან გამოაქვეყნა წერილი „მოსახანი მხოლოდ ერთის მისწრაფების“, რომელშიც სრულიად თავისებურად გადაჭრა „შუა საუკუნეების უკანასკნელი და, ამასთან ერთად, ახალი დროის პირველი პოეტის“ — დანტე ალიგიერის „ღვთაებრივი კომედიის“ იდუმალი დედააზრის ამოცნობისა და ამოხსნის საკითხი. ჯერ მოვიყვანოთ ადგილი ნ. ლორთქიფანიძის წერილიდან, სადაც მოცემულია ბეატრიქსის სახის სრულიად ახლებური, მანამდე უცნობი გახსნა; აქედანვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ბეატრიქსე ნიკო ლორთქიფანიძეს აინტერესებს არა თავისთავად, არა განყენებულად, არამედ ამ მხატვრულ სახეს მიმართავს აკაკი წერეთლის პოეზიის დედააზრის ამოსაცნობად და, ამავე დროს, მთელი კონცეფცია წერილისა ნათელ შუქსა ჰფენს თვითონ ნ. ლორთქიფანიძის შემოქმედებასაც.

ნათუ შესაძლებელი იყო ეს — ბეატრიქსის სახის ახლებური გახსნაო — ამან შეიძლება მკითხველის ერთგვარი შეცუბუნება გამოიწვიოს, მით უმეტეს, რომ როგორც გამოჩენილი რუსი ფილოლოგი ა. ნ. ვესელოვსკი, ჯერ სხეე საუკუნეზე მეტი ხნის წინ აღნიშნავდა: „კაცი იფიქრებს, დანტეზე იმდენია დაწერილი, სულ სხვადასხვა ასპექტადან, მთელი ბიბლიოთეკა შეიძლება შეადგინოთ მარტო მისი გამოცემებით და მათი კომენტარებით, შემდეგ — აიღეთ გამოცემები უკომენტარებოდ; ძნელია იფიქრო, რომ რამე გამორჩათ და რაღაც ვერ შეამჩნიეს ამ ნიგნში, რომელსაც დასცქეროდა ამდენი თვალი, ძნელია იფიქრო თითქოს შესაძლებელი იყოს აქ ახალი სიტყვის თქმა“. მაგრამ, — განმარტავს ვესელოვსკი, „ხალხთა ისტორიაში არის ეპოქები, რომლებზეც რამდენიც გინდა იღაპარაკო, სათქმელს ვერ გამოიღვე, ვერ იტყვი — ახლა კი საქმარისიაო; ასეთ ეპოქათა

რცხვს ქუთუნის დიდი ადამიანებისა და დიდი ქმნილებების ეპოქები".

და მართლაც, მსოფლიო რენესანსი, რომელიც მეთორმეტე საუკუნეში, აღმოსავლეთში „ვეფხისტყაოსნით“ დაიწყო და მეთოთხმეტეში, დასავლეთში — „ღვთაებრივი კომედით“ — მუდამ მიიზიდავს ადამიანის ფიქრსა და აზრს, და ყოველი ახალი თაობა ამ წიგნებს — ახალი თვლით, ახლებურად ნაიკითხავს იმ მიზნით, რომ გადასტრას თავისი დროის ამოცანები, ეპოქა რომ დააყენებს მისი ერისა და, საერთოდ, კაცობრიობის წინაშე.

ახლა ვნახოთ რატომ დაინტერესდა მაინც და მაინც ბეატრიჩეს სახით ახალგაზრდა ქართველი მწერალი. ნ. ლორთქიფანიძე თავის ზემოხსენებულ წერილს ასე იწყებს:

„ბეატრიჩე ის ღამეა ქალაი, რომელიც ცხრა წლის დანტეს გამოეცხადა. მაგრამ, ბატონებო, თქვენ გგონიათ, რომ ამ ღამეზე ჩვენებსა შესწირა პოეტმა მთელი თავისი ცხოვრება, რომ ამ ქალის სახელისათვის შექმნა დიდებული შრომით „ღვთაებრივი კომედია“? განა ქალის შემოქმედის უფულადა გულში დანტეს ჯოჯობეთის კუპრი, გამასპეტაკებულს ერმლებს განა ქალისთვის ღერიდა და სასუფეველში მართლა ქალმა შეიყვანა?

არა და არა? ბეატრიჩე მხოლოდ ფსევდონიმი იყო; ბეატრიჩე პირადი სახელია უპირადო სატროსი — მამულისი დაქსაქსული, მტრებისაგან აოხრებული იტალია — ესაა ნამდვილი ბეატრიჩე. ამ უსულო ბეატრიჩეს შესწირა პოეტმა პირადი ბედნიერება; იტალიისათვის ითმენდა ჯოჯობეთის ტანჯვას; მისთვის აფრქვევდა გამასპეტაკებულ ცრემლებს; მას, იტალიას, მიუწირა „ღვთაებრივი კომედიაში“ სამყოვად სასუფეველი; მხოლოდ თავისი სამშობლოს, იტალიის წინამძღოლობით და მფარველობით გაბედა სასუფეველში შესვლა.

ყველა იტალიის მოღალატე სამარადისოდ შთააგდო დანტემ სატანას ხელში, — განაგრძობს ნიკო ლორთქიფანიძე, — ვოველს უბედურს შეიღს იტალიისას ავედრებს უფალს ცოდვების შესანდობელად, ყოველს დამასახურებულს სამშობლოს წინაშე მიანიჭბ პოეტმა სასუფეველი. „ღვთაებრივი კომედიაში“ იტალია ზოგან მოკარნახე ძალაა, ზოგან ბეატრიჩეს სახელით გამოყვანილი მოქმედი პირი — ნაზი, კეთილი, მაღალსულოვანი, სათაფვანო.

პოეტის მთელი ძალა მოუნდა ერთს თხზულებას, ერთის მისწრაფების გამოხატვას.

ბეატრიჩე იყო, ბეატრიჩე უყვარდა პოეტს, — დასკვნის ავტორი, — მაგრამ არა ჩვეუ-

ლებრივის, პირდაპირის მართლაც საყვარელით, არამედ სამშობლო იტალიისიგან ნორცხვსხმულ ქმნილებაზე გადატანის სიყვარულით. ასე, მთვარე გვინათებს მზის სხივებით!

ასე პირდაპირ, ასე გადაჭრით მთელ დანტოლოგიაში არავის არ უთქვამს — ბეატრიჩე იტალიაა, მისი სიმბოლო თუ ალფიგორიააო, და, მამსადაამე, „ღვთაებრივი კომედის“ დედააზრი — ესაა სამშობლოს სიყვარული, მისული რაღაც უძლიერეს, არაამქვეყნიურ რწმენამდე, გახვეული თვალისმიმჭრულ სინათლეში, დანტეს სამოთხეში რომ დგასო.

არ ვიცი, ეს ქართული ახსნა ბეატრიჩეს საიდუმლოებისა იქნებ ყველაზე ზუსტი, ყველაზე მართალი არ იყოს თეორიებისა და კომენტარების იმ ოკეანეში, საუკუნეებმა რომ დააყენეს, მაგრამ მას ერთი რამეს ვერ წაართმევ — ის ძალზე მიმზიდველი და მოუტურია; აქ, ასე ვთქვათ, ქართული დანტეა, ნიკო ლორთქიფანიძის დანტე, რომელიც, ისე როგორც რუსთაველი, ყველას თავისი ჰყავს, ყველას ვყოფა, ყველას გასწვდება ფანტაზიისა, შთაგონებისა და ოცნებისათვის; ისე კი, ნიკო ლორთქიფანიძის მოსაზრებასთან ყველაზე ახლო მოსაზრება ვიქტორ შუვკოვი, რომელიც დანტეს დაბადების ექვსასი წლისთავეზე წერდა:

„დანტე ალიგიერიში ნამდვილად განსხეულებულია იტალია. როგორც დანტე, იტალიაც ვაგაპურია, ჩაფიქრებული, ამაყი, სულგრძელი, გამზადებული ბრძოლისათვის, შემოღებული მღალაი აზროვნებისა. მაგრამ, ვირომ, მან იწინია შვიდი წრე ჯოჯობეთისა, მან განიცადა ტრაგიკული დაქუცმაცება, იგი აპრდილიდა იყო. დღეს იგი იტალია“.

საყოველთაოდ აღიარებული აზრით, ბეატრიჩე ღვთაებრივი სიბრძნის სიმბოლოა, ფილოსოფიური მაღონა. ცალკეულ მკვლევართა აზრით, ბეატრიჩე — თულოგის სიმბოლოა, გზას რომ უჩვენებს დანტეს მიღმა სამყაროში; ჯოჯობეთსა და განსანმწმედელში მას ვერგლიუსი მიუძღოდა წინ, მაგრამ მას, როგორც ნარმარტს, არ შეეძლო სამოთხეში მგვზურად შეპყლოდა ქრისტიან პოეტს. ამიტომ გაიხსენა დანტემ თავისი მიწიერი სატრო, — ასეთია ყველაზე ძველი განმარტება ამ სახისა, ხოლო გამოჩენილი რუსი მკვლევარი ი. ნ. გოლენიშჩევი-კუტუხოვი, ავტორი ფუძემდებლურ ნაშრომისა „დანტეს შემოქმედება და მსოფლიო კულტურა“, აღნიშნავს, რომ ბეატრიჩე დანტესათვის დედადა სამშობლო კი არ არის, არამედ დედაა, დედური სანყისა“. და კიდევ ვინ მოსთვლის. — ნერს იგი, — რამდენჯერ მოუხდებდა ბეატრიჩეს დაუძახის დანტეს: „მობრუნდი და

მისმინე!" თან ღიმილით დაუმატოს: „შენ არ გვერონოს ჩემს თვალბეჭდში იყოს სამოთხე“ (სამოთხე, XVIII, 19-21). „ღეთაებრივი კომედიის“ ბეატრიჩეში ძლიერია დედური სანყისი და დანტი არაიშვითად გრძნობს თავს ბავშვად, რომელიც ეძებს დასაყრდენსა და დახმარებას დედის ხმაში და გამოხედვში“.

არც ისე იოლი საქმეა გეარკეოსის კაცმცენინი იყო მართალი და ვინ არა საუკუნეების სიგრძეზე განვილი ამ დავაში, არც ჩვენი წერილის თემაა ეს. ჩვენ მხოლოდ გვინდოდა მიგვეჩინებინა რა ზორიზონტებში, რა სიმაღლეზე აიღებს ასპარეზზე ახლად გამოსული მწერალი პატრიოტულ თემას და საინტერესოა იმის აღნიშვნა, რომ იქვე, იმავე წერილში, ნ. ლორთქიფანიძე საოცრად მრავლისმთქმელ პარალელს ატარებს ქრონოლოგიურად ძალზე დაშორებულ, მაგრამ მიზანსწრაფვითა და იდეალებით ერთმ. მეორესთან ძალზე ახლო მდგომ პოეტებს — დანტი ალფიერსა და აკაკი წერეთელს შორის; ნ. ლორთქიფანიძის ბოლო ფრაზა დანტეზე ასე გრძელდება:

„რომოდგაათი წლის განმავლობაში აკაკიმ მრავალი თხზულებანი შექმნა: დრამები, პოემები, ლექსები, მოთხრობანი და საფრანგულ-საგანათლო წერილები. და აი საკვირველებად! — ყველგან იგივე სურათი, ყველგან იგივე სურვილი.“

ამკობს ქალს, აგვიწერს იას, აღტაცებაში მოყავს ჩვილ ყრმას, თუ დასტირის მიცვალელებულს, ყველგან მოისმის იგივე აკორდი, იგივე ენება სამშობლოს სიყვარულისა.

ვარდის სურნელება, იის სინაზე, ღმის ვაჯაცობა, ქალის მშველება — ყველაფერი მიაქვს პოეტს თავის მამულის შესამკობად, სასამოვნოდ, სახსნელად!

შე არ მგონია, რომ აკაკის ახსოვდეს გიჟური კოცნა სატრფო ქალის, არა, მას არ შორდება მხოლოდ სურვილი დაკოცნის, გულში ჩაიკრას, ცრემლები შეაშროს, ჯაჭვები ახადოს თავის ერთადერთს საყვარელს — საქართველოს. აკაკიმ ათასი სახელი დაარქვა საქართველოს, უსულო და სულიერი — ყველაფერი მისთვის საქართველოა — იგივე ჩვენება, იგივე სურათი“.

დანტი ალფიერის ახასიათებს ამ წერილში მწერალი? თუ აკაკი წერეთელს? ეგებ, თავის თავს, თავის რწმენას, თავის მაღალ მისწრაფებებს! მისთვისაც ხომ სამშობლო ყველაზე უწმინდესი ხატი იყო ამ ქვეყნად. უსაზღვროა ნიკო ლორთქიფანიძის სიყვარული სამშობლოსადმი, მაგრამ ეს სიყვარული, იმავე დროს, ეჭვიანია, მუდამ დაუცხრომელი და მუდამ მაძიებელი იმ ზორტების სათავისა, იმ ქირისა და სატკივარის დასაწყისისა, რამაც

უკულმა შეატრიალა ისტორიის მარცხი და ათასი უბედურება მოუტანა საქართველოს. და აი, ბრწყინვალე არისტოკრატიული გვარის შვილს, ნიკო ლორთქიფანიძეს მწერლის აღლომ და ისტორიკოსის ერუდიციამ უმაღლამოვინა სად იყო საქართველოს ტრაგედიის სათავე. მისი სახელი ფეოდალიზმი იყო, ფეოდალური დაქაასულობა იყო; მწერალმა ეს მარტო ნიგნებიდან როდი იცოდა. ლორთქიფანიძის ოჯახში ვის დაავინყდებოდა ნიკოს პაპის, გიორგის სახელი (ზემოთ ერთხელ იგი უკვე მოვიხსენიეთ); თურმე, როგორც კი ეს გიორგი და მეფე სოლომონი მარტო დარჩებოდნენ, მათ შორის იმართებოდა ბაასი იმერეთის მომავალზე, საქართველოზე, მოსალოდნელ საფრთხეზე, და ბოლოს მეფე შეკითხვებდა თავის მამაც ხელქვეითსა და თანამებრძოლს:

- მაინც რას მიჩქვ, გიორგი?
- აიჩიე ერთი ოთხიოდ ერთგული კარისკაცი, ნაბრძანდი ერეკლესთან და გააერთიანეთ სამეფოები — ის მეფე, შენ აქ მისი მოადგილე!
- მეოცნებე ხარ, გიორგი მეოცნებე.
- არ დამიჯერებთ და რაღას შეკითხვით, მეფო.

ეს იყო ყველას ოცნება — მთლიან საქართველოს მისტიროდა ყველა მოწინავე ადამიანი, რა ნოდებისაც უნდა ყოფილიყო იგი; ეს ოცნება და ნატერა არაერთგზის არის აღბეჭდილი „ქართლის ცხოვრების“ ფურცლებზე; ფეოდალური ანარქია, ეს ნამდვილი ურჩხული, როგორც კარლ მარქსმა უწოდა მას თავის „ქრონოლოგიურ ამონაწერებში“, ძირს უთხრიდა ქვეყნის ძლიერებას, ახშობდა ყველა სასიკეთო საქმეს, რასაც კი მოწინავე ქართველები ნამოინყებდნენ. და როცა შემოსეული მტერი თავს ესხმოდა საქართველოს, ციხე შიგნიდან ტყდებოდა ამ სიტყვის პირდაპირი და გადატანითი მნიშვნელობითაც. ქართული მწერლობისათვის ეს არ იყო ხელუხლებელი თემა, ჯერ ისე მეთერამეტე საუკუნეში დავით გურამიშვილმა დახატა, თუ როგორ ხრწნდა და შლიდა საქართველოს სახელმწიფოებრივ ძლიერებას განდგომილი ფეოდალების, ცალკე სამთავროების მფლობელების თვითნებობა, როცა ისინი ებრძოდნენ ერთმ. მეორესაც და მეფესაც; გურამიშვილის შემდეგ, დროდადრო, ეპიზოდურად ეხებოდნენ ამ თემას, ნიკო ლორთქიფანიძემ კი სწორედ ეს დააყენა ყურადღების ცენტრში თავის „არისტორიულ მოთხრობაში“, რომელსაც „ფაშთა სიაცე“ ეწოდება, თავის „მრისხანე ბატონში“, რომელსაც ასევე „არისტორიული ამბავი“ ჰქვია, „რაინდებში“, რომელსაც თვითონ ატყობა „არეული ისტორიის, დავი-

წყებული ზეპირგადმოცემების და დაღლილი ოცნების ხლართი" უწოდა, თუმცა ეს ნამდვილი ისტორიული ქრონიკები კლასიკურ სიმბოლურად აყვანილი და დგას სტენდარლისა და მერიმის ნოველების დონეზე; მეოცე საუკუნის დასაწყისის ქართულმა დრამაში აქ მიაღწია თავის მწვერვალს. აქ ყველაზე უფრო მძაფრად, ყველაზე სრულყოფილად და გამომშველბულად გამოჩნდა ისტორია, გამოჩნდა მითროლოგარე გული მწერლისა, საესე იმ ტიპიკებით, რაც მუდამ ანუხებდა ძველ საქართველოს. აი ერთი სურათი ნოველიდან „ასე იყო ძველად“:

„დრო იგი უცნაური, დაუნდობელი და დაუდგომელი იყო.“

შემოდეგომზე, სიკვდილის წინ აირევა ბუნება, ქარი აზუზუნდება, აქ აიღებს კორიანტელს და იქ მიყურის, ყვარს ხეზე გადებს, ხის ფოთოლს მაგადას დაყარის, ისლის წყაროს ფარავს და წყლით იესება აივანი. ასეთ ნაშს, რა მახვილი თვალაც არ იყოს, ვერ გაიგებს, ვინ ვის ეუფთვნის, საიდან რა არის ჩამოტანილი.

ასე იყო მაშინ საქართველოშიც, არაეინ იცოდა, როცა ეხვეოდა მეორეს, ხვალ სანამღავეს მიაწოდებდა, თუ ხანჯალს ჩაჰკრავდა. ყოველ კუთხეს, მეტი თუ არა, ორი მეფე ჰყავდა, ოთხბუნთი მთავარი, ათბთორმეტი მოურავი, გამგე და სარდალი.

ერთ მეფეს ნიშნავდა ყვენი, მეორეს ხვანთქარი, მესამეს რომელიმე მათგანის წინათ დანიშნული იყო, მეოთხეს შთამომავლობით ყველაზე მეტი უფლება ჰქონდა ტახტზე, დიდებულთა მიერ კახეთში მიწვეულს იმერეთში ჰქონდა უფლება კანონიერ მეფედ ყოფილიყო, მაგრამ სამღვდელთა ენისაღმდეგებოდა. მეფის მიერ დანიშნულ სარდალს არ ემორჩილებოდა ყვენიის მიერ დანიშნული ასისტავი; ხვანთქარის მიერ მდივანბეგად გამოგზავნილი ცდილობდა საერისთავო ხელში ჩაეგდო. გურიელი ხელმეგრელებს ჰკრავდა ქართლის მეფესთან, ქართლის დიდებულნი ყვენიის სარდალთან...

ვინ იყო მართალი, არაეინ იცოდა. ტყუილია, თითქოს ყველა თავისკენ იზიდებოდა, მაგრამ შეუძლებელი იყო ნათლად გამოერკვია კაცს, როგორ მოქცეულიყო. მაშინ ხშირად რაც ღალატს, მამულის გაყიდვას ჰგავდა, სწორედ მამულის ბედნიერებისათვის იყო ნამოქმედარი“.

ამ პოლიტიკურ ანარქიას, ეკონომიურ დაქვეითებას განსაზღვრულ წრეებში თან სდევს ზნეობრივ-ეთიკური ნორმების რღვევაც. აღიარავს არ ინდობდნენ, თვით დედოფალსაც კი, პირველ მანდილოსანს სახელმწიფოში. „გამთა სიავეში“ დედა ეუბნება იულონს:

„ჩემი ხნის ქალისათვის ცოდეგობა მისი მომხლავნება, მაგრამ ეს უნდა ვუთხრა, თუ შენ არ გითხარი? — ექვამა მღვდლავრება ხნის გადინებაში დამალა და კრიალოსნის მარცვლებმა უფრო ნელნელა იწყეს ცვენი, — არჩილს აბრალებენ დედოფალს ჰყვარობსო, და დიდებულნი ვერ ითმენენ, რომ ნერეთლის ან აბაშიძის მაგიერ უბრალო ახნაური ბედავს დედოფლის ღილების გახსნას.“

„რაინდების“ ეპიგრაფში მწერალი ამბობს, რომ ეს მოთხრობა დანერვილია მწარე ღამეებში ნაღვლიანი ფაქტების გასაფანტავად. როცა „ავკასიონში“ ეს მოთხრობა პირველად დაიბეჭდა, ავტორი მინანქრში აცხადებდა, რომ „ისტორიული გამოკვლევა“ კი არ ჰქონდა მიზნად, არამედ „ხანის ელფერის, კოლორიტის“ გადმოცემა. მთელ მოთხრობას გასდევს შეფარული ირონია, რომელსაც დაკვირვებულ მკითხველი სულ ადვილად შეამჩნევს.

გარეგნულად კი თითქოს ყველაფერი ნესრიგება — შუა საუკუნეების რაინდულ რიტუალს არ უნდა უღალატონ — ამიტომ უნდა არჩუნონ, რომ არაფრად აგდებენ სიკვდილს, და ბრძოლაც თამაზად თუ არა, რაღაც ჩვეულებრივ, უაღრესად პროფესიულ საქმედ მიაჩნიათ. ამიტომ ბრძოლის დაწყების წინ მეფე თავის კარავში ჭადრაკს თამაშობს:

„ვერ მოასწრო ხელში ალებული მხედრის გადასმა, რომ კარავი შეინძრა და მოისმა ზარბაზნის ხმა.“

მეფემ ზევით აიხედა, კარავის წვერი იწვოდა.

— გამოიტანეთ რაც რომ არის... — კარავი ნააქციით და ჩააქრეთ ცეცხლი, არ გადავიდეს, — შვიდად გასცა ბრძანება მეფემ და ჭადრაკი აიღო, — წამობრძანდი შენს კარავში, იქ დავათავოთ“.

უფრო განსაცვიფრებელი ამბები ხდება ბრძოლის შემდეგ. აფხაზეთის მთავრის შვილი, დამარცხების შემდეგ ქეიფობს მეფის ამბლასთან, ე. ი. გამარჯვებულთან ერთად. და აი, შეზარბოშებული არჩილი ეკითხება მას:

„— მამ გულახდილად თქვი საჯაროდ, რატომ არ შეუტით მეფეს, როცა ერთმანეთს შეხვდით, ხომ კი ეძებდი მას?“

პატრიონშიღმა თავი ჩაღუნა და მეფეს შეხედა, თითქოს პკითხავდა, ვთქვაო?

— ბრძანე, ბრძანე... — მორცხვად ნარმოსთქვა ყმანელიმა, — ჩემზე ხნითაც უფროსია და გვარიშვილობითაც უმაღლესი, პირველად მას უნდა ენებებია ხმლის მოქნევა...“

— ყოჩაღ.

— დაგვლოცა სიტყვა-პასუხი!

— ვენაცვალე შენს ვაგაკობას“.

რანინდული ჩვევების მხრივ აქ ყველაფერი თავის რიგზეა. ალექსანდრე მაკედონელი ბრძოლის წინ კომენტარის „ილიადას“ კითხულობდა, სციპიონ აფრიკელი — ქსენოფონტეს ნიგნს, ხოლო დავით აღმაშენებელი, ლოქინთან ბრძოლის წინ, ნიგნმა ისე გაიტაცა, რომ მის კარავს იერიშზე გადასული თურქები კინალაშ თავეზ ნაადგენენ. არაერთი მეფე და სარდალი ფანტიკურად მოყვარული იყო ჭადრაკისა, ხოლო კარლოს მეორემეტემ, შვეიციის თავზე ხელაღებულმა მეფემ, რომელსაც მტრის ტყვეობა ჭადრაკის დაფაზე მხედარი ნაუქცია, მეორე ფიგურას დაუნყო ძებნა, მეორე ტყვეობა პაიკი გადააგდო დაფიდან, მაგრამ ვერც ამან დაარღვრა კარლოსის სიმშვიდე, და თამაშს თავი არ დაანება, ვიდრე თავის მოწინააღმდეგეს — თავისივე მინისტრს გროუტაუზენს ის პარტია არ წააგებინა.

და ეს ითვლებოდა სიმამაცის უდიდეს გამოვლენად, რაც მატჩანეში შეპოვდათ და ლეგენდასავით გადაეცემოდა შთამომავლობას. პლუტარქსი წერს, რანინდი ფონტიენა ჯერ მდაბალ სალამს აძლევდა მტერს და მერე პლადეაო. ეს ის ფონტიენაა, რომელიც ქებით მოხსენიებულია ვოლტერის „ტაქტიკაში“, ალ. ჭავჭავაძემ რომ თარგმნა ქართულ ენაზე. მის სახელთან დაკავშირებულია დიდებულობის, პატიოსნების, რანინდობის ცნებები. მაგრამ სულ სხვა ვითარებაა აქ, სადაც იმერეთის მეფე თავის მეზობლებს და თანამოძმეებს ებრძვის, აქ თავისი ნამდვილი ფასი დაუკარგავს საბრძოლო დიდებასაც და თვით რანინდობა გარეგნულ ფორმალობად ქცეულა; „რანინდები“ ისტორიული ტრადიციის უკანასკნელ აქტსა პავს, სადაც ყველაფერი ფარსს დამსგავსებია, სადაც ძველი ფორმა, ძველი ნორმები თუ ცნებები აღარ შეიძვრიან ახალ შინაარსს და ეს გარემოება სათაურშივე მიგვანიშნა ავტორმა — „რანინდები“ — განა ესენი ძველებური, ნამდვილი რანინდები არიან! მთელ ამ შეუსაბამობას განსაკუთრებით ხაზს უსვამს ბეჩავი და უბირი ლაზიკას მაროდიორობა. ბრძოლის დანწყობაზე, დახურვაზე გაგზავნილმა ლაზიკამ ცხენი მოიპარა მტრის ბანაკიდან, მაგრამ ის ცხენი ავად გაუხდა. ომის წინა ციებ-ციხლების მიუხედავად, მეფეც და ლაზიკაც მკურნალებივით ამ ცხენს დასტრიალებენ:

— არუ, შე მგლის არჩიო, კიდევ დანოლა გინდა? — შეუნყრა ლაზიკა ცხენს.

— დანვეს, დანვეს... ახლა მაგას მოსვენება მოუხდება... უნამღე რამე? — კითხულობს მეფე.

— კი ბატონო! თოფისნამლიანი, აჩიყვი, მარვალივინე, მეტი რა ვუყო!

— არაფერია, — მეფე დაიხარა მუხლებზე და მუცლის ქვევით დახედა, — აი ამ გადატყვევებულზე კი ნაუსვი თოფის ნამალი... სიმინდი აჭამე.

მზე ჩადიოდა.

— რად აქცევს ჩემს ცხენს ამდენ ყურადღებას მეფე?! ვაი თუ წამართვან“, — ელვის სისწრაფით გაუარა თავში ლაზიკას, — არა, აპ, ჩემს ცოდავში როგორ ჩადგამს ფეხს?!“

აქ ნათლად ჩანს სამეფოს ეკონომიური ავლა-დიდება. ლაზიკას შიში მეფის სამფლობლოს ქონებრივ სისუსტეს ააშკარავებს, ისევე როგორც მეორე მოთხრობაში, რომელსაც „ფეოდალები“ ჰქვია — ცამეტკაბიკიან სათუთუნე ქრისაზე ჩხუბი და შეცილება ნათელყურე როგორი ფეოდალისა და მისმულების პატრონები არიან ეს ელტაკა ადამიანები.

მაგრამ აქ როდი სცემს მთავარი ძარღვი ცხოვრებისა. მთავარი და გადამწყვეტი — ხალხია, ის არის მშენებელი ისტორიის დიდი შენობისა. ნიკო ლორთქიფანიძეს მთელ თავისი სამწერლო მოღვაწეობის მანძილზე არასოდეს არ დაუკარგავს რწმენა ქართველი ხალხის სულიერი ძღვევამოსილებისა; ეს რწმენა, როგორც ნათელი შუქი, როგორც დიდი იმედი, მოსდევს მთელ ისტორიას, ის აძლევს ძალს ურს გადაიტანოს ყველა განსაცდელი, სძლიოს ყოველგვარ მტერს, ქედი არ მოუხაროს არავის; ნ. ლორთქიფანიძე მწერლის ფიზიკური თვალთი გამომყვან მთელ ვაშთა სიაყეს, მთელ მრისხანე და სისხლიან საუკუნეებს, და თვით ამ ბნელ დამეგობიც დაინახა შუქი სინათლისა, ის ძალა, რომელსაც ისევე ფეხზე წამოუყენებია დამხოზილი ქვეყანა, „შეუმოსავს გაძარცვული, უშენებია, უწერია და განუგრძობა თავის ისტორია“.

ნიკო ლორთქიფანიძემ შემთხვევით როდი დაუკავშირა ერთი-მეორეს ცნებები — „მწენა“ და „წერა“; მწერალმა ისინი ისტორიის განგრძობის მნიშვნელოვან ფაქტორებად მიიჩნია და თავისი სათქმელი „ჟამთა სიაყეში“ სწორედ მწერალსა და მემატჩიანეს — ოტია მნივნობარს წარმოათქმევინა. რაოდენი სულის თრთოლავით იხსენებს იგი ვახტანგ გორგასალის, დავით აღმაშენებლის, თამარის დიდებულ სახელებს და იმ დროთა დაბრუნებას ნატრობს; ეს მარტო ოტიას კი არა, ყველა მოწინავე ქართველის ოცნება იყო. და აი, ოტია საქართველოს ისტორიას წერს, და ახალგაზრდა მეომარს, იულიონს, როცა ის მწუხუნებული ამბობს — რა ეშველება ჩვენს ქვეყანასო, ასეთ პასუხს აძლევს:

— ეპ, ფინიკიელები ვაჭრები იყვნენ, გუჯობნიდნენ მოხერხებით, — დაილუპნენ,

ჩვენ — დავრჩით; ძლიერნი იყვნენ ჯარში რომაელები — გვეძლიეს, მაგრამ ჩვენ დავრჩით. სიღამაზის მარად მსახურნი ბერძენნი გადაშენდნენ, ჩვენ კი ვართ, როგორც ჭადა-რი სხვა ხეთა შორის... ჩვენ ვაჭრებიც ვართ, მეომარნიც და ქურუმნიც მშვენიერებისა, მაგრამ არაფერში ვაჭარბებთ... ჩვენი დღეც დადგება ოდესმე, უჭქველია, მაგრამ განგებას ჯერ არ გადაუწყვეტია".

ამ სულიერ სიმტიციეს, შინაგან სიამაფეს, ამ სტოიციზმს ნერგავს მწერალი და როცა დგება ირგვლივ სასონარკვეთალების, უმიფეობის განწყობილება, ის უშაღ იმადლებს ხმას, ამხნევებს დიდსა და პატარას, ახსენებს სიმამაცით განთქმულ ნათელმოსილ წინამართლებს, პეტროს სიღაჩრეს; ამ თვალსაზრისით ფრიად საინტერესოა მინიატურა „ქრისტე“. ეს არ არის ტრადიციული, ლოცვისებური რამ, თუმცა ლოცვისათვის იწყება. რაოდენ საოცრადაც არ უნდა გვეჩვენოს, ეს ლოცვა კი არა, ბრძოლისავე მოწოდებაა. შავი რეაქციის წლებში, როცა განსაზღვრულ ფენებში თავი იჩინა პეიანიზმმა და გულგახეობლობამ, მწერალმა მიმართა ბიბლიურ სახეებს, მისცა მათ ახალი შინაარსი, მარჯვედ გამოიყენა თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ ხალხის დასარჩვევად. რას ევედრება მწერალი იესოს: — კეთილო და სათნოე! ჩვენ ლაჩარი მონები ვართ და არ შეგვიბრალო, ნუ შეგვანედ ცოდვას, მრისხანე იყავი ჩვენს მიმართ, ეგებ გვეშველოს, ეგებ იობის მოთმინების ნიღ დაინთოს ჩვენს გულში სამსოწმის თავგანწირვა და სიძულელი მტრისადმი, ეგებ სიცოცხლით დავთრგუნოთ სიკვდილი, ეგებ მოგვეცეს ძალა ზე აღდგომისა, თორემ აღარსაით ჩანს ხსნის გზა, მტრის კლანჭებში დაეცა სული, დაჩლუნგდა გონება, გაღიამი მოყვასის სიყვარული დაგვაიწყდა, უღირსმაო ცხოვრებაში ფერი და აზრი დაკარგა ყველაფერს, გვიშველე, ამას გვედრით უფალო, გაგვწმინდე ბასრი ხმლით, დაე, გეხლიანმა დამცინავმა ენამ დასწვას ღონეშიხდილი ჩვენი სხეულიო! საუკუნეთა მანძილზე ვინ მოსთვლის რამდენჯერ გამოჩენილა ქრისტე ქართულ ლიტერატურასა და ხელოვნებაში, მაგრამ ასეთ ასპექტში — არასოდეს! აქ ლოცვა დაფუძვებული ფანატიკური მორწმუნე კი არა, ცხაახსუთი პოპოგანდისტი ლაღაფებს, მძინარე ქვეყანა რომ უნდა გააღვიძოს, ნამოშალოს ხალხი, გაამხნოს, გამოიყვანოს პრძოლად!

ნიკო ლორთქიფანიძემ კარგად იცოდა სად იყო ხსნის გზა და ამ კითხვას მან პასუხი გასცა ჟრცელ მოთხრობაში „ბილიკებიან ლიანდაგზე“. ეს იყო მართალი ეპოქალური ტილო, რომელმაც ქართულ საბჭოთა ლიტერა-

ტურის პრინციპების დადგენის და იდეოლოგი განმტიციების თვალსაზრისით, ფრიად მინიშნელოვანი როლი შეასრულა. საესებით სამართლიანად აღნიშნავდა ბესარიონ ვლენტი, რომ „ისტორიულ-რევოლუციური შინაარსის ვრცელი მოთხრობა „ბილიკებიან ლიანდაგზე“ მთელ ქართულ მხატვრულ პაროზაში იყო პირველი ნაწარმოებო, სადაც მკვეთრად გამოიხატა კომუნისტების ხელმძღვანელი როლი იმ ბრძოლაში, რომელსაც ქართველი ხალხი ეწეოდა რუსეთის პირველი რევოლუციის ბარიადებზე და ცარიტული რეაქციის სუსხიან წლებში“.

და მართლაც ამ შესანიშნავ მოთხრობაში გადამოცულია, თუ როგორ იზრდებოდა, მტიციდებოდა, და სულ უფრო ძლიერად უკრდა რევოლუციური მოძრაობის ქარიშხალი, როგორ იჭრებოდა მშომელთა ფართო მასებში რევოლუციური ბრძოლის იდეა, როგორ გადადიოდა მუშათა მოძრაობა ვინორ ბილიკებიან ფართო ლიანდაგზე, რათა წავლუკა ძველი ცხოვრება და ახალი მზიური ქვეყანა დაემკვიდრებინა. ამ მოთხრობაში ჩანან ძალები, რომელთაც ისტორიამ დააკისრა ყოფილიყვნენ ახლის დამამკვიდრებელნი, ჩანან ის ადამიანები, რომლებიც სათავეში უდგანან მასებს და მიუძღვიან ნათელი მომავლისაკენ. ამ ნაწარმოებში ნ. ლორთქიფანიძემ დახატა ქართველი მუშების კოლორიტული სახეები, გვიჩვენა ქართული სოფელი, ქართული ინტელიგენცია, მათი შემართება თვითმპყრობელური რეჟიმის წინააღმდეგ საბრძოლველად.

ძველი ქართული სოფლის ისტორიის ნიკო ლორთქიფანიძის შემოქმედებაში ფრიად მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს. მწერალი დიდი ყურადღებით მოუყრო ქართველი გლეხკაცის ისტორიულ ზედს და იგი ყოფის ასახვის თვალსაზრისით, იშვიათი სიზუსტით დაგვიხატა; ძველი, რევოლუციამდელი სოფელი, ნიკო ლორთქიფანიძემ ასახა თავის არა ერთ ქმნილებაში. აქ პირველ რიგში აღსანიშნავია მისი მოთხრობა „კურიასათვის“, სადაც ნათლად ჩანს საშინელი ტრაგედია კაცისა, რომელიც ფებქვემ გაუთვლია უკუღმართულ სოციალურ წყობილებას. შინაი ხაჭარაშვილის უბედურება, ტანჯვა და მწუხარება, მისი ფუძისა და კერის გაკამტიკერება — ეს იყო დიდი სოციალური წყლული, განუყრელი იმ წყობილებისაგან, რომელიც აგებული იყო ადამიანის მიერ ადამიანის ჩაგვრავზე, ერთი ერის მიერ მეორის ჩაგვრავზე. „კურიასათვის“ დაწერილია 1914 წელს, როცა დაიწყო პირველი მსოფლიო ომი; ხოლო „ბილიკებიან ლიანდაგზე“, რომელიც მწერალმა უკვე ჩვენს დროს დაწერა, უფრო მძაფრად და მკაფიოდ

გამოკვეთა, უფრო ნათლად გამოსთქვა მუშათა და გლეხთა ერთობლივი ბრძოლის იდეა და ისიც, რომ ხალხის სოციალური განთავისუფლება უშუალოდ იყო დაკავშირებული მის ეროვნულ განთავისუფლებასთან.

მთავარი სათქმელი, თავისი სათქმელი, მწერალმა თავისივე მოთხოვნის პერსონაჟებს ათქმევინა:

პირველი რევოლუციის დამარცხების შემდეგ რკინიგზის მთავარი სახელისნოს მუშა სპირიდონი ამბობს:

„ჩვენ ვაჩვენებთ ქვეყანას, რომ მხოლოდ მუშათა კლასია ის ნაწილი, რომელიც შემდეგში უწინამძღოლებს განახლებულ ქვეყნიერებას და მხოლოდ იგი მოსპობს უსამართლობას“.

მონინავე მუშა, ბოლშევიკი გაიოხ ლაბარდავა:

„შორს არ არის ის დრო, როცა მთელი სახელმწიფო, ყოველი დაწესებულება, სკოლა, სასამართლო, სახლი, მიწა იქნება მთელი მუშათა კლასის, განურჩევლად ეროვნებისა, სარწმუნოებისა და სქესისა... მაშინ ამყადა ასწვევენ თავს მუშა და გლეხი“.

ხოლო ეროვნული საკითხი? როგორ გადაწყდება იგი? მუშებთან შეხვედრის შემდეგ ქუჩაში გამოსული ორი კაცი — სკეპტიკურად განწყობილი თავადი გიორგი და მონინავე ინტელიგენტი არჩილი საუბრობენ და იმ შეკრებაზე მიღებულ შთაბეჭდილებებს უზიარებენ ერთიმეორეს; და როცა თავადი ამ-

ბობს — მუშებს და მათ წინამძღოლებს ეროვნული საქმე მეორე კი არა, შეათანსებ საზღვარს სხოვან საქმედ მიაჩნიათო, არჩილი არ დაეთანხმება თანამოსაუბრეს და კატეგორიულად მოუჭრის:

„შემცდარი ხარ, შემცდარი! ერთი კლასი მეორეს უთმობს ისტორიულ ასპარეზს. აი, ის უხეშად მოლაპარაკე მუშებია, ქართულ საქმეს რომ გააკეთებენ, თორემ ვიცი-გუბერნატორის მუნდიონზე მეოცნებე სვიმონი და კომერციის სოვეტნიკობით გაბედნიერებული დავითი ჩვენს ვრს ვერაფერს შესძენენ“.

ასე გამოხატა ნიკო ლორთქიფანიძემ ეპოქალური გარდატეხის ეპოქა, ასე დაუდგა მხარში მშობლიურ ხალხს, რომელმაც დაიწყო თავისი ახალი ისტორია, დაფუძნებული წარსულის ღონიერ ფესვებზე.

ნიკო ლორთქიფანიძე — ქართული საბჭოთა მწერლობის თვალსაჩინო ფუძემდებელთაგანი, იყო ქეშმარიტი გულთამხილველი, რომელმაც თვალწინ გადაგვიშალა ქართველი ხალხის წარსული და აწმყო, საქართველოს ბუნების მშვენიერება; ის იყო მებრძოლი პუმანისტი, განუყოფელი და ორიგინალური შემოქმედი, უბრწყინვალესი მაგალითი მწერლური და მოქალაქეობრივი გამბედაობისა და ახლა, მაღლიერი ქართველი ხალხი, მოკრძალებითა და სიყვარულით იხსენებს ბრძენ-კაცს, მეოცე საუკუნის ამ შესანიშნავ მესიტყვეს.

იუმორი ნოდარ დუმბაძის აღრინდულ რომანებში

დახეიანებით შეიძლება ითქვას, რომ ნოდარ დუმბაძემ ახალი საფეხური შექმნა ქართული იუმორის განვითარების ისტორიაში. ამ სახელის გამოწველიყო შესწავლა და დადგენა თანამედროვე ქართული კრიტიკის ამოცანას წარმოადგენს. ამ დიდი პრობლემიდან, ამჟამად, ზევს მხოლოდ მის ერთ ასექტს — ხალხურ იუმორთან ნ. დუმბაძისეული იუმორის მიმართების საკითხს შევეხებით, ისიც მწერლის აღრინდული სამი რომანის მიხედვით.

ნოდარ დუმბაძემ, გურულ ხალხურ იუმორზე დაურღნიბით, შექმნა ზოგადქართული და, ამათან, უველასათვის გასათავისებელი იუმორისტული ტიპები. მისი ზურაყელა, ბებია, ილიკო და ილარიონი დიდბანია მსოფლიოს გზებზე გაუიღწენ. ეს ქართველი მწერლის დიდი გამოარჯვებაა.

ნ. დუმბაძემ გამოიყენა ხინამდვილის ასახვის ისეთი იუმორისტული პრინციპი, რომლის ძალითაც სოციალურად და საზოგადოებრივად ძლიერობა, მაგრამ თავისი ბუნებით მანკიერი მოვლენა მიჩნეულია უმნიშვნელოდ, სასაკადოდ, ახუნად არის აგდებული.

იუმორის გამოვლენის ეს პრინციპი მწერლობაში ხალხური შემოქმედებიდან იქნა გადმოტანლი. ქართულ ხალხურ შემოქმედებაში იუმორის გამოვლენის მრავალგვარი ბერხია გამოყენებული. ნ. დუმბაძე შეხანიშნავად ფლობს უველა ამ ბერხის, უსადავებს მას უშუალოდ ხალხის უფიდან ამოდებულ მოვლენებს და გვიარქვეს ახალ, ნ. დუმბაძისეულ მხატვრულ სამყაროს.

ვიცხ ბოროტებას, მანკიერებას ახუნად ივდებს, არაჩად მიიჩნებს, თვითონ უნდა იოს

ამაღლებული, დიდი ჰუმანობის გრძნობის მატარებელი, წილხედომილი, უველასგან გამორჩეული, თუმცა ის შეიქლება უველა ჩვენთაგანს ჰგავდეს. ზურაყელა, ბებია, ილიკო და ილარიონი დასცილიან საკუთარ, სათუმო, საზოგადოებრივ, სახელმწიფოებრივ და, საერთოდ, ადამიანთა ურთიერთობაში არსებულ მანკიერებას, ბოროტებას, და ეს სიცილი იმდენად უშუალო, თვითდაქერებულ და უოვლისმოწყველია, რომ არაჩადაა მიჩნეული ვერაჯი მტრის ბოროტება, უოფილი ბრიგადირის დათიკოს დევერტირონს განდიდების მანიით შემურხიბილი კოლმურწეობის თავმჯდომარე, ქურდი საწყუბის გაბგე, თავნება სკოლის დირექტორია, სასტაკო და გულკვა ამიბო თოდრია და სხვ.

ქრებაზე ბჩჩევა საკითხი — სად ააშენონ კოლმურწეობის კანტორა, თავმჯდომარე შაღვას სახლის წინ თუ სხვაგან, თავმჯდომარე შაღვა, რომელმაც მხოლოდ საკუთარი სახლის აშენება და უვიჩილი იცის, კატეგორიულად მოითხოვს კოლმურწეობის კანტორა აშენდეს მისი სახლის წინ.

კეთილი ილარიონი უოველგვარი გაწიშმატების, ადელვების გარეშე ეუნნება ხალხს:

„— ახლა ის რომ დავიწყოთ, უშობელი რა იქნაო (უშობელი თავმჯდომარის ცილის მშობიარობას გადაუოლა), ან კუღბის საშენი მასალით თავმჯდომარემ სახლი რატომ აიშენაო, ან კოლექტივის დღინო თავის ჭურხი რატომ საახლო, სირცხვილია, გაიგებს ვიდაცა და მოგვეტრება თავი, ჩვენი ვლახა ჩვენ უნდა შევიანხოთ“ (ნოდარ დუმბაძე, „შე, ბებია, ილიკო და ილარიონი“, თბ., 1966, გვ. 85). ილიკომ წინადღებუა შეიტანა, რომ უოველ დილას ვავევა-

საქართველო
საქართველო

ნათ თავმჯდომარის ოჯახში „ორი კვირა მისულა მტრული ბიჭი და ხელში აუვანალო“ მოყვანათ კანტორაში, ამ წინადადებას მომყვან ადგილიდან წამოხაზილი: „—თავზე რომ გვაწიხ, ის არ ეყოფა, ახლა ხელით ვატაროთ“. ამით დავსვა წერტილი სოციალურად ხანშიშორებულებს, მანქანების სიცილით განადგურებას, მის ახუნად ავადებას. არადა მინივას, ზურციკ, ილიკო და ილარიონი არავის არ ენებებოდნენ, ისინი თავიანთი ვულვარული, ზოგჯერ გულმტრული, მაგრამ ხალხურად ტყედი გონებასადაც ღიადღებოთ მინათან ასწორებენ ჩვენს ხანმოხლოს მტრებს. ამით ხაუთარო უპირატესობის გრძობას უნერგავენ მკითხველსა და მსმელს.

სურებელი ჩაღვადარი გადმოვიდა ილიკოს, შენი სერაპიონა (დედადროს) მომხიდე, ცხენს მოგვებ და 200 ფურცელ უკარხაც ჩამოგატან შემოდგომაზეო. „ილიკოს ცალი თვალი გაფუკვებული ჰქონდა და ცხოვრებას საღი თვალით უნერებოდა... — ცხენს ქე წაუყვანს კავალერია და ჩემი სერაპიონა ვის რად უნდაო? — ილიკო, მიტლერი კარზეა მომდგარი... ხელ გრთია, ოხრად დაგრჩება... — ამის მოხვლაზედ არაფერი გეტყობს, ჩემო ახლან, და თუ იცო, მიტლერი ჩემი დარისთვინა წამოსული ბერლინიდან?“ (გვ. 39).

ილიკო და ზურციკელა ნარდს თამაშობენ, ილარიონი საბჭოთა საინფორმაციო ბიუროს ცნობას კითხულობს. ჩათავა კითხვა და თქვა: — „გათავებულთა მიტლერის საქმე... ამ დროს ილიკომ ქვა მოუღია“ ზურციკელას და „კარებს ჩაეჭო“.

— შენი საქმეც გათავებულთა, ზურციკელა, ადევი ახლა. რაო, რა წერია ვაჭუთში, ილარიონე? — დიდი ეშმაკა ინგლისი, ამერკას ეუბნება, შე დამენმარტ და საბჭოთა კავშირს თავი დაანებეო... ახლა გერმანია ეუბნება თურქეთსა და იაპონიას — შე რომ სტალინგრადაში შევალ, თქვენ მაქედან დაარტყითო!..

— თურქეთის პოლიტიკა რადაც არ მომწონს ამ ბოლო დროს, ჩემო ილარიონე! — მაგა ისეთი ფულიაო, თუ შეატყო, ვაგურბიდაო, ისეც გერმანიას გამოუცხადებს ომს... აგი უღლაში გამამარსებ, ახე თუ არ იქნას!.. — იაპონია? — იაპონიას მოატყუებს მაგი? ზევით რომაა, ერთი იმხელა მიწაშია“ (იქვე, გვ. 44).

ხალხურ იუმორში მოწინააღმდეგის დაქინებული სახით წარმოდგენა გარკვეული მხატვრული პიროვნია და აგი ქართულ მწერლობაში ელექტურადაა გამოყენებული. იუმორისტი მოქმედი წინაგანად ამაღლებს, უპირატესობის გრძობას უნერგავენ მანქანების, ბორცების წინააღმდეგ მებრძოლ ადამიანებს.

ქართულ ხალხურ პროზაში ხატორული გვიან

სახეზეად გამოყოფილია ხატორული იგავ-არაკები და მხატვრული გვიან.

ნ. დუბინაძე ემუარება გერიაში ხატორული-ბულ, ხალხის ურველდობურ ურფაში დამკვიდრებულ გონებასადაც ხალხის ნიშნებს, მაგრამ ეს ნიშნები ისეა გადაშლილებული და გადაშინარი, უშუალო წყაროს მითითება ასეთი გონებასადაც ხატორული მხატვრული თვლი ხდება. აქ ჩვენ გვახსენდება ვაჟას ხიტყვები იმის თაობაზე, რომ მწერალმა ხალხურ გამოცემას თუ არ „ჩაბეჭდა უკადავი სული... არ შეუხისხებობს საუთარ სულსა და გულს. არაფერი გამოვა, — თავის დღეში“ (ვაჟა-ფშაველა, VII, 1936, გვ. 819).

ნოდარ დუბინაძის იუმორი ისეა რეკონსტრუირებული, რომ არ იგრძნობა უშუალო პირველწყარო. ურველ იუმორისტულ პასუხს მინიშნებულთა თანამედროვეობის საჭირობოც საკითხი. დამხილი და გაყოფილია ქურდობა, სიზარმაცე, დაუდევრობა, თანამედრობის ბორცთად გამოყენება თუ სხვა. ამაღლებულის უცარი დამკვიდრება და დამკვიდრების მოულოდნელი ამაღლება, მხატვრული ოსტატობითა და იუმორისტული პიროვნობის მომარტყებითაა გამოყოფილი.

ეფროსინე მეზობლის მურადას გამოეცია, საქათმეში კერცხსა და ქათამს არ უჩერებდა, თურმე. ეზოში შემოსულ მურადას ილარიონი და ზურციკელა შემოხედნენ. — „ნამდვილად შელთას ჭიწისა, — თქვა ილარიონმა და პირიდან ქათმის ბურღდა გამოცადა... რა მოუვიდა, ბიჭო, დრუნჩე?... — გუშინ ჰკადი არეო კაცადან, დადარში კრა ცვირი და დაეფუტა. — ძალი კი არა ოქრო ხარ, აგერ, ეს სულდაღლიანი ამხელა მტრულია და მინც ბენიამინის ხარჩენია, შენ კი შენით იარტენ უკვე თავს!.. ოღონდ ქურდობა არ ვარგა... ზომ ხედავ, ჩვენი საწყობის გაშვებ, დათყო, სახიკვილოდაა გადავადებულა, სანამ შეეძლო, არ იქნა მისი მუცლის ამოურვა, ახლა წყალმაკი გაურნდა და აგდია ლიგანში — გეუბრება? — როგორ არ შეუტრება, მაგრამ უკვლა იპარავს და შენ რა, მამა აბრამის ხატკანი ზომ არა ვარ, ბოლოსდაბოლოს, ძალი ვარ! — თქვა გულში მურადამ“ (გვ. 15-16).

ქედგოვიური საბჭოს ხელოვნება, მასწავლებლების უმეტესობა გაწვავებულიად ახასიათებს ზურციკ ვაშლომიძის დაუდევრობას სწავლასა და ურფა-ქცევაში. ზოგი მასწავლებელი თავსაც იწონებს მკვებ ეპითეტის გამოგონებით (გამო. უცნობი განტოლება, ლაკმუსია, რომელიც არ წითლდება, კვებს ხანის ადამიანი და ა. შ.) როცა ქართული მასწავლებელი უფრო დიდ ხორტებაზე გაამხებია ურფაღება, მამ ჩიწვითებს. „არც ისეა საქმე დირექტორის შეიღს რომ უკვლადერში ხუთები ჰყავს, მამაზე შტეტი

ხაზზე მე ჯერ არ შემხედვარია, ბუნებით ზის გა-
კეთილზე... — ჩაბომ უწერ მერე ზუსთ —
ნუ დაუწერ თუ ხეი ხარ" (გვ. 11). ასეთ მო-
ულოდნელ გადაწყველებას, როგორც მხატვრულ
ხერხს, ნ. დუმბაძე ხშირად მიმართავს.

ილიკოს, ილარიონსა და ბებიას ხასიათები
პროცედურულია კარგული ხალხური შემოქ-
მედობის, უმთავრესად ზღაპრული ეპოსის, ისეთ
გმირთა ხაზებზე, რომლებიც აბსოლუტურ სი-
კეთეს განასხივებენ. რომანის ოთხივე გმირი
ერთმანეთთან საოცარი სიუჟეტულით არის და-
კავშირებული. ილიკოსა და ილარიონის არქე-
ტიპებად შეიძლება დავასახელით ქართულ
ზღაპრულ ეპოსში ცნობილი მელხონობის ის ას-
პექტობა, რომლის ძალით ხეყვით ქმნა ადამია.
ნის შინაგანი მოთხოვნალება უნდა იყოს და
უნდა გაეთდეს უზმურად. უქმელად, სამა-
გიეროს გარეშე.

ცალკე რაზმად გაუყოფი უყოლო და ცოდ-
შედიანი ძმები ასე ფაქრობენ: ცოდ-შედიანს
პკონია, უმტროს ძმს ალბათ უტარს, ზელს გა-
კუშართავ და ეგებს ცოლი მოიყვანოს; დაპით,
ურუმრად, მოიგდებდა ზურგზე ზორბლას სავ-
ზე ტომარას და უყოლო ძმის ბედელში ჩაურია.
უყოლო ძმა, თავის მხარე, ცოდ-შედიანზე ფი-
ქრობდა, იმს ცოდ-შედილ ჰუავს, შეიძლება
უტირდეს, მე მარტობელა კაცო ვარ და იოლად
გავადო. ისეც დაპით, მოიგდებდა ზურგზე ზო-
რბლით სავზე ტომარას და ცოდ-შედიანს ძმის
ბედელში ჩაურია. ასე გრძელდებოდა დიდხანს.
ერთხელ, მთავარიან დამეს, ტომარაკიდებულ
ძმები ერთმანეთს შეხედნენ. შეტად გაკვირდნენ,
როცა უკველივე შეტყვევს, ერთმანეთს გადა-
კოცნეს.

ილიკოს ერთადერთი ნახადი ჰქონდა, „სახანად
ებურა, სიცოცხლეს ერჩია“, მაგრამ დუნუნებ-
ლად გადასცა წითელი არმედიებისათვის ხაზ-
ქრების შესაგროვებლად მოსულ აგიტატორს. ეს
რომ ნახა ილარიონმა, ახალთახალი, ჯერ ჩაუც-
მელა ჩქემა მოიტანა სახლიდან, ილიკოს კი ასე-
თი სიტყვებით მიმართა: „ოქროს ვული რომ
ჰქონდა კი ვაცოდა, მაგრამ ახელა ხაჯალლო
თუ ვედო მაგ გამხმარ მეტრდში, არ მეგონა“
(გვ. 42).

საშუალოს გაყვამის ბებია უკვლავ გადააქა-
რბა. მან საოცარი რამ მოიმოქმედა: ზურგიელს
უფხუბი შეუცემა, თავის ხალხში სკამზე გადა-
ლა და „სასთუმლის მბრადან ლეიბი გაარდვია,
მერე ლეიბიდან ბლუქაბლუქა მატყლი გამოა-
რო... საჩერელი გამოიტანა... მუხლებშორის და-
ილო, მატყლი აიღო და საჩერელს ნემსებზე წა-
მოჭრა... თან რადაცაა ბუტბუტებდა“. ლოგინზე
ჩემად უამოქმედაი ზურიელა უტყვროდა ბებიას
და თვალუხე ცრემლმომდგარი ფიქრობდა:
„ვინ უნდა უოფილიყო ის ბედნიერი ქარისკაცი,
რომლისთვისაც ბებია მითხო მოიკლო და მის

მოსუც სხეულით გამოხარა მატყლი...
თიერი ზამთარის ცივ ღამეში წინდას უქოვდა“
(გვ. 43).

ასეთი შთაბეჭედავი, ორიგინალური, განუმე-
ორებელი პასუხი მოლოდ ნ. დუმბაძისეულია.
მისეული ტალანტის გამოხატებაა.

სამეცნიერო ლიტერატურაში მითითებულია,
რომ უპირატესობის გრძობის აღქმა კომიკუ-
რის გამოვლენის ერთ-ერთი ხერხია. სიცილი
კომიკურის აღქმის შედეგია, მაგრამ „საიცილი“,
„სასაიცილო“ უფრო ფართო ცნებაა, ვიდრე კო-
მიკური. კომიკური მოვლენა უკველთვის სა-
ზოგადოებრივი მნიშვნელობისაა. „სასაიცილო
მოვლენა არაერთგვაროვნად ხუნუნებსა, კომიკური
თავისი ბუნებით ენთეტიკურია, მას გააჩნია ფარ-
თი საზოგადოებრივი მნიშვნელობა“ (ი. ბორუ-
ვი). როცა პაპაროსის მწვეველი რამდენიმე ასან-
თის ღერს ზედიზედ ვერ ასთებს და იმტარევა,
ამან შეიძლება სიცილი გამოიწვიოს, მაგრამ ასე-
თი სიცილი არ არის კომიკურის აღქმის შე-
დეგი. ასეთი რამ ასანთის ქარხნის დირექტორს
თუ დაეძარა, ეს უკვე ნამდვილი კომიზია.
თავისთავად შეიძლება სასაიცილო იყოს ის ფი-
ქტი, რომ თბილისში მუყოლი ილარიონი უკ-
ველდღე შედის მონადირეთა კავშირის მადლი-
აში, დაფინებით ათვალერებს უკვლავურს და
ამით აღიზანებს გაშეიდეულს, რომელიც
ზოლოსდაპილო, მოთმინებას კარგავს და უვი-
რის: „კაცო, ვინ არის ეს, მომშორებ, თორემ
მოკლავი“ — ეს სასაიცილო სიტუაცია კომი-
ზის სფეროში, ე. ი. ენთეტიკურა შეფასების
სფეროში ვადაქავს ილარიონის მოსწრებულ
პასუხს: „რომ მოკლავ, შე მათხოვარო, ტყუა
შენ არა გაქვს და წამალი, — უვირის ილარი-
ონი გუადავა“ (გვ. 101). ამით არარაობად იქ-
ცევა ტყუა-წამლის დაბლის ქვეშ შემხაველი
გაშეიდეულს უსაფუძვლო პრეტენზია და აშუ-
არაუდება საზოგადოებისათვის სახში მანიკური
მოკვლევა.

შეიძლება გადაუპარებელად ითქვას, რომ ნე-
გატურა მოვლენებს წინააღმდეგ ბრძოლის
საქმეში ნ. დუმბაძის ეს რომანი უფრო მეტ
ეფექტს აღწევს, ვიდრე აღნიშნულ თემზე სხე-
ციალურად დაწერილი ზოგიერთი ნაწარმოები.

ქართული ხალხური იუმორის ხაზებიდან სა-
განგებოდ უნდა შევჩერდეთ სიტუაციურ კომი-
ზზე, რომელიც ნ. დუმბაძის ამ რომანში ძი-
ლუმად არის გამოყენებული. სიტუაციურ კო-
მიზში დაგმოხილია ისეთი ვინებრივი ხისხ-
ბე, სიბრძევე, რომელსაც საზოგადოებრივი მნი-
შედელობა აქვს.

კომიკური სიტუაციების საუკეთესო ნიმუშე-
ბია რომანში ვაჩი, შუმა, ფაქიზო, ღვინის ქუ-
რდები, განსაკუთრებით დასამახსოვრებელი კო-
მიკური პასაჟია წარმოდგენილი, შიომღვიმეში
ჩატარებული ექსკურსიის აღწერისას. აქ სიტუ-

საქართველოს მუსიკის ისტორია

აღიურა კომპოზის ნათლად წარმოხატენად შეე-
 რაღს შემოაქვს მსებთიდან ქარის მონახტრამ-
 დე გახმულ ქაჭვზე მოსიარულე ბერის ცდუნე-
 პის. სვეტიცხოვლის ხუროთმოძღვრისათვის მარ-
 ქვენის მოკრისა და არსენა იძელაშვილის თავ-
 ვადანავალიან დაკავშირებული ხალხური ვად-
 მოცემები. ამ მახაუში მრავალი ქვეტექსტო და
 ნართათული მინიშნებაა, რასაც საზოგადოებ-
 რივი მნიშვნელობა გააჩნია და, ამდენად, კომპო-
 ურის ესთეტიკურ აღქმას ემსახურება. თხრო-
 პის დაწვეუბისთანავე, ერთ რთულ ქვეწერობილ
 წინადადებაში, უფროა გაელვებით. მწერალი

არარად აქცევს მლიქვნელ და კარიერისმოყვარე
 ადგილკომის თავმჯდომარეს. „ჩვენი უყოფლბე-
 ტის პარფიოფის თავმჯდომარე, ვარდა ამისა,
 რომ გამოცდის დროს ლეტორს პაღტოს ხეღდა
 და ამბედა... ექსურსიებისა აწუბდა არჩვენების
 წინ“ (გვ. 131). ასეთი ექსურსიაც მოეწუო. და,
 აი, იწუება ექსურსიამქლოდის გონებრივი შე-
 ზღუდულობის არინაული მხიღება. — „გა-
 ზედეთ... ზეით... ეს არის ქარის მონახტრი.
 იგი აშენებულაა შორეულ ისტორიულ წარსუ-
 ლში და ნახეთ, ქერ კიდევ არ დაჩტრეულა! —
 ხომ არ იყთ, როდის დაიჩტრეა? — მკითხა
 ცრამ...“

- „გაიხედეთ ისევ მარქენივ, სვეტიცხოვე-
 ლი!.. ამის ამშენებელს მარქენა მოჭრეს. —
 რატომ, კაცო? — იყოთა ნესტორმა.
- თუთონ ამბობს, რომ „დამიჭრეს მელავი
 მოშპრეს, კარგი რატომ ავიგოთ“.
- იგჩრა რა, სიყეთ არ უნდა ქნა ქვეუანა-
 ზე. — თქვა ისევ მქლომა...
- რატომ მქვა სვეტი ცხოველი?...
 — აქ სვეტი იყო თურმე... — ცხოველი —
 გარშეშო ტვეტში გარეული ცხოველები ცხო-
 ვრობდენ თურმე. — თქვა შოთა.
- გაიხედეთ მარცხენა!.. აქ მარხა ჩვენი
 ერავენელი კარალი არსენა მარხბედელი.
- ეს ვაიცი — თქვა მქლომა.

ეს რომ არსენამ გაიგო, ჩაიკინა ნელა-ნელა,
 შექდა თავის ლურჯა ცხენზე.
 გაკუნ-გამოაქუნა,
 სომხები გაიძახინ — ლევე ბიჭი არის ესა.
 მდიდარს ვართმევე, ღარიბს ვაძლევ.
 ვაი დედინების შუგა“ (გვ. 133-134).

მქლომა ცნობილი ხალხური სტრიქონი —
 „მდიდარს ართმევს, ღარიბს აძლევს, დემრთი
 როგორ წახედნა“ გადააკეთა და მიუხადავა
 თავის „ფალოსოფიას“ („სიყეთ არ უნდა მქნა
 ქვეუანაზე“).

წ. დუნმაძე ღრმად არის ჩახედული ქართული
 ხალხური ლევენებისა და გადმოცემების მრავ-
 აღდგომიდან სამუაროზა და გარკვეული მხატ-
 ვრული პრინციპით ასდენს მათ რეპროდუცი-
 რებას.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ქართული ხალხური
 ხური თქმულებებისა და ლევენების წინადა-
 ვათ. წმინდა, დეოთავამდე ამაღლებულ პირებს
 მიეწერებოდათ ნათელბიღა. მათ შეეძლოთ
 ცოდან რვეის მოხმენა („ცოდან შემოღსმა რე-
 კა“). მის სხივეზე ფეხით გაკლა (თამარ მეფე
 თავის სიქაღწულებს მშის სხივეზე გაღლით ამო-
 წმებდა; „განდგვიღმა“ ბერაც ასე ამოწმებდა
 თავის სიწმინდებს, ოღონდ აქ მშის სხივა „ლო-
 ცუანს“ იკავებდა).

შოთაღვინის მონახტრის ეროში დამით გა-
 მართულ პუროზაზე ზურიკო ვაშალიშიძე უვა-
 ლან უმტკიცებს, რომ ის მზეს ხედვებს და მშის
 სადღერტქელის სუამს. „ამ მზეს გაუმარქოს...
 — დამეა ახლა, — თქვა შოთამ... — მე ვხედავ
 მზეს! — გაიმეორე მე. — ...თქვენ თუ ბრმები
 არა ხართ, თქვენც უნდა ხედავდეთ... მე ვარ
 შოი მღვიმელი“ (გვ. 135). ზურიკოსათვის მშის
 დანახვა დამით, ხატის მსგავსად, სიუარულის,
 ამაღლებულის, კეთილშობილების ნათელბედ-
 ვაა. აქი პირდაპირ ეუბნება ზურიკო მშას:
 „მე სოფელში მუავს შეუვარებულა... მე იგი
 ქვეუანას მარჩენია... ის არის ის მზე, რომელსაც
 მე დღეს ვხედავდი და მის მერა მქვია“ (გვ.
 140).

წ. დუნმაძის ნაწარმოებთა სათაურებს როცა
 ვკითხულობთ, ვგახსენდება, კ. გამსახურდიას
 ცნობილი გამოთქვამი: „არაფერი ისე არ ახ-
 სიათებს მწერალსა და მის სტაჟს, როგორც
 სათაური... უთოოდ სათაური პირველი დვრიტა
 შეიქმმებებისა“.

ღვინის ქურდისა და განძის ეპიზოდებში გა-
 შარებულაა ხალხურ წდაჩტბში ცნობილი
 ქურდი ძმებისა და სასწაულებრივი ვწით გან-
 ძის მოიოვების მოტივი. წდაჩტბში ქურდობა
 ატარებს ერთგვარი ტრანჩის, შეჯიბრების სა-
 ხაის, რომლის ძალით ამაღლებული მხაღ-
 დება და დამაღლებული ამაღლებას აღწევს.
 დუმბაძისეულ ღვინის ქურდში გაიკუბულა
 ილიკოს მოუფიქრებელი მოქმედება, წინდაუ-
 ხედაობა, რაც, თურმე, იღარიონის აზრით, გა-
 მოწვეულაა იმით, რომ ილიკო გაზეთებს არ
 კითხულობს და მთელ ცხოვრებას კურში ზის.
 „ნუ გეშინია, — მიმართავს ქურბი მოუღ ილი-
 კოს იღარიონი, — არ მოკვდები, შენ დღე და
 მოსწრება კურში ზინარ და არ იყო რა ხედება
 ამ ქვეუანაზე და ახლა გაიჭირდა?“ (გვ. 28).

ხალხური გონებაშახილებობის მრავალი ნიმუ-
 ში მალაღი ოსტატობითაა რომანში გამოყენე-
 ბული.

ზურიკომ სახლში სიწვილის ატვტატო მოი-
 ტანა. იღარიონმა დამარცვლით წაიკითხა: „სიმ.
 წი-ფის ა.ტვ-ტა-ტი... უხბლზე შუანა თითი
 დამაქუნა, უური მიუგდო... შედგეით უქმა-
 უოფილომ კოქები შეიქრა და ილიკოს უთხრა:
 — ეს თუ მწიფეა, ჩემო ილიკო, მაშინ მე



დუქა ვეოდილვარ. — არა უწყესი — თქვა ილიკოშ. — ქალაქში რომ პაშიდროსი მიაქვთ ვახაყიდად, კუბეს კრუფენ. მერე ვაწაი მწიფდებ. ალბათ, მავახად მახე მოუფა" (87).

რომანში უხვად გვხვდება იუმორისტული ხალხური სიმღერები და ზეირები („სიმონის დარბაზი“, „სამი მძინე გურულება“, „შეშოდგომა რომ დაღვება“, „კუინტი უფლის ქაშა მიუვარს“, „მას რას ზედავს ჩემი თვალემა“, „არ გამოქდე, მარნის კურო" და სხვ.), უფრო სიმღერა და ზეირი იუმორისტული ბუნებისა და მხანდავებულა ესთეტიკურად ამაღლებული კომიზის გამოვლენასთან.

დ. დუმბაძის „მე, ბებია, ილიკო და ილარიონი" ქართული იუმორის განვითარების ახალი საფეხურია. იგი, თავისი ძირებით ღრმად და დაკავშირებული ქართული იუმორის განვითარების მაგისტრალურ დინებასთან, რომელიც ხათავის ხალხის უკვდავი შემოქმედებიდან იღებს.

წოდარ დუმბაძის მეორე რომანის სათური — „მე ვხედავ შუეს" სიმბოლურ-მეტაფორული მნიშვნელობისაა. აქ წინასწარ მინიშნულია ნაწარმოების ძირითადი დეტალები. უბოკრების შუაგულადან ამოღებული ნაწარმოების მთავარი პერსონაჟები იმდენად მუმანერო და კეთილ-შობილები არიან, რომ, ბატონს მხავახად, უფრო ზედავს იმ შუეს, რომელიც რომანში ამაღლებულობის, განახლების, აღორძინების სიმბოლურ ხატს წარმოადგენს.

როგორც აღვნიშნეთ, შუის შინაგან ბილვაზე, გაცხრო, მინიშნებულია „მე, ბებია, ილიკო და ილარიონი". ახალ რომანში შუის შინაგან ბილვას სიმბოლური დატვირთვა ახლავს და მისი არქეტაპი შორეულ მითოსურ წარმოდგენაში იძებნება, როცა შუის დეოთებებს (რას, მითრას, ნანს და სხვ.) შინაგანი ბილვით წვედობდა მოსრწმუნე. ზოგჯერ თვალახად კი იობრიდენ, უკო რომ ეხილათ სასურველი არსება (ზოგჯერითი დეოთეხად თვალეხადობრილი გამოხატუბოდა ხოლმე).

შუის მოთაუვანე წარმართი შინაგანად ზედავ და ეთაუვანებოდა თავის კერას (შუეს), მისთვის ეს იყო აბსოლუტური სიკეთე. სიკეთისქმნადობისთვის ასეთ ღტოლვას ეტალონის მნიშვნელობა აქონდა და, ამდენად, შუის შინაგანად ბილვა ამაღლებულობის, წილხვადობის, კეთილისქმნადობის თავისებური სიმბოლოც იყო.

სოსოია, ხატია, ქეთო მასწავლებელი, „სოსოიას რუხი" ანატოლი, ბეენა, ბაბილო, მეწიქვილე ზეგლარა უაღრესად კეთილები არიან, სიკეთისქმნადობა მათი შინაგანი ბუნებია. ისინი, თითქმის, ჩვეულებრივად, უბრალო ადამიანები არიან, მაგრამ მაინც გამოირჩევიან სხვებისაგან. მწერალი ცალკეულ ადამიანში დავანებულ სიკეთის კონკრეტულ ამაღლებებს აზო-

გადებს და გვაძლევს ასეთ ტაშარ შინაგან, რომელიც საშავალითა, იდეალურია.

ხატია შინაგანად ზედავს შუეს და სოსოიას. იგი დაბადებითვე ბრმა, მაგრამ იმდენად კეთილია, რომ ამ სიკეთემ უფოთავებს სძლია და სრულიად ახალი რაკურსით დაგვანახა ხატია და სოსოიას სულიერი სამუარო. ექიმმა თვალეხი „თუ გინდა არ აგინილოს, რა მოხდა მერემე ხომ მხედავ? — შენ კი გხედავ, სოსოია, — ამა, მეტა, რა გინდა, ხატია? — მეტა არა. უფრო... მერე „მარს ვიწამო აღმოსავლითი, დავხწრებით ხაქალლო შუის ამოსვლას და მამინ ხატია იტყვის მამადალა: ეს მე ვარ, ხატია, ხალხო, მე ვხედავო თქვენ" (გვ. 188.184). ახე გამოიკეთა სათური ნ. დუმბაძის ახალი რომანისა — „მე ვხედავ შუეს", რომელიც თავისი თემატიკითა და მხატვრული პრინციპებით, ერთგვარად. აგრძელებს პირველ რომანს, როგორც, თუკი „მე, ბებია, ილიკო და ილარიონი" იუმორისტული პრინციპი ძირითად მხატვრულ ზერხად ვეევიინება, ამ რომანში ეს პრინციპი დაქვემდებარებულია თბრობის ეპიკურ-რეალისტურ მანერასთან. აქ უკვე წინ არის წამოწეული საშავლო იუმორის შედეგებით გამოწვეული საშვუბარო განცდები. უკვე ბევრი რუხი შეეშომა ძაძებით, რაიონის ცენტრში საშვედრო მოხატალია, საიდანაც „გაოქცა", ისევე ურწმუნე ვასამწავარებლად, „სოსოიას რუხი" ანატოლი. კოლმეურნეობის უოფლიო ბიოგადიერი დათიკო ურწმინდან გამოიპარა და ტყეში იხალდა. უჭარბ სოფელს. სოსოიას, ბატიათან ერთად, სხვა სოფელში, 1937 წელს დაბატარებული შამის დანატოვარი ჩექმები და ქურქი მიაქვს სიმინდზე გადასაცვლილად. უდელიოდ დარჩენილ, უხიათლო ხატია სოფლის კეთილად იადამიანება ერთი წუთითაც არ ტოვებენ მარტოს. სოსოიას და ხატიას მეგობრობა და სიუარული ქმნის რომანის ძირითად მაგისტრალურ ხაზს. შუის შინაგანი ბილვაე სწორედ ამ პერსონაჟებთანა დაკავშირებული.

ხალხური იუმორის ნაციდი პრინციპი — მოწინააღმდეგის ახუტადამდეები ტონითა და დაკინიებული სახით წარმოხახვა, მწერლის მიერ ამ რომანშიც ეფექტურად გამოყენებული. კეთილ მეწიქვილე ზეგლარა სოსოიას გათენებად არ უწყებს სახლში. მთელი დამე კამათობენ იუმორის დამთავრების თაობაზე.

— „სოსოია უდელიურო, შენ რომ ამბობ, იმი კიდევ ვახტანს რამდენიმე წელსო... რისგან გამომდინარე ამბობს მავს?"... სოსოია უმტოცებს, რომ ამხელე ტერიტორია რომ წაილო, უკან ზომ უნდა წაიზოვო

— „იხე იგი იმი მოგებული ვაქვს?..
— ნამდვილად!..
— გავადელით მე და შენ შეტევაზე და არ დაიბია პიტღერმა უკან, რას შობი მერე?

საქართველოს
მხედველობა

— დედას ვუტარებ, დავახვეინებ!

— ...მოითქვა ხული წაფხულში და შემოგატა ისევ, რას შობი შერე?..

— კაცო, შენ ჩემს მხარეზე ხარ თუ მიტღერის?..

— „კარგი, ჩემო სოსოო, დავინივ უკან... მივვიდი ძველ ხაზდვართან... ვითარია შე, მიტღერმა, ა, ძმარ, შენი მიწა შენ და ჩემი შე... შენ შენთვის, შე ჩემთვის.“

— მაინც მიგაწვები, ხეჯღარა... ბერლინამდე... რაც ხომწარე მანახე, ხულ ძმარად ამოგადენ ცხვარში...“

— „ნამეტანს ნუ იქაჩები, ბიჭო! — გაშაფრთხილა ბეჯღარამ...“

— როდის ამთავრებ, ნენა, იმს? — მკითხა პატრონამ და გამოცინა.

— ორ წელიწადში!

— ცოტას ვერ დაჩქარებ, შეილიო! — შემეხვეწა დედასი“ (გვ. 282).

სიტუაციური და ლექსიკური კომიზმის ოსტატური გამოყენებით გამოარჩევა რომანის ეს პასაჟი, სადაც აღწერალია „ტრიუმფალური შეტევა“. აქ ერთი ხელისმისმით გაწარგებულია მითი გერმანელი ქარების უძლეველობის თემა. წყ. სამხედროს მასწავლებელმა მოწაფეები ორად გაუყო. სოსოთა გერმანელთა მეთაურია, ნოდარა თავა წითლების, ხატია კი მოწაფეების ღებზე წელმადვანელობს.

წითლებმა „მტრები“ ვოლგის მარცხენა ნაპირიდან უნდა ამოყარონ და მარჯვენა ნაპირისკენ განდევნონ.

— „სოსოთა მამალაძე, დავნებდი ვარჩევნის! — გაიხმა უცებ წითლების ხანჯრადან... სამამდე ვითვლი, შერე გადმოვდევარ...“

— ერთი! — დაიწყო თვლა ნოდარა თავამ.

— ვაგაწერა ღმერთი!

— ორნი... ორნამეტარნი... შეგვიცოდა ნოდარა თავამ... სოსოთა, ვადგოდი ჩვენს მხარეზე, ხანამ დროს!.. თუ არ მოგეწონოს, ისევ ვადალო...

— ხანა! — დაიღრიალა ნოდარამ, შერე „ვაშა“ და დაიძრა უძლეველი არმია ჩვენკენ“ (179).

„პრილის“ დამთავრების შემდეგ, ლევან გურიელიძეს ნოდარამ მოახსენა: „მოწინააღმდეგვის ქარი განადგურებულია, ვოლგის მარცხენა ნაპირი აღებულია... ტყვედ ჩაევიღვეთ გერმანელი გენერალი სოსოთა მამალაძე, აგერ აგდია“ (გვ. 280).

ხელბური იუმორის გამოყენების თავიებურა ბერლინა აფრთხევ ისეთი დამარხმირება, როცა ერთ-ერთი მეტოქის უხაფუძველო პრეტენზია მოულოდნელად არარაობად იქცევა. სოსოთას, ნოდარა თავას, იტია კალანდაძეს, კეუტრა ვაჯუას და თავორა ანთიძეს ნაფიცარას ბოლოში ედგათ ფაცერო.

— „თქვე ქიხვირები, რომ გადახადვით თავ-

ზე ეს ფაცერო, შე თქვენი დანებრის უფლებს შივანი ეკამო?... მოვარდა ზღაფილი ბენედექტი კუპატაქე... მოხსენით ფაცერო, ხანამ დამიჩებია, და ვადიხანეთ ბოლოში...“

— ამხანავო ბენედექტი! — დაიწყო თავორა ანთიძემ.

— ვინაა შენი ამხანავი... — გადაარა ბენედექტი...“

— კაცო, ეს მდინარე, არც შენია, არც ჩემია, ავი მდინარე არის საბჭოთა ბელახუდლებს და შივ რომ თვევები დაუტრავს, ისიც მახია! — ავუხსენი ბენედექტს... კონსტიტუციასი წერია, რომ ყველას ვავტვს ნადირისხისა და დავენების უფლებას...“

— უშე მასწავლი, ბიჭო, რა წერია კონსტიტუციასი, კაცმა ხუთი კონსტიტუცია გამოვოცვალე?! — მიუბრუნდა ნოდარას ბენედექტი... — ის თუ წერია, უფროს-უმცროსობა იმტომ გაჩი... ნა ღმერთმა, რომ წრდილობა და პატოსნება ჰქონდეს თქვენისთანა მუტრუცებოს...“

— არ გქონია წაკითხული, თორემ მავა არ წერია...“

— არა ხომ?

— არა...“

— არა და მავას უძახი შენ კონსტიტუციასი?... ბენედექტემ ნაქახი ვადმოიღო და ფაცერის დასაჩებად გატრიალდა.

— რაო, რაო? — რა თქვა მან კონსტიტუციასი? — იკითხა უცებ ოტია კალანდაძემ. ბენედექტი ცვიად შემობრუნდა:

— რა ვთქვი, ბიჭო?... — როცა ნათქვამი გაუმორებ და ყველა ერთად პირზე დაადგა, ბენედექტემ დააკენსა:

— „ვადარიეთ, ბლენბო?“ (გვ. 282-284).

ბენედექტი მოღბა, მოეშვა, მისი უხაფუძველო პრეტენზია არარაობად იქცა. ახალგაზრდებმა თუთუნი შესთავაზეს გახუტულ ბენედექტებს. შერაგდდენ. წახვლის წინ ბენედექტემ დაარიავა: „ახლა ჰკუთთ იყავით, არ ჩავთროთი ღანქრამა, თორემ როგორც ჩვენ გვიყვარს თვევის ბორცი, ისე უყვარს ჩვენი ბორცი თვევისა!“ (გვ. 285). ბენედექტის ეს ვაფრთხილება დროული გამოდგა. ხატია ღანქრამა ჩათრობა და ის მართლაც თვევის ღუქმა გახდებოდა, დათიოს რომ არ გამოეტყვა ბოროტარი ტალღებოდან. ეს პასაჟი რომანის მხატვრული სტრუქტურის ერთ საუკეთესო ნაწილია. აქ ჩანს ნ. დუმბაისისული სიკეთესმნადობის უკვლევამდე ბუნება. სამშობლოს მოღალატის მიმარ. თაც კი არა შურისძიების, არამედ საოცრად ამაღლებული დამოკიდებულება შეღავანება, „მოთევი სოფელი გარს შემოვხვია ხატისა და მის გაღმარებელს... ჩემს წინ დათიოკ ბრიგადერი იყო. ხმა არ ამოუღია... შუა წრეთი ვავიდა... ვისაც კი შეხედავდა, ყველა უკან იხევდა... სოფელი დუშდა... — გამოდი, ვალოდია,



და დამიჭირებ... ვალოდა გამოვიდა წრიდან და
დათიკოს პირდაპირ დადგა... მერე... შეტრიალ-
და და ახე ვაფიდა სკოლის ეზოდან, უკან არ
გამოუხედავს... — ბადრია, შენ რაღას უყურებ,
გამოდი და ამიუყავნე პატრიზობაში... მაგრამ ბა-
დრია უყვე ვადიოდა სკოლის ეზოდან... მე უყ-
ურებდე... როგორ ტირიდა იგი და როგორ ხდებ-
ოდა თანდათან ეს მთახვეთ ვებერთეღა კაცი
შეშობს ზელა" (გვ. 329).

ამგვარი მშაფთი კონფლიქტის ასეთი მშატე-
რული პრინციპით გადაწყვეტა (იგი გამოუყენ-
ბულია „შოინა დამიშეც“) დამახასიათებელია
საერთოდ 80-70-იანი წლების ქართული პრო-
ზისათვის.

5. დუმბაძის ამ რომანში მეტად კლასიცი-
ტული ფაგურაა ბეგანა, იგი საკუთარი სიყოფ-
ხლის ფახად ვადარჩენს „სოსოიას რუხს“ —
ანატოლის, ხნით უფროსი ცოლით ბეგანა და
სოსოია ხავეთისქმნადობამ დაამეგობრბა. სო-
სოია არ იფიქრებს ბეგანას ხადღავს, უფლის
მას და ზოგჯერ აუმორით შეფერილ ანგარაშ-
საც ახარებს ხოლმე.

— „უკურთა არ დაბრუნებულა, ბეგანა, არც
შავი მაშეიკოს მადხაზა, ხეგრე არ დაბრუნდა...
ახლა მარდიც იშოვება და ჰედიც, შენს მერე
ათე კობრედი იყო, ბეგანა... გოგია ცერკვაძე
ხომ გახსოვს? ათი შეილის მამა, იგიც დაბრუნ-
და და მისმა ცოლმა თალიკომ მეთერთმეტე
ხვეშვი გააჩინა, შუქრია. ასეთი არაფერი მინა-
ხავს, ბეგანა, მოკვდები სიცილით, რომ ვაიგო,
ეს მელოგიენე ქალი კორკაშელზე იყო გახული,
შეზობიარბა რომ დაიწყო ზეწარი ვაუფინებს
ხეს ძირში, მაგრამ მოსაწრო ჩამოსვლა, გოგიაშ
უთხრა: რას ჩამოდიოდა შე ქალი, ხარემ კორ-
კიშელზე მოგეშობიარბება და ვადღით ჩამო-
გეშვავო, იმ ხვეშეს შუქრია დარჩევეს, მაგრამ
შე მაინც კორკაშელას ვეძახა...“ მერე ხატის
ამხავს უყვება, მამა მას ექითთან წაიუყავნს,
თვალი აეხილება, ცოლად მოვაყვან, მაგრამ
„რომ არ აეხილოს თვალი? მაშიდაც მავს მე-
კობრება, ბეგანა, უოკველ დამეს მეკობრება, შენ
გგონია არ მოვაყვან? მაინც მოვაყვან, მაინც“
(გვ. 330). სიყვარული მარადიული, უწყვეტი
მდინარებაა, რომელიც ადამიანებს, საზოგადოე-
ბას, ქვეყანას მუდმივ გასალბებასა და აღორ-
ძინებას ანიჭებს. „შენ ხომ გიყვარდა ვიდაცა
მინადორა, ბეგანა? მოდა, მეც მიყვარს ჩემი ხა-
ტია. მაშიდაჩქმეც უყვარს ვიდაცა...“ ვიდაცას
ელოდება. შენ კი იცი, ბეგანა, ვის ელოდება,
მაგრამ ისიც ხომ იცი, რომ არ დაბრუნდება
ეს“ (გვ. 337).

რავიდ მძიმე ფსიქოლოგიურ პახეებს არ
უნდა ვადმოგვეყვებოს მწერალი, იუმორისტისთვის
ახალი მას უოკველთვის რჩება. სამწუბარო და
ხასყილო შუქრდილავით თან სდევს ადამიან-
ის ცხოვრებას. ამ შუქრდილის პროპორციული

მონაცვლეობა დიდ ტაქტის და
ხიჯს მწერლისაგან.

1942 წლის ივნისია, სოფელი შიმშილობს.
სოსოია და ხატია სხვაგან (ნაბეღლავში) მიდბან
სიმინდის ხაშოვნელად. სოსოიას მამის დანატო-
ვარი ტყავის ქურჭი და ჩექმები მიაქვს, სოსოი-
ონმა ხატისა რამბოთა ცენტრალი ვადაცა
ეგებს ვაბრეუდებს და სიმინდი მოგვევა ვამშენო.
წახსავლელად ვანი მანას თავარქილადის ვა-
შობარტყეს, ხანაცვლოდ ერთ ხათამან მანას
დაპირბაჩენ, ნაბეღლავში პარტული შეხხველერი
უტხვირპირო, უხუდღულო მამა-შეილი ამუხად
იგდებენ ხატისა და სოსოიას. ეზოდან გამოსუ-
ღმა ხატიაშ ცხვირგახუშუტულ შეიღთან მდგარ
ნაყვავილარ კაცს ვახსება: — „ბიძია ვინს არ
იუიდი — რად მიწდა, გოგო, ვინო? — ვაუყვი-
რდა ნაყვავილარს. — ორი ვინა გვეყოლება ხა-
ტეში — ვაუყინა ხატიაშ“ (გვ. 330). გულცივი
ადამიანების გვერდით სიკეთით აღსავსე ბაბი-
ლო ვაშუამაქეც სახლობს. ბაბილოშ და მისმა
მეუღლემ, კაკანომ, შეიღებივით მიიღეს ხატია
და სოსოია, როცა ვაიგეს მათი მგზავრობის მი-
ზეწა და ისიც შეიტყვეს, რომ სოსოიას სიმინდ-
ზე ვადახსაცვლელად უხამარილოდ რეკრტხარე-
ბული მამის ქურჭი და ჩექმები წამოუღია, ხა-
ბილოშ სიმინდთან ერთად, ისინიც უკან გამო-
აქანა სოსოიას. „პატარას რომ წამორიდებდი,
მერე შენ თვითონ გამოეყვე ამაში... მერე მეს-
ტურბე, თუ მშვიდობა იქნა, ჩემი ხატის ქორ-
წილში... ხატია ბაბილოს წინ დადგა, მერე ბე-
ღებით ხანე მოუყენბა, ფების წვერებზე წამო-
იწია, თავსეენ დახარა და მაგრად, მაგრად
აკოცა დოუაზე“ (გვ. 336).

ასეთი დამახასოცრებელი და ემოციური ად-
გილები უხვად გვხვდება რომანში, მაგრამ ამ
ეხვად ხადღური იუმორისხადმი მწერლის დამო-
კიდებულება გვანტერჩებს. ამ რომანშიაც კო-
ლმეურნეობის კრებას ერთხელ იწვევენ. აქაც
მწერალი კვლავ ირონიასა და პაროდირებას მი-
მარბავს.

„კოლმეურნეობას კრება... ხადამოთი იმარ-
თებოდა, ზარის რეკვა კი შუადღიდან იწყებო-
და“ (220). ზოსიმემ ვახსნა კრება, ვინ ავიჩი-
ოთ თავმჯდომარედო?

— „შენ თვითონ იუავი, მავ საქმისთვის ხარ
დახადებული, სხვად მაინც არაფრად ვარგინარ,
— თქვა დომიდეშ...“

— კი მაგრამ, კრებას მდივანი არ უნდა?
— მდივანიც შენ იუავი — უთხრა ისევ დო-
ომიდეშ...“

— კენჭი არ ვიყარო?
— კენჭი კი არა, თუ გინდა ქვა ისროდე და
თავი შეუშვირო, ოღონდ დაიწვე“.

გამოცხადდა დღის წესრიგი: „ზოგიერთი ცუ-
დღუთის... სერთო საქმისა და სამშობლოს მო-
დალბატის სამუშაოზე გამოუსხადებლობის შე-

სახეს". სიტყვა მისცეს თავმჯდომარე ქიშვარდ ვაშაყმაძეს. „ქიშვარდის ხუნენაზე ერთ-ორი ტაში გვარდა გლახად დატენილი ფულითა თრფავით“. თავმჯდომარემ პარადული სიტყვა წა-რმოთქვა. ამან მოწინაა სტენია ბრატვადორის გა-მოსვლა: „...შეგმ არ ჩაიხედოს იმის ენოში, ვინც სამუშაოს გამოკლდეს უბიწოდ. ისე შეიხმნეს მარტყენა, საკუთარი ვენახის სამამულე რქა ვერ მოედუნოს, სხვახი მოსახვედრია ტყვია მოხადეს გულში...“

— როგორ ტაბაკის როკაპავით იწვევდებან ეს შეჩვენებული! — თქვა აღფრთხილად (გვ. 224).

აქვე ვაღმოკვებოდა სიტუაციური და ლექსიკური კომიკის შემცველი პასაჟი „თხუხის გამოდევნის“ თაობაზე, რომელიც კრებაზე ედუ-შიკა გუდავამც წამოაყენა.

— „სიდან დავიწყო არც კი ვიცო. — კუდი-დან დაიწყო დემიოკა, კუდიდან! — მიაქანეს აქეთ-იქიდან... ჩემი თბა, კი იცოთ თქვენ, ცალი რქა რომ აქვს და უჯანა ფეხზე რომ კოქლოხს, რა ბოთლ რძეს იწველება დღეში.“

— ღმერთო არ ვჭამს შერე, ინჯალიდ თხას რომ წვილქ — ჭიოხს ვიდაცამ“ (გვ. 225). თხებს ხატია და სხოსია წველიდნენ. როდესაც უველაფერი გაიკრევა, ქეორო მასწავლებლეს სა-ხლში, ხადავ ავადმყოფი ანატოლი წევს, შერე-ხლესს რიგ-რიგობით მოაქვთ თორო ბოთლი რძე, დგამენ კაბზე, უღიმიან ავადმყოფს და დიმილითვე ბრუნდებიან უკან.

რომანში მიზანდასახულადაა გამოყენებული იუმორისტული კილოს შემცველი ხალხური სი-მღერება (—ელესია, მელესია, გოგონა დემე-სია; — „გენაცადე ჩაისიო“; „სეთითა ცხოვ-რება, თა-ღვის ვაცეცებინებსო“ და სხვა), იდი-ოლური და გონებაშახადური გამონათქვამები, რომლებიც რომანის მხატვრულ სტრუქტურაში თავისებურ იდეურ-ესთეტიკურ დეტალოვანს იძენენ.

„მე ვბედავ შვს“, სამამულეო ომის თემაზე დაწერილ რომანებს შორის, ერთ-ერთი გამოჩე-ჩეული, მაღალმხატვრული რომანია, რომლის სიკეთით გაიცისკოვნებული, ამაღლებული პერ-სონაჟები თანამჯავარებოვით დაჰყვებიან მკით-ხველთა ფართო მასებს.

* * *

6. დუშხაძის მესამე რომან „შოანი ღამეში“ დროირებული იუმორის საფუძველია რეალური ცხოვრების კომიკური მხარე, ის ზუნებრივად ესადაგება მწერლის მთავარ მიზანდასახულობას და არ წარმოადგენს შემოქმედის სუბიექტური უმყოფელების ნაყოფს, არც მის ფანტაზიას კაპრიზს.

ხალხური იუმორის ძირითადი მხატვრული პრინციპი, როგორც აღვნიშნეთ, საკუთარი უბი-რატესობის ამაღლებასა და მოწინააღმდეგის

დროშობული, შანკიერი მოკლენივითაა დაწერილი. ლი ხაბით გამოხატავს იდეოლოგიას, რომელიც წყველით მოუთხოვდა, რომ მუშები მტკრების წინააღმდეგ ბრძოლას „წარმოებდნენ იუმორის“, რომელიც საუკეთესოდ ადასტურებს „მთა დრმა რწმენას თავიანთი საქმიანობი და საკუთარი უბრაატესობის შეგარენას“. ხალხურ შემოქ-მედებაში შემოქმედებელი ეს პრინციპი მწერ-ლის მიერ სხვადასხვა რომანში მტკრებლები დროითაა მომარტყეხული. მაგალითად, „მე, ხე-ხია, ილიკო და ილარიონი“ მთლიანად ამ პრინ-ციპზეა პროცირებული. მეორე რომანში — „მე ვბედავ შვს“ იუმორის ნაკადი ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილია და არა მთავარი. ახვევ „შოანი ღამეში“ იუმორისტული პასაჟები ემსა-ხურება ძირითადი მიზანდასახულობის შთან-ბეჭდავ გამოკვებით.

პირველი რი რომანიხაგან განსხვავებით, „შოანი ღამის“ პერსონაჟთა სამოქმედო არე თბილესია. მოქმედების დრო კი ომისშემდგომი პერიოდი (50-იანი წლები). ამ პერიოდისათვის ჩვენი ქვეყნის ცხოვრებაში მოხდა მრავალი მნიშვნელოვანი მოვლენა. მთ შორის, თანდა-თან იკავებს უბრუნდებიან უსამართლოდ რეპ-რესირებული ადამიანები, მწერლობასა და მე-დოცენებაში უარყოფილ ექნა შტაბში, პანდგი-რია და უკონფლიქტობის თეორია, შეხაძლე-ხელი გახდა ცხოვრებისეული მოვლენების შე-ულამაზებული მხატვრული ასახვა, ადამიანში ადამიანურობის, საეთისქმნადობის აღწევება და მხი დაპირისპირება კომპეტურობასთან, შტაბსა და რუტინასთან.

რომანის დასაწყისშივე ვხედავთ პომპეუ-რობისა და გულგრილობის მანიით შეპარობილ ლექტორს, რომელსაც მწერლის, თვითდასხა-თების ზერხით, აშაბლებს და არარაობად აქ-ცეებს. თეიმურაზ ხარამიძე და გურამ ტვიჩინაძე პროფესორს ემუდარებიან: სტიპენდიას ვარ-გავთ, მთელი ღამეები ერთად ვმეცადინებოდი და ნუ გაგვირავთო. — „თქვენი სტიპენდიო კი არა, ოცი წლის უნახავი შეგობარა დავკარგე-მარამ სახლავში არ ზეყოფიდავარ... მთელი ღა-მე კი არა, ხუთი წელი ვსწავლობდ ჩემბერლენ-თან ერთად და მსფორდის“ უნივერსიტეტში, მე-რე კი კაცი ინგლისის პრემიერ-მინისტრო გახდა, მე კი თქვენისთანა იდიოტებს ვასწავლი თბი-ლისში“ (6. დუშხაძე, ოთხი რომანი, 1978, გვ. 220-221). ისე სხაბრად გამოიკვეთა რომანის პირველივე უარყოფითი პერსონაჟი. მწერალმა ერთი მისმით შეძლო არარაობად ექცია დაშე-ტამებული ლექტორის პომპეურობა. ასეთი გა-მონათება, უეცარი გაედლება ტიპურიია 6. დუშ-ხაძისეული იუმორის მხატვრული პრინციპისა-თვის. „შოანი ღამის“ მთავარი გმირი თბილის-შია დაბადებული, აქ გაიზარდა უდემოკრა-ტიუ 20 წლის გახდა, როცა დედამისი თორმეტ-

წლიანი გადახატებიდან დაბრუნდა. სოსოის დედ-მამა აღარ დაბრუნებულან და აგი მამიდა გაზარდა. თეიმურაზ ბარამიძეს კი შევობღებმა გაუწიეს მამიდობაცა და დედობაც. დედის დაბრუნება თეიმურაზისთვის არ იყო უძტიკუნეული. ღამის დარაჯს, კეთილ ართავზას, თეიმურაზი უყვება, რომ „მე გათენების შეშინია, სახლში მისვლის შეშინია... სახლში ახლა ერთი ქალი შელოდებია... შელოდება, რომ დედა დავუძახო, მე კი ვერ ვუძახო... იმითომ, რომ მისცხენია... — ამ ღამეს გაუშარჯბო, ზემო თეიმური, რომელიც თენდება“. წყაგება ართავზამ სიტყვა და აქ იხსენება ნაწარმოების სათაურად გამოყენებული მხატვრული სახე — „შეიანი ღამე“. ეს სახე-ტიტურა პირველად ნახსენებია „ვეფხისტყაოსანში“ და მომდინარეობს ამა ზიხლიდან, არამედ „ნუგაბლატორში ან... ქრისტაინულ-ფილოსოფიური შწერლობიდან“ (ს. ცაიშვილი, დავით გურამიშვილი; 1980, გვ. 95). იგი გამოყენებული აქვს დ. გურამიშვილსაც. დ. დუმბაძის ზეგარეული ეს ხაზობლური სახე („შეიანი ღამე“) მისადაგებულია რომანის მიზანდასახულობასთან, მის ძირითად შენაარსთან.

დაბრუნებულია მეორე დიდი ტიპოვლი ახლობლებთან ნორმალური ურთიერთობის დამკვირვებელი იყო. ეს ტიპოვლები დ. დუმბაძის ამ რომანში უდიდესი ექსპრესიითა და ფსიქოლოგიური დამაქრებლობითაა აღწერილი. დაბრუნებული დედა (ანეკო) შვილს (თეიმურაზს) მხოლოდ სიკეთისქმნადობას უნერჯავს გულში. მწარე გამოცდილების მქონე, შვილს აფრთხილებს: „ოვგი იხე ჩადის ბოროტებას, საკეთეს აკეთებს შვირია“ (გვ. 347). სწორედ ეს ასექტი ხდება იუმორის მთავარი ობექტი დ. დუმბაძის „შეიანი ღამეში“.

მოკლავთ რამდენიმე მაგალითს: მე-8 კლასის მასწავლებელმა დადგეს თანაგუფულის რომან ჩარქვიშვილის პიესა „ბერლინის აღება“. როდები ასე ვანაწილდა: პიტლერი — რამაჟ კოს. საველი; პებელსი — ვაფა კანაშვილი; ზერინგი — არჩილ ერგემლიძე; საუდიუსი — პავლე რატიანი; ევა ბრაუნი — ისოლა ტყეშალაძე; ლეიტენანტი — თეიმურაზ ბარამიძე და ა. შ. აქ ჩამოთვლილი გერმანელი ნაციონტები, თავისთავად, უაღრესად მრისხანე და ძლიერი მტრები, დაქინებულად არიან წარმოდგენილნი. ეს იუმორისტული ბერბი მწერალმა ადრინდელ რომანებშიცაი გამოიყენა. ამ შემთხვევაში მწერლის ძირითადი მასვილი მიმართულია ჩვენს ცხოვრებაში ერთ დროს დამკვიდრებული შეუვალი შტამის წინააღმდეგ. აი, ბავშვების დადგული წარმოდგენის გენერალურ რეპეტიციას პედაგოგთა და მშობელთა სამხატვრო სახეო დახვეწა. — „დაბრუნე კარები და არავან გაუშვათ გარეთი — ზრძანა დირექტორმა... პირველად

ინოლა ტყეშალაძის მამამ აიღო სიტყვა: ...მე შვილი, ჩვენი ოქანი არ ზრდის ცუდად ბავშვს, იგი დაღის მუხიკაზე, ინგლისურზე... სწავლობს ფრადებზე, რით აახსენება ეს ფაქტი, რომ იგი გარყვნილი დედაკაცი, კაცობრიობის უსახტოკები მტრის, კაცებმა პიტლერის საუვარელი, ევა ბრაუნის როლს ასრულებს?

არჩილ ერგემლიძის მოხატულია უხერხულობა გამოთქვა იმის გამო, რომ მისი, ძველი ბოლშევიკის შვილი, ზერინგის როლს ასრულებს და მისი ტექტი ძირითადად სტალინისა და კომუნისტების ვინებაზე არის აგებული... სახეობს ერთ-ერთმა წევრმა გვიც გამოთქვა პიესის სიუჟეტის განვითარებაზე. სამაშულო ომის მძიმე დღეებიდან... გამოტოვებულია მთელი რიგი ეპიზოდები. რაც მთავარია, პიტლერი გამოიყურება ძალიან ახალგაზრდა... — პიტლერი არც მე მოწონს — თქვა დირექტორმა. — ნარქვიშვილი, — მიმართა მან უცებ გაფიქრებულ ავტორს, — საიდან მოტანე ტექტი, რომელსაც პიტლერი ამბობს სიკვდილის წინ? — ის ტექტი, პატავცხეული მასწავლებელი, მე თეიმონ მოვავრენი — რა უფლება გაქვს, შენ, გამოვივრო ტექტი, რომელიც არავის მოუსვენია... — სიტყვებით, ამხანაგებო, ამაზე ღამარაკი როგორ შეიძლება სერიოზულად მივანინოთ ყოველდღე ენი... — გალიმა ერთ-ერთმა მასწავლებელმა. და მაინც პრემიერა არ შედგა. პიონერებმშდვანელს გამოცხადა სასტიკი საუვედური ცუდი მუშაობისათვის, ხოლო რომან ჩარქვიშვილს აერქადა სამაშულო ომის თემაზე პიესების წერა“ (გვ. 411-412).

უნივერსიტეტის კომპაგვირის კრებაზე იარჩევა თეიმურაზ ბარამიძის საკითხი. კრებას ესწრება ფაქტობრივად პარტიულროს მდივანი — ხატონი დავითი, სამართლის ლექტორი — ხატონი გიორგი, ლიტერატურული წრის ბელმძღვანელი — ხატონი შალვა, კომპაგვირის კომიტეტის მდივანი უზანაგო ამბობს: — „გვეყო, ამხანაგებო, დროა ბოლო მოვდოს უზგავსობას. ვინ ატება დეგობა მფერად მდგომარეობაში? ბარამიძე... ვინ მიაუენა შეურაცხუოთა პასუხისმგებელ პირს? ბარამიძე. — დაწყო თავიდან უზანაგო.

— ვინა ეს პასუხისმგებელი პირი, გვიჩვენეთ ერთი, გვარი და სახელი არა აქვს, რა ზეირის ახეთი უზენებელი? — იკითხა ავრადინა დანელიამ და მიაშიტად მოავლო თვალის დარბაზს.

— თქვენი საქმე რაც არ არის, წუ ეჩრებით, ამხანაგო დანელიამ — დარეკა ზარი თავჭედომარტმ.

— ამხანაგო თავჭედომარტ, ჩვენი საქმე იყო არ არის, რაღას გვეძახებო? მამინ ავდგებით და წავაბთ — ეყვინა ავრადინას.

— თქვენ წახვალთ მამინ, როდესაც ჩვენ ვებ-

ვეთ. თქვენ ისიც გავუფათ, აქ საუბრებით და პომადეაწახმული რომ მოსულხართ. ხად გგონიათ თავი?

— ამხანაგო თავმჯდომარე, რა თქვენი საქმეა საუბრებით და პომადეო ავლის აგრაფინი, თუ შერახით მოთხოვნული ტუნებით? — იყითხე, არჩილმა.

— ჩვენ კომუნის ვაშენებთ თუ არა, ამხანაგო არჩილ? — ჰკითხა უცხე უშანგიძე... რა უფლება გაქვს შენ გამოგეკმაგო ქალს, რომელსაც ორი თითის დადებით მოკლე კახა აცვია და მუზღისთავები უჩანს... გახსოვდეთ, რომ ჩვენ მოკლეკახიან, საუბრებიან და პომადეაწახმულს ვერ შევუწყვებთ კომუნისში.

— კი, შენ თუ დაგაყენეს კარებთან? — თქვა არჩილმა.

— არც ვიწროშარვლიანებს... — შეაშინა უშანგიძე არჩილი...

— როგორ, ჩვენ ლამაზად და კლტად სიარულის უფლება არა გვაქვს? — წამოხტა ვაკაძისებური ლუმა.

— ამხანაგო ნოდია, თქვენც აგრაფინისნარი სტუდენტთა სიკვხე მოეკუფნებით, შეშინებულია, რომ სისტემატურად იქნით წარბებს და ბეჭედი გიკეთით შარსებმა ბელის შუათიფე ლექციების მსვლელობის დროს. სხვათაშორის, ძალიან შიფელი მანერებიც გაცხიბთ. სიარუტელი თქვენი. თქვენს ადგილას, შე ხმას არ ამოვადებდი — დაარბია ქუთა უშანგიძე" (გვ. 420-426).

ხალაღობო ტონით ასეთი შეკერი და შართალი სიტყვა მინამდე არ თქმულა ჩვენს მწერლობაში ისეთ მანკიერებაზე, რომელსაც წლების განმავლობაში დრმად მქონდა ფესვები ვადგმული ჩვენს საზოგადოებაში. შეკერი დისციპლინის მოყვარულებმა და პომადეაწახმულს დაუპირისპირდნენ ჩვეულებრივი, უბრალო ადამიანები, რომელთათვის უცხოა შურისხვევა და პოლიტიკა. ამ თაობას აინტერესებს ადამიანში ადამიანურობის დანახვა, თანადგომა, თანაღმობა, სიკეთისქმნადობა და რაოდენ ტრაგიკომიკურ მდგომარეობაში ვარდება ხამარბლის ლექტორი, ბატონი გიორგი, როცა იგი ხვალისდელი დღის მესვეურ ახლგაზრდებს არაჩად ადღებს და პომადეაწახმული ტონით მოძღვრავს: „ბატონი გიორგი წამოვდა. მან საუვედურობი სავსე თვალები მოკლეო აუდიტორიას, შერე სინანული გაიქნია თავი და სათვალე მოძირო.

— შართალი გათხრათ, ჩვენ დისციპლინის მოყვარული და შეკერი დისციპლინის მოყვარული ვართ... სიტყვა სტუდენტი, როგორც ცნება, ახსოვდებულია გახათილების, თუ შეიძლება ითქვას, შორალური ანუღიერების საშინელ პროცესს განიცდის. ვინ არის სულგანი? — სტუდენტი. ვინ არის ქიხიანი? — სტუდენტი. ვინ არის უზრდელი? სტუდენტი... შე ათასობით სტუდენტი გაშიზრდია, ამხანაგებო...

— აკეთ წერეთლის „გაზრდელა“ თუ გაქვთ წაკითხული. გიორგი ბატონო? — ჰკითხა ხატონმა შალვა...

— შე მივხვდი თქვენს შინიშნებს, პატავცემული შალვა, მაგრამ იცოდეთ... მომავალი თაობა ჩვენი ერის იმედი უნდა იყოს. ვინ უნდა ჩახხაროს ეს ხმწირობა და ხისხლით აშენებული ქვეყანა. ამათამ? ვიწრო შარვლებსა და ცხვირწაგრძელებულ ფესსაცმელებში გამოკეცილმა თაობამ? წარბეზამოქნაღმა, პომადეო შობუნულმა და მოკლეკახიანმა ქართველმა დედებმა?

— კი, ალექსანდრე, მაკედონელი სულ შეშველი დადიოდა, მაგრამ მთელი შიოფლიო დაიპურო... — თქვა ბატონმა შალვამ.

აუდიტორიაში ხარხარი ატყდა.

— ეს არ არის პოლემიკის ხერხი, ბატონო შალვა, მაკადეთ ლამაზაკი, თქვენ არ იცით, შე ახლგაზრდობაში, როდესაც ამ ქვეყანას ვაშენებდით, ცალ ხელში მათუერი მეტიკა, მეორეში კი — წიგნი...

— ეს არ ვიცოდი, ჩემო გიორგი, და ახლა რომ გავიარდები, ორადე ბელში წიგნი გეტროდა, უკეთესი იყო! — გაუღიმა ბატონმა შალვამ... ვინ გკითხავთ თქვენ ამ ქვეყნის ჩახხარება-გადახარებას? თქვენ ეს ქვეყანა საწყობი ხომ არ გგონიათ? ახლგაზრდობა მოვა თავის დროზე და მისით ჩახხარებს თავის ქვეყანას" (420-428).

ნ. დუმბაძე შეიხვედისათვის დაუვიყარ, უაღრესად შთამბეჭდავ ასახეებს გვიბატავს. გმობს საზოგადოებრივად საშიშ ბოროტებასა და მანკიერებას. შწერალა „ოსტატურად იუენებს იუმორის მრავალფეროვან ხერხებს, რაც ხელს უწყობს უფრო გამოკეთილად და სხვადასხვა რაკურბით დავინახოთ ხანათების განვითარება.

ნ. დუმბაძის ვევაა რიმაში იუმორი დიდატატითა და ზომიერების დაცვითა გამოყენებული.

«ბედნიერება ხანმოკლე დღესასწაულია»

ჩვენ ვცნობთ ნაწარმოებებს, რომლებშიც გაიდგალებულია მარტოობა. ადამიანებთან ხიზღოვე, კომუნიაცია, უკველგვარი სოციალურ-საზოგადოებრივი ურთიერთობა დაბრკოლებად ედგება ამ ნაწარმოებთა პერსონაჟების სიმშვიდეს, შინაგან გაწონასწორებულობას, ხელს უშლის ინდივიდუალურ შესაძლებლობათა და პოტენციათა გამოვლენებაში (ხანმოკლე ვაიხსენოთ, თუნდაც, სამუდამ ბეიკოვს „კრემის უკანასკნელი ღენტი“). მათთვის მარტოობა და მოუცილებლობას, თავისუფლებასა და ბედნიერებას ნიშნავს.

ჩემად თოფურაძის მოთხრობების გმირებიც მარტონი არიან, მაგრამ მათთვის მარტოობა უბედურების, სულიერი შებირვების, შელანქოლისა და ტანჯვის წყაროა. ჩემად თოფურაძის კონცეფციით, მარტოობას დამღევს ერთადერთი საშუალება და ადამიანური არსებობის უმაღლესი გამართლება სიუვარულია. სიუვარულია მისი გმირებისათვის უველადერთი და უველადერთია ის, ვინც უყვარს „ის (თემური — ა. შ.) ახლა ქუჩაში იყო და მარინასთან მიდიოდა. თუ მასთან დაბრუნებაზე უარს ეტყოდა, დაუჩივებდა და ფეხებს დაუკოცნიდა თავის ცოლს, ერთადერთ ახლოებელ ადამიანს, ვინც ცოცხალი რჩებოდა ამ ქვეყანაზე. კოტეკაც მოკვდებოდა და გათავდებოდა უველადერთი...

მარინა რჩებოდა, რომელიც შვილზე მეტად უყვარდა, დედაზე და კოტეკაზე მეტად, თავის თავზე მეტადაც — „დიოსკურია ზღვაში ჩაიძრული ქალაქი“. სიუვარული მათი ცხოვრების უმთავრესი შინაარსია, უფიქრების სიხვეწეა, ადამიანის ინდივიდუალური ზიკეტულობის დამღევა და ერთი არსების მეორეში და მთელ სამყაროში გახვეწა; სიუვარული არის სიცოცხლე, იგი ედგება სიკვდილს, სიუვარულს მოაქვს ბედნიერება. სიუვარული მათთვის არის რაღაც უნივერსალური ძალა, რომელიც მოუხსნის უველად ცხოვრებისეულ წინააღმდეგობასა და უვე-

ლა მეტაფიზიკურ პრობლემას. ასეთ უკვლის-შემძლე ძალად რაც წარმოუდგებათ ჩემად თოფურაძის პერსონაჟებს, არის არა იდეალური, პლატონური, არამედ სრულიად რეალური, მიწიერი, „ადამიანური“ სიუვარული, საბედობის სიუვარული ქალისადმი, რომელსაც უველა ნაწარმოებში, რომელიც განვიხილავთ („კაპიტანის“ ვარდა) წარმოადგენს მეუღლე, ანუ მწერლის ხატუვებიფერ რომ ვთქვათ, „მეორე ნახევარი“.

ღიქსო („ღიქსო“), მურჯა პაპა („მურჯა პაპის ზღაპარი“), თემური და გურამი („დიოსკურია ზღვაში ჩაიძრული ქალაქი“) როგორც კი კარგავენ თავის სიუვარულ ადამიანს, ცოლს, ცხოვრებასაც არა და განართლება ეკარგება. უკველი მათგანის არსებობას მთლიანად სიუვარული და სიუვარული ქალი ავსებს. განშორების შემთხვევაში კი მათი ცხოვრება ცარიელდება, უშინაარსო ხდება, რასაც ან თვითშეკვლელობა მოჰყვება („მურჯა პაპის ზღაპარი“), ან არსებობისადმი უკველგვარი ინტერესის დაკარგვა, სიკვდილის შეგნებული დამტარება ან ტრაგიკული დედუქა („დიოსკურია“...). ეს ჩემად თოფურაძის, როგორც მწერლის, ერთგვარი ზნეობრივი მაქსიმალიზმია. სიუვარულის დახასრული — სიცოცხლის დახასრულია! აქ სიუვარული და სიცოცხლე იდენტიფიცირდება. აქედან ანტითეზა: ან — სიუვარული, ან — სიკვდილი ან — უველადერთი, ან — არადერთი... ავტორის მრწამსით, ტრაგიკულია საშინელია ეს სოლიფსაზმი, — „შენ“-თან, სამყაროს უველადე დიდ რეალობასთან გათიშვა.

როდესაც გურამის, თემურის, მურჯა პაპის, ღიქსოს ცხოვრებიდან მიდის სიუვარული, მათ არსებაში მთლიანად ხატონდება ის დრო, ის წლები, თითოეულს სიუვარულ ადამიანთან რომ აკავშირებდათ. ამ უკანასკნელთან ურთიერთობა, თანაცხოვრება, სიუვარული იმდენ შთაბეჭდილებებს, სიხარულს, ბედნიერებას ამღევდათ.

რომ მათ ვარტყე დაჩენილი არსებობა მჭკბა-
ლი, უფერული და უზინარსო ეჩვენებოთ. ამი-
ერიდან აღარაფერია მათთვის ძვირფასი და ღი-
რებული. მათ ერთიანად იპყრობთ ამოცანის
მთფერი და მტკიცეული ვანცდა. აღარც აწყო
აქვო, აღარც — მომავალი. „უკველივე საუკე-
თესი“ — წარსულში დაჩაბი. რა არის ეს „უკ-
ველივე საუკეთესო“? სიუვარული (სიუვა-
რული არსებობა). რომელშიც კონცენტრირებულია
მათთვის მთელი სამუარო და ამქვეყნიური არ-
სებობის საზრისი, როგორც კი ეს სამუარო ინ-
გრევა, მოდის დამორგუნველი საცარბელე და
ჩვეება თითოეული მათგანის თვითგანადგურება.

ქმელ თოფურიძისთვის, მისი გზირებისთვის,
ადამიანის უკველვკარი უსიუვარული. აზლი-
რებული არსებობა იფეროეულია, სწრაფწრმა-
ვალა და გარდვალად განწირულია დასადუ-
ქად. სიუვარული, ამდენად, უველაზე ღრმად
ადამიანური, ფატალური გრძნობაა, რომელიც
ადამიანს ან უზადლეს ხედნიერებას აზიარებს,
ან დაღუპვამდე მიაყვანს.

ამრიგად, ქმელ თოფურიძე თავის ნაწარმოე-
ბებში გამოხატავს სიუვარულის კეწმარი-
ტად რაგაკულ ვაგებს, რადგან, ეს
უკანასკნელი (ჭიუვარული), როგორც პო-
ტენციას, ისე შეიცავს თავის თავში, სიკე-
დილს. მიდის სიუვარული (ე. ი. პედნიერება,
რომელიც დიდხანს არ გრძელდება), მოდის სიკ-
ვდილი (ამიტომაც იძირება ზღვაში დიოსკურია,
რომ ადამიანებმა დაკარგეს ის, რისთვისაც გან-
წინდენ ამქვეყნად — სიუვარული).

ასეთი მოკლედი ქმელ თოფურიძის „სიუვა-
რულის ფილოსოფია“, რომლის მხატვრულ
„კედება“ და რედაზუბისაც წარმოადგენს მისი
თითქმის უველა მოთხრობა.

* * *

მოთხრობა „კაპიტანის“ იფერი მინდობა-
ხელებისა და კონცეფციის ამოკითხვა შეიძლე-
ბა მხოლოდ მისი პერსონაჟების სამეტყველო
მანერისა და ინტონაციების გათვალისწინებით.
ლიანას და გოგის ინდივიდუალური მენტავიდე-
ლი გამოიკეთება მათი მინაგანი სამუარო, ხა-
სიათი და აზროვნების „მანერა“. მენტავიდეობა,
როგორც ცნობილია, აზროვნებასთანაა დაკავში-
რებული. აზრების, საერთოდ, მთელი არავერ-
ხალური სინამდვილის რეალურობა ელანდება
ხიტყვით. ქმელ თოფურიძემ აქტიურად იყე-
ვნებს ენის, მენტავიდეების ამ ერთ-ერთ ძირითად
ფუნქციას და მისი ინდივიდუალუზების მეშვე-
რებით ედილობს დიალოგის „მონაწილეობა“ ხასი-
ათის, მინაგანი სამუაროს რაც შეიძლება მეტო-
სისხვისით წარმოჩენას. აქვე შევნიშნავთ, რომ
პერსონაჟთა ხასიათების გამოკვეთას მათივე
მენტავიდეების თავისებურებით, დიალოგებოთ
წ. თოფურიძე უველა თავის მოთხრობაში უმნი-

შენელოვანეს მხატვრულ-გამოხატვითურად
შეალებად აქცევს. მოქმედ პირთა მენტავიდეობა
მასთან თითქმის უკველთვის ფუნქციონირებს
(როგორც დიალოგებში, ისე მონოლო-
გებში). ე. ი. არა მარტო მათი ხასიათების
გამოვლენის საშეალებება, მხატვრული გამოხატ-
ვის საგანსაც წარმოადგენს...

„კაპიტანი“ მთავარი პერსონაჟის — ლიანა
უფიანის არსებაში მომხდარ ცვლილებებზე უკ-
ვე მთავანიშნებს მოთხრობის დასაწყისში მისი
ოთახის, ოჯახური ნივთების აღწერა და მათი
ავტორისეული შეფასება (როგორც სტილის
თფერი საჯარძლები, ოთახის კედლები, დიდი
მხატვრების ორიგინალებით სავსე ბუხარი ოთა-
ხის კუთხეში, ისეთი, რომელსაც არსდროს არ
ანთებენ, შავი ფილებისაგან წაშლი. ბუბრის თა-
ვზე მდიდრული ღარსაყვბი, მქუურაშიან მავა-
დაზე დიდი მისიური, სპილოს ძველის საფერფ-
ლე, რომელზეც ფერფლის კვალი არ ჩანს...).
ლიანა ჩვენს წარმოსახვაში განუყოფელი ხდება
ოჯახური, უფიითი გარემოსაგან და თითქმის
მის შემადგენელ ნაწილად იქცევა კიდევ სიკა-
პიტანი დერეფანში გავიდა. ვიდრე ფარაქას ჩა-
იციმვედა, რატომღაც ჰვალს ახედა. ქალმა მის
თვალებს მზერა გააულოა. „ჰო, ეს ძველი ღუს-
ტრა ველარ გამოავადლებიანე გვიოს. ამ უბანში
ჩვენს გარდა ასეთი უკვე აღარავის უკადა“. ლიანას
მხოფლმეგრძნება, მისი საგნებისადმი,
ცხოვრებისადმი, სინამდვილისადმი დამოკიდე-
ბულება, მის სამეტყველო მანერაში, ინტონაცი-
ებსა და დიალოგურ რეაქციებსა რომ გამოვლი-
ნდა, უფიითი დეტალების აღწერამ დაასრულა.

როგორც პირველება იკეთება დიალოგიური
მენტავიდეობიდან და ოჯახის მატერიალურ-უფი-
თი გარემოების, მოთხრობის „მხატვრული სამ-
უაროს გაცნობიდან?

ლიანას და გოგის (ამებამდ კაპიტანს), სამე-
დიციანო ინტიტუტის სტუდენტებს, როგორც
მოთხრობის დასაწყისიდან ვიგებთ, უვეარდით
ფიქსმანეთი. ლიანა მეოცნენე გოგონა გახლ-
დათ. აღტაცებული იყო ზღვით და მეღვავაუ-
რებოთ. ამის გამო გოგის (რომელიც „კარგად
ხედებოდა, რომ რადიკით მუტი უნდა უფილი-
ყო ლიანაზე, რომ უფრო ევარებოდა, უნდოდა,
რომ ოცნება უფილიყო მისი“...) საზღვაო ხას-
წავლებელში ვადაქვს საბუთები. იწყება ობი...
მას შემდეგ გავიდა ოცდაბუთი წელი. ლიანაც
და გოგიც დაოჯახბულები ჩამან, გოგი ლიანა
უფიანს (რომელიც ამებამდ განმრთელობის მი-
ნისტრის მოადგილის ცოლია) ხედება მის ოჯახ-
ში...

ლიანა ამ ოცდაბუთი წლის განმავლობაში შე-
ნაგანად მკეთობად გამოცვლიდა (ამას გარშე-
მომოტენად ამჩნევენ). გავიხენით მისგან წა-
მოსული იმედგაცრუებული, გაწილებული კა-
პიტანის (ვისთან შეხვედრას ელოდა და ვის შეხ-

ენის მხატვრული ხაზები, რომლებიც ენვერა ჩაქავაძის წინაშე მასზე შეუვარდებულ, მისი ბედით უსაზღვროდ დაინტერესებულ, კეთილშობილებით აღსავსე, ძალადი წინიბის ჰქონე ადამიანებს თამაშობენ, სინამდვილეში კი ეს „ადგილი სიუვარული“ და „გულშემატიკრობა“ ენვერას თავიდან უმტკივნეულოდ მოსაკიდებლად სჭირდებოდა. მართლაც, მათი კეთილშობილება, თანაგრძნობა, ენვერა ჩაქავაძისადმი გამოვლილი, მოჩვენებითი აღმონჩდება (რაც, შეგვიძინს თქვით, უკლებლად პატარხანი უხინდისობა, „მორტო სინდისის“ გამოვლენის ერთ-ერთი ფორმია). ენვერა ჩაქავაძისადმი უკრადღებია რომ გამოჩინათ, სამსახურში მოეწყოს, შეხადლო, მისი სიცოცხლე ასე ტრაგიკულად არც დაშთავრებულყო. ზემოთ დასახელებული ორი პერსონაჟის (ქარხნის დირექტორისა და კოშკი-შეისის კომიტეტის მდივნის) ხაზით ქვემოთ თოფურაძემ მოგვცა ზევან სინამდვილეში, ზევან ხაზოგადობებში არსებული გარკვეული „ტრეგორიის ადამიანთა არა ნატურალისტური პორტრეტები, არამედ მათი ტინიური, განზოგადებული მხატვრული ხაზები.

მოთხრობაში „მარტო“ ლოთი ვეულია, მარტოკაცია. მისი ცხოვრება უწინაარსია. აღარ აქვს წარსული, რომ განიცადოს, არა აქვს მომავალი, რისი იმედაც შეიძლება ჰქონდეს. ერთადერთი, რაც მის გარშემოა, რათაც ცხოვრობს, სათქვანეც მოძრაობს — სკიარბილეი იგი დეფორმირებული არსებია. ვეულაფრისაგან განმარტული და დაღუპვის უფსკრულის წინაშე მდგომი.

როგორც მოთხრობიდან ვივებთ, ამ ადამიანმა ვერ შეძლო შემოქმედებითი შესაძლებლობების, საკუთარი უოფიერების აზრის რეალიზება. ამაში დაშინაშევა გულგრაღი ხაზოგადობრივი ატმოსფერო და საკუთარი უწინასურვლობა. მას არ აღმოაჩნდა მებრძოლის ბუნება, „ნება ძალაუფლებიასკენ“ (ამ სიტყვის არა მაკიავედურია გაგებით, არამედ), ნება — საკუთარ თავზე ძალაუფლებისაკენ, არ აღმოაჩნდა ენერგია და ძალა საკუთარ თავსა და ცხოვრებაზე ამაღლებსა. თვითონ ვერ იქცა თავისი ბედის შემოქმედად; როცა მიხვდა უკვლევე აშას, თავის თავს გაეჭვა — აღმოაჩნდა „შეფარა“ თავი, გალოთდა. მას ეწინაა გამოთხოვლობის. განუწყვეტლავ სვამს. ლოთობა მხოლოდის ერთგვარი თვითუარყოფა, თუ შეიძლება ასე ითქვას, მეტაფორული სიკვდილი, უოფიერების სხვა ქლანში გადასვლა, არსებობის ფორმის შეცვლა. სულაც, სხეულიც აუტანელ სიმძიმედ, ტვირთად ექცა („ადამსხვრეულ ფაფურზე გადააარა, გადაათარა სხეული“). იგი თუმცა ქერ კიდევ არსებობს „თავისთავად“, მაგრამ უკვე აღარ

არის „თავის თავში“. მან არ შეძლო, არ შეძლო ავტოს, როგორ მოეციკეს გარემოს, ადამიანებსა და ნივთებს. დროც ტვირთად ქვეყნია. მას არ უყვარს ის დრო, რომელიც კიდევ დარჩა სიცოცხლისათვის. სვამს და დროს „კლავს“. ლოთის საშუალო ჩაქვიალია, ვიწროა, მასხობები დაკარგული აქვს. როგორც კი დაღვეს და დათვრება, უკვე უველაფერი, რაც სურდა, დაკარგულია. სხვა სურვილებისათვის აღარაფერი აღარ რჩება პერსპექტივაში. ლოთობა, სხვა მისთვის თავდავიწყებისა და დროებითი გზების, აგამოკლებების“ ფორმია, როცა შიკრე ხნით ჭლივდება წარმოსახვის უნარი და ჩნდება მოჩვენებები. მისი საშუალო — ესაა გზა ლუბანნიდან სახლისაკენ და სახლიდან — ლუბანნიდან (იგი უკვე დღეღურად და დღეში რამდენჯერმე დაღბს ამ გზაზე „სიკეილისტის“ მშრალი სიწუსტით)...

მოთხრობის მხატვრული ატმოსფერო შინაგანად უსიცოცხლო, პირქუში და დამაშინებელია. ასეთი უსიცოცხლო ატმოსფეროს შექმნა მხატვრული ხერხია, რომელიც უნდა გამოხატოს ნაწარმოებში ასახულ სინამდვილეს. ლოთის მოძრაობა არაფრისაკენი ლოთის ფსიქია დარღვეულია, ავადპოფერია. მან იცის, რა მდგომარეობაშია, იცის, რომ ლოთია, მაგრამ მხოლოდ გაცნობიერებას იმისას, რომ ლოთი ხარ, არავითარი ღიბებულება არა აქვს. ტყვე, რომელიც შეიცნობს, აღმოაჩენს რომ ტყვეა, არაფერს არ ცდის რეაღურად — მინამდვილედ არ დაიწყებს (არ შეუდგება) ამ მდგომარეობიდან გამოსვლის გზებზე ძებნას და მათი განმორციელებისათვის ბრძოლას.

„მარტოში“ ქვემოთ თოფურაძისთვის უცხოა რეალური სინამდვილის საზიერა, ტრობული რეინტერპრეტაცია. იგი გვიქმნის ილუზიას, რომ ცხოვრებას იხე ვეჩვენებს, „როგორც ის არის“, მაგრამ ეს მაცდური ილუზიაა, რომელიც ცხოვრებისეული მასალის მოცემული ნაწარმოების მხატვრული მიზანდასახულებისათვის შერჩევით, კომპინირებითა და შემოქმედებით ტრანსფორმაციით იქმნება.

ლოთი, როგორც ვთქვით, ზედმეტ ადამიანად იქცა, მაგრამ მინც ვარძლებს არსებობას, მორუბედად იმისა, რომ სრულიად დაკარგა უნარი ცხოვრებიდან იღებდეს იმას, რაშიც უნდა ვხედავდეთ ცხოვრების არსსა და გამართლებას. მისი აწინდელი არსებობა მოკლებულია უკვე უკველგვარ ინიციატივას, შემოქმედებით სარწმუნის. მისი გრძნობები, აზრები, განცდები, მისწრაფებები კონცენტრირებულია თავისი „ლოთური“ ფუნქციების უსასრულოდ ძუნწ შენაარსში. იგი ბოლოს ვერაფერ ანორმალურს ვედარ ხედავს ვერც თავის დამამიერებელ უოფაში, ვერც მისდამი გარშემოშოფთავან გამოკვლილ ირონიულ-შეურაცხყოფელ დამოკ-

ვდა) შეხვედრა ქუჩაში ლიანას ქალიშვილთან.
— ვიცოდი, რომ გამოიქცეოდით, — თქვა ჩემად გოგომ.

— საიდან იცოდი. — ჰკითხა შეზღვაურმა.

— დედა ხომ დაბრუნდა.

— დაბრუნდა.

— დედა რომ დაბრუნდებოდა, თქვენ გამოიქცეოდით, შე ვიცოდი, შე ვიცი თქვენი ამბავი. დედას ამხანაგისაგან. დედა ქალიან გამოიყვალა... — კაპიტანმა ცრემლი დაუნახა გოგოს თვალებზე.

— გამოიყვალა, ის არ არის, ხუთ აღარ არის...”

ლიანას სახით ავტორმა დაგვიხატა ტიპური ე. წ. საშუალო ადამიანი, ვისაც დაუპარავს საკუთარი სამუარო და ოცნების ნიჭი. იგი ცხოვრობს აქტიური მუხსიერების გარეშე (გაერვებით იხსენებს გოგისაც და ამ საღამოსაც, დაბადების დღეს, როდესაც ლიანას ერთმა „სახეწერო“ სიტყვამ განსაზღვრა მეორე ადამიანის ქალიშვილი ცხოვრება). უკვე დღეობა, ემპირიულმა უფრო წარსულსა და ახლად თავი და უკვე აღარ ძალუბს მას. უცნაურად ამიტომ უჩაქტურად თავისი თაკისა და პიროვნული ღირსებების დაკარგვის, დაფიქრების უსადა ეწირება ნივთებს, ოქახს, მაგრამ უკვე დღე ეს არა აქვს გაყვანიერებულ და ამიტომ, ბუნებრივია, რომ მსგავსი უფრო არც ტანჯვას და არც წუხილს არ იწვევს მასში. თვითგაუცხოებულია. მაგრამ ფეთონ ამას ვერ აღქვამს. გაუცხოებულია დანარჩენი ადამიანების მიმართაც, ლიანა გატაცებულია ფუფუნების საგნებით და სრულიად გულგრილია მადალი იდელების მიმართ. (ამიტომაც რომ სტუდენტობისდროინდელ ხეყარულს, ნამდვილ, ღრმა გრძნობას „ხეყვობად“, სხეულედედ მიიჩნევს). მას არა აქვს თვითანდაზის უნარი. იგი სრულიად კმაყოფილია საკუთარი ცხოვრებით. და მტკარ არც არაფერი სურს ლიანას აწმუროთ, მოცემული მომენტით ცხოვრობს, მისი წარსულისა და მომავლის მორაზონტები დაფიქრებულია და ღოკადური სამუაროთი იზღუდება.

ლიანა უფროანის ასეთი სულიერი გადაგვარების „გამოცდის“ მიზეზი, მწერლის კონცეფციით, ისაა, რომ ამ ადამიანისათვის საკუთრივ ცხოვრება იქცა მიწადა. უკუშორიკ ადამიანურ არსებობას კი მიწადა მუდამ სხვა რამ უნდა ჰქონდეს, რამე მადალი იდეალი უნდა ამოძრავებდეს. ლიანისათვის კი, როგორც ვთქვით, მხოლოდ ოკაზურ და მატერიალურ კეთილდღეობას უნდა ურუნვა ყველაფერი. მისი არსებობაც ამაღლებული იდელების გარეშე მოქალაქეულ წრეში ჩაიკეტა. იგი უკვე იწერციით მიჰყვება ცხოვრების ნაკრისფერ დინებას. ლიანა უფროანის საქმე, არსიერება, შეტყველება მხოლოდ

არსიერებაა მისა, რის გამოც მოსწონდა და უყვარდა გოგის. იგი უკვე აღარ შეეხებასა და საკუთარ თავს, თავის ნამდვილ ადამიანურ „მე“-ს, რომელიც უკვე დღეობისა და ნივთთა სამუაროში დაკარგა. მისი ადამიანული ცხოვრება შეინაგან საურდენსა და სიმუარებაა მოკლებული.

ლიანა უფროანის მუხსიერებას, თუ შეიძლება ასე ითქვას, აღარ გაანია განსაზღვების, გაყოცლების პერიოდული უნარი. ამიტომ მისი მუხსიერება მისივე წარსულის მუხსიერებაა. კაპიტანიც წარსულია. ამიტომ ვერ შეიქრა იგი ლიანას სამუაროში, ვეღარ ააფორიაქა, ვეღარ ააღუღვა იგი. ქალის არსებაში მოყვდა რაღაც არსებითი, სუსტიანციური და უკვე დღეობის აღტყენება, აღფრთოვანებაც გაქრა.

ასეთი სულიერი „სიხერის“, გადაგვარების გამო სტრაქონსა და სტრაქონს შორის მწერლის ხედელიანი თანაგრძნობა იკითხება. თანაგრძნობა და არა დაცივდა, ირონია, რადგან ავტორმა იცის, რომ, სამწუხაროდ, ადამიანს ზნორად არ შეუფინს გამძლეობა და, რაც მოთავრია, „გამომგონებლობის უნარი“ (ამ სიტყვა-ცნების სატრისიული გაგებით), რომ თავისი ბუნების შემოქმედი განუწყვეტლოვ თვადღე იყოს. ლიანაც არა მარტო თავისი თავის, არამედ სოციალური ყოფის, თანადროული ცხოვრებისეული ატმოსფეროსა და არსებული საზოგადოებრივი იდელების „პროდუქტია“.

* * *

ქემალ თოფურჩიის, როგორც მწერლის, ერთ-ერთი გამოჩენული ღირსებაა ცხოვრებისეული სიმართლის მადური და ობიექტური გრძნობა, რაც შენამძლელობას აძლევს შექმნის ცოცხალ, ნამდვილ ადამიანთა დამაქრებელი მატერული სხელები. ცხოვრებისეული სიმართლის პათოსი. თაა გამსჭვალული თთული მისი შემოქმედება — მისი აქვს უნარი ადამიანებში, მათ ურთიერთობებში, საგნებსა და მოვლენებში გარგანისა და შიჩვენებითი მადა დანახის არსებითი, რეალური...

ქემალ თოფურჩიე გაბედულად ჩამოხსნის ადამიანებს ნიღბებს, რომელთა მიღმიდანაც „პატარა ადამიანები“ იწიერებთან. ამიტომ მის მიერ შექმნილი მატერული სხე ორპლანანია:

ქემალ თოფურჩიე ქარ იმას ვეჩვენებს, როგორ გამოყურება პერსონაჟი, როგორ აღქვამენ გარშემოყოფნი, თავად როგორი სურს მან. დეს სხვათა თვალში და შემდეგ შეფარული ირონიით გამოაშკარავებს მის ნამდვილ სხებს, ისეთს, როგორიცაა სინამდვილეში. ამავე ღროს ამ პერსონაჟის „კეთილშობილურ“ ქვეყათა შენაგან, მამორჩავებელ მოტივეზრეც შევანიშნებს. ვავისენით „გამოუსწორებელში“ ქარხნის დარქტორისა და კომკავშირის კომიტეტის მდი-

დებულებაში. თუ ზედება, რომ დასტოვებს, ან შეურაცხყოფა მოაუდებს, პროტესტს უმწეო ირონიით ან შენაშენით გამოხატავს. ვაიხიბნით მისი რეაქცია „შეარე“ გრძობასადმი: „გაბო, დედას ვაფიცავ, დედა უფრო ვიყვარხ, თუ — ფული“ ან ლუღბანაში, ხადაც მას უცნობი კაცები, რომლებიც თუშან აქედევნ და არახს ასწვევენ ხანმოკლეოდ, ჰკობხვენ: „ისტ, დედა უფრო ვიყვარდა თუ ცოლი“, რამდენაშე წუთის შემდეგ „პროტესტის“ ნიშნად ასე „უხახუხება“ მათ:

- ცოლზე კი ტყუილად ჰკობხვ.
- რატომ?
- არ შეაქლება.
- მიდი, მიდი...

ლოთი იზოლირებულია, გამოთიშულია გარე-სამყაროსგან. მაგრამ ეს ვაწვე ვანდგომას, ვან-ცოლკევაას არ ვაზღაღოთ საკუთარ თავში კონ-ცენტრირებული, სამყაროს უარშეოფელი ამეო პიროვნებას ჩაკეტილბა. ესაა დორგუნული ადამიანის მარტობა. ტრავმაში მისი ბედისა, როგორც ვთქვით, იბაშია, რომ ადამიანთა გულ-გრილობამ, მისი არხებით, მისი ცხოვრებით დაუნტიტრესებლობამ (ვავიხიბნით საკვადლის. წინა წუთებში მისი „უოქმელი“ საყვედურები „აზღობლების“, უოფელი მეგობრების მიმართ, რომლებიც მომაკვდებს საავადმეოფოში თავზე ადგანან: „რაღა დროს“... „ხად იუავით აქამდე, ბიჭო!“, „ხად იუავით“, ან ბრინებს პალატაში შემოსვლისას: „რაღა დროს მოხვდა იუო“... „რაღ მოდოდო“) და საკუთარმა უნებისყოფობამ სრულფასოვანი პიროვნების ნიშნები წაშლა მასში.

გმირის სულიერ გადაგვარებას, მას წნეობ. რაც დაკინების, დაცემას, „მიწეოთი სხვათა და სხვათა გამო“ მის შესაძლებლობათა ჩაკეღას, ქველ თოფურბე არ გამოხატავს როგორც გამოჩაღისს, როგორც მხოლოდ ინდივიდუალური ბოგრაფიის ფაქტს. ლოთის მზატრული ხაზე მოთბრობაში ვანწავგადებულ მნიშვნელობას იქნეს“. „მარტოს“ გმირის ხვედრი არის ხვედრი მრავალა ახალგაზრდა კაცისა, რამელთა შადლინიერებას, პიროვნეღობას ემპარიულბა ვარგეობებბა, ადამიანთა გულგრილობამ და, აშავე დროს, ინდივიდუალური ბედის, საკუთარი „უოფირების“ შეხაქმნელად საქირო ბრძოლის ენერგიისა და ნების უქონლობამ ფრთები შეაკვეცისა. ჩაქლა მათი ადამიანური „შე“ და უშომავლო კაცად აქციათ.

ლოთის ასეთი მდგომარეობისადაში, არხებობის ასეთი პირობებისადაში შეგუება, არ ნიშნავს შერღობს „შემგუებლობას“. როცა ეს უცნახ-კნელი ლოთი დაუნდობლად, შეუბრალდებლად აუენებს დამაპირებელ, შეურაცხყოფელ სიტუაციებში, როცა ბრინულად გვიხატავს მის ვარშეშეოფოფ ადამიანებს („კაცებს“ ლუღბანა.

ში, ვაშღებთ: ანთბებს, ვარიხს...), ამბობს ტრ-თად ჰკობს ხუბიექტორ შეფახებასაც, პროტესტსაც გამოხატავს როგორც თავად გმირისადაში, ისე — ვარგეობას და ადამიანებისადაში...

„მარტოს“ პიჩველი სტიქიონენიდანვე ვტარწობთ, რომ სამყარო ადამიანისა, რომელიც უნდა აღიწეროს, უკვე დიდი ხანია ვანადგურებულია...

მართლაც, მოთბრობის ფინალში გმირი ტრავიკულად იღუბება (ქუბაში ვადახვლისას მანქანა ეჩახება), მაგრამ აქ Intrus-ის, სიკვდილის მოულოდნელი შემოჭრის შეტეტრდენ-კისეული მოტივი არ იქნეს სიმპოლურ მნიშვნელობას (ასევე როგორც ქველ თოფურბის სხვა ნაწარმობებში — „გოგია“, „გამოუსწორებელი“, „დიოსკურია“...); ლოთის ტრავიკული დაღუბვა არ არის მოულოდნელი, „ეფექტური“, არამედ, უბრალოდ, რეალური“, „ბუნებრივია“, მისი ცხოვრებადან ლოგურად გამოშიდინარე — თითქოს მასზე ცხოვრებაში იბაშური (მართალია, ცხოვრების მიერ შერისბება შეტეტორული გამოთქმბა, მაგრამ ქერ კიდევ ვაკომ თქვა, რომ უოველი შეტეტორა — პატარა მითია, მითის კვლევისას კი აღმოჩნდება, რომ იგი მუდამ შეიცავს სიმართლის ნაწილს...)

* * *

„დიოსკურიაში“... პერიოდულად, დაენებთი შეორდება ერთი და იგივე ფრაზა: „მარინა წავიდა. ბიჭის საწოლი ცარიელია, კოტიკა მოკვდება“. ისეთი შთამბეჭობლება იქმნება, თითქოს მოცემული ფრაზა უკველი მომავლო ვანშეორების შემდეგ სულ უფრო და უფრო მატროაღურდება. შვიბდება და მოვარი პერსონაფის, თემურის ვანწეობილებით (ვანცდობ), რომელიც მასშია ფიქსირებული, კიდევ უფრო შეტად იმუბტება. ამ ფრაზაში შემაღალი სიტყვების ინტენიური მონაცვლეობა ავი წინათგარწობის მოლოდინის ვვიჩენს — თემურის ცხოვრების ტრავიკული აღსარულესიოფის ვვანაღდებს. წინათგარწობას კიდევ უფრო ამფარებს თბრობის ნერვიული რიტმი, რომელიც, სიტყვებისაგან ვანსხვაებბით, ირაციონალურს, ქვეცნობიერსაც გამოხატავს. ამდენად, იგი მოთბრობის მნიშვნელოვან და რეღევანტურ მოშენ-ტად იქცევა. აქედამ გამოშიდინარე, შევადლია ვთქვით, რომ „დიოსკურიას“ რიტმი შინაარსობრივად, იგი იმდენად შეეხატეობება მოცემულ მოთბრობაში გამოხატულ სამყაროს, რომ ერთგვარ აზრობრივ და შეტეტვიკურ სიდრეხსაც კი იქნეს. აშავე დროს ანაწერებს დროს, ღრმად შევავარწობისაგან მის მდინარებას და წარმოვლობის ვანცდობ ვვიმთაფრებს. არამარტო ვარგეობის ვანცდობა სიმშადვალე, მოთბრობის მოვარი გმირის, თემურის, ხუბიექტორი სამყაროდ უცნაური შინა-

ვანი დამაბუღლობის მდგომარეობაშია. ამ წარმავლობის განცდითა და მძიმე სულიერი განწყობილებით დაბუზბული თემური საგნებს, მოკვლეუბებსა და ადამიანებსაც ასევე აღიქვამს:

„ქარა ამოვარდა უცბა... ხევის ომაგწვიმელ მოტირად ქალებს ჰგვანან“...

„ძალიან ჰგავს ეს ხალხი მოკვლელბულებს თავიანთი ახალი ფეხსაცმლებით, ახალი კოსტუმებით, ქათქათა, თეთრი პერანგებით და შავი ჰალსტუხებით, მაქაის გულს ჩიბეში სათვალეობით“...

„თემურ“ — შეძახის ვიღაც. ვიცო, არაფერია. ურველი დღეღვივს შემდეგ შეიძინა. რადგან ვიცი, შეჩვეუნება, ესე იგი ვიცი არა ვარ. დედის ვეუბნები, რომ ფანჯარა დაკეტოს. ვდგები და ვიხედები ქუჩაში. უჩრდელისაა, როცა გეძახიან და არ იხედები. თუნდაც ცარიელი ხმა აუოს...“

„სულ მგონია, ვადავბტები. თავის მოკვლა არ მინდა და ღია ფანჯარას არ ვუკარები. რადაც ძალი ვადამაგდებს. შეიძლება სულაც იმ ბუნებრივადამაგდოს, შეუფასებელია სახე რომ ჰქონდა. მკვლარია, მაგრამ მაინც... მკვდრები სულ თან დაშლევინ“...

თემურის შიშის განცდა მაშინაც კი არ ტოვებს, როდესაც თავს ზედნიერად გრძობს. „რადგან ზედნიერება შემოდგომის მზიანი დღე-ღობითაა, ვგონია, რომ არ მოიღრუბლოს, არ განაცრისხდრდეს უკვლადური ვარშემო, არ ჩამოხნელდეს მიწაზე იმიტომ, რომ იცი, შემოდგომაზე მალე უნდა მოკვდეს მზე“.

„ბუბის ღოგანი ცარიელია. მარინა წახულია.“

კოტკა მოკვდება მალე და გურამითი აუკარავდ სახეს“...

როგორც მოთხრობიდან ჩანს, ქემალ თოფურაძის სიკოცლის უკანასკნელ ხანებში ჰქონდა მოლოდინი იმისა, რომ მის ცხოვრებაში რაღაც საშინელდება უნდა მომხდარიყო. მან „რადაც საშინელის“ მოლოდინი და ის მძიმე სულიერი მდგომარეობა, რაც ამ მოლოდინის გამო დღე-ღულა მთელ მის ახსენებს. „დიოსკურიას“ არა მარტო ფინალით (როგორც ქემალ თოფურაძის მოთხრობათა კრებულის წინასიტყვაობის ავტორი აღნიშნავს), არამედ მთელი მოცემული ნაწარმოებით, უკვლა მისი ფორმალური და შინაარსობრივი ელემენტით გამოხატა...

თემური თავის არსებობას განიცდის როგორც მოწყენილობას, დარღ, („...ღობა, ძალიან დიდი ზედნიერებაა ამის მიღწევა, რომ არაფერზე არ იდარდო“). მას განუწყვეტლავ ამძიმებს რაღაც ამძიმებს შიგნით, სულის ხილრმეში, ის, რაც ამძიმებს, საკუთარი ახსენობაა, როშლის დაკარგვის შიში, აფროაქებულსა და შედარქოლურს ხდის. რაც აწინებს, ესაა მოხალადნელი სიკვდილის, არ უკვლის იღუმალად ნავრძნობა შესაძლებლობა.

„დიოსკურიას“ კოხების გრძნობა „ქემალ თოფურაძე იმისთვის წერს, რათა გათავისუფლდეს ამ გამანადგურებელი, დამორყვნელი განწყობილებისაგან, სულიერი წინაწირისა მოსოლოს და ვადარჩეს. იგი ამ მოთხრობაში თავის სულიერ შევირცხებებს, წინაღმდეგობებს, ტავილებს, აშოების განცდასა და შედარქოლიას გამოატანს გრძელ პარალელურ გზებს — სტრაქონებს, რომლებზეც „მტრალი ახოები მიემართებიან პატარა ზავშეხებით, ვითარცა ტანჯვის უმცირესი ნაწილაკები“. ქემალ თოფურაძე სინამდვილეს „დიოსკურიაში“ თვალს უწეროებს — არ აღამაზებს და არ აიოლებს მას. ამაშია მოცემული ნაწარმოების რეალიზმი.

შევირცხავთ აქვე, რომ ჩვენს ახლავარდულ პროზაში (აღარაფერს ვამბობ პოეზიაზე) არცთუ იშვიათია ტანჯვის ჰიპერბოლიზება. ახლავარდა მწერალთა შრავალი ნაწარმოების სიტყვიერ ქხოვლს სექტიციზმი, ტანჯვის, უიმედობისა და სასოწარკვეთილების განწყობილება მსგავლავს, მაგრამ მათთვის ეს გრძნობები, განცდები, განწყობილება სორელია; ხილრმისული, ორგანული, იმანენტური არ არის. ასეთ ნაწარმოებთა ავტორები, რამდენადაც ვიცნობ მათ, მტწილად ბუნებით მიზარული, სიკოცლისმოუვარული, შინაგანად ვაწონასწორებული იდამინები არიან. უყვართ საზოგადოება და საზოგადოებაში ტრიალი, გართობა, დღესასწაულები, დასახული ცხოვრებისული, ემპირიული მიზნის განსახორციელებლად მთელი არსებით, მთელი ენერგიით ბრძოლა, მაგრამ შიშობების (და საკუთარ) თვალში საინტერესონი და „ტრაგიკული“ რომ გამოჩნდნენ, ნაწარმოებებში გამოდგებიან „სეკულარიზმის“ და „ოტანქებიან“. ზუნებრთვია, მათ „ტანჯვა“, და „სეკულ“ უკვლა შემსხვევება გამოკონილისა და „ლიბერალურული“ შთაბეჭდილებას ტოვებს. ქემალ თოფურაძის გმირებიც სწორად ოტანქებიან, მაგრამ ჩვენ ვიჭრებთ მათ ტანჯვის მწერლის იშვიათი შემოქმედებითი გულწრფელობის გამო (საერთოდ, ქემალ თოფურაძისთვის, როგორც მწერლისთვის, უცხოა უკველგვარი სიყვალე — ცრუ თვითდამწვეობება, მუვარდა პათოტავა, ცარიელი დეკლარაციულობა, ფხვედრობატიმისტური პათოსით სპეკულაცია, ადამიანური არსებობის, ცხოვრების სანტიმენტალური-იდილიური აღქმა და სხვ.)...

„დიოსკურიას“ მთავარი გმირისთვის, თემურისთვის (ისევე როგორც ქემალ თოფურაძის სხვა მოთხრობების პერსონაჟებისთვის), ამქვეყნად უკვლავ დიდი სიკეთე — სიკოცლება, აშოტომ უწინაა მას სიკვდილის. სიკვდილის წინათგრძნობა, სიკვდილის მოლოდინი ანადგურებს, ფიტავს მის ნერვულ სისტემას (შევირცხავთ, რომ მწერალი მოცემულ მოთხრობაში მხატვრული გამოსახვის საგნად აქცევს და მხატვრულად

საქართველო
1926, APR 23

„იკვლევს“ არა მარტო თემურის ცხოვრებას, არამედ თვით სიკვდილის მოლოდინსა და იმ პანიკურ შიშს, რომელიც გმირს ამის გამო დაუფლდება).

თემურის მთელი სიცოცხლე კვდომითაა აღსავსე: კვდებიან იმედები, კვდებიან ოცნებები, ახლობელი ადამიანები, ბედნიერება...

რეალურად, ობიექტურად, ჭეშმელ თოფურიძის მოთხოვნათა მიხედვით, უკვე ადამიანის არსებობა, ცხოვრება ტრაგიკულია, მაგრამ სუბიექტურად ამას ერთეულნი შეიგრძნობენ და იცნობიერებენ. სწორედ ამ უკანასკნელთა წინაშე დგება მწვავედ მათი ინდივიდუალური ბედის საკითხი. ასეთი ადამიანები „დიოსკურიაში“ გურამი და თემური არიან. გურამის ოქაბური ბედნიერება ხანმოკლე დღისასწავლი აღმოჩნდა. მას საუკრელი მერულე რამდენიმე წლის ბედნიერი თანაცხოვრების შემდეგ დაატარებს. სხვას მიჰყვება ცოლად. გურამი ღლოთდება და მალე ტრაგიკულად იღუპება კოდეც (გურამის ბოგრაფია ჰყავს „ღლოს“ ბოგრაფიას მოთხოვნადან „მარტო“).

გურამი კვდება და თემური სრულიად მარტო რჩება. კოტიკე მოკვდა (მარინა სამუდა. მოდ წავიდა, გათხოვდა). უოველი მომდევნო ახლობელი ადამიანის სიკვდილის შემდეგ სულ უფრო და უფრო მცირდება მანძილი თემურსა და სიკვდილს შორის. შესაბამისად მოთხოვნის ექსპრესია, მატულობს. სულ უფრო და უფრო ჩქარდება თხოვნის ტემპი. ჩნდება თავისებური მხატვრული სილამაზე — „სისწრაფის სილამაზე“. მოთხოვნა დასასრულებსკენ მიეჭანება. გრძნობ, ახლოვდება თემურის დასასრულად. მარტოდაც, უკან მომავალი მანქანის ძლიერი დარტყმით მანქანა, რომელშიც თემური იქდა, ინერციით დიანდაგებზე გადავიდა. თემურს იმ სულ ახლოს უწარმავარი ფარანი დიანაბა, კარი გააღო და გადაბტა, მატარებელმა შორს გადაავლო მანქანა. თემური ახლა მარტო იყო და

მატარებლის ქარს მიჰყავდა მის გვერდით, აწვდიდა წამით, ალბათ, უფრო ნაკლებითაც, თავის თავს მოპკრა თვალი მატარებლის ფანჯარაში. ხელით სცადა ჩაბლაუჭება და იღრიალა სიმწრისაგან... გაოგნებულმა შემწვანებულ საყვარი ჩამოსწია რატომღაც. ახლა გაჩერებული მატარებელიც კოდეცა, თითქოს მთელი ქვეყნისთვის უნდოდა გაეგვიბინებინა ეს აშხავა...

ის გზაზე მოკვდა ვიღაც უცნობის მხარზე თავშიღებულად.

— როგორ მცხვია, — თქვა სიკვდილის წინ... აღარაინ და აღარაფერი არ იყო ვარშემო თოვლის გარდა.

დედამიწას თფერი და სისხლიანი პერანგი ეცვება“.

ჭეშმელ თოფურიძის ბოლო მოთხოვნები ავტობიოგრაფიულია და ატარებენ პაროქნულ განცდათა ღრმა კვალს. მათში ავტორი თავისი თავის შესახებ მოგვითხრობს უველაფერს ან თითქმის უველაფერს აღწენსავე აქვე, რომ ჭეშმელ თოფურიძე ადრეულ მოთხოვნებში თითქოს საგნების, მოვლენების ირგვლივ ტრიალებს და მისი წარმოსახვაც აწრის ზედაპირზე დაღუპრავს მის სიღრმეში ჩაუხედავად. უკანასკნელ წლებში შექმნილ ნაწარმოებებში კი მისი შემოქმედებითი წარმოსახვა, მისი მხატვრული სიტყვა აწრის შუაგულს ხედება და მისი არსი, სუბსტანცია ამოაქვს...

* * *

გედები, — მოგვითხოვს ქლატონი, — როდესაც გრძნობენ სიკვდილის მოახლოებას, იმ დღეს ისე მღერიან, როგორც — არსებობს. მათ უწარიათ, რომ ბოლოს და ბოლოს მივახლებიან ღმერთს. (აპოლონს), ვისაც მთელი სიცოცხლის მანძილზე ემსახურებოდნენ. ჭეშმელ თოფურიძეც იმავე ღმერთს ემსახურებოდა და მისი უკანასკნელი „სიმღერა“ — „დიოსკურია ზღვაში ჩამირღლი ქლაქია“ — იყო უველა წინანდელზეც საუკეთესო!

გაიშოვ იმედაშვილი

ქართული ფერისა და სახის ჯადოქარი

ნახევარი საუკუნის წინათ ღადო გუდიაშვილი წუხდა, რომ ქართულ მხატვრობაზე საკუთარი გარკვეული სახე არა მქონდა, თავისი გზა ვერ ეპოვნა. მართლაც, ახალი თაობის უმრავლესობა მოდერნიზმის სხვადასხვა სახის გატაცებას ვალს რომ უბდიდა, უმეტეს შემთხვევაში იკლექტორული და უიმედო ეპიგონიზმით ათავსებდა. ამ ხანის ხელოვნებაში, როდესაც უვერგონა მტკიცედ ექსპრესიონიზმი იკაფავდა გზას და აკადემიზმის, რომანტიზმის, სიმბოლიზმის ტრადიციები ირყეოდა, შემოქმედებითი კრიზისი არა მხოლოდ მხატვრობაში, კულტურის უველა სფეროში განიცდებოდა. მაშინ ჭერ კიდევ დაშვებები, თუ ოდნავ ცნობილი მხატვარი ღადო გუდიაშვილი იმასაც ნატრობდა, და იქნებ ეგონა კიდევ, რომ დადგებოდა ღრო, როდესაც ქართული მხატვრობის თავის შემოქმედებით ძიებებში იპოვნიდნენ საკუთარ გზას და შესძლებდნენ საერთაშორისო მასშტაბით ხელოვნებაში ღირსებული ადგილის დაჭერას.

ებლა ვხედავთ, რომ თვითონ გუდიაშვილი ერთი პირველთაგანი დაადგა მის ზიერვე ადრექული დამოუკიდებელი შემოქმედების გზას, მონახა საკუთარი ფერისა და სახის მანერა, სინამდვილესთან, საგნებთან და სივრცესთან მისამართების თავისი ხელწერა და უკვე 1922 წელს ხელოვნებათა მსოფლიო ცენტრში პარიზში მკვეთრად ორიგინალურა თემატიკითა და ეროვნულ სტილით აღბეჭდილი ნაშუუერებების გამოფენა მოაწყო, რამაც სენსაცია გამოიწვია. როგორც 1925 წელს პარიზში მის შესახებ გამოცემული მონოგრაფიის შესავალში ცნობილი ხელოვნებათმცოდნე მორის რეინალ ადინშაივმა, მხატვრული გემოვნების პარიზულ კლასტიკურ ცთუნებათა გარემოში გუდიაშვილი საკუთარი ნაციონალურა ცხოვრებისათვის დამახასიათებელი ღრმა ეროვნული თავისთავადობის ემოციური გამოხატულებით წარმოადგა. უცხოეთში ამ დღემ წარმატებამ ჩქარა მკოვა ასევე გამო-

ძაბილი საფრანგეთის, იტალიის, ესპანეთის, პოლანდის, ინგლისის ქალაქებში, თვით ნიუ-იორკშიც კი გამოფენებზე მონაწილეობითა თუ ცალკეული ნამუშევრების ექსპონირებით.

გუდიაშვილი თავისი შემოქმედების ღრმად ემოციური შინაარსითა და ხელწერის თავისებურებათა ხიცხადით თავიდანვე იქცა მხატვრობის ამოცანად. მას წილად ზედა ხანგრძლივი შემოქმედებითი ცხოვრების გზა შეუცდომლად ევლო ხელოვნებისა და ეროვნული სინამდვილის დიდი რწმენით საკუთარი სახისა და სტილის პოვნაში. მისი შემოქმედების დიდი აღიარება ევროპულ მრავალფეროვნებას, თემატიკის სიხალხეა თუ ოსტატობასთან ერთად, რა თქმა უნდა, ძირითადად იმან განაპირობა, რომ მხატვრობის თემად მას უპირველესად ადამიანური სინამდვილე შიანდა, სოციალურა კონფლიქტები, პაროვნულ გაუგებრობათა კაშხლები, ხილამაშეთა და სინამდვილესთან დაპირისპირებანი, რის გამოც თავის ფანტასმაგორულ ჩვენებებსა და ილუზორულ წარმოდგენებშიც მაინც არასოდეს არა შორდებოდა ადამიანური ყოფნის, განცდისა და აზრის სინამდვილეს. ფერისა და სახის მოულოდნელი ფორმებით, თემატიკური და მხატვრული კონტრასტებით, სინამდვილისადმი ესთეტიკური დამოკიდებულების საკუთარი მანერით, გუდიაშვილი ავსებდა ადამიანისა და ბუნების თითქოს სინამდვილეს უცნობ ასპექტებს, რითაც ზრდიდა მხატვრობის ფუნქციას. მის გამოხატულებით საშუალებებსა და ხელოვნების შემოქმედებას ძალას. თავიდანვე ჩანდა, რომ გუდიაშვილს სინამდვილის თავისებური ხედვითა და ორიგინალურა სტილით მოქმენდა საკუთარი თვალთ დანახული საგნებისა და ფორმების საშუალო, საკუთარი სახეებითა და რიტმებით ქმნიდა უჩვეულოდ საოცნებო მხატვრულ ქვეყანას, რომელსაც საკუთარი წესრიგით აწყობდა.

მდიდარი მხატვრული წარმოსახვითა და ინტუიციით გუდიაშვილი თავის კალიტრატზე ათავსებდა ბერძნ, მით უმეტეს სინამდვილის ასახვა-

ში იგი არ იყო შემოგარკვეული ფარის, თე-
მატიკისა და მოტივების გარკვეული ასპექტე-
ბითა თუ მხატვრობაში შეტანად ქცეული ტექ-
ნიკური ზღვრების გამოყენებით. ამდენადვე, მი-
ხი დაოსტატება მრავალმხრივად გამოიხატა ფე-
რთა შეხამების, კომპოზიციური სტრუქტურის,
სინათლისა და ჩრდილის თავისებურ გაგებაში,
რითაც მან გაამდიდრა ფერითა ტრანსლაცია, გაა-
ძლიერა თვითოველი კომპოზიციური თუ პირ-
ტრეტული ნაშრომის გამოხატველობა და მი-
ხი შემეცნებითი ღირებულება. გუდააშვილის
ქაღალდსწერა ნიჭი და ფანტაზია მხატვრობის
ღღ თემად უპირველესად ქართული სინამდვი-
ლე აქცია და ხანგრძლივი დაძაბული შრომით
შექმნა ქართული ხელოვნების საუნქეთა ღირ-
ხეულად შესაფერი მემკვიდრეობა.

* * *

გუდააშვილის შემოქმედებითი მიოგრაფიისა-
თვის განსაკუთრებით ნაყოფიერი იყო მისი
დამეგობრება ლურჯისთან. პეტროსისა და ფერწე-
რის იდეების ურთიერი შთაგონებაში ტყიან
ტაბიქისთან, პოლო იაშვილთან, გიორგი დიო-
ნიშვილთან, ვალერიან გაფრინდაშვილთან, კლავ-
დიანთან თუ სხვებთან სახლოვეში უაღი-
ზედბოდა და ფართოვდებოდა მისი შემოქმედ-
ებითი ინტერესების წრე ქართული ისტორიის,
კულტურისა და მხატვრობის მიმართ. მან პირ-
ველმა შეამჩნია ფარისმანი როგორც ეროვნული
მხატვრობის დიდი მოვლენა და შეიუყვანა «ცის-
ფერ ეაწველითა» შემოქმედებითი ინტერესების
ხეგრისში. გუდააშვილის თვადება რომ არა,
იქნებ ფარისმანი ქართული კულტურისათვის
უკალოდაც დაეარსებოდა კოდეც, თუ მოვიგო-
ნებოთ, რომ ზოგ ცნობილ მხატვარსა და ლიტე-
რატორს ფარისმანის განსაკუთრებული ნიჭი
არა მხოლოდ სექცოდ მიაჩნდა; ამახედ მის
მხატვრობა რიგში ჩაუნებებს ღირსადაც არა
ოკადია.

პეტროსისთან იდენტურა დანათესავებამ მრავალ-
მხრივად განსაზღვრა გუდააშვილის შემოქმედ-
ების ეროვნული საფუძველი, მისი ესთეტიკური
იდეალები, დამოკიდებულება ქართულ კულ-
ტურასთან, და თვით მხატვრობასთან. აქ იღებს
სათავეს მის შემოქმედებაში საშობლოებათა და
აღუგორიებით აღზევადილ მხატვრობის ენა და
სინამდვილის აღქმა ღამაშა ადამიანების, ბუ-
ნებისა და საგნების გარემოში, სადაც უპელა-
ფერი მოსილია მშვენიერების შუკით.

ამდენად გახატებია, რომ გუდააშვილის მხა-
ტვრობა აზროვნებისა და სტილის თავისებურ-
ებათა ჩამოყალიბებაში ვადამწვევტო მნიშვნე-
ლობა მქონდა ჰველი ქართული მატერიალური
კულტურის ძველებს ფრმებისა და ფერებს,
შერლობისა და ფოტოლორის შთაგონებას, მი-
თოლოგიისა და მატეანის თემებს, ჩვენი ისტო-

რიის ეპიზოდებსა და სახეებს. იგი მხატვრო-
ბად იყო შეუფარებელი ეროვნული ხელოვნე-
ბის სიძველეებზე — ხუროთმოძღვრულ ძვე-
ლეებზე, ფრესკულ მხატვრობაზე, წიგნის მანი-
ტურაზე, ორნამენტებზე, ქართულ ჩაცმულ-
ობაზე, საგანგებოდ სწავლობდა ეროვნული მხა-
ტვრობის ტრადიციებს, და ახლგარკვეობიდან
ვე ზეფრს მუშაობდა ქართული ფრესკების ას-
ლების ვადმოვლებაზე. ეკლესია-მონასტრებისა
და ციხე-კოშკების ვადმოხატვაზე. ამ მხრივ
1916-17 წლებში ჩატარებული ნაყოფიერი მუ-
შაობის შედეგს წარმოადგენენ ვადმოხატვები
ნახატების, იშხანის, ოზბის ფრესკებიდან. წმ.
გიორგის ბარელიეფიდან, ოშკის, ხაზულის მო-
ნასტრები, გრემის საყდარი და სამარტლო. ნეკ-
რისის ციხის ნანგრევები, რომელთაც აქველო-
გაფრ ექსპედიციებში უოფნის დროს ადგილობ-
რივ ნატურიდან ასრულებდა.¹

თქმა არ უნდა, ქართულ სიძველეთა გარე-
მით უოფნა და მუშაობა მისი სტილისა და სა-
ხეების შთაგონებაზე გარკვეული ხასიათის თა-
ვისებურებებით აღიბედა. საქართველოში გუ-
დააშვილი, როგორც სხვა არავინ, ქართული კულ-
ტურისა და ისტორიის ტრადიციებსა დაურ-
დნობილი — მისი მსოფლმხედველობის ფორ-
მირებასა, გემოვნების დახვეწასა თუ სტილის
ეროვნული იერის სრულყოფაში. ამ მხრივ შე-
იძლება ითქვას, რომ გუდააშვილის სტილი ძი-
რითადად ჰველი ქართული ხელოვნების მიღ-
წეათა ვანოგადების საფუძველზე ჩამოყალი-
ბდა და თავის შემოქმედებით ძიებებში, რა ფან-
ტაზია უნდა ემუშავა, უკველოვას რჩებოდა
ეროვნული სტილისა და სინამდვილის პოზიცი-
აზე.

ამიტომაც გუდააშვილის დაოსტატების
გრძელ გზაზე, უმეტესად კი მისი პირველი ხა-
ნების ნაშრომებში განსაკუთრებით იყო სავ-
რძობი ქართული ფრესკის, ლუბოკისა და ფი-
როსმანიშვილის თვითმუშობადი ნიჭის შთაგონე-
ბა, რასაც ეროვოდა XVII-XVIII საუკუნეთა
ქართული ხელნაწერი წიგნის ალუბტრაციებში
დამკვიდრებელი ხარსული მინიატურული მხა-
ტვრობის კვლიც, რასაკვირველია გუდააშვილის
ეს დიდი ხილვანი თანახარად ხანგრძლივი და
ძლიერი არ იყო და ამაში ობიექტურად რვეო-
ლუციის შემდგომი პერიოდისათვის დამახასია-
თებელი სტილითა აღრვეის ტენდენციებიც გა-
მოიხატა. ეს შეიძლება შემჩნეულიყო მის
სტილისტურ მანერაში, ბუნების, ნივთებისა და

1. ფრესკების ასლებზე ლ. გუდიაშვილთან
ერთად მუშაობდნენ გ. ერისთავი, მ. თოიძე,
დ. კაეაბაძე, დ. შვედარდნაძე, მ. კვიციანი,
გ. ხმაღაძე (ოსებს არიშათიელი, ძველი ქართუ-
ლი საეკლესიო ფრესკების გამოფენა, თ. და ც.
1917, 14 ინვარი, № 3).

ადამიანური სინამდვილის განსახიერებაში ფერ-
თა შერწყმის თავისებურებებით, თუ კომპოზი-
ციური სქემატიკაში, უმთავრესად სპარსული
მინიატურის შტამაჲ ქვეყნ სტილისტურ პირო-
ბიობობებს, პერსპექტივის უქონლობას, უმოძრაო
სიბრტყიანობას, საერთოდაც აბსტრაგორებულ
ფორმებსა და ზერზებს. მაგრამ სპარსული მინი-
ატურის სტილისტური ელემენტარ გუდიაშვილი-
სათვის არ იყო ორგანული თავისებურება, ამ
სტილის პრინციპული მოღვაწე, არამედ თემატი-
კით განსაზღვრული მანერისში. უკვედ შემო-
ხვევაში, სპარსული მინიატურის პეკტორად დამ-
თავრებული კონტურები, ბუნების დეკორატივიზ-
მით გადაწყვეტა, გაყოფილ მართალი ფერები
და უმოძრაო ნივთები, გუდიაშვილიან ვათბა
ფერთა ცოცხალი გაშვებით, კომპოზიციური ტრა-
ფორმები კი მან დასწლია ბუნებისა და ადამი-
ანის ემოციური ინტერპრეტაციით. დინამიზმითა
და სივრცის ამპროვიზირებული განაწილებით-
ერთი სიტყვით, როგორც გუდიაშვილის შემოქ-
მედების შემდგომმა განათარქებამ გვიჩვენა,
ყველაზე მეტი კვალი მის მხატვრობაში მაინც
ფეროსმანაა დატოვა სინამდვილის ხედვას უნა-
რბით, გამოსახვის ლაკონიზმით, ცხოველბუნებულ
მოტივების უშუალოებით, უფრო იმითაც, რომ
მან მოიტანა თან ქანსადი, ხალხური წიადგოდან
მომდინარე თემებისა და სახეების მდიდარი ნა-
კადი. მაგრამ ფეროსმანის კეთილშოფელი რო-
ლი გუდიაშვილის მხატვრობაში აღნიშნული
ელემენტების გარეშე, უფრო იხივ იყო, რომ
მისმა ძლიერმა შთაგონებამ ხელი შეუწყო მხა-
ტვრის აუდემლიყო, როგორც აბსტრაქციონი-
ზმის წამლავად გავლენას, რომელსაც ზე-
ლოვანება მიჰყავდა სინამდვილის ანომალური
ახსებიაკენ, აგრეთვე სპარსული მინიატურის
თითქოს უფრო მეტად მოქმედ ცთუნებას, რო-
მელაც ქართულ ხელოვნებას ეთაგონიზმის გზა-
ზე აუწინებდა.

ხელოვნების ახალ მიმართულებათა ერთად-
ერთი სიკეთე კი ის იყო, რაც შეაძლება აბსტ-
რაქციონიზმის კეთილშოფელ გავლენასაც მიე-
წეროს, რომ მხატვრობაში საგანგებო უფრად-
დება მიექცა პირველყოფილ ხელოვნების მარ-
ტულ ზერზებს და შემოქმედებებით მეტოვად იქცა
განვებ პრიმიტივიზმში, რითაც ერთგვარად განი-
ხალღვრა კიდევ მისი სტილის სპეციფიკა, ფო-
რსის, კომპოზიციის გამარტივებით, ემოციურობ-
ის გაძლიერებით, მრუდვ, დაუმთავრებელი
კონტურებისა და ხაზების გამოყენებით.

გუდიაშვილის პირველ ცდებშიც უკვე მოჩან-
და ორიგინალური თემებით, ფერებითა და სა-
ხეებით მოპირკვენი მხატვარი საკუთარი ხელო-
ვნების მომავლის განვტრებაში. რომელშიაც
ქართული ხალხური მხატვრობის ფეროსმანისე-
ულ სილადესთან უნდა შერწყმულიყო ფრეს-
კული სტილის ელემენტებთან ერთად მოდერნი-

ტულ ძიებათა ზოგი თავისებურება — განსხვავ-
მხატვრობის განვითარების მომავლისათვის ეს
სამახსოვრო ძიებანი თანდათან ხდებოდა მნიშე-
ნელოვანი, რომლის ყველაზე თვალსაჩინო შე-
დეგა იყო თავისთავად ფეროსმანისათვის მხატ-
ვრის სახელის დამკვიდრება და მისივე შთაგო-
ნებით აღორძინებული გუდიაშვილის შემოქმე-
დება — სახეებით ახალი ფორცლის გადახსნა
ეროვნული სტილის პოვნისათვის. ეს გრძელი
გზა მხატვრული შემოქმედებისათვის ცვალება-
დი პოლიტიკურ-კულტურული, სპოციალიზირი-
ვი ცხოვრების რთულ პირობებში მდლვარებო-
თა და წინააღმდეგობებით იყო სახე. გუდია-
შვილის გუდითად მუშაობას გამარტყებასა და
სიხარულთან ერთად არა იშვიათად გაუვებლო
ზა და იმედის გატრუებაც ელოდა, რადგან მისი
მოღვაწეობის დრო, პირველი მსოფლიო ომის
დაწყებიდან, ყველა სფეროში დიდ გარღვემან-
თა ხანას დაეშობა.

ყველაზე დიდი გამოცდა გუდიაშვილისათვის
მიადინარე სოციალურ გემოვნებათა გადასინჯ-
ვაში საკუთარი სიხის პოვნა იყო, რომლებსაც სა-
ზოგადოებრივ აზროვნებასა და ხელოვნებაში
პოლიტიკური რომანტიზმის იდეალებითა და
დეკადენტური განწყობალების ბურჟუიზი მო-
ცული თაობისათვის აუცილებელი ხდებოდა რე-
ალისმის მიღებისათვის ცხოვრებისეულ სინამ-
დვილში გარტყვა, რაც მტკივნეულად განიც-
დებოდა პოეზიასა და მხატვრობაშიც, მით
უტეტეს, რომ ძველსა და ახლის შიდილში ფე-
ტურიზმის, დედაიზმის, კუბიზმისა თუ მოდერ-
ნიზმის სხვა მიმართულებანი ხუდიერი და მა-
ტერიალური კულტურის სიჭველეთა წერტყება
და გაუქმების ღირუნტებით გამოდიოდნენ.

რასაკვირველია ეს არ იყო ვერტოდ გაგებუ-
ლი მხოლოდ სტილის საკითხი, რვეოლუციურ
ფრანგოლოგიაში გახვევით კულტურის დებრა-
დაციის, ყველაფრის უარყოფის სისტემად ჩა-
მოყალიბებულ აბსტრაქციონიზმის თეორიასა და
პრაქტიკას უმეტეს შემთხვევაში არსებითად
უნიკობა აფარებდა თავს. იგი ადამიანური სი-
ნამდვილის, მისი ყოფის, აზროვნებისა და ხე-
ლოვნებათა ძირითად საფუძვლებს უარყოფა-
ში კაცობრიობის წარსულსა მთელ კულტურას
უბრისნირებდა უსაგნობისა და უწინარსობის
ზოდვებს, რითაც პოეზიას აქცევდა აზრისა და
რიტმის გარეშე შეითხნილ სიტყუთა გროვად,
მუსიკას — კარგონიად, მხატვრობას — უკველ-
გვარ ხილამაზე მოკლებულ ნებისმიერი ლაქე-
ბის, ხაზებისა და გამოუნობამდე დეფორმირე-
ბული საგნების ნებრებად. ესთეტური იდეა-
ლისა და გემოვნების ასეთ დაცემასა და დაქვეი-
თებაში ხილამაზე, მარმონიას, ქანსად აზროვ-
ნებას, — დისტალიზაციისა და დისმარმონიის
სინამდვილე ხდებოდა, უკველივი ანომალური
ნორმად ხადდებოდა, ჰეშმარტივი შემოქმედება.

ლოგოები აზროვნება, გახაზვად წერა, ნორმა-
ლური კომპონენტებით და ფერებით ხატვა,
სამორჩენილობად, რეაქციონერობად ცხადდებოდა და დიდიწილად ხაზინა ხდებოდა.

* * *

იდეოლოგიური და შემოქმედებითი ხედვითი კრიზისების, ძველის წგრევისა და ახლის შენების ამ სახედასწერო ხანებში ბევრი აქვს ხედვების კრეშობა და ახალი იდეოლოგიის დასაფუძვლებად გარდაქმნების ქარიშხლებში ხელკვანს თავისი პრინციპულიათვის არ ეღაპრება, გუდიაშვილი აღწერს და შთაგონებული ძველი ქართული ხელოვნების ტრადიციებით, ეროვნული სულიერი და მატერიალური კულტურის ღრმა სიყვარულით, ძირითადად უკველით იდეა ქართული სინამდვილისა და საკუთარი სტილის პოეტიკაზე. ამიტომ თანდასრულების წამიერ შთაბეჭდილებათა მიხედვად, გუდიაშვილის წინაგანად მოღიანო ეროვნული თვალთვლად მის მხატვრულ აღიარებს საკუთარი სინამდვილესადაც ბოლომდე ერთგულს ხტოვებდა, — ესაა ძირითადი სინამდვილე. რომელიც სახედასწერად მის შემოქმედებაში უკველივგარა მასთანავე ძიებასაც, ეროვნულ ნადავზე დგომას ხელს არ უშლიდა სინამდვილის აღქმასა და მხატვრულ გარდასახვაში მკაცრი ავადმშენის განსაზღვრულობათაგან განთავისუფლებით ზოგჯერაც შესაძენივი იმპრესიონისტული წამიერის მდებარე ემოციების უშუალო გამოხატულება, თანამედროვეობის პათოსით ფერითა ტონალობის გაზიარება შეტი მზითა და პერსონა. მას არ აქვდა არც ექსპრესიონიზმის ნაკადით მოტივითი ურბანის რიტმის გრძობაც, სინამდვილის მშვედობიანი მხატვრული შემოქმედების წალ, სიძველეთა მშვენიერებით ტუბოსთან ერთად ფერთა ძლიერი ელერალობით მძაფრის სიკეთური განცდების გამოხატულება, ამდენად გახაზვითა, რომ გუდიაშვილი უკველივგარა ფანტისა და მანერის ცდებში არასოდეს არა დგებოდა აბსტრაქტული. უორგანიზაციო ხელოვნების გზაზე. მან თავიდანვე შეხედო ძირითადად აქედნობა ხელოვნებაში რველუციის შემდეგდროინდელ ცვალებად მინარეთულებათა მოზღვაებულ „რეჟიმის“ თითქმის დაუღველდ წეაუღენის. ამ დროის მხატვართა წრეში, მით უმეტეს პარიზის მოღვაწეობის პერიოდშიც, მძიდანარე მოდერნისტულ-აბსტრაქციონისტულ ძიებებში იგი რჩებოდა საკუთარი, განუყოფელი სტილის მხატვრად, თუმცა მისთვის არც კუბიზმის მოძრაობა დარჩენილა მთლად უცხოვ.

1919 წელს თბილისში მოწყობილი გამოფენის შემდეგ, გუდიაშვილს საკუთარი სტილის თანამდევარ სრულყოფაში შეიძლება ითქვას უკვე ნაპოვნი კონკრეტული მხატვრობის იდე-

ური საფუძველი და სტილისტური განხორციელება. ეროვნული ფესვების ძიებაში გუდიაშვილის ნიჭის სრულ გაშლას ფერწერაში, ჩვენი წარსულის ისტორიულ ღრისშენიშნობათა ახსენასთან ერთად, არასოდეს არ აქვდა თანადროულობის სამახოვარი მოვლენათა გამოხატვა. ამრიგად, ეროვნული წარსულის აწყობა და მომავლის წინაგან კანონიზაცია და წარმოსახვა იყო მისი მხატვრული სანიხა და აზრის საფუძველი. იგი უკველ ნამუშევარში რჩებოდა ცხოვრების მოვლენათა მონაწილედ და უკველთვის იყო ხავეს სილაქიზისა და სიკეთის იდეალებით, ადამიანის სიყვარულით და ხელოვნების, როგორც კუმანიზმის იდეალების ყველაზე თვალსაჩინო გამოხატვის გუდიაშვილად მენიციყველ. ამ განწყობითაა გახაზვები მისი ცდები მხატვრული აზრისა და ფორმის ხელოვნობა, ისე რომ ქართული ფრესკების, ეკლესიებისა და ციხე-უკუტების გადასახვაზე მუშაობის შემდეგ თუ 1919 წელს მან დეითი კახაბერსა და კორილევ წადენვიანთან ერთად რუსთაველის თეატრის ქვემო სართულის ვრცელ დარბაზებში დახატა ხელოვნების მუშეათა და შეგობართა თავშესაქცევი ძმური საკრებულო „ქიშინიონი“, შემდეგ პარიზში ჩასული დაუბლოვდა სამხატვრო წრეებს — მოდელიანს, პიკასოს თუ სხვა ფრანგ, იტალიელ და ესპანელ მხატვრებს.

ეს განსხვავებულ ფანტება და თემები, მოულოდნელი შეხვედრები, უცხო ქვეყნების, გზებისა და ადამიანების, უცნობი ემოციები და სურვილები, ცხოვრებისეულ სინამდვილეთთან პირისპირ დგომა, მხატვრისათვის ხელოვნებით მდებარე ცხოვრება იყო, შემოქმედებითი ექსტაზით გახარწევისა, მხატვრული აზროვნების გაფართოება, რამაც ახალი ამოცანებითა და ზრახვებით გამოიღრა გუდიაშვილის პალიტრა. ცხადია მისი წარმოსახვა გულგრილი არა რჩებოდა იმ შთაბეჭდილებათა და გემოვნებათა მიმართ, რომელიც მაშინდელი საქართველოს, რუსეთისა თუ საზღვარგარეთის საზოგადოებრივი ცხოვრების სინამდვილედ საზღვრავდა უკველი მათთვის. რომელიც მთელ თავის ცხოვრებას ხელოვნების სინამდვილეს სწირავდენ.

ახვა გახაზვები მის წარმოსახვაში რეტორიანი და ეკლესია — თითქმის იგი პოლუსის თემითა შექანება თუ ზიარება, უკველ შემთხვევაში გუდიაშვილი ირავეში ერთი გუმანის შემოქმედი იყო, კონტრასტების გააზრებაში წინაგანდ მოღიანო მხატვრული ზრახვით, ეროვნული კოლორიტით. ექსცენტრული და სტატორი სახეებისა და ფერების თანაბრად გამოყარვად გაშვებით, რაც გარკვეული ხაზზე იყო საუკუნეობრივი ტრადიციებით დამკვიდრებულ ამ სტილის მხატვრობაში. ამ გაორებულ თემატურ გადწყვეტაში თავისთავად საკუთარსმყოფელი იყო, რომ მხატვრის ფანტაზია გამოხატვის შეტი

ასექტებსა და ფორმებს აგნებდა და ხშირად შეურაცხველის შეურაცხებით თემატურ-სტილისტურ დიდ გამოცდებში მოულოდნელ ეფექტსაც აღწევდა.

გუდააშვილმა ფრესკულ მხატვრობაში მიღებული ტრადიციის მიზნდევით არსებულ მოციქულთა ჩამკრალ აბსტრაქტული მზერის მაგიერ, ქაშეებში თავისი ფრესკის მოციქულებს ადამიანური უმოციებების გამოხატვები თვალში ჩაუდგა, მათი ფიგურების სქემატურ უმოძრაო აგებულებისაგან განსხვავებით კი აშკარა გამოკვეთილობა, მოძრაობა და გარემოსთან განზრებით მთლიანად ჩვეულებრივად ადამიანური ხასიათი მიანიჭა. ქაშეების ეს ახალი მხატვრობა ქართული ფრესკული ფარწების დამოუკიდებელი კომპოზიციური-სტილისტური და ტექნიკური ანტიტრადიციული ეროვნული მხატვრობის ისტორიისათვის საუბრადღებო კითხვებს აყენებს, რასაც ოდენმე პირუთენული პასუხი უნდა გავცეს, თუნდაც იმიტომ, რომ მისმა განხორციელებამ მხატვრის დიდი ენერჯია და შთაგონება მოიხსოვრა, რომლის ამორიცხვა ნაკლოვანს გახდოდა მისი შემოქმედების მთლიანი განვითარების სურათს. გუდააშვილის „ქაშეები“ ცალკე თემა, რაც შეეხება „ქიშტორის“ ტიპის ტაბიქმე თქვა: „ახლით მოელ ქვეყანაზე არ არის კარგი, რომელიც იტყვდეს იმდენ შთაგონებას, როგორც „ქიშტორის“.

* * *

ყველაზე მეტა თემებით, კომპოზიციებით, სილამაზეთა ჩვენებით, სიყვარულითა და ოსტატობით გუდააშვილმა საქართველოს ისტორიული ცხოვრების ფურცლებზე გადაშალა და ჩვენი საამაჟო წარსულის გმირული სახეების, ქართული სახმედრო დიდების თემატიკაზე დახატული ტალოებით შექმნა ქართული ერის მხატვრული მატანე. მის ფერწერულ ნამუშევრებში, გრაფიკასა თუ წიგნის ილუსტრაციებში, დიდი ოსტატის ბეღითაა ასახული ქართული მითოლოგიის, ფოლკლორის, მატანის თემები, მოტივები და ეპაზოდები. წარსულის დიად მოვლენათა და პიროვნებათა განსახიერებაში გუდააშვილმა ჩვენი მატანის, თუ ლეგენდების საბასოვრო მოვლენები და წუთები, რაოდენი უროცა, ქართული სილამაზე, უადრესად დახვეწილ კომპოზიციებსა და სახეებში გამოხატა: „მედვის ვაჟრენა იაზონთან“, „ახეხალში და ეთერა“, „დევთა მყარობა“, „ქორწილი არმაზში“, „ლეგენდა თბილისის დაარსებაზე“. თამარ მეფის ეპოქის ასახვაში მხატვარმა განსაკუთრებული უურადღებობა წარმოაჩინა ქართული სახელმწიფო ძლიერებისა და სიმდიდრის ბრწინვალებას: „სკადრისი პასუხი“, „თამარ მეფის მიწანი“, მატაღური სცენები: „ბაგრატ დიდის ბრძოლა თემურ ლენგთან“, „სოლომონ მეფის ბრძოლა თურ-

ქებთან“, „თბილისის კარიბჭის იმედი“, „მანახლის ბრძოლა სრწანისში“. ისტორიულ პიროვნებათა პორტრეტები: „შათელი“, „ბეჟა და ბეშქენ ოპიზარები“, „დავით გურამიშვილი“, „ერეკლე მეორე“, „საიათონვა“, „ბესიკ გაბაშვილი“, „ნეკოლოზ პართაშვილი“

მსგავს თემებზე ოსტატურ ნახატებში გუდააშვილის მდიდარი ფანტაზია და ხელოვნება დამატრებლად განვადღეიანებს ქართული ისტორიული ცხოვრების სინარტლისა თუ მწუხარების დიდებას, და გვიცხოველებს ეროვნული ღირსების გრძნობას. მშვენიერების, კეთილშეკარებობის იდეალებით გუდააშვილის შემოქმედება ჩვენი წარსულის მხატვრულ განვითარებაში ქართველობას ავსებს სიყვარულით, სიამაყის გრძნობით და აგრეთაინებს სიყვითას და სინათლის იდეალებით. მისი უოველი სურათი სათურისა და განწარტების გარშევე უოქმედად გვეუბნება საოქმელს ჩვენი წარსულის, აწმუსა და მომავლის დიად საქმეებზე, ქართველი კაცის სინარტლსა და მწუხარებაზე. მანამდე შეუმნენველზე, უოქმელზე, ახლოებლსა და სანუეკარზე. ამდენად გასაგებათ თუ ლაო გუდააშვილის გამოუტენი მოხიბლულმა პოეტმა სერგეი გოროდეკომ რატომ თქვა: „ზე ხებდოჯ აღფროვანებულ ურმა, რომელსაც უნდა ზელმოკრედ ააშენოს დანგრეული საქართველო“.

გარემო ბუნების, ადამიანისა და ნივთების ნატიფი გარდასახვა გუდააშვილის შემოქმედებაში ვეხიბლაჟს სილამაზის, საყვითის უსაზღვრო გრძნობით, სინათლისაგენ, თავისუფლებასაგენ დაუოკრებელი ღტოღვით, არსებობის პარმონის და რიტმის განცდით. მისი მხატვრული სტილის შესაძლებლობათა ყველაზე დიდი გამოხატულებაა ვულთამხილაჟი ფერებით, ნათელი სინარტლისა და სილამაზის შეგრძნებით შექმნილი „თამარ ციციშვილის“, „მანანა შოთაძის“, „ნათელა ახლედნიანის“, „იოლო ახლედნიანის“, „ნებტან ლეონიძის“, „ნინო დოღიძის“, „ნინო გუდააშვილის“ პორტრეტები. მსგავსი კოლორიტიკითა და ხასიათითა ვადაწყვებითი კომპოზიციები — „ეთერი წყაროსთან“, „გოგონები წყაროსთან“, „ლოვაში“, „კეთილშობილი იქანი“, „გოგონა ურძინის მტვენი“, „სიყვარულის ბუღბუღა“, „ღალი და დალი“, „საქორწინო განმანვა“, „ფრესკის დიმილი“, „მიაი“.

ამ სილამაზეთა ექსტაზით, პოეზიითა და ჟადოსნურ ფერთა მტყვევლებით გუდააშვილის მხატვრობა იქვეა რიტმისა და სინათლის უმეო მუსიკად, რომლითაც ვისმეოთ მხატვრობის დიად სიმუონის, ყოველწამიერად ახლ-ახალი ხმებითა და ფერებით რომ ვავსებებს. ამ ექსტაზში ზელოვნება თითქოს კარგავს ფარულ კონკრეტობას და მთლიან შთაგონებად იქვეა, რომელსაც ფერთა და ხმათა ტონალობა ერთმანეთს ეარწმის არსებობის უსაზღვრო მშვენიე-

რების განცდაში. ეს იმას ნიშნავს, რომ გუდია-
შვილი სინამდვილეს ხედავს უპირატესად მშვე-
ნიერების ასპექტით და თავისი მომზინბადი ფე-
რებისა და კომპოზიციებით უკველთვას ხაზგახ-
შუვლად აღმარებს ადამიანს, მისი ცხოვრების
უკველდლოებობის მოვლენებს, მთელ ადამი-
ანურ სამყაროსა და ბუნებას.

* * *

სინამდვილესთან ესთეტური დაპოკედებულე-
რის ეს პრინციპი, რაც გუდიაშვილის შემოქმე-
დების ზოგად მეთოდად აქცევა, როგორც მისი
მხატვრული შეგრძნებისა და გარდასახვის მუდ-
მივი მოტივი, გარემოს ახაზავში ხაზღვრავს მი-
ხივე თემების, ფერებისა და ხაზების ხასიათსა
და ანტიპრატეკიპოს. ესთეტური ხედვის ეს თა-
ვისებურება, მით უფროა გამაზღვლებული, რომ
თვითონ ადამიანი და გარემო სინამდვილე მის
მხატვრულ ვაზრებაში კარავს ჩვეულებრიო-
რის ნიშნებს. გუდიაშვილის სურათების ზედა-
პირული ვაცნობაც აშკარა ხდის, რომ მის მო-
მზინბავ კმნილებებში მხატვარი თურმე არ
იღვას ადამიანის ანატომიის რაციონალურ ვა-
ზომეებს, ის რაც პროფესიონალური მხატვრო-
რის მთელ აბორიაში აკედმორე ფერწერის
რჩითად ხაფუძველს წარმოადგენდა. ანატომა,
რომ მისი ღამაში კადებისა და მამაკაცების დე-
ფორმირებული ტანი, ხახის, კისრის, მკლავების
სიგრძე-სიგანე და სურთო მოვანაღობა, არ
შეესაბამება ადამიანის ნატურალურ თანაზომი-
ერებას, თუმცა ამ დეფორმირებულ ხაზებითა
და კონსტრუქციებით მაინც არ არის შეღაბუ-
ლი მხატვრული პლასტიკრობისა და არქიტექ-
ტონიის გრძნობა, პირიქით, მისი სტალისათვის
დამახასიათებელ უადრესად ესთეტურ ეფექტს
ქმნის.

გუდიაშვილის მხატვრობაში უპირველესად
ხორციელდება ხელოვნების არსობის ის რჩი-
თადი თავისებურება, რომ ხელოვანი ჩვეულებ-
რივი სინამდვილის გვერდით ქმნის ახალ მხა-
ტვრულ სამყაროს, ახაზებს იმას, რაც ადამი-
ანურ წარმოსახვაში უადიხდება როგორც სინამ-
დვილზე მეტი. აქედან ხაზისა და ფერის თავი-
სუფლება, თემატიკის უხაზღვროება. მისი პი-
რინიბა სიღამაზის აბორდუტური ვანფენილო-
ბა, რქმენა, რომ სიღამაზით მსგავსადაა მო-
ცული თავისთავად ადამიანისა და ბუნების გა-
რემო, რის შეგრძნებასაც მხატვარი იმით აძლი-
ერებს, რომ ქმნის საკუთარ კონსტრუირებულ
საგნებს და ფერთა თავისებურ წესრიგს. ასეა ვა-
საგები მხატვრის სტაღნი დამკედრებული ის
ჩვეულება, რომ მის მიერ შესრულებულ პორ-
ტრეტებს ხშირად ერთვის მაკ. ელმოიდერებუ-
ლი შველისა და ქურციკის ფაგურები ადამი-
ანური გამოქმეტველებით, რაც სწორედ იმასაც
უხავს ხაზს, რომ მშვენიერება მსგავსადაა ვან-

ფენილი ადამიანისა და ცხოველბობის. რომ
სინამდვილე მისთვის ადამიანური და ცხოველფ-
რი უფრის ერთიან მარმონადაა წარმოსადგე-
ნი. აქედან ფანტასტური ფრინველები. ცხოვე-
ლები, ხეები, მცენარეები, ვსავალეები, რომელ-
ღნი ამფატრებუნს გარემოს ესთეტურ აღქმას ადა-
მიანის ვანწურობისა და ხასიათის ვადმოცემაში.

აქედანვე მისი მხატვრობის ხანახაბრიობა,
რაც ბუერ რამეს იტევს ჩვეულებრივზე მეტად
სავხე ნათელი ფერებით, რადგან უხვი ფერების
გამოყენებით იგი ქმნის ფერების საკუთარ
წესრიგს, ბუნების შეგრძნებისა და ადამიანის
განცდის ვადმოსაცემად. ამასთანვე ეს მხატ-
რობა დახანახია შიგნით, მის ჩაფიქრებაში, ში-
და ხატავაში მაგრამ სურათის ამ ორმაგი გამო-
ხატულებით იგი თავის ტილოს არ აქცევს რტუ-
სად, მისი თემები, მოტივები, ეპიზოდები თავისი
შინაარსითა და შესრულებების სტილით უკველ-
თვის უურადღებას იქცევენ სიცხადით, რაშიაც
დიდ როლს თამაზობს ფერთა სიმრავლე, იცე, რომ
გამოქმეა „გუდიაშვილის ფერები“ მისი მხატ-
ვრობის გარკვეულ ცნებად წარმოგვიდგება, რი-
მელიც მნიშვნელოვანდ ხაზღვრავს მისი მხატ-
ვრობის სტილის თავისებურებას.

ჭარბი ფერების გამოყენება, ცხადია, ამ რი-
რითადი იღვის გამოხატავასაც ემსახურება, რომ
ცხოვრება შეიძლება მხოლოდ ღამაში იყოს, სავ-
ხე მშვენიერებით, მარმონითა და სხარუ-
ლით, მშვიდი ადამიანებით, საგნებითა და ბუნე-
ლით. ამიტომ, რომ ღამაზ ფერებში ახალელი
ადამიანური სინამდვილე მის მხატვრობაში
ასევე მამრად უპირისპირდება ბორტებისა
და სიმამიწის სამყაროს, რომელთანაც ბრძოლამ
გუდიაშვილის შემოქმედებაში მნიშვნელოვანი
აღვლი დივირა, როგორც ვანახით იგი ბორო-
ტებს ებრძვის თვითონ სიმამიწეთა მამერ-
პოლიტიკებითი ნელბეთობა და სიმბოლოებით,
რომელშიაც უკველთვითს ვაგრძნობია, რომ სი-
ღამაზის ძლიერი ხატო მოწოდებულია დორტუ-
ნოს უკველგვარი ხახის ბორტება და სიმამინ-
ჭე.

ამიტომ, რომ უკველი შეხედობა გუდიაშვი-
ლის მხატვრობასთან ემსგავსება სიღამაზისა და
პიკეთის ტარაში შეხვას, ხელოვნებით ზიარე-
ხასა და ვანწმენდს. პოეზიით, ღირსიკით, სიუ-
ვარულით სავხე მისი მხატვრობის ნათელი შთა-
გონება სიღამაზეთა შეგრძნებაში თავისი ვან-
წურობის თანამონწილედ ვხვდის. ამ ფერთა ჭ-
დონური ციადის ექსტაზში გვერველება თი-
ქოს მის ხაოცარ ტილოებს მხოლოდ ჭვენ კა
არ ვუმზურთ, არამედ თვითონ იხინოდ გვიმზე-
რენ, გრწნული ფერებითა და სხებებით ვეამ-
ურობუნ ხელოვნებისათვის, ვვიმხედენ ფერთა
მეტყველების საიდუმლოს, მათში ჩამალულ
ზრახვებს ვვამცნობუნ. ამიტომ ძნელია გუდია-
შვილის მხატვრობას, მის მომზინბავ კომპოზი-

საქართველოს
საზოგადოებრივი
მედიის ცენტრი

ციხეში ახალ ღამე ადამიანებსა და საგნებს დაუნაწევლად მოსცილდე და დატოვების შემდეგაც ისინი საოცრად ღრმა, ნათელი და თბილი ვანდებებით თითქოს თან მოგვეყვებოდნენ. მისი ტილოები შავში ჩაქსოვილი ფერებშია და ვნებებით, სახეთა ნათელი შეგრძნებებით დიდხანს თვალთა წინ გვეხატებიან. ეს ამასაც ნიშნავს, რომ გუდიაშვილის მხატვრობის აღქმა ერთი შეხედვით არა თავდება, რადგან არც თვითონ მხატვარი ავებს თავის კომპოზიციებსა და პორტრეტებს უსაბედო ეფექტისათვის. ისინი უფრო ამაზეადაც გვაფიქრებენ, რაც მისი მხატვრობის შედარებით აღქმის მიღმა წინაგან ემოციებისა საგულისხმებელი, თვით შემოქმედთან თანაგრძნობაში გასააზრებელი, რადგან მისთვის სინამდვილის ექველავება ძირითადი მოვლენა და თქმა უპირველესად ადამიანთა, სახვდ ადამიანის ხეობარულით, რწმენით, იმედით და უადამიანოდ არაფერს არა ხატავს.

უკველადე ამასთან ერთად, რასაკვირველია, გუდიაშვილის მიუღწევი სწრაფვა სინამდვილის ღამე ფორმებში ახაზებისადმი არ უნდა გავიგოთ როგორც ანტირეალური მშვენიერების უმიზნო პერტების ტენდენცია. მისი ღამეში ფერები, სახეები და კომპოზიციები არახიდებს არაა მოკლებული ორგანიზალ საფუძვლსა და რეალობის გრძნობას. გუდიაშვილის მხატვრული აზროვნება, მთელი მისი შემოქმედების იდეური წინაარსი, როგორც უკვე აღინიშნა, უმოთვრესად თანადროული ეროვნული სინამდვილისა და მიდებარს ისტორიული წარსულის სურათებისათა შთაგონებულა. ეროვნული კულტურის ძლიერი გრძნობა მის მხატვრულ ფანტაზიას უკველავებს ქართული სახეებითა და იდეალებით კვებავს, რაც მის შემოქმედებაში ადგალს არა სტოვებს უადეო მხატვრობისათვის. ამიტომ გუდიაშვილს თავისი სადებავები და კომპოზიციები სტილისტური ძიებებში არახიდებს არ უტყვევია თვითმზრერი ზღოვანების საშეადებად. საკუთარი სტილი და მხატვრული აზრი მის ზღოვანებას უკველავებს ამოცნებს ეროვნული იდეის პოლიციანე და მისთვის არ არსებობს უკეთესი მხატვრული სინამდვილი, ვიდრე ქართული ისტორია და სილამაზე.

* * *

გუდიაშვილის მხატვრული სინამდვილი არა წუდებოდა მშვენიერების კრიტიკიუმს რომელ ენარსა და თქმაზედაც უნდა ებრუნოს, მისთვის ძირითად ამოცანად უკველავებს რჩებოდა ზელოვნების ესთეტიური და მორალური დირებულება, ამიტომ, რომ მთელი მისი შემოქმედების იდეოლოგიურ საფუძვლსა და მხატვრულ აზროვნებას ორგანიზალად საზღვრავდა ეროვნული ისტორიისა და კულტურის შეგრძნება, როგორც დიდი ზღოვანი შთაგონება.

ახე უნდა გავიგოთ სილამაზისათვის სინამდვილის შეურელებელი სწრაფვის სოციალური წინაარსი და მაინც სწორი არ იქნებოდა გვეთქვა, რომ მისი მხატვრობა მხოლოდ ღამე ფერებსა და ფორმებში დახატული ადამიანებითა და საგნებით გვიხილავდეს. მისი ღრმა ჩანაფიქრი არა მხოლოდ ანტირეალური სილამაზის კვრეტაა, არამედ სინამდვილის მხატვრული შექმენება, რომელშიაც სილამაზის, ხეკეთისა და კეთილშობილების გვერდით არსებობს ბოროტების, სისხლის, სიკვდილის სტიკიაც. ესაა მის შემოქმედებაში სინამდვილის ასახვის ორი დიდი ნაკადი — სილამაზისა და სინამდვილის კვეთისა მშვენიერი ბუნებითა და ხამური ემოციებით, მეორეს მხრივ ბოროტებით მოშამული ადამიანების საჭლეელი ქურდოვლები. ამიტომ მხატვარი ხეკეთისა და ბოროტების ძალთა ტიტანური ბრძოლის ქველათა-ძველი მოტივების შეტად შეიამებდაც ვაზონებაში, არა ნაკლებად გვეფორიავებს ადამიანთა სულისა და ხეულის წვალების შემწარავი სურათებით. ჩამოტეხული ფერებით დახატულ ამ ბნელ სამყაროში შემეძრწუნებელი სენენებითა გადამწილი ექველადროის ბოროტების უეთურებათა შეურელებელი სელა სილამაზის მოსახობად.

ამრიგად, თავისი მხატვრობის მძაფრ შთაბეჭდელებებს გუდიაშვილი თანხარის ოსტატობით გვაზიარებს, როგორც არსებობის მშვენიერებათა მომიზნობობით, სადაც ექველადფერი სიუვერტლის, სინამდვილისა და ბედნიერების ფერებით იციწის, აგრეთვე საზოგადოებრივი ცხოვრების ანომალურ მოვლენებზე შექმნილი სურათების ცკილი. რომელშიაც მხატვარი მრავალმხრივი წინაარსის მოტივებით ასახავს ბნელი წრახეებითა და ხაქმებით სახვდ ადამიანურ ცხოვრებასაც. ამაში ექველადე ერთგვარი ასხნა ამასაც, რომ იგი რეალურ კვეთანასთან ერთად ქიწურების საოცნებო სამყაროსაც მქმნის, რომელსაც საკუთარი საგნებითა და კომპოზიციებით ავსებს, რაც მისთვის კონტრასტის ხერხს წარმოადგენს და არსებობდა იმავე სინამდვილის კონსტრუქციულ ასახვას ემსაზურება, მით უმეტეს, რომ აქ ისეთი თქმები და მოტივებია, რომელნიც მხატვარს მუდმივად ადამიანური სინამდვილისა და დაუსწრომელი ვნებების გარემოში ამოცნებენ.

მხატვრობისათვის ეს არის არა შემოქმედებითი შეთადის გაორება, არამედ რეალური ცხოვრების მხატვრული მანტავე. ფაქტობრივად იმ დიდი სინამდვილის გამოხატულება, რამაც 1914-1921 წლებს ადამიანის სულის მსოფლიო გამანადგურებელი ომების კატაკლიზმებით მთამე კრილქმა დაამწინა. მოღლიკური გადარტილებებით, სოციალური და ეროვნული აქანებებით გიტანქული ცხოვრებით, წინააღობის ფსიქოზით დაგარეული, სიკვდილის ღამედაი შეუფოთებული ადამიანის კონსარულ ხელებს, მის გაწწილ

სულს, ადამიანურ ღირსებათა დაცემის, ძალადობის, ელადის, შერის, გაუპატიურების, კაცის კვლისა და წამების სურათებს ვუდასწავლი დაშლილი რატებით, დეგრადირებული სახეებითა და სასტიკი სურათი ტრეზებითა ზატავდა. ეს სასაგებნიც ეს სემოქალაქი ომებით დღეღამე და შენუსერილი ადამიანის განწყობით, რომდენადუც მხატვრის პირველი ბანების თემატიკაში მთავარი ადგილი თბილისის ბოქმური ცხოვრების ასახვას ეჭირა, მით უმეტეს, რომ თუბრალოთ სავსე ამ სამყარო ბოქმების მსხვერპლად გახდა ნიკო ფეროსმანიშვილი, შიშნალითა და კლებით უპატრონობაში დაღუპული თეიმურაზიშვილი მხატვარი — ზალბური გენია, რომლის სახე თავისთავად როგორც ზელოვნების თემა სამუდამოდ დამკვიდრდა ვუდასწავლის შემოქმედებაში.

ამ ფორაქტებულ ეპოქის ევლავ დიდი გამოვლილი ვუდასწავლის შემოქმედებაში იყო საკითხიდაც შევეთრად ჩამოყალიბებული თემა ადამიანის დაკარგვის, გაუქმების თუ სიკვდილისა. ამიტომ ჩვენი ცხოვრების ჩრდილოვან მხარეებს იგი მკაცრი სიმატლით ამხელდა უმთავრესად იმავე ბოქმური უოფის თემაზე თბილისის დეკლასირებული მოქალაქეებისა და კინტოების განწოგადებულ მანერულ სახეთა სურათებში. ამ თემებში მოაქცია ვუდასწავლილმა სიკვდილური უსამართლობით დაჩქალი და დასაღუბად განწირული მაშინდელი თაობის მთელი მწუხარება წარმოებულ-დაკარგული და დაბოქმურებული ბედნიერების გამო. ასეთი ტრაგიკული უოფისათვის განწირული ადამიანის ევლავ თელსაინოდ საკულისსმე ცოცხლად ნიმუშს მისთვის წარმოადგენდა თავისთავად ფეროსმანი, რომლის თემაზე ვუდასწავლილმა აიწ მეტა ფერწერული და გრაფიკული განსახიერება შექმნიდა 1916 წლიდან დაწყებული სურათებით „ფეროსმანის ღვინის ხარდაფთა“, „ფეროსმანის ოცენასი“, „ჩვენი წყალა“, „მე და ფეროსმანი“, „ფეროსმანი შევლთან“, „ფეროსმანის სიკვდილი“, „ფეროსმანის შესანდობარი“.

ფეროსმანის ამ პორტრეტებში ვუდასწავლილმა უოველი მთვანის სევედანი თვალების შეშოთებულ მწერარში მხვავად გამოხატა უღმობელი ბედნიერებით დაღუპული ადამიანის დაღვინის ტრაგიკალი. მისი უსიხარულით გადატანილი ცხოვრება სავსე მძლიად შიშით, შიშნალით და ბოქმით. „ფეროსმანის სიკვდილი“ ცოტა იქნება უოქვარი, რომ დიდი ემოციით გადაოკუცემის დიდი და შთაგონებული მხატვრის დრამატული სიკვდილის სტყას. ვუდასწავლილმა მის კომპოზიკაში წინასწარ მანიშნა, განწირული სიკვდილის სახითა. მისი გაუჩივრით, სურათის მთელი ფონისა და ინტრიგის დეტალებით ფეროსმანის ეს ბუნავი სიკვდილის სადგომია, რასაც ხეხ უსჯამს საგანგებოდ ვერადზე წაბრლი სასათრია, რომელიც არ ასათებს და რითაც უედ-

მეტადა მინიშნებული, რომ აქ სავსე ვუდასწავლილი ფერია დასადგურებული. კომპოზიციის უმთავრეს წინა პლანს ფეროსმანის ვაწოლი ფაგურა ფარავს. მისი თვალების უანის-კიდე მწერის თითქმის ეს-ეს არის დავეწარით. მის უიმედოდ ჩამქრალ გამოხედვაში ჩატრულია მისი დიდი სულის დანადგვანიებული პიროვნება, შინაგანი კეთილშობილებითა და სიყვარულით სავსე, თითქოს ბავშვად დარჩენილი ადამიანის უანასქნელი წიტი. ფეროსმანის სიკვდილი ვუდასწავლილმა ასახა მონებში ვაგვეული დიდების დაცემა, როგორც საყვედური იმ საწოგადობების მიმართ, რომელიც გენიას კიბის ქვეშ კლავს. „ფეროსმანის სიკვდილი“ რასაკვირველია ერთი ადამიანის სიკვდილი არ არის, ამიტომაც რომ ფეროსმანი სიკვდილის შემდეგ უფრო ბევრს ბტოვებს სალაპარაკობს. მისი შინაარსი ჩვენ განწყობას უფრო მეტად ძახვს ტილის შიგნით მოქცეული აზრის გამოხატობად. მართლაც, ამდენი რამეა საფიქრალი ფეროსმანის ტანვით დამთავრებულ სიკვდილზე, მის აუბედნელ ოცნებებზე, უწყალად ბედისწერაზე და დაუბატავ სურათებზე...

* * *

ადამიანის დაკარგვის თემის ვუდასწავლილი უმთავრესად გრაფიკულ ნიმუშებებში — ფანტასმაგორულ კომპოზიციებისა და მოტივებში აწორცილებდა, თუმცა მათშიც ადამიანურ უფოურებათა ასახვაში პიროვნების დაღვინის საწინდებობა განწოგადებას უადრესი რეალიზმის გამოხატულებით აღწევდა. ეს მოტივები შევეთრადდა საგანგებო 1924 წლის სურათებში: „ბნელი წრახეხი“, „სიმახინჯის ტყეობაში“, „მლიქვნელი და მისი მფარველები“, „თვითკამოფელი სიმახინჯე“, „სილაშაშის შესაღლადევი“, „დაცემალი უნამოკება“, „ანგარიშის ვასწორება“, ამ მძაფრი სიკვდილური კონფლიქტების განწოგადება მეტად ვაწვირავად აღეგორწმითა და ექსპრესიით ვუდასწავლილმა ვადაწყვეტა მრავალმხარავად საკულისსმე კომპოზიკაში „ტვინის ჭულტა“.

სიკვდილური ცხოვრების მიაშემის მხატვრულ ვარდასახვაში თემატიკურად ასევე შთამბეჭდავი იყო 1929 წელს შექმნილი კომპოზიკა „ბორტო იკახი“, რომლითაც მხატვარმა უღმობელად ვაკილა ადამიანურ სიკეთეთა თვითკამოფელი მოქმედები. მათივე სახესხვაობაა „სურათებში“, „თვითკამოფელი პირმოიხეობა“, „დუბიური წარსული“, „ავბორცო მოქალაქე“, „სილაშაშის საიდუმლოება“, „საზოღარი ქვეწარმავალი“, „ცხოვროწმუნების უღელქვეშ“, „თუქო დიდების აღხარული“, „ფანტიზმის მსხვერპლი“, „საწმუნოებებათვის წამებული“, „თქმულეა დრომოქმულ სიხარნეუ“, „სასაღარო ქამებები“, „სიკის მდუმარე დამსახელებთან“, „მე-



ცებს მერჩაღი". შთ განაზიერებაში გუდაა-
 შილი მიმართავს აღევტობებს ჰუმანისმის იდე-
 აღებს ბორტების ძაღებთან დაპირისპირებე-
 სითის. სოციალური უსამართლობის ამსახველი
 მოტივებს გაოასებურ ვაზრებს გუდააშეღმა
 არა ერთი ორგანიზაციური კომპონიციის ქართუ-
 ლი ინტერპრეტაციით გამომხერებებაში შესაძენ-
 ვად გააშეღმა ეროვნული გრაფიკა. ამ სტილის
 ხერათებში ურადღებს აქცევს ღრმა შინაარ-
 სითა და უწყალობის „ზედს მინდობაღი“.

მთუდავად საზოგადოებრივთა უფეს ლიტერ-
 რებათა მოტივების შთამგონებელი ასახვებს,
 გუდააშეღი თავისი შინაგანი მოწოდებით არ
 ამის ტრადიციული ვაწყოების მხატვარი. მისთვის
 სოციალური კონფლიქტება სინამდვილის პათო-
 ლოგიური მოვლენებია, რასაც აგი საგანგებოდ
 გამოხატავს უმასანქეს სიტუაციებსა და საზე-
 ეში და არმეღთა სიკეთისა და სიღამაშის
 პოპიციით აქრატეებს, რომ ადამიანრმა სიუ-
 ვარულმა სძლიოს სიჭლეღლის სტიქიას.

* * *

თანამედროვე ქართული პოეტებისონალური
 მხატვრობის განვითარება შეტწილად გუდააშეღი-
 სის შემოქმედების ისტორიაა. მისმა გამოფე-
 ნებმა ქართულ ცხოვრებასა და აზროვნებაში
 მხატვრობა დიდ საზოგადოებრივ მოვლენად აქ-
 ცეს. გუდააშეღი ქართული სინამდვილის მხა-
 ტვარია, ქართული სტილით, როგორც ფირსმან-
 ი, და მისი ჯადოსნური შემოქმედება ბილიმდე
 ვახაგები შეიქლება იოს ქართული ისტორიი-
 თა და კულტურით, როგორც ქართული სიღა-
 მაშის განსახიერება ხელოვნებაში, მისი უოველი
 ნამუშევარი გუდენითლია ქართული სულისა და
 ხასიათის გამოსხივებით. გუდააშეღმა თავისი
 შემოქმედებით ცნობილი ვახადა, რომ არსებობს
 სიღამაშის ქართული ხატი, ეროვნული სტილის
 დიდ ქართული მხატვრობა, ისევე, როგორც დი-
 დი ქართული პოეზია, მწერლობა, მუსიკა, არქი-
 ტექტურა, ორნამენტი. გუდააშეღი ამ ძველ
 ქართულ ოსტატთა რიგში დგას და ფშრტბი
 ნიჭითა და ძლიერებით ვაზიარებს თავისი ხე-
 ლოვნების საოცრებას. მისი შემოქმედება რო-
 გორც მშენიერების დიდი გამოცანაება, სინამ-
 დვილეს გვიანებებს თავისებურ სიღამაშეში ვარ-
 დქმნილი სამუაროში ქართული ხელოვნების
 ტრადიციების ნატიფ გამოყენებაში. გუდააშეღ-
 ლის კოლორიტული მხატვრობა ქართული სუ-
 ლისა და სხეულის სიღამაშეთა დიდი მატანება
 და ღირსსახსოვარი ძეგლი.

გუდააშეღლის უოველი ნახატი გვაღელვებს,
 სხარულით ვაზიარებს თუ მწუხარებით ვესიე-
 ვაინებს. მერამ გულგრაღის არასოდეს არა
 ვტოვებს. მისი მხატვრობა გვაქყობს ადამი-
 ნური სიუვარულით, პოეტური შთაგონებით, დი-
 დი ჰუმანიზმით, საკაცობრიო სწრაფებით. აგი

როგორც კეშმარიტი ხელოვანი ადამიანურ ვე-
 ბათა გადმოცემაში უსაზღვრო ექსტაზით, ფე-
 რებისა და სახეების უჩვეულო დინამიზმით,
 სიკეთის იდეაღების ასახვაში აღწებს ზოგად
 ადამიანურიის ხატებას. მისი მხატვრობა ეროვნე-
 ბის განურჩევლად გასახგები ხდება უველასათვის,
 ვისთვისაც ხელოვნება არასოდეს არა ჰკარგავს
 ღირებულებას. ამიტომ გუდააშეღლის მხატვრო-
 ბამ არა მხოლოდ ეროვნული აღიარება პოვია,
 აგი ცნობილი ვახდა ჩვენი ქვეყნის იქითაც, რო-
 გორც კულტურის მოღწევა. მან საქართველოს
 მთელ მსოფლიოში გაუოქვა სახელი, როგორც
 ნატიფი ხელოვნების ქვეყანას.

ჩვენი დროის დიდი მხატვარი ლაღლ გუდააშე-
 ვილი როგორც პიროვნება კარგად ჩანს თავის
 შემოქმედებაში ნათელი სულითა და ზრახვებით,
 ფართო დიამაზონის მხატვრული აზროვნებით,
 ეროვნული თვითშეგნების იდეაღებით, მაღალი
 ოსტატობითა და ტემპერამენტით, ადამიანის სი-
 უვარულითა და ღირნიშით. მისი მომხიბლავი
 ფერები, სახეები და კომპოზიციები. მთელი მისი
 შემოქმედება ნახევარ სიუეტურზე მეტა ხნის გან-
 მავლობაში უპირველესად იმას გვიშტაკეცებს,
 რომ მხატვრობა როგორც ხელოვნების უოველი
 ფორმა პაროვნებასთან ერთად ცოცხლობს, ვი-
 თარდება მუდმივი ძიებით და ის არ არის გან-
 მერება, უოველთვის სხვანაირად ქმნას, ვიდრე
 გუონ ქმნიდა, რადგან შემოქმედების უმთავრე-
 სი წყარო — სინამდვილის შთახეღბაღება მის-
 თვის უოველდღიერად და უოველწამიერად იცე-
 ლდება და მხატვრის არ უნდა ჩამორჩეს ცხოვრე-
 ბის სინამდვილეს. აგი საშავალიოდ ამსაყ
 გვიცხადებს, რომ უოველ კეშმარიტ შემოქმედს,
 თუ ხელოვნებისა და სამშობლო ქვეყნის უანგა-
 რო სიუვარული ამოძრავებს, მისი ქმნილებანი
 აქცევიან მშენიერების სასწაულად, ერის შთა-
 გონებად, მისი კულტურის დიდ სურწედ, და
 იმევე დროს ხელოვნების ისტორიისათვის უნი-
 ვერსალური ღრებულებასაც იძენენ.

გუდააშეღლის ხელოვნება ქართული შემოქმე-
 დებით გენიის ძალაზე მიგვანიშნებს, მისი კუ-
 ლტურის მდიდარ ტრადიციებსა და ორგანულ
 განვითარებაზე, რომლის წიაღშიც კეშმარიტად
 მაღალ მხატვრული ნაწარმოებნი იქმნებიან. გუ-
 დააშეღის შემოქმედება, მისი ნახატები იდეტო-
 რი გააზრებით, კომპონიციური გადაწყვეტით,
 ფერის ტონალობითა თუ ფორმითა თვისებურ-
 რებებით ღრმად არიან შთაგონებული ქართული
 ისტორიით, კულტურით და გამსჭვალულნი ერო-
 ვნული ხასიათით. გემოვნებით, რიტმით, რთმე-
 ლშიც ქართველი ხაღნი თავისი სულისა და
 სხეულის ცოცხალ ხატებას შეიგრძნობს. ამი-
 ტომია, რომ ქართველი ხაღნიმ ადამიანული
 იყრო მხატვრობის დიდ მკონად, ფერისა და
 ხახის უნებრო ოსტატად, ქართული მშენიერების
 დიდ ქურუმად.

გულნარა კალანდარიშვილი

ზნეობრივი ვალი ილია ჭავჭავაძის «კაცია-ადამიანში?!»

მოთხრობამ უცნაური სათაურით „კაცია-ადამიანი?!“, თანამედროვეთა ცნობით, თურმე ხმაური ახტება საზოგადოებაში, ერთმანეთის საწინააღმდეგო აზრი აღძრა და ბევრი გააგუ-ღისა კიდევ. როგორც ჩანს, ამას ელოდა ილია ჭავჭავაძე, როდესაც წერდა: „ვიც ღუარასაბის სახეში თავის-თავს იცნობს, ვიც ღუარასაბზე დაწერილს თავის-თავზე მიიღებს. ის, ჩასაკვირველია, ლაღის სროლას დამიწყებს და „ვიცის“ დაუძახებს ამ მოთხრობის უზვიერო დამწერსა“. ასეთი მშაფრი ჩეკიკის მოლოდინი არ შეიძლება და გამოეწვია მოთხრობის ირონიულ ტონს ან გროტესკულ პასაჟებს, ილიას ეთილგანწყობილი დამოკიდებულება შკოლხუე-ღისადმი უნათოდ ამას ნაწილობრივ გააქარწყლებდა. მაგრამ შკოლხუელს თავიდანვე უნდა ეგრძნო და აგრძნო კიდევ ავტორის განზრახვა ებჭვეშ დაეუენებინა ღუარასაბის მგავს არსებათა ადამიანობა და როდესაც, პირველი კვლევითი კითხვის ნიშნის დაეხვა, უკვე მოლად აშკარა გახდა, რომ „უბოროტო“ თათქარბიებს ილია ჭავჭავაძემ ადამიანობის პატრია ახად.

ილიას თანამედროვე სალიტერატურო კრიტიკამ მოიწონა „თათქარბიების მავნე სენის“ განჭიკება და აღიარა, რომ „სოეტმა შიგ კარ-თველის გულში ჩაიხედა და გამოხატა ისე ცხადად ის ფულურო, ფუეე და დამალი გულ-მუცელი, რომელსაც თუ ცხოველი იმეღის, სასო-ეხისა და მწნეობის უკვადო ცვარით არ ეკურა, სხვა საკურნებელი წამალი არა აქვს.რა და უკანასკნელ განწირულებაშია“. ამ პერიოდის კრიტიკაშივე ჩაეყარა საფუძველი მოთხრობის შეფასების ეროვნულ-ქარაქტეროლოგიური და

სოციალური პოზიციიდან, რომელიც შეზღუდვადრონიულ კრიტიკაში თითქმის სრულიად არ შეცვლილა. ითვლება, რომ „კაცია-ადამიანი?!“ გვაქვს „სოციალური სატირა“. „ტიპიური სოციალური, რომლებშიც სახეებით ნათლად გამოვლენდა ბატონუმური წუობილების არსი“, „ქართული თავადის ტიპი, რომლის მსგავსი ირომოდათის წლის განმავლობაში ქართულ ლიტერატურას არა შეუქმნია რა“, „თავდაუნაურობის ერთი ნაწილის“ გამოხატულება, „საერთო ქართული მოვლენა, საერთო ქართული თვისებები“.

ეს მართლაც ასეა — „კაცია ადამიანი?!“ სა-რევესო მხატვრული კმნილებაა და სინამდვი-ღის ფართო მანჭტაბით მოიკავს. მაგრამ, რო-ღორც ცნობილია, პიროვნება არ არის ოდენ სო-ციალური ან ეროვნული ერთეული, არც კოლექტიური მთელის ერთ ნაწილთაგანი. მისი სტრუქტურა ბევრად უფრო რთულია. მას თვითღირე-ბულება და ზნეობრივა თვითმიზანი აქვს. მხატვრული ნაწარმოები, რომელშიც პიროვნების გააზრება უფრო აღემატება ეროვნული თუ სოციალური ტოლიტარაზმის პრინციპს. ადვილად შეიძლება დარჩეს ფელეტონური შეუწყნარებ-ღობის დონეზე, მაგრამ „კაცია-ადამიანი?!“ არ იფარგდება ხსენებული პრინციპით. რადგან მასში ჭიკური ბრალდება კი არ არის პიროვნების ან თუნდაც საზოგადოების მიმართ, არამედ ცნობიერებისა და ისეთი სულიერი მდგომარეობის გამოძიება, როდესაც პიროვნული კომპლექსი ჩვენს წინაშე დამახინჭებული და განუვითარებელი სახით არის წარმოდგენილი: რწმენა შეცვლილია შიშით, კანონიერება — მოწონით, თვითგამოხატვა — თვითდამკვიდრე-

ეროვნული
საზღვრო

ბით, ბედნიერება — კმაყოფილებით, სიყვარული — შეჩვევით, გულსთქმა — ნებისკობით, სიხვე — ბედოვლოობით, გულჩვილობა — სიხილუნვით და განურტველობა ხდება უდიდესი წიგნობრივი დანაშაულის — პიროვნების მიერ ჩნული თვითგანადგურების მიზეზი. „კაცია-ადამიანში?“ შექმნილია ანტიოდეალი — ზო. გადსაკაცობრიო და ეროვნულ ასპექტში გააზრებული იდეალის ანტიოდეალი. ცნება — კაცია, ადამიანი — აქსიოლოგიური შინაარსისა და თავსდება ღირებულებათა სისტემაში ისე, რომ ვითარებისწინებულთა ამ სისტემის ინტორიული განვითარების ეტაპები. მოთხრობაში ჩანს ილია ქავჭავაძის თეორიული აზროვნება. თუმცა თეორეტიკოსი არავითარ შემთხვევაში არ ჩაგრავს მხატვარს, მაინც თხზულების თეორიული პლანი შესამჩნევად არის აქცენტირებული ილიას მიერ. ამას მოწმობს ავტორის განსაკუთრებული ფუნქცია მოთხრობაში, რომელიც ტრადიციულად ვაგებელი ღირებულებებისა და რეჟისრებით არ ამოიწურება. ნაწარმოებში ავტორული ტრადიციული პიროვნების მოთხრობის უველა კომპონენტს. ე. წ. „სათო. დინების ანტიკია“. მოვლენების შეურღულდელი დინამიკა ამ ნაწარმოებში ექვემდებარება მიზნის დექტატს. რაღა თქმა უნდა, რომ ეს ოდნავ არ ამცირებს „კაცია-ადამიანში?“ მხატვრულ ღირებულებას და არაფერს ამბობს მისი სქემატიკობის სასარგებლოდ. ვის შეუძლია უარყოს, რომ ნაწარმის ხილულობა და მოვლენების რეალში „კაცია-ადამიანში?“ მართლაც გენიოსური კლემის მოსმით არის მიღწერილი და რომ აქ იდეებსა და გრძობადი სინამდვილის ისეთი თანხედრება განხორციელებულია, რომელიც მხოლოდ კლასიკური ხელოვნების საზომებს უძლებს. როდესაც ვამბობთ, რომ ავტორის ფუნქცია განსაკუთრებულია ნაწარმოებში, ვგულისხმობთ იმას, რომ განსაკუთრებით სხვა ტიპის კომპოზიციის თხზულებებისაგან. „კაცია-ადამიანში?“ ავტორი ოდნავ არ ცდილობს შეფაროს თავისი ადგილი მის მიერვე შექმნილ ესთეტიკურ რეალობაში, არ შიშობს თავისი ხშირი „გამორჩენით“ შეამციროს სამდვილობის აღწერა, შეზღუდოს მკითხველისეული აღქმა. პირიქით, ის გამოდებული ურევა ამის მიმდინარეობაში არა მხოლოდ როგორც დიდებულის, არამედ არა, გოც ანალიტიკოსი, რომელიც უნარჩუნებს თხზულებას განსაკუთრებით ხასიათს, არეგულირებს რიტმს ისე, რომ მკითხველმა არ მოადუნოს უარადდება წიგნობრივი ვალის მიმართ და ვიზუალური ეფექტებით, ბრწვენადე დიდიკგებობა. პიროვნებების უწყობით გატაცებულმა არ დაივიწყოს, რომ ეფექტივ ის, რაც ნაწივებისა თხზულებაში, დიდი და საუყურებობრივი აზრით არის დატვირთული. ავტორი ვვეუბნება,

რომ ღუარასახა და დარეგანს. ეროვნული
საზღვრო
უყვართ ერთმანეთი, მაგრამ ეს არ არის სიყვარული და არის შეჩვევა, ისინი თვლიან თავს ბედნიერებად და სინამდვილეში მხოლოდ კმაყოფილებით არიან, ემსახურებიან დემოსს და არწმენა არა აქვთ, თურმე არისებურ კიდევ და ამის შესახებ არა იციან რა. ერთი სიტყვით, ავტორის მსჯელობის თანახმად, ნაწარმოების შთავარი თემა სულში მიმდინარე პროცესებია და მიზანი კი — იმეორი ხულიერა წუგობის ჩვენება, რომელმაც შეიძლება პირობითობადაც აქცეოს მოცემული გარემოს კონკრეტულობა და სულ სხვა ვითარებაში მცხოვრებ ადამიანებში ღუარასახი და დარეგანი შეგვეცნობინოს. სხვათა შორის, ბატონეშერი სისტემის კრიტიკაც შეტად თავისებურია „კაცია-ადამიანში?“. აქ არ გაქვებს ისეთი მწვავე შემთხვევები, რომელიც მართლა შეიძლებადა მოქვილიდა შებატონის განუსაზღვრელ უღლებებს უმჯავ და რომელიც ნაწივების კიდევ ილიასავებ თხზულებებში — „გლამის ნაამბობი“, „კაცია-უარაღ“, „არბილი“ და სხვ. თათქარბივები, რა თქმა უნდა, კარვად ირგებენ თავის მდგომარეობას. მაგრამ ისინი პათოლოგიური მიდრეკილებების ადამიანები არ არიან და მათში ძალაუფლების ინსტიტუტი, შური, წვირღმანი ვიციერობა აგრესიული ფორმებით არ შევლდება, თუ ურველებს ამას არ ვავითვალისწინებთ. მაშინ ურველთვის უცნაურად მოვეჩვენებება მოთხრობის სათაური. ვავიკირდება მისი სისახტეის შეთანხმება თათქარბების „უწიენარ“ ცხოვრებასთან და ისღა დავურჩება, რომ ვავიმეორით დემნა შენგელაიას სიტყვებით: „ვერავის ვერ ვავუგია, რომ ეს ღუარასახ თათქარბივ გენიალური კაცია. შე გგონია, თვითონ ილიასაც კეთილი ურველება... თავისი სიყვარული აქვს, თავისი მათემატიკა — ბუუნებს რომ ითვლის. არ ვციც მიჩდაიარ, რას ერჩიან, ვის რას უწავებს?“. დემნა შენგელაიას ნათქვამის გამო ვ. ასათიანი შენიშნავს: „ასეა თუ ისე — ერთადერთი ადამიანია, რომელმაც ასე ცხადად დეიანება ღუარასახის „სიმპათიურობა“. ის ფარული ანაგრძობა, რომელიც მას ავტორია, სავან ზედა წილად. დაინახა ის, რომ ღუარასახი მხოლოდ კონკრეტული სოციალური წრდების გამოშახველი კი არ არის, საერთოდ ადამიანი. ცაა და ამდენად ურველა მისი ნაკლი ადამიანური. დაინახა ილიას ნიჭის უნივერსალური თვისება. და მე მაგონდება, როგორ მწარედ ვიტარე ბუუნებისას, როდესაც ღუარასახის სიკვდილის ამბავი წავიკითხე“ (გ. ასათიანი. კრიტიკული დი. ალოგები, თბ., 1977 წ., გვ. 71-72).

თქმა არ უნდა, რომ უადრესად ცოცხალი მკითხველისეული აღქმა, მაგრამ ხატულიად უზღუდვებულიყოფილია თვით ილია ქავჭავაძის პოზიცია ნაწარმოებში, ილია ქავჭავაძის აზრით კი, ღუარასახმა ვერ შეიცნო ადა.

საქართველო
საზოგადოებრივი
მეცნიერებათა
ინსტიტუტი

მინანობის ჰუმანიტარია არის და უმადლესი ზნეობრივი ვალი მის მიერ აღსრულებული დარჩა. ამასთანავე ზნეობრივი ვალი იგარაკიულად არის წარმოდგენილი ილიას მიერ, ლუარსაბს მიუღწევია მხოლოდ მისი დახალი საფეხურისთვის. ამის შესახებ მოთხრობაში ვკითხულობთ: „არ იცოდნენ ამა, რომ თავისი ქვეყნა, თავისი ცხოვრებით არისებდნენ ღმერთსა, რომელსაც თავისი სული ამათვის შეაუბერია. ვერო! მე ვარისებე ღმერთსაო? — გეტყვობთ გაოცებით ლუარსაბი: — წირვა-ლოცვას მე არ ვაკლდები, კაცი მე არ მამიკლავს და კაცისათვის მე არ მამიპარავს, — რაზედ ვარისებე ღმერთსა? მართალი ხარ, ჩემო ლუარსაბ, შენ კაცი არ მოგაკლავს, კაცისთვის არ მოგამარავს, ერთი სიტყვით — რაც არ უნდა გექნა, არ გიქნია, — ესეც კარგია უარარობას ეგა სჯობია. მაგრამ ეხლა ეს უნდა გკითხო: რაც უნდა გექნა, ის კი გიქნია? დიაღ, — შეტყუე შენ, — მისვამს და მიჭამია, არც ერთი დღე მშიერი არა ვყოფილვარ. მითამ კანუბი ეგ არის? წირვა-ლოცვას არ ვაკლდებიო, რა გამოვიდა? იქ ყოველთვის გსმენია ჩვენთვის ჭარბმულის ქრისტეს სიტყვა: „კეთი მამა ზეცისა იუაჲ შენ სრული“. აბა, ან ერთ წამს შენს ხიცოცხლეში მაგისთვის სცდილობარ? არა, შენ მაგისათვის არა სცხოვრობ. შენ სცხოვრობ — რომ სვა და სკამო და არა იმისთვის სკამ და სვამ — რომ იცხოვრო, ესე იგი ეცადო — რომ ვითა მამა ზეცის იყო შენც სრული“.

„კაცია-აღმინანი!“ განიარსებებს კითხვებს: რაში მდგომარეობს თაქარიცობა, შესაძლებელია თუ არა მისი არსებობა სხვა კულტურულ-საზოგადოებრივ ვითარებაში; ხასიათდება კი თაქარიცობა მხოლოდ და მხოლოდ სიწარმაციით, გაუნათლებლობით, დონაშუცელობით, უღამაზობითა და უწესრიგობით, თუ ეს გარეგნული ხიშტობებია „მძივე სენისა“, რომლის მიზეზები სულის დრმა ფენებშია საგულღებელი? ასეთი კითხვა მკითხველის წარმოსამავს შედეგად არ არის, ის ღვაწ ნაწარმოებში. ამას მოქმობს მოთხრობიდან ზემოთ მოყვანილი სიტყვებიც. ილია ჭავჭავაძე, რა თქმა უნდა, ანგარიშს უწევს იმ გარემოებას, რომ ქრისტეს მცნება „ყოველით თქვენ სრულ, ვითარცა მამა თქუენი ზეცისა სრულ არს (მათე, 5, 48) ქრისტიანული შორაღის პოსტულატია და მისი აღსრულება გულისხმობს არა მარტო საზოგადოებისთვის სასარგებლო ცხოვრებას, არამედ პირველთა სულიერ ზედსვლას. ილიამ ბუნებრივია, იცის იხიც, რომ ძველი და ახალი კანონის ურთიერთმიმართება დიდი ქრისტიანული პრიპლემაა. მას პაუდეს ესობიტლებზე ჩიყვარა საფუძველი და, რომ ძველი კანონის ათი მცნების შესრულება პირველების განწმენდის დასაწყისი ეტაპია, ხოლო დღეთაბრივი სისრულე კი უმადლესი და რომ უოველდე ეს ქრისტიანული მოძღვრებ-

ბის მიერ წარმოდგენილია სულს იცხოვრებას ჰქვტნი. „წერილ — არს, ვითარმედ, ანგარიშს ეგ ეხსნეს, ერთი შეველისაგან და ერთი ზნაურისაგან. რომელ იგი არს იგავათ: რამეთუ ეგე არიან ორნი აღტქმანი. აზნაურებოთა მით, რომ ლთა ქრისტემან ჩუქნ განგვაზნაურნა, პეტრეც მსვეტიც და რე კულად უღელსა მან პონებისასა თავს აღტქნი“ — წერს პაუდეს (გალობელია, 4, 22; 24, 5, 1), თავის ცნობილ სოუბრებში მათეს სახარებაზე იოანე ოქროსობი ავითარებს შემდეგ აზრს: ძველი და ახალი აღტქმის ერთადერთმა კანონმდებელმა, ღმერთმა დროის შესაბამისად დააწესა ორი კანონი და ამით ცხადყო აღმინანის ღმერთთან თანდობა. ნობთ მიახლოვების აუცილებლობა. კოდვითადციების შემდეგ აღმინანისთვის საჭირო იყო ათი მცნება, ხოლო ქრისტეს მცნებებით იგი სწუდება უმადლეს სინაძინეს. ქრისტეს მოძღვრება ამზადებს გულსა და გონებას ჰუმანიტების მისაღებად. ე. ი. სრულყოფილი სათნოებისთვის და თუ ქრისტე კი არ აუქმებს, არამედ ამაღლებს ძველ კანონს, ეს მოქმობს, რომ მისი მოძღვრება არ სჯარდება მიწიერ სიპართლეს. აღემატება იმპერატავს და ემუარება რწმენას. ამის შესახებ წერს პაუდეს: „მართალია მსჯულ არა-რის, არამედ უსჯულთა და უმამაურებულთა და ცოდულთა“ (1 ტიმოთე, 1, 9). „რე ვიმხრებეთ ზედამირულად, მოგვიწოდებს იოანე ოქროსობი, შევეცადოთ ჩაწვდეთ მიზეზს, განსჯავას, პარკებათა თავისებურებას, დროს და სხვა გარემოებას, სხვაგვარად ვერ შევიცნობთ ჰუმანიტების და თუ გვსურს მივაღწიოთ სასუფეველს, უნდა ვიყოდეთ ძველი აღტქმის მცნებებზე შეტი. თუ ჩვენ მივაღწევთ მხოლოდ ძველი აღტქმის ახას, აღღვრწებოთ სასუფეველს გარეთ, ამიტომ ამბობს უფალი: უკეთუ არა აღემატოს სიპართლე თქუენი უფროა მწინგობართა და ფარისეველთა. ვერ შეზხადეთ სასუფეველსა ცათასა (Беседы из евангелиста Матфея, 4, 1, М., 1839 გ. გვ. 362-363). უოველდე ეს მოქმობს, რომ ქრისტიანული მსოფლმშედეველობის თანახმად, ხანა სახილოდ აღსრულებს აღმინანის მიერ ღმერთის ძიებას და რომ აღმინანის ზნეობრივი ვალია ირწმუნოს ეს და ზიარება ჭარბებულ ღმერთთან განახორციელოს მისკენ მუდმივი მისწრაფების მეომებით. მისწრაფების გზაზე ეს გაივლის ათი მცნების მოჩილი შესრულების საფეხურს და, ლუარსაბის მსგავსად, არ ჩაიღვნის იმას, რაც არ უნდა ჩაიღინოს. მაგრამ აღმინანი უნდა ამაღლდეს უდიდეს ზნეობრივ თავისუფლებამდე, რომლის მკადლითა იყო თვით ქრისტეს შეუფერხებელი აღმართენა შექმნის საფუძველს საიმედოდ, რომ აღმინანი მიწიერი ცხოვრებას განიცადოს სრული სისავსით და „აქ დაბრუნდ-

საქართველო
საქართველო

ხელმა" მან მოწერა მდგომარეობა არ შეუქმნება.

ილიას საერთოდ უყვარს ქრისტეს სხეულზე ეთიოპიით „კვარცმული“ — მაგრამ როდესაც „კაცია-ადამიანი“ „კვარცმულს“ უკავშირებს მდინებას — „კითხა მამა ზეცისა შენ იყო სრული“. აქ ის მიგვანიშნებს ქვარცმის, ზიარებისა და ღვთაებრივი სხსრულის იდეების დროს კავშირზე და მათ განსაკუთრებულ მნიშვნელობაზე მოთხრობის ზნეობრივ კონცეფციისათვის. როგორც ცნობილია, ქრისტეს მიერ გათავისუფლებული იყო „ერაფრისა და სამარადისა“. მისი შერობებით კაცობრიობამ მიიღო პიროვნება „ერთითა სულითა მამისა მამართ“ და აღარ დაარჩა „უბოთ და მწიკ. არამედ თანა მოქალაქე წმიდათა და სახლელ ღმერთისა“ (ეფეს. 2, 18-19). მაგრამ „ადგილი ზეცათა შინა“ გულისხმობდა უღრმეს მორწმუნეობას, წინააღმდეგ შიშს. თავველაში ტრანსცენდენტური მოძალის პრინციპი — ღვთაებრივი სხსრუდი, არა თუ შესრულებული, გაგებულად კი ვერ იქნებოდა ადამიანის მიერ. „მე ვარ ჭეხ და მე ვარ კუნწმარტება და ცხოვრება“, — ამბობს ქრისტე იოანეს სახარებაში. არაფერ მოვიდეს მამისა, გარნა ჩემ მიერ. უცხოვრებო მიცოდეთ მე, მამაცამა ჩემი იცოდეთ. ამიერიდან იცით იგი და გიხილვს იგი (იოანე 14, 8-7). რადგან ქრისტემ სამარადისო მსხვერპლით ადამიანს დაუბრუნა ცოდვითა დაუციის შედეგად „დაკარგული ღვთაებრივი სახე და მიუჩინა ზეციური ადგილი. ზუნებრივია, რომ ზიარება მამთან არ შეიძლება განხორციელდეს მხოლოდ მიწიერი მოქმედების პლანში, ეს გულისხმობს განუწყვეტელ სულიერ სიხსნულს. ამიტომ ზნეობრივი ვალი ქრისტეანულ ეთიკაში არ იფარგლება ვალდებულების, საკმარების, შესასამისობის კატეგორიებით ზნეობრივი ვალი, უპირველეს უკვლისა, საკუთარი ღვთაებრივი ბუნების შეგრება და სხსრულისა. იქ თანმიმდევრული მისწრაფება, როდესაც ადამიანს უკავია „კაცია-ადამიანი“? ხატებს საცხებით კონკრეტულ, თავის თანამედროვეობათვის ნაცნობ გარემოს, ის იყავს კრიტიკული რეაქციის პრინციპებს, ისტორიულ სიმართლეს, სოციალური და კულტურული პროცესების იდეებს. მაგრამ როდესაც ზნეობრივადი მისივე სიტყვების შუქზე დავაკვირდებით თაქტიკების ცხოვრებას, დავინახავთ, რომ მან ღმერთსა და დარტყანი ჩაფიქრა მარადილ კურთხევა. მათი სულიერი მდგომარეობა ბრწინივად ლიტერატურულ-ანთროპოლოგიური ანალიზის სახეად აქცია და მოძალის პრობლემა პრაქტიკულ ურთიერთობათა საკითხებზე მალა დააქცია. თქმა იმისა, რომ „კაცია-ადამიანი“ „ეტორია მისმა „მებატონეების უაზრო, უნიმარსო უკვის“ აღწერა, არ უნდა მამება სინამდვილეს მოძალისა სწორედ აზრის, გრძობ-

სათა სფეროს, ცხოვრების შენარტყა, მდგომარეობა, ეს რომ ასე არ იყოს, მან არც მკვებოდა ასეთი ძლიერი პოლიტიკური პათოსი. ილიამ შესწლო თავის გმირებში ე. წ. „სუბსტანციური ძალეების“ განსახიერება, მან გვჩვენა ცხოვრების ისეთი აზრი და შინააზრი, რომლის უარყოფამაც „კაცია-ადამიანი“ განსაკუთრებული ადგილი მოუპოვა ქართული ეთიკური აზროვნების ისტორიაში, მატერიისა და სულის, ბედნიერების, სიამოვნების, კმაყოფილების, შრომის, რელიგიის, პიროვნული სინდისის, თავისუფლების, სიუფილის პრობლემები ქმნის ფონს ზნეობრივი ვალის გაგებისათვის „კაცია-ადამიანი“? ეთიკურ კონცეფციაში, ზნეობრივი ვალი წარმოგვიადგება როგორც უმაღლესი პიროვნული თვითშეგრება. პიროვნული თვითშეგრების ცნება ილიას ძალზე მასშტაბურად აქვს გააზრებული. და თუ მან თვითონ მოისურვა „კაცია-ადამიანი“ კლასიკური ქრისტეანული კონტექსტის აქცენტება და ძალზე ნატიფი, ხალკოვნივტივული მნიშვნელობის დეტალებით შეავსო ის, ეს არ ნიშნავს, რომ მოთხრობის ეთიკური კონცეფცია მთლიანად თავსდება ქრისტეანობის ისტორიულ ჩარჩოებში. ილია მე-19 საუკუნის მოაზროვნე იყო და მისი „სანამედროვეობის კულტურული გარემო ძლიერ იგრძნობა ამ მოთხრობაში.

მატერიის და სული

თითქმის არაფერია განსაკუთრებული, რომ ადამიანს მჭირდეს დიდი სხეული. ჩანსბლიანებულთ თვალეხ და ა. შ. თითქმის მატერიულად კი არ არის თურაშული ვაშლივით ხაზაშალოვებში, სმკეცად ჩამოსული, ტრფილები აღმუხნებ დაბაში, გახერხლ. შეტად გონიერულად გადმოგადებულ ხაღნიან ხელებში ან კიდევ მამიჩი დარტყანის ჩანსრსლებულ, ჩაგოდრებულ ტანში, რა მოხდა, განა შეიძლება ეს იყოს ბრალეუბისათვის ჩამე არტუმენტი ან კაცის შეფასების საზომი? მაგრამ „კაცია-ადამიანი“? ეს არის პიეტეტროფული, უზომოდ გაზრდილი მატერიის სიმბოლო, რომელმაც უნდა მოაშთის სული, არ მისცეს მან თავისუფალი მოძალის შესაძლებლობა; „მე უკველი ერთად და თეთიფული ცალკე გახლდათ თავად ლუარსაბის „კით მომბეჭის სული“ ღირსეული სამკუფი. ის „მონახერი სული“ არსად არა სწანდა, თითქო ჩამკედარაო, ისე გაშლილყო მის ბრწინეალების ქონია“. მატერიის შეუსახამო მოცულობაში დაკარგა სული, რომლის ჩაბერვითაც ღმერთმა სრულყო ადამიანი. ლუარსაბისა და დარტყანის უღამაზობა მხოლოდ გრძნობად— პლასტიკურის სფეროს არ ეკუთვნის, ის არც ბატონეშური უკვას ჩამორჩენილობის მაჩვენებ-

ლია. ეს არის სიმბოლო სულისა და ზოგჯერ დისპარმონიისა; როდესაც მიწიერში ქრება ღვთაებრივი ნაქრწყალი, უმდაბლესი მიწარაფებში საბოლოოდ თრგუნავენ უმაღლესს, რას გამოც მიწიერი კარგავს მისივედროშას, ზღვა ხანაზღვრის. ვგახსოვს, როგორი ფერწერული ოსტატობით არის მოთხრობაში აქცენტირებული ღამაზისეულის. მურხანი ბიქისა და ძაღლის ფიგურებით თაქარბიძეების სიმბოლო და როგორ არის ეს უოველივე წარმოსახული ზეცის ფონზე: „ეს საძაგელი ხერხათი საძაგელის მიწისა, სახაცილოდ ამაშებდა ამ დიდებულ სამბრტვოს ცხა, მის ერთნაირად ღრმასა და ცოცხსა კამარასა, რომელზედაც სარტულსავით მიიგრახებოდა ერთ განუწყვეტელ ზოლად მდებარე ლევაჯიტი გრებოლი“. როგორც ცნობილია, ფიწერის უღამაზობის ცნებას ქრისტიანულ ესთეტიკაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია. ქრისტიანულმა მსოფლმხედველობამ არ მიიღო უსიყვარულო ელანისტური ესთეტიკაში და ფიწერის ხილამაზე სიყვითლთან არ გათანაბრა. საფულისხმია, რომ ერთმა წარმართმა მოაზროვნემ ქრისტიანობის საწინააღმდეგო სახელიად მოიტანა ესეი, რომ ქრისტე გარეგნობით ჩვეულებრივი და წარმოშობით მდებარე იყო. „ხორცუშესხეული ღვთაებრივი სული, წერდა ის, რამეთუ მიანცუნდა აღმავტებოდეს სხვა ადამიანებს — სილამაზით, აღნაგობით, ფიწერითა ძალითა და მკურმეტვეულებით. ის, ვისშიც ვეღლაზე მტკიან ღვთაებრივობა, უნდა სჭობდეს უკვლას ქრისტეს სხეულს კი, როგორც ჩანს, არ გამოირჩეოდა მიხედველობითა და სილამაზით“. III ს. უფუნეში ქრისტიან ფილოსოფოსსა და თეოლოგს, ირინეუს წილად ზედა ამ მოაზროვნესთან კამათში დაემტკიცებინა ქრისტეს პირივეების უსაზღვრო სულიერა უპირატესობა „არის, ტოკრატული ქრისტის განათლებასა და სიმბოლოების წინაშე“ (იხ. Н. Лебедев, Сочинение Оригена против Цельса М.). შუახუროვნების ესთეტიკა გამოყოფს ფიწერის ხილამაზისა და სიმბოლოების კატეგორიებს. ავუსტიანეს კონსტანტინოპოლისის თეოლოგის ფიწერული აბსოლუტური სიმბოლოების არსებობა. ავუსტიანეს აზრით, ზოგიერთ საგანს სხვევთან შედარებით აქლია ფორმისა და სიმეტრიულობა. ეს არის მხოლოდ კონტრასტის საშუალოს კანონზომიერ მრავალფეროვნებაში და სილამაზის დაბალი ხარისხი (Катарин Гилберт, Гельмут Кун, История эстетики. М., 1960. გვ. 156-157). ფიწერული უღამაზობის „გამართლება“ გამომდინარეობს ქრისტიანობის ზოგადი ხასიათიდან. ქრისტიანული რელიგია, წერს ჰეგელი, წარმოადგენს ღმერთის როგორც სულს, ამასთანავე არა როგორც განსაკუთრებულ, ინდივიდუალურ სულს. არამედ როგორც აბსოლუტურს, ამიტომ ის მიუხარბება გრძობილიდან შინაგანი სულიერა

ცხოვრებისაკენ ხელოვნების საცემბოლომდე ვისუფლო კონკრეტული სულიერება, რომელიც წარმოუდგება შინაგან მზერას (Гегель, Лекции по эстетике, т. 12, гл. 84, 85) შინაგანი მზერის წინაშე კი სხვა საზომები ჩნდება ღმერთის მიერ შექმნილ ხარმონიულ საშუალოში ის საგანი დგას სილამაზის უმაღლეს საფეხურზე, რომელიც ვეღლაზე მტკიან მიხედველობითა პირველ მიწვთან — ღმერთთან „კაცია-ადამიანში?“ ღვთასახისა და დარქანის გაჩვენება შინაგანი მზერით არის დანახული, პირტრეტული სიმბოლოა ამ პირციკლზე ავტოლო ეს არის არა მწერლის შეუწყნარებლობა ფიწერული უღამაზობის მიმართ, არამედ სულიდან დაღლილი, ნაკლები ზოგჯერ სიმბოლოების განსხვავება. რომელსაც ღვთაებრივი სინდონისაკენ აღმავალი ვა საშუალოდ აქვს დახშული.

ვედნიობა, კვანოვილია, რელიგია, პირტრეტული თაქვისუფლება, ზოგად

„კაცია-ადამიანში?“ ნაქვენებო ვედნიობა ერთი შეხედვით, ისეთი რეალობა, რომ მის მიმართ მკითხველის მზრგ სეპტაკურ დამოკიდებულებას თითქმის უოველგაზრის სიფუქვლი ველდება. შეიძლება მოგვეჩვენოს, რომ ეს არის მღვდელი, ძლიერი ვაქციაზე დანიერებისა, რომელიც უაღრესად გამაზილებული მისწრფებებისა და ინსტიქტების ფონზე აღმოცენებული. თაქარბიძეების ცხოვრება თავისებური ბიოლოგიური ზეიზია ამტომც არის მიწყველობისა და ფორული სვეთისაგან დაღული. „ეს ორი ტრტე ვერტი, ერთი, სულიანი და ერთხორციანი საკრეტელად ტკილად სეხოვრობდენს, ქვერის უღამურ ეკანს მოზირტებულნი. მამად იუვლებად იუ არა, მელნერ ცოლ-ქმარს ოვადები დაქვებოდები ჰქონდათ, დარქანი მანვე წამოფრინდებოდა, ღვთასახმა კი, ნებერმა ღვთასახმა, ხანდისხან განაზება იყოღა“. „და ესრეთ რებოლად და აუშდერვლად მიდიოდა ამ ორთა უმარკო სულთა უზორტოც ცხოვრება ამ წუთის-სოფლდში, რომელშიც ისე არაფერი არ იყოღა ამითის ენობისხა, როგორც ამით არა იყოღენერა, კმა-სმის ვარდა, ღვთასაგან განაწერი ამ მუქნათის წუთის-სოფლდისა“. — უკომბულობთ მოთხრობაში. „კაცია-ადამიანში?“ ფრთავრთობათა მარტივი, მაგრამ ძირტული ფორმებო ნაქვენებო, ისევე, როგორც ხასიათის არსებობა თავსებებითა მხედველობაში მიღებული. სწორედ ის თვისებებო, რომლებიც განსაზღვრავენ ე წამოვრულ ცენტრს“, „პირტრეტული ორინტეცია“, წინებრივი ვალის შეგუნებას პირტრეტების მიერ და ა. შ. ამიტომ, როდესაც ღვთა-ვეღლაზე ვეღუნება ღვთასახის შეხებას, რომ ის

საქართველო
საბჭოთა კავშირი

ყო „კმაყოფილი თავის უბრყვილო ხედვას“, რომ „რადაც დადღლის საიმოცუნებით წაშლია ქახება ხოლმე გულწრფელად: „გმაჯლობ შენ, უფალო, რათა განაძედე მე“ და რომ „სახე მუდამ ერთ განსაკუთრებულ სუღელღობით უყინოდა ხოლმე“. ამავე დროს არჩევუღებრავად პარბი დეტალიზაციით ანსახიერებს თათქარძიეების სუღიერება და მატერიალურ არხებობას, მისი შემოქმედებობა მისანი „ამ ორთა უმანყო სულთა“ დაყინვაჲდე არ დაყვანება.

რატომ არიან თათქარძიეები ასე ზედწიერნი „ამ მუხანათ წუთისოფელში?“ ეს კითხვა წარმართავს მოთხრობას, ხოლო მე-9 თავში ავტორისეული განწყობის საგანი ხდება. ამქერაჲდ ილია კავჭავაძე თათქარძიეების ზედწიერებას „გულგრაღი და შეუპოვარი კმაყოფილებით“ ბნის მავრამ კმაყოფილებასაც აქვს თავისი უსიკიყური მტკანისში და ის ნაწვენიბია მოთხრობაში. შესაძლოა, ილია კავჭავაძის თანამედროვენი, უქარაბენად ისინი რომელთაც ლუარსახზე დაწერა ილია თავის თავზე მიიღეს, სამართლიანად აღფროთდნენ: სად უნახავს უფაჲდ კავჭავაძეს ადამიანები, ამ ზონამდე განუწყვეტლად. მოლაპარკე კმა-სხაზეო. შესაძლოა ისიც, რომ ჩვენი თანამედროვენი, რომლებიც ამდენს, რა თქმა უნდა, არ ჰამენ, ამ საბუთით აიკლებენ „აკაცა-ადამიანის?!“ მძიმე კითხვას და დამწვიდებობას — ლუარსახსა და დარეჯანს ნამდვილად არ ვგვევაროთ. მოთხრობაში იმდენი პროდუქტია ჩამოთვალაი, ისე გულშეოჯინედ არის განსახიერებული ჰამით ტუპობა, რომ ამ დაიერებულა აქცენტაციის გამო ზერთალდება კონკრეტული დეტალები და იკეთება ზორციელი საიმოცუნების ზოგადი იდეა. საიმოცუნების კომპლექსში კამასმა ცენტრია, სადაჲ თავს იყრის თათქარძიეებისათვის ცნობილი უველა სხვა საიმოცუნება: გონებრავი, საზოგადოებრავი, ეროტიული. მაგალითად, კამათი თაროსა და ორავულზე, ჩიხითმასა და პოზნაზე, თავისი აზრის გატანის საიმოცუნება, ისევე, როგორც ლუარსახის ზორენ. ვა ოქანის დოვღათზე საყოთარი უქარაბესობის მტკიცების ზურგალითაა ნაკარსახეო: „მეუ სანელი სავხს უფოლია. — სოჲჲ ბატონმა საიმოცუნებით. ეგრე, ჩემო დათო! ბატონის ოქანის პატავი და სახელი ერთგულმა უმამ კვეყანას უნდა მოსდოს. პარქალა! თუნდ ნაკლული იოს, უნდა სოჲჲ, რომ სავხაო. შენ გამოცდილი კაცი ხარ, — ეს უვეღაფერი იც“. ბუნებით გულჩვილსა და ნებერ ლუარსახს კლინისათვის საოქმელი სააფროსი სიტყვები ვერ გაუხსენებია — „თვადებში სულ ზურგადი, თაროის დოში. არტალა ნავრით და სხვა ამისთანა“ ეჩიბრება ხოლმე და ჯარსობის გამოთქმის მხოლოდ ასე ახერხებს: „შენ იცი, ჩემი რა ხარ? სულს წიწმბო, გულის ტარბუნა, გონების, ახა რა ვოქავა? — თუნდა მართლი იოს!“ ახეთი სიზ-

კრეტისში ორგვარი მნიშვნელობის მატარებელი ხაზი — ჯერ ერთი, ის გულისხმობს უველა იმ შემთხვევას, როდესაც ჯარსობაღი აშობს ზეჯარსობადს, ჯარსობა მდებარეება შეჯარსების დონემდე და უბნეში მატერიალური ფორმით გამოხატება. მერე, მასში აირეკლება ლუარსახის ინტიმური ცხოვრების ისტორია: ლუარსახს სუტ-კენიან ლამაზ საყოლებს შეშპირად, ლუარსახს, მართალია, კალი არ ენახა, მაგრამ წარმოდგენით შეიყვარა: „ამ დღის აქეთ, ცხადე თუ სიწმარად, სულ ის კალმით ნახათი კალი აკონდებოდა და ორას-თუმშიანი პარკო, სადერ, დელი შეტად აეშალა, სურჯილმა მეტად აადღა, ასე რომ, როცა მოიგონებდა, ერთს ლაზათიანად გაიწმირებოდა და ამას იტყოდა მუწნახავათ ტურების ლოკეთა: „კალმით ნახათი კალი, ორასი თუმანი ზაქადლო ოქო და აქნება შეტყო“. მაგრამ ცხოვრება სხვაგვარად წარმართა. მას მოტუენებით შერთებს მასზე უფროსი და გონჯი დარეჯანი. ლუარსახს რა ექნა? ახლა დარეჯანი შეიყვარა, შემდეგ, როგორც ვხედავთ, ზედწიერმა შესაკუთრემ ისე მომარდა თავი, რომ საიმოცუნების უველა ნათანისი კამასხანთან გაიერთიანა.

ლუარსახს და დარეჯანი ფიქტურტისი რეალისტები არიან. სანვეინური ტემპერამენტის, მისტიციზმისაგან სრულიად თავისუფალი ადამიანები. სხვათა შორის, მისტიკურება არიან გოგლის ცნობილი მოთხრობის პერსონალები: პულბერია ივანოვნა და აფანასი ივანოვიჩი, რომლებთანაც თათქარძიეების შედარება ტრადიციულ აქცია ჩვენს ლიტერატურათმცოდნეობაში გაიხსენოთ პულბერია ივანოვნას კატიხს კნუტტის ეპიზოდი. ამ მარტივ კალში იმდენად შეაბრებდა საქარალდის განცდა, რომ ის ლოკინდ ზეკარდება და, სიკვდილის მისწრაფებით შეაბრობილი, ეგებება თავის აფსარულს. დაქვრივებული აფანასი ივანოვიჩიც აშუარებს ჯარსობიერ კავშირის მიღმა საშუაროსთან და ერთხელ, როდესაც პულბერია ივანოვნას ხმა შემოესმება დარწმუნებულა, რომ დაქვარა ჩემმა ვამა კვდება, ეს, რა თქმა უნდა, ხანათის თვისება და არა მხოლოდ ცრუმორწმუნეობა. ცრუმორწმუნეობა სხვადასხვა ადამიანში სხვადასხვაგვარი ფორმით შედარდება. თათქარძიეების ცრუმორწმუნეობა პრავმარტისტული და უკიდურესად სავნობრავია. ერთგან, ლუარსახსი ნატრობს ზე ბორიტობას და კეთილის წყაფობის შექმნას სხვაგან — ის განიზახავს შედღობაში შეიყვანოს ხათი და თელეთის ნაცვლად უფრო მსბოლებელი ნეტრესი ილიკოს. მაგრამ დარეჯანის შეჯონებით გადაიფქრებს: „მართალია, ეწენება, გული მოუვა, აი, მე ხომ კაცი ვარ, მეუ გული მამივიღოდა და ის რომ ხატო ბრძანდება — ვენაცვალე იმის მადლს! — უფრო გული არ უნდა მოუვიდეს?!“.

თათქარიძეები ერთნაირად იბრძვიან ადგილი-სათვის ამ სოფელსა და იმ სოფელში, სადაც მათი ღრმა წრმენით, ისეთივე წესრიგია, როგორც აქ. მათი წარმოდგენა ვერ სწედება რაიმე არამატერიალურს. მიწებისაგან განსხვავებული: „მაშინ კი არ იძახდნენ, რომ საქიის ბატონები უმებად შეიცვლებიან, — ამბობს ლუარსაბი, — უმები ბატონებადაო, — ვენაცვალე ღვთის მადლს, იქაც ისე არიანო ბატონი ბატონად, უმა უმადაო, როგორც აქ. ინგლისის ბელმწიფეს ზარათი ჩამოუგდია ფრანგის ბელმწიფესათვის, რომ „ნუ გეზინათო, შევა და ჩემ დედაკაცებსაცო აქ უფრო დიდი პატივი გვაქვსო, შენამ მანდაო“. ხოლო ლუარსაბისაგან დავითის ღმერთთან დასმენა და საკუთარი თავის წარდგენა, ზომ სხვა არაფერია, თუ არა თვით-დაშვიდრება და ბრძოლა გამორჩეული მდგომარეობისათვის, აქაც და იქაც. უნდა ითქვას, რომ თათქარიძეები ბუნებით აქტიური ადამიანები არიან, მათი პასიურობა შრომად სიცოცხლეში ხასიათისაა და არა ფსიქიკურის. მათი უაზრო ფუნფუნები ჩვენ მივანანა უაზრად, რადგან შრომის დადებით შედეგს ვერ ვხედავთ, თორემ უკველადე ამაში თათქარიძეები ხასიციოცხლო არს დებენ. ამ ფუნფუნით ისინი „გაგონი რომ არ ერჩევა იმ უმას“ უკველდღერად, შეთორადებ აჩვენებენ თავის ძალაუფლებას და ამით მოუწოდებენ მორჩაილებსაც: „ხანდისხან ტერულ-უბრალოდებ უნდა დასტყვიო, რომ გამოლანძლო კიდევ, ცუდი არ აქნება — ბრძანებს გოგო-ბიჭების დაბრუნებო ქანცაწვევებელი კვირის, თ. შუ გავლანძღვ კიდევ, გავუტავრდები, დავტყვავ, დავწვევდი, — ხუდ რისთვის? იმისთვის, რომ შენი და კბადაც კჭონდეს, თორემ შენი მტერია!..“ „გლუბ-კაცს ევტრუნდა მოვუყარს ბატონოო, — იტყოდა ზოდემ ბრძენი თავადი, ევტრუნდაო, რომ უკოვედ ცის ზარე დღეს ეშინოდეს, თორემ ღორის კენჭარსავით რომ გლუბკაცი ფეხზე დაიხსო, თავზე აგაცოცდებო, მაშ შენი შეიქმს სიუვარდისო“.

ეს თავისებური „ტაქტიკაა“. თორემ „რეაში, გულქვა, ობრი“ შებანონის ან ეროლომანის დათქარს მსვავის სრულიადაც არ არის ლუარსაბი, საერთოდ, თათქარიძეები ხავხებოთ „ნოს, მადურებო“ არიან და ამით არის გაირობებულე ის რეალები შინაგანი დრამატისში, რომელიც ელვარე იუმორის საფარველქვეშ იკიბება მოთბობაში და საწარმოების დასასრულს ათქმევინებს ავტორს: „მე გავათავე და შენ, რაც გინდა, ჰქმენ, მკითხველო! გინდა იცინე, გინდა იტირე, რაც ამ ამბავს წააკობავ, ორივეს სახელი ისევ ამ მოთბობაშია“. სულისა და სიტყვის დისპარმონია, ამგვრად გამოიხატება უფრო ახერ სტერეოტიპულ, თითქოს უწყინარ და ჩვეულებრივ ფორმებში, როგორც ვხედავთ.

უადრესად ტრაგიკულად არის განცდილი თვის ავტორის მიერ.

თათქარიძეები ბუნებით ნიჭიერი და ხასიათით საინტერესო ადამიანები, რა თქმა უნდა, არ არიან, მაგრამ, მიუხედავად სატრეკულად გამოქვებული საღებავებისა, მოთბობიდან მაინც ჩანს, რომ ისინი არცთუ ისე უმწიერი ადამიანებიდებოდნენ პრაქტიკულ ცხოვრებაში. თავიდანვე ასე უსწრველდღერადი რომც არ ცოლოლიყვნენ, საამისო გარანტიას უპირატესობისა და საამოვნებისაკენ მათი მისწრაფება შექმნიდა. მაშინ, ვინ იყის? ეს ლუარსაბი, რომელიც, „მართალია, ცოტა წანტი იყო... მაგრამ მამულის მზარუნველობა ძალას დაატანდა ზოდემე და მამაბუნებელა ტაბლამა“, თანაგრე უფრო მეტად აქტიური გამბდარიყო, სიცრუე და ბრძიები ხომ ისედაც იყოდა და ახლა ეს თავისება დაეხვეწა და განვიითარებინა: ესწავლა კიდევ, რაკ დასკირდებოდა და გამოიციხული არ არის, ჩამდგარყო იმათ ჩივებში, რომლებზედაც 1912 წელს მწარედ ევალის ტავალი იწერდა დ. უნანო: „ჩვენს უკველა განაოლებსაკენ მივიწრაფვით, ღარბი და მდიდარი, კალი და ვაიი, ზოლო შედეგა ამ მისწრაფებისა? ჩვენი შეცნეებების ზრდა ან ჩვენი საზოგადოებრივი ცხოვრების კულტურული სინათლით განათება? არც ერთი და არც მეორე, ქართველ მოხელეთა ზრდა, მატერიალურად უსწრველდღერად რამა, დენიშე მარბა, — თი, რაში გამოიხატება ჩვენი ქებული განათლებისკენ მისწრაფება. მაშ ჩვენი ღტოლილების მიწანი შეცნეებულა განვითარება კი არ ყოფილა, რომელიც ადამიანის ბუნების შემეცნებითი მოთბონილების წყაროდან გადმოსტქებს, ჩვენი მიწანი იფიციალური შკოლის დამოავრების საშუალებით მატერიალური უსწრუნველყოფის გამბოაკიებება ყოფილა, ეს უკვლასათვის თვალსაჩინო კეშმარტებაა, თუ კი ვინმე ოღნავად მაინც ჩაუვტარებდა ჩვენს ცხოვრებასა და ჩვენს სულის კვებებას“ (დ. უნანო, ექსპერიმენტალური ქედავოკაციის შესავალი, 1912 წ., გვ. 2).

თათქარიძეების ცხოვრების ევდემოისტორი მოდელი, მოხებდავად გარეგნული პარიტიკულიობის, ბეჭით არაფერი განსხვავდება უფრო მაღალი დონის და რთული ევდემოისტონისაგან თათქარიძეებში პარადი კეთილდღეობის იდეალა წომიერად შეთანხმებულთა წვობის აუკიდებულ ნორმებთან იმდენად, რომ ის შესაბამის პარობებში საზოგადოებრივი კეთილდღეობის იდეალად შეიძლება შეეთვხოს. თათქარიძეების გულწრფელი და უწყინარი მისწრაფება სიამოვნებისა და აუბღვრეკვლობისკენ საწილობრივ „გონივრული ეგოიზმის“ თეორიასაც მოგვარონებს და იქნებ ვინმემ იტიკროს კიდევ, რომ სხვა საზოგადოებრივ ვითარებაში „უბოროტო“ თათქარიძეები ხაკირო ადამიანებიც კი

განდებოდნენ და განათლებული დარტყანი ალა ზაკაის ლოცვის ნაცვლად უფრო მნიშვნელოვან ცოდნას მიაწვდიდა ადამიანებს, მაგრამ, როგორც მოთხოვნიდან ვხედავთ, აღია იცავს ადამიანში დუთაბერძენი სულის არსებობისა და განვითარების იდეას, ამიტომ პერსონაჟები „შინაგანი ადამიანი“ ასპექტში არიან განსაზღვრებულნი. პიროვნების რამდენიმე განზომილებით ჩვენების მიზანი აუღიბებს ნაწარმოების სტრუქტურას, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება უველა წარდღმანსაც კი ამ თვალსაზრისით, რომ ჩვენ არათუ უნდა ვნახოთ, რა დანართა კარგველ თავად, ლუარსაბ თათქარიძეს ამის გამო, რომ მან „სული ქარად მიიღო“, არამედ უნდა წარმოვადგინოთ ისიც, საერთოდ რა ზღვაა შინა, როდესაც გონება ვერ მადღებდა ე. წ. „სად აზრზე“ ანუ ზრახველად ცხოვრებაზე დაკარგვების, აღზრდით მიღებული ჩვეულებითა და ცოცხალი აღქმით გამოშვებული აზროვნების ფორმებზე.

თათქარიძეების ცხოვრება, ავტორის ჩანახიქების თანახმად, მკითხველს დააოქრებს ადამიანის გამორჩეულ მდგომარეობაზე სხვა არსთა შორის. ერთად იღია პირდაპირ უთანაბრებს ლუარსაბის ზედწიერების ცხოველისას. სხვაგან კი ბურთზე მონაპარტე ღორების სურათით მიგვანახებს თათქარიძეების აუშდვრეველ ცხოვრებაზე. აქ ღორული ზედწიერების სრული გამოხატვაა: „გრძნობის აღმტყცი ბრტუნი“, „ოხუნჯობა და აღერსი“ და ა. შ. შეუძლებელია, ამ სურათს, თავისთავად აღებულს, ჩაიხე ირონია დაუკავშირო. ეს ცხოველის ბუნებაა— წესიერი, შეუღლებელი. მაგრამ გონერი არის — ადამიანს ეძღვება კი ზედწიერება ისე მარტვად, როგორც პირტყვს, თუ მისი, სხვაგვარად მოწუხობილი, ადამიანური ინტელექტი ასეთ სიმარტივებს რაიმე მნიშვნელოვანი დანაკარგის გარეშე ვერ ეგუება? მოთხოვნიდან ვხედავთ, რომ ლუარსაბი რომ ლუარსაბია, იმის კმაყოფილება კი საკუთარ თავთან გარდუვალი კომპრომისის შედეგია. კომპრომისის ვხედავთ უველგან — „ესთეტი“ ლუარსაბი, რომელსაც სუტკენინამ „კალმით ნახატი“ ქალის სიყვარული „ეუღლში ნადვრდალხავით ჩაუგდო“. სწერდება მამიწა დარტყანს, ურიგდება ძალადობასა და მწკერობას, „შუბლზედ ეგ შეწერაო“ — გაიფრტყებს და არასოდეს არ შეუდგება დარტყობს ერთხელ მოგვარებული სიყვარების წესი. თუმცა ზოგჯერ აუხდენელი იცნება და დაუკმაყოფილებელი სურვალი მინე წახდლებს და „მსუნაგხავით მადღურის თვალით“ გადმოქმედებს სოფლის მოხდენილ კატარძალს, ხან კი „არა იმრტუნი“ მცნების ერთგული კაცი მადღურ დროსტარების დაცვას მოტყვება: „ჩუმად რომ მოხდინა, ვინ რის იტყოდა? განა უწინ კი არ იყო მაგისთანა ახბებ,

ხორციელები არ იყვნენ თუ? მაგრამ უწინ სულ დაფარული იყო, ისე დაიქრდნენ წაქმეს — რომ ხორციელ ადამიანს არ გააგებინებდნენ, — ბევრი მაგისთანები მოხმდარა უწინაც, მაგრამ ამა ერთი შეგიტყვიოთ რამე? სულ ისე ჩუმად და გონიერად იცოდნენ უწინ უველაფერი, ამიტომ რომ პირში წყალი ქქონდათ. ეხლა, ბატონო, არაფრისა აღარ პქრდენიათ, ნამუსი აღარ არის, არა, წახლა ქვეყანა“.

ლუარსაბს არა აქვს არც წინეობრივი თავისუფლება და არც პიროვნული სიღრმისი. მასში ძლიერია მხოლოდ თავდაცვის ინსტინქტი, ამიტომ ის მოვლენებზე უოვედლოვან მსქელობს მისთვის ბელსაყრელი მდგომარეობიდან გამოშდინათ. მგავალია, ის ვულწრფელიად აღსოლოდება, როდესაც მისი წინეობები სოციალურებაში დადგენილ წინეობზე ნორმებს არდევდენ. გასაკივს მოქმედებად მიაჩნია ზაქარიას ცოლი. ხაგან შინაყმის, უმწიველი კაცის ცემა, ლევანისაგან — ურმების ქირაზე გაგზავნა და ამით „თავადშეღის სისხლის შერცხვენა“, ნიკოლოზისაგან — მოხლებთან მარტობა, მაგრამ მზად არის, უოველივე ეს კორის თემად დატოვოს. დამანაშავეებს პირში არაფერი უოხრას, მაგრამ საკმარისია, უურში ჩასწვდეს ბატონუშობის გაუქმების ამბავი, რომ ზემოხსენებულ პიროვნებებს დააბრალოს მოსალოდნელი უხედურება და აგრესიული წახებებით აივსოს: „იი, ღვთის წურკმია სულ ჩვენისავე ცოდვებისაგან მოგვევლინა. მამარქმი წაად ნუ წამიწვდება, რომ წავად, ზაქარიას ცოლსაც, ლევანსაც, ნიკოლოზსაც წიხლქვეშ გავიგდებ, რომ ეს ამბავი სულ იმითი უწარია“. ლუარსაბი კაცია, მასაც აქვს პერსონალიზაციის სურვალი: სურს გამოხატოს თავისი პიროვნება, იგრძნოს საკუთარი მნიშვნელობა, როგორც ამზობენ, ეს თვისება სოციოგენურია და ის ახასიათებს უველა ადამიანს. თვითგამოხატვის არარეალიზებული ენერგია იწვევს თათქარიძეებს უდიდეს გამოცდას. მერტ რა, რომ ეს გაუნდალებელია და ვულწრფელი თვადებობს სასაცილო ტრამაზა. ბევრად განსხვავდება ის უფრო „რესპექტაბელური“ ამბიციისაგან, ან კი მისი აღმჭრელი მიწეში სხვა რაგისა? ჩვეულებრივი სულიერი სიწიერე და საკუთარი პიროვნების შეუცნობელობა. „ქვეხნაში კი ნუ ჩამოშორებე და ჩემი სახელი ხა. თათრებმდე არის გავარდნილი, იმერეთშიაც მიხულია ჩემი ქება“ — გააუერის მთრავალი ლუარსაბი, ხოლო სიხშირეში მეთოდურად არწმუნებს უველას, რომ „მეტურად ცხოვრობს“, დიდა ძალაუფლება აქვს. მისი კენიაც, რა თქმა უნდა, ზელს უწყოებს ამ აზრის განტყუებას: „ხედდა, რა რისხვა შეუთვალა, აქაურობას სულ აწიოკებს. — ეუხენება დარტყანა გლების ქალს. მხაც დიდა აქვს სოფელში გავარდნილი. აი, დავით, ჩემი მზული: იმას კაცად არავინ აგ-

დებს“. თუმცა გარეთ კი ასე იყავნ ერთანეთს, მაგრამ სხე კი ამ „ორ გვრიტს“ შორის მანყ შინაგანი კონფლიქტია. მათ უპირთ დათმონ გონიერების, გემოვნებისა და მოხაზრების პრაორიტეტი. მამაკაცის გონების უპირატესობის დამყველი ლუარსაბი გამოდგებით ექილეება დარქვანს იმ საბუთით, რომ „კაცის გონებასთან დედაკაცის გონება როგორ მოვა“ და თავსაც იწონებს მის წინაშე: „ძლივს არ გავისტუმრ ურმები (ტყუილიც უყვარდა ჩვენს ლუარსაბს), ძლივის შე რომ არ ვყოფილიყავი, უანა მინდორში დავგაღებებოდა“. გაჰქრამაჰა კენინამ, მართალია, იცის, რომ ქმრის პატერნოლუარეობას დროადრო ცეცხლი უნდა შეუწიოს, მით უფრო ასეთი აღერსიანი და მოყვარული ქმრისა, მაგრამ პრეტენზია გონებაზე იმასაც აქვს, ამასთანავე ისეთი, რომ ამით სეყვარულიც აჩრდილება, სობრალებული და სამართლიანობაც: „ორივენი დარწმუნდნენ, რომ რაც გუშინ არ ესმოდათ, მკითხავს რომ უყურებდნენ, ის დღეს გამოცნეს და გაიგეს. მე კი გამოვიცან, აი დეიკება ლუარსაბში. დარქვანს, თუმცა ლუარსაბი უყვარდა, მაგრამ მანც კიდევ თითონ უნდოდა, რომ გამოცნობის სახელი ამისი იყოს და არა ლუარსაბისა: კაც სულელი თუ ბრძენი, ურველუთის თავმოყვარეა. განა რომ დრომოდა, მე კი ვერ გამოვიცნობდი — მიუგო მარტინამა, — არ მინდოდა, თორემ გუშინაც გამოცნობილი მქონდა“. „ლუარსაბს ჭალიან ეყუინა, დარქვანი რომ შეეცადა“ და ეს უთხრა: „ეჰ, შენ ზომკაცი ვერას დავანახებებს და თუნდ სოლომონ ბრძენი მოვიდეს, მაშინვე ეტყუი: შე შენვე ჰკუიანი ვარო. ეტლა რა არის, თრბული მე დამითრო, უტბო ზომ არა ვარ, შენი ქმარი ვარ“.

ამგვარი პასუხების ფსიქოლოგიური მნიშვნელობის გადაფასება ძნელია. მათში იხსნება ხასიათი ამ კმაყოფილი, თავის თავზე შეყვარებული ადამიანებისა, რომელთა ცხოვრებას ორი დიდი ბიოლოგიური იმუფსი — სიამოვნება და თავდაცვა წარმართავს. ისინი პერსპექტივაშიც წარმოადგენიან. მართალია, რა აქნებოდა ეს ლუარსაბი „არც უღავი, არც ჩღავი, არც გიფი, არც კუიანი“ სხვა ახპარჩუნი იქნებ იქაც დაიკავებდა თავის ადგილს მრავალრიცხოვან ინდივიდთა შორის, რომლებსაც რიზო ამორფულებს უწოდებს და წერს მათზე: „ამ კატეგორიაში მე ვუღლისხმობ ინდივიდებს, რომლებსაც არა აქვთ თავისი განსაუფორებული ფორმა ან რაიმე მოწოდება. ბუნებამ ისინი შექმნა უღრესად დამუყოლი. ამორფული პარები ვითარების, აღზრდის, გარღობს (ადამიანების, საგნების) პროდუქტს წარმოადგენენ. მათ თვითონ არა აქვთ გამოკვეთილი სურვილი ან მოქმედება. ისინი არიან არა მამა, არამედ ექო და იკვლებიან ვითარების შენახამისად. მათი პროფესია — შემთხვევის საქმეა, ისევე როგორც ქორწინება და, საერთოდ,

ვეკლავური დანარჩენი. მაგრამ უღრესად აღზრდილი კალპოტში, ისინი ცხოვრობენ არგვლივ მეოფ ადამიანთა მსგავსად. ასეთ ხასიათს არა აქვს ინდივიდუალობა, მას შეიძლება ვუწოდოთ სახე. ეს მხოლოდ ახლია ოდენდაც არსებული ორიგინალისა“ (Theodor Ribbo, Charakter C.—Peterburg, 1899 r., გვ. 15).

მიუხედავად უდიდესი სიცილიტური და პოლიტიკური აქტუალობისა, ილია ჭავჭავაძის შემოქმედებაში ინდივიდუალური მორალის პრინციპები არასოდეს იჩრდილება საზოგადოებრივი მოვლენების მნიშვნელობით. ეტრბოდ „კაცია-ადამიანი?“ ეთიკის მართლიეული პრინციპი — პიროვნების მორალური არჩევანი ზნეობრივი ვალის კატეგორიის ისტორიულ-ფსიქოლოგიურ კლანშია წარმოდგენილი. ილია ორიგინალის ადამიანის ქვეშარტი მორალის არსებობის პრინციპს — მას აერთიანებს უნივერსალურ ცნებასთან „სული“, რომელიც განაპირობებს ადამიანის მიერ ზნეობრივი ვალის შეგებას და მისი განვითარების საფუძურებს. „სული“ რედუცირება თათქარიძეებში გამოწვეულია ბოლოლოგიური და სიცილიტური სტრუქტურების თანაფარდობის მოშლით. თათქარიძევი ვერ მადღებნიან ბიოლოგიურ ბუნებაზე, ვერ იზრებენ თავის თავს, მაშასადამე, ზნეობრივ ვალსაც და რჩებიან ისტორიის გარეშე. „წინაშეა ამ ორი გვემთა ცხოვრება“. — წერს ილია, აქ ოგულისხმება არა საზოგადოების ისტორია, რომელსაც პიროვნებთა შერჩევის თავისი კანონები აქვს. არამედ ისტორია ფუნქციონოლოგიის ასექტში. აღსანიშნავია, რომ პიროვნების ზნეობრივი განვითარების იდეა საფუძვლად დაედო ისტორიის ფილოსოფიის გერმანელ ფილოსოფოსთა საზრცეში. მხოფლო ისტორიის საგულეებელი დასახამი, კანტის აზრით, ცოდვით დაცემის აქტია. ეს არის პირველი ამხედრება ამორფული ზნეობრივი კანონის წინააღმდეგ და ზნეობრივი ცნობიერების ჩასახვაც. მას შემდეგ კაცობრობის ისტორიას წარმართავს ადამიანის ნების ზნეობრივ კანონთან შეთანხმებისაკენ მისწრაფება. ფიტეტე განიხილავს ისტორიას როგორც განვითარების პრიციპის სპოთხისებური უმარკეებისა და ცოდვითდაცემიდან გონების სრულ ბატონობამდე (B. Vindeľsband, История философии, т. II). ფსიქოლოგიური თვალსაზრისით, ილიას მიერ „კაცია-ადამიანი?“ შექმნილი ხასიათი ე. წ. ზოგადი ტიპისაა. ზოგადი ტიპის საუკეთესო დეფინიცია კი ვკოფტინის თვით ილია ჭავჭავაძის და ის გამოდგება მისი გმირების ზუსტ დახასიათებად: „მხოფლო გენიოსნი იმიტომ არიან მხოფლო, რომ მათ ნახატში, რომელის ერისაც ვინდათ, იმ ერის კაცს აცნობთ, იმიტომ რომ იგინი ადამიანის საზოგადო ტიპისა ჰქმნიან“.

ზურაბ კიკნაძე

თამარის ანდრეჟული ხანა

უკველი ხალხის კოლექტიურ ცნობიერებაში ზეპირსიტყვიერების სახით დაცულია მისი წარსული ცხოვრების რამდენიმე, ისტორიულად თვალსაჩინო პერიოდი. მაგრამ მათ შორის საახალგაზრდაობის მინიმალური ერთი რომელიმე ხანა — როგორც უროპიური, მთელწევრული სინამდვილე, ხალხის ცნობიერებაში თაობადან თაობამდე ანდრეჟულად მომდინარე, ე. წ. „ძლიერ ხანად“ გარდაქმნილი ამ ისტორიული დროის ხატი, როგორც ერის განუყოფელი წარსული, თავისთავად არის ბუნებრივი გამოხატულება ადამიანის ოცნებისა კაცობრიული ცხოვრების საუკეთესო დრო-ეპოქაზე, ამქვეყნიურ სამოთხეზე, რომელიც ხან წარსულში არსებულად, ხან მომავალში მუოფადად ეგულებოდა მის, თითქმის უკველი ხალხის შეგნებაში ეს „ძლიერი ხანა“ ვაზაფხულის სიწმინდით არის აღბეჭდილი. ქართული ხალხისთვის ასეთი ხანა არის თამარის ხანა, რომელიც „ოქროს ხანის“ სახელით არის ცნობილი. ეს ხანა, ხალხის წარმოდგენით, არის ფორესი, რომლის გარშემო თავს იყრის უკველი ეროვნული მიღწევა: ზეპირსიტყვიერი მასალის მიხედვით თამარის ხანაში შექმნილია უკველივე საუკეთესო. რაც კი ისტორიულ საქართველოში არსებობს, ასეთია ხალხური „ისტორიოგრაფია“. ასეთია მისი ისტორიული აზროვნება.

ვიდრე განვიხილავდეთ ხალხში შემონახულ თამარის ანდრეჟებს (ანუ მითოსს თამარის ხანაზე), გავიხსენოთ, როგორია თამარ მეფის ხატების მატიაშეში, რომელიც ცნობილია სახელწოდებით „ისტორიანი და ახმანი შარვანდდეთაში“. ამ ტექსტში გაცხადებული თამარის თითქმის აგოგრაფიულ ხატს თავისი შესატყვისი — რეული, როგორც ერთგვარი ანარქიდი, ჰყავს საქართველოს თითქმის უკველი კუთხის ანდრეჟულ ტრადიციებში.

მატიანის ავტორს თამარის მეფობის ხანა და

სამეფო განსაკუთრებულ სინამდვილედ აქვს დასახული. ამ მაღალფარდოვანი ნაწარმოებიდან ვიგებთ, რომ ქვეყანაში შექმნილია საკრალური ვითარება ბაგრატიონთა დინასტიის ირგვლივ, როგორც დავით წინაწარმეტყველის შთამომავალმა და ქრისტეს ნათესავმა, თავისი წარმოშობით შარვანდდით მოსილმა, მიიღწია მწვერვალს და ვაზდა „ძისა ღუთისა სწორი“. „ტარიღ უმანკო, მსგავსი ქრისტესი“, თამარი მარაქალწული მარიაშის რანგში ამაღლდა, რაც საწინდარი ვაზდა მისი მომავალი წმინდანობისა. — როცა „მოდგა თამარ განწმედილითა გონებითა და ტარისა ღმრთისა აღმსუალულისა ხანითა სხუელისათა, მურვალითა გულითა და განათლებულითა სულითა ტახატს ედგინა ბეთლემურულ მან მუნ ზეა ძე, სწორი ძისა ღმრთისა“ (ლაპარაკია ღაშა-გაორგის შობაზე). თამარი არის „თვალი უდამო და დღე უდუნო“, „მზე იგი მზეთა და ნათელი ნათელთა“. ამგვარი ეპითეტებით მიწმოგრაფებია ამკობენ არა თუ წმინდანი და ქრისტეს, ძეს კაცობას, არამედ თავად გამოუთქმულ მამაღმერთს. ავტორი გვარწმუნებს, რომ თამარის მეფობაში მისი საბატონებელი ქვეყანა ერთი ხარისხით ამაღლდა სოციალურ კონტრე: თამარის დროს „გააზნაურდეს ქვეყანისა მოქმედნი და გაიღებულდეს აზნაურნი და გაიღმწიფდეს დიდებულნი“. უკველი წოდება ერთი საფეხურით მაღლა აიწია, იერარქიული კიბის ხარისხები ამოძრავდა: ავტორი არ ამბობს და, საკითხავია, რომელ საფეხურზე დადგა ზედმწიფე? იგი, რა თქმა უნდა, ვერ დარწმუნოდა ასეთ ვითარებაში იმავე საფეხურზე, და, მართლაც, ტექსტის სხვა ადგილას ჩვენ ვკითხულობთ საკვირველ და გაბედულ სიტყვებს: „...სამებასა თანა იზილვების ოთხებად თამარ, მისწორებული და აღმატებული“.

თუმცა თამარი, როგორც „ზებელმწიფე“, მისწორებულია სამებას, იგი ხომ მაინც ადამიანია,



მინც ზორცილია; მაგრამ იგი არ არის ზვეუ-
 ლებრია, დღევანდელი ადამიანი, არამედ საბო-
 თხვე შუილი ევა, სატანის მიერ ქერ კადვ შე-
 უსდებელი — „...და მინ შინა ჰგავს ულქ-
 ნავი სატანას და გველის მიერ“. აშკარად შე-
 ესანაშება ერთმანეთს თამარის დანახოება ვი-
 თარცა ედებო მისი უსოველი ბინადარისა და
 მისი სურვილი ქალწულად დარჩენისა — „მო-
 წამე არს ჩუენდა დმერთი, აროდეს უოფილა
 გული ჩემი მოწადინე ქმროსობისა, არცა პირ-
 ველ, არცა აწი...“ ქალწულობა თავის ბუნებრივ
 ადგილს, ცხადია, მხოლოდ სამოთხეში თუ ჰპო-
 ვებდა, როგორც წერს დმ. აგრაინიშვილი: „ევა
 სამოთხეში ქალწული იყო, ტყავის სამოსლის
 შემდეგ დაიწყო მისი საქორწინო მდგომარეობა“.
 თამარის ამ სულისკეთებისთან სრულ თანხმო-
 ხაშია თამარის ფიცის ტექსტი, რომელიც სპარ-
 სულ ენაზეა შემორჩენილი: „უფოცად იმ თვისე-
 ბას, რომელიც მარიაშია ტანად იღო; უფოცად
 იმ ტანს, რომელიც... ამ თვისების მიმღებ გაბ-
 და; უფოცად მესიას და მის სიტყვას ავანში;
 უფოცად მარიაშ და მის მარსულობას... უფოცად
 უბაწოებასა და კდემას მარიახისას...“ (მ. თო-
 დუა, ქართ. — სპარს. გეროდები III, გვ. 28).

ამწვარ თამარს შეესატყვისება მისი ბუნების
 თანაზიარი ქვეყანა. ეს არის, ვითხოვლობთ მა-
 ტიანეში, „ვითარცა სამოთხე, დასმულა კელი-
 თა ღმრთისათა“. საქართველო ატორის მიერ
 დასახულია ისეთ ქვეყანად, საიდანაც ადამიანის
 ექსორია შეიძლება პირველად მომდინარეობდა,
 კაცობრიობის პირველადს მომდინარეობდა, მისი
 შტრის, რომელ არს სატანა, მეცადინეობით ად-
 მისა და ევას განდევნას: „რომელმან (იგულისხ-
 მება გველის ალით გამოცხადებული ეშქაი) მო-
 აკლდევინა ძმისა ძმა და მამისა შვილი და ექ-
 სორია იქნა პირველი-იგი კაცი სამოთხით, ვი-
 თარცა ესე ზილუღისა... ამის სამოთხისა
 ზისა და უბრწყინვალესისა ედე-
 მისა ამა შეუწადებია ექსორია-ქმნა“. სპარსთ.
 ვედო ამქვეყნით სამოთხედ მიჩნეულია იმის
 ძალით, რომ მას სამოთხიდან გავდევნილი, პირ-
 ვედოდავატონელი თამარი პატრონობს, თამა-
 რის სამეფო ის ქვეყანა, სადაც გაცხადებულია
 წინასწარმეტყველ ისიანგან ნანატრი უოფა, რო-
 ცა (როგორც პარტლანში გვამცნობს მატაიანე)
 „ერთხანად მოვდეს ლოში და ქარი, და ახარე-
 ბდეს უფლი თიკანთა თანა, და მგელი ცხუართა
 თანა“.

ასეთია თამარის ხატი სამეფოწიფო საისტო-
 რიო დოკუმენტის მხედვით. ვნახოთ, როგორ
 არის წარმოდგენილი თამარი ხალხის ცნობიერე-
 ხაში, ვინ არის თავად იგი და როგორია მისი
 სამეფო. თამარის, პირველ უკვლახს, არის დე-
 შოტრგა — საქართველოს კონსტანტინის შემქმნელი,
 რომელსაც დამორჩილებული შუახის სტიქიონები,
 ცინა და მიწის არსებანი, და თავისი სამეფოს

სასარგებლოდ ამუშავებს. წეროცნა, უსოველი
 მისი ბრძანებით მოაქვთ ქვა და ქვიშა და მიუ-
 ვალ აღდებზე მოხატრებს, ცელსიებს და ცი-
 ბე-კოწებს აშენებენ. თამარს რაშად ქავდ გვე-
 ლი, რომელსაც პირში ღვთისაგან წაუტრთი ღა-
 გამო აქვს აღდებული — დარტუნული სატანა,
 ადამის შტერი — და თამარი დარტან მასზე ამ-
 ხედრებული თავის სამეფობდლოში. თამარმა
 ზღვას გამოსტაცა მხედვით მსგავსად იმ კონ-
 მოგონების დემოტრისა, რომელთა თანხმად
 სამუარო წულიდან არის წარმოშობილი, ერთ ღე-
 ესში, რომელიც შრავად ვარიანტად არის ვაჭრ-
 ცელბული აღმოსავლეთ საქართველის მთაში
 ნათქვამია, რომ თამარმა

ზღვასა გადამკრა ჩიქილა, გადაქანა
 წუალნა,

შუა ზღვის ჩადგა სამანი, არ გადმოსტოდეს
 ცვარია.

შეგ ააშენა სიონი, დაადგა ოკროს ყვარია.

თამარი არა მხოლოდ ქმნის მხედვით, არამედ
 წმიდაპოუს მას; იგი არსებს არა მხოლოდ
 ადამიანთა მიწას, სამოუფელს, არამედ არსებს
 კულტას — ეს ერთდროული აქტია. ისტორი-
 ულადც თამარი ქრისტიანული რელიგიის დამ-
 წერტავია როგორც საქართველოს მთიანეთში
 (ზევსურეთი), ახედ ჩრდილოკავკასიურ ტომებ-
 ლი, რომელთაც იგი უწენებს იგი მხოლოდ ელ-
 დესიებს, არამედ უარსებს აულებს. მათი ელ-
 ტრის უძველეს ცენტრებს, უფრო შტრც: თა-
 მარი თავად არის კულტას საგანი, სალოცავად-
 ქცეული ღვთიშვილი (ფუწავი).

ერთი სიტყვით, რაც არსებობს და დგას სა-
 ქართველოში, უფოცადერს თამარის ზელი ატვია,
 ეველგან ჩანს მისი ნაკადევი, სასადგომარა და
 ააფლავი მისი სახელი შევარულია „დედოფ-
 ლის წუაროებში“. „დედოფლის სახელიში“. „დე-
 დოფლის მინდერებში“... თამარის ხანა არის თი-
 თქონ საგანთა პირველგანჩისა და პირველწემო-
 ტანის ხანა, იგი არის ქვეყნის დილა და გაწაფ-
 ბული, და მართლაც, თამარის შესახებ არსებულ
 მრავალრცობვან თქმულებებს შორის ჩვენს უწ-
 რადღებამ აყარობს ირი ჭვრუ ანდრევისსა,
 რომელიცეო განსხვავებული სიუეტებით არის
 გამოცემული ერთი და იგივე შინაარსის, სახელ-
 დობრ, მარადიული გაწაფუღლის მითობის.

1. თამარს ტახტი იალბუნის ან ბრტხასმენ-
 ლას მთაზე უდგას და იქიდან მართავს თავის
 სამეფოს, სადაც მარადიული ზაფხული სუფევს,
 რადგან მას დატყვევებული შუახს (კოლდოში
 გამოწვევილი ან ქაქვით დახმული) წაშორს-
 ხა და ქარისშლის მოშუკანი შეტრტარცკლავი
 ანუ ციხისკის ვარსკლავი (ზოგა ვარიანტი მი-
 ხედვით: მასთან ერთად ფრთიანი სულდემი).
 ბარად ჩამავალი თამარი თავის მოაბლეს უტო-
 ვებს უუთის გახადებს; მოაბლდ არდევს აქარა-

საქართველოში
მედიკოსების
კავშირები

ღეს და აღეს ყოფს, საიდანაც ამოტარებდნენ ვარსკვლავი და მთელი ქვეყანა თოვლით დაფარებდა. ბარბადან მობრუნებული თამარი ვეღარ ადის იალბუზზე (თუ ზრუტსახებელაზე), სადაც უკვე მარადიული წამთარია.

ამ ანდრეაშვილს აშკარად გამოიყენებოდა სხვადასხვა ხალხების მითოლოგიაში არსებული მოტივი მარადიული წახედვისა. განსაკუთრებით გამოკვეთილი ეს მითოლოგია თურანული მოდგმის ხალხთა სიტყვიერებაში. მარადიული წახედვის ხერხები, როგორც წესია, თავდება ალთაურ ეპოსში მის მითოლოგიურ ალთაში წამთარის წახედულსაგან ვერ არჩევენ: აქ წახედული არის მარადი — (კოვალევი): გამზნარი ბურქები ნორჩი ფოთლებით დაფარა. ამხურდა ზაღანი, ყუყუდუნენ ყუყუდები... ალთაში აღარ იყო წამთარი, მარადიული წახედული იდაა" (იუსტიქოვი). ამასვე კეთილდღობთ იკუთვების საგმირო ეპოსში, რილინიში: „ამ აღთქმულ მიწაზე პირველწობილი ხალხმა არ უწყობდა, რა იყო ცოდვა, არ უწყობდა, რა იყო ავი საქმე... იქ იყვნენ მისი განუწყვეტილი გუგუნო იდაა“ (გუგუნულები ზეკრი ხალხის ფოლკლორში გაწახედულის მოწყვანი ფრანველებმა. აქ ისინი თაყიანთა განუწყვეტილად „გუგუნ“ით ახანგრძლივებენ წახედულს). ჩვეულებრივ, მარადიული გაწახედული, აღთქმული ქვეყანა, სამოთხე, წარსულშია ნაკუდებები. მაგ. უფრო-ფინური მოდგმის ტომი მარსი (სხვა-ნაირად: ვოგუნულები) თაყიან წინაზე სამშობლოდ თვლიან „ტუე“-ს — გაწახედულის ქვეყანას, საიდანაც მათი ანდრეაშვილის თანახმად წამოსულან მანისის ტომები და დასახლებულან იმ მხარეში. სადაც ამჟამად (ისტორიულ ხანაში) ცხოვრობენ. აი, როგორ იხსენებს ამ ამბავს — სამოთხის დაკარგვის — თავის ეპიურ ძეგლში: „... მოვედით ზირიტი ღმერთის, შვიკის ქვეყანაში ამ შორეული ქვეყნიდან, სადაც მარადიულად ზრწინავს მზე, სადაც მარადიულად სუფევს აღდრსიანი გაწახედული... წამოვადით და მისი სამეფოსკენ უარდასახრწუნებელი გზა დაგვიავიწვდა...“ როგორც ჩანს, პირველდასახლებული გაწახედულის თუ წახედულის მითოლოგია ძალიან ძველია. იგი არსებობდა შუმერულ ანდრეაშვილში (იხ. თამარის ხანა, გვ. 11, 14). მაგრამ იქ დაკარგულია სამოთხის დაკარგვის მოტივი. არც მანისის თქმულება ამბობს, თუ რატომ დატოვეს მათ მარადიული წახედულის ქვეყანა.

ელაბორირა სახით სამოთხის მითოსი ჩამოყალიბდა, ერთი მხრე, ძველი აღთქმის იდეოლოგიაში, შვიკურ მხრე, მისგან განსხვავებული ქარგიით ინდოევროპული მოდგმის ხალხთა ცნობიერებაში, სადაც წარმოიჭობა და ვითარდება იდეა კაცობრიული უფლის თანდათანობით გაუარებებისა — დაცემისა, პირველდასახლებული მაღალი მატკომარტიზიდან, რომლებსაც ზერმწულ-

დათონურ ტრადიციაში (პესიოლოგიკური) ეწოდება „ოქროს ხანა“, ხოლო ინდურში — „სრულყოფილი საუკუნე“ („კრიტ-აუგა“) ან „წამდვილი საუკუნე“ („სატია-აუგა“), რომელიც აღბეჭდილია თეთრი ვიწმუნის მეუფებით. ამ საუკუნის მბრძანებელი ვიწმუნე დილის ანუ გაწახედულის ფერით არის შეგოსილი. ამ საუკუნის დასასრულს შემოდის ცოდვა კაცთა მოდგმაში; მომდევნო დაცემულ საუკუნეებში ვიწმუნე იცვლის ფერს (ყვითელი, წითელი) და ხოდოს, უნდა დადგეს კალ-აუგა, შავი ვიწმუნის მეუფების ხანა. ივადიუსის „მეტამორფოზებში“ პირველი პერიოდი კაცობრიობის ცხოვრებისა — „ოქროს ხანა“ მარადიულ გაწახედულად არის მიჩნეული (Ver erat aeternum). რომელსაც მოსდევს სამი, ერთმანეთზე უარესი ხანა, რომელთა თანდათანობითი დაქინება გამოხატულია ლითონების საშობილით (ვერცხლი, სპილენძი, რკინა), რაც, ამავე დროს, გულმსმობს ოქროში დაუნკებელი წათელი საწყისის თანდათანობით ქროხასა და გამრუტებას.

ძველი აღთქმის ტრადიცია ეპიკურ-რელიგიურა განხრით ამუშავებს მარადიული გაწახედულის საკაცობრიო არქიტაბს. გაწახედულს, კაცობრიობის დილას, აქ ეწოდება „ედემის ბაღი“, რომელიც მდებარეობს აღმოსავლეთში („უფალი ღმერთმა ბაღი გააშენა ედემში, აღმოსავლეთში, და დასვა იქ ადამი, რომელიც გამოხასა“, დაბ. 2, 8). ხოლო „აღმოსავლეთი“ ანდრეაშვილ წარმოდგენაში სხვა რაფერია, თუ არა დილის ქვეყანა. ამავე დროს ედემის ბაღი არის შუაგული და უმადლები ადგილი დედამიწის უფრგისა. ისე რომ, სამოთხის პირველი და უყანასკნელი მოსახლენი, რომელთაც იგვეტს აქრამდული ნეკოფი, ღმერთმა არა მხოლოდ განაგებდა სამოთხიდან, არამედ ძირს ჩამოაგდო მაღალი ადგილიდან. ცოდვით დაშინებულნი დაეშვენენ ხარად და მარადიული ადგილის წილ წუთისოფელი გაბდა მათი სამკვიდრებელი. აქედან დაიძრა დროულის დინება. რასაც სამყაროში შემოქმევა ხრწნობება და სიკვდილი.

დავუბრუნდეთ თამარის ანდრეას, სადაც შემთხვევით არ არის მიჩნეული მაღალი მთა — იალბუზი აქნება, თუ ზრუტსახებელი — მარადიული გაწახედულის ადგილია. რადგან მთა და გაწახედული ერთმანეთის ბუნებაშია მოვლენებია, დრო და სივრცე მარშონებელი, ისინი ერთი მხრით სუთოქვეც, სხვა-ნაირად რომ ვთქვათ, გაწახედული თავის სრულყოფილებას მთაში აღწევს (იხ. ჩემი წერილი „ვასის მთა და ხარა“, ქართული ენა და ლიტ. სკოლაში, 1980, № 3). ვიდრე თამარი მთაშია, ვიდრე იალბუზზე ფეხი უდგას, როგორც დვითიშვილს — „ღმერთო, გაუშარქვე ფუძის ანგელოზსა დიდ პირამ-



ზეს, იაღბუწე ბრძანებულს" (მათქვამია ვად-
მარულ დელოცვაში) — ედემის მკვიდრთა
მხავებად, იგი განაგებს დროვანს და პატრონის
ბუნების ძალეზე. მაგრამ საკმაოდია იგი ბაი-
დეს ბარად, დაეწვას ძირს, რომ მისმა შორბაღ-
მა ძალებმა თავი დაიხსნან და ამდერეზო საშო-
თის ანუ გაზაფხულის ამინდი მის სამეფოში.
თამარი ჩამოდის მთიდან და ვეღარ ადის მოაზე,
რადგან იქ უკვე მარადიული თოვლი დევს, დგას
უზილავი კერებში და ცუცხლოვანი, მბრუნავი
მწველი „მარადიულ წაფხულში შესასვლელის
დასაცავად, ის, რაც ადრე დამორჩილებული იყო
— დროვანი ცისკრის ვარსკვლავის სახით —
ახლა იგი იშორბაღებს თამარს და მის სამეფოს.
სადაც წიღიწადის არებების წრებრუნვით მარა-
დოული გაზაფხულის ანუ უდროვანო უოფის
ნაცვლად დგება წუთისოფელი.

ამრიგად, შეიძლება ვთქვათ, რომ ტარო-
ნის შეცვლა და დროვანის დაქრთა თამარის მთა-
დან ჩამოსვლის, ძირს დაწვების, და ცეცხლის
შედგენა; დაცემული ვეღარ აიტანს საშოთის
(გაზაფხულის) შაერს, ან არ არის მისი ღირსი.
თუმცა აქ არის დაცემის ფაქტი, მაგრამ არ ჩანს
ყოველი ეთიკურ-რელიგიური მოტივი. ანდრეზი
ამ კატატორფას მიაწერს თამარის მოახლის
მიერ აკრძალვის დარღვევას, რაზეც შეიძლება
ამოციონით საშოთის ბიბლიური ანდრეზის
ტრანსფორმირებული სახე.

თამარის ცოდვა თავს იჩენს მეორე ქვეფის
ანდრეზებში, რომლებიც, როგორც ითქვა, გან-
სხვავებული სიუჟეტით იმავე ანდრეზულ სინამდ-
ვილეს გადმოგვცემენ.

II. აქ ლაპარაკია გაზაფხულის შესატყვის მო-
ვლენაზე — ქალწულობის ხანაზე. თამარი ქალ-
წულია და სურს სამუდამოდ ქალწულად დარ-
ჩეს, თუ შატაინის სატყეებს მოვიშველიებთ.
ეგოს „უღლიწავი სატანას და გველისა მიერ“
ანდრეზი სრულად შეესატყვისება „ისტორიათა
და აზმათა“ ტექსტის სულისკვეთებას: „მოწამე
არს ჩვენდა ღმერთი. — ანბანს თამარა, არადეს
უოფლად გული ჩემი მოწამედნე ქმარსნობისა...“
მაგრამ ეს შეუძლებელია, რადგან აუცილებელია
ქვეყნისათვის ტახტის მემკვიდრე, ხოლო ანდრეზ-
ში ეს იმევე შეუძლებელია, როგორც შეუძლებე-
ლი იყო: მარადიული ვაჟ უბულის შენარჩუნება
მის სამეფოში. თუ ანოსიმი მემკვიდრე წერს,
რომ თამარი იყო „უღლიწავი სატანას და გვე-
ლის მიერ“ [წინა ანდრეზიდან ვიცით, რომ თა-
მარი ღვთაებობებზე გვეუბრება ამხედრებულ
დაქორდად], ანდრეზი მოგვითხრობს: „ის ეკლე-
სიაში ლოცვის დროს იატაკზე კი არ დგას, არა-
მედ ნახევარი ადლის სინაღლებზე მაერშია გაჩე-
რებული...“ [ქართული ხაღბ. საის. სატყვა. I,
235]; „თამარი მიწაზე კი არ დადიოდა, შაღლა-
შაღლა დადიოდა...“ (იგ., 245); „მისი ტანისა-
შისი ეკიდა საკმლიდან შემოსათებულ სხივზე“

(იგ., 51). ახეთია თამარი — ქალწულობის
როგორც კი იგი კარგავს ქალწულობის შემკი-
დრის სახებით და ორბულებზე (ან ბორცულის-
გან ან შუის სხივისგან), იგი კარგავს დევატა-
ციის უნარსაც; იგი „დაღლა მიწაზე დევეშ“
და არც შუის სხივმა აღარ დაიკრძო მისი სა-
შობელი, აქაც, ამ ანდრეზში, იგივე მითოლო-
გემ, არის გაცხადებული, რაც პირველში: აქ
პირველად ქაღაში, აქ კოსმოგონიურ ლანძვი-
თამარი დამიძევა და დევეშა ძირს ამოკრიფოს
ორივე ანდრეზიდან მითოლოგიური „ცნებები“
და მივიღებთ ანგარი სემანტიკურ მკვლევებს
I. მარადიული გაზაფხული, შთა, საშოთზე ქალ-
წულობა. II. დროვანის წრებრუნვა, საშოთა.
ბარა, ფემშიმობა, ცოდვის შეცნება.

როგორც აკრძალული ნაყოფის გამის შეზღვე-
(რაც ჩვენს ინაზე ნიშნავს სქესურ გამოცდილე-
ბას) ევას და ადამის ბუნებაში შედის ცოდვა,
სქესის ცოდვა, რაზეც ნაღებულია სიყვარლის
მარცხელობა, ადამიანი ეცემა ძირს საშოთიდან,
ასევე, ჩვენი ანდრეზის თანხმად, ფემშიმზე თა-
მარი, ცოდვით დამიძებული, ეშვეება ძირს მარ-
ტოვანი, ქალწულებრივი უოფიდან, რომელიც
სხვა რა არის, თუ არა საშოთზე, თამარი თავისი
სიწმინდითა და სიქალწულებით თავის გარშემო
ზადებდა ისეთ გარემოს, სადაც მათ შეეწყდა
დევიტაციის უნარი ან შუის სხივზე საშობელის
დაკარგვა, მხავებად რომელიც წმიდ. ბერისა,
რომელიც აქწებოდა რა ანგელოზთა მონაძევი,
განწუწვებული ასევეით საშოთზე აქწინდა თა-
ვის გარშემო ამ ცოდვილ წუთისოფელში.

ამ ქვეფის ერთი ანდრეზის თანხმად, მემკ-
ვიდრე თამარს შუის სხივის მეორემოდ ჩაება.
ეს არის მსხტილთა მოვლენა — მარტოეოცენე-
ზისი და თითქოს თამარს უნდა შეენარჩუნებინა
ქალწულობა შობის შემდეგ, როგორც მარადქალ-
წული მარიამის მონაძევი, როგორც „ტახაკე-
ლისა ბეთლემსოფელს“, მაგრამ ანდრეზი თა-
მარს ვლინავენს და ცეცხლად, მარტოვან-
დაკარგულად, რომელიც ტყეში გადაადგილებს
„ცოდვისა“ და „სიარტხილის“ ნაყოფს: „ვაჟებს
გაზრდის ირემი და საბოლოოდ უფლისწული უბ-
რუნდება სასახლეს. დავა შუის შევიდა და მას
ზრდის ირემი. აქ მოქმედებს მკვლელ-ს-
ქველი მითოლოგემა, რომელიც ფარნავაზის
სიზარბზე სხვა სახით არის გამოყვანილი. ამავე
ანდრეზში არის ერთი ეტიმოლოგიური მომენტი:
მატრატონიზმი არ ვამენ არმის ბორცვს, რადგან
ირემი მათი ანდრეზული დედაა. მაგრამ რე-
დუთი დედა — თამარი შეეწირა უფლისწულის
შობას; შეეწირა შვილს მისი ქალწულობა, საშო-
თზე, გაზაფხული, უცვლადება, თამარის განად-
გურებული ქალწულობის და დაკარგული უკ-
დავების ადგილზე გაჩნდა მემკვიდრე, თითქოს
პირველადი, რომლის დახადებით იწუება დრო-
ვანის ბრუნვა, თაობათა ანუ სიყვადი-სიყოფ-

ლის განწყობილი მონაცემებია. ინდივიდუალური უკუდადება. რაც სიქალღმთით იყო გამოხატული. შეიცვალა კაცთა მოდების, თაობათა წიხის ზოგადი უკუდადებათ. თაობათა განწყობილ ქვეშე ინდივიდი შეადგენს ერთ, მოკვდავ, ეფემერულ რგოლს. არის უფრო კავშირი — ფიქრობს ვლ. სოლოვიოვი, — დახადებასა და სიკვდილს შორის, გვარის შენარჩუნებასა და ინდივიდუალის დაღუპვას შორის, და ეს კავშირი ბუნების გარდაუვალი კანონია. ვიდრე ადამიანი შიშველდება, ავითარებს აზრს ფილოსოფოსი, ადამ და გვას წესით, იგი მოკვდავია ამავე წესით. ადამ და გვამ დაკარგეს უკუდადება, რომელიც შენაცვლებული იქნა მისი სურგატით — კოლექტური უკუდადებათ. მაგრამ ეს უკუდადებასაც მოჩვენებითია დაუსრულებელ მოკვდავ სიკვდილეთა ქაში არ იმდენად უკუდადებას.

ამიტომ, თუ თამარის ანდრეზულ სამეფოს, როგორც იყო იგი ცხეკრის ვარსკვლავის აწევამდე ან მემკვიდრის შიშამდე. დაჯარკმეთ ედემს, კაცობრიობის არსებობას სრულყოფილ ხანას, მისი მომდევნო მთელი პერიოდი აღებულები იქნება დროების უკვლავს დამამოხებელი ნიშნით, ეს იქნება აბსტრაქტული ხანა თავისი უკუდმართობებით, თანდათანობითი ზნეობრივი და ფიზიკური ვარარებისით.

მაგრამ თამარის ხანა — სამოთხე ხალხის ცნობიერებაში წარმოდგენილია არა როგორც უკანმოუხრუნებელი წარსული და მიუწვდომელი მწვერვალი, არამედ როგორც უფრობაში შენახული და მომავალში აღდგენადი. თამარის ანდრეზული ცალკე ესპატოლოგიურია თავისი სულსკვეთებით და, ამ გაგებით, იგი ქრისტიანულია და არავითარი კავშირი არა აქვს ძველ წარმართობასთან. თამარი უკვდავია, იგი არის მესია, რომელიც უნდა მოვიდეს თავისი სამეფოს აღსადგენად ანუ შარადიული გასაფხულების, რომელ არს სამოთხე, დასაბრუნებლად.

ხალხის ეს ოცნება — მოლოდინი თამარის სასულეველია შეიძლება გავიზარათ როგორც ქრისტიანული ესპატოლოგიის ფოლკლორული ვარიანტი. ხალხის ამ იმედთან სულსკვეთებს გამოვყავს ვაჟა-ფშაველა თავის ერთ ნარკვევში: „...გვქერა ისიც, რომ თამარ-დედუფალი არ მომკვდარა; რომ იმას უხვედრ აღაგას ანგელოზებთან ოქროს კუბოში მსმინავს, რადგან მეფობის ვადა, ღვთის განგებით, ქერხნობით, სხვას არ განსვლია. მაგრამ დრო მოვა და ასევე

გაიღვიძებს, ეს მაშინ მოხდება, როცა ხალხი მტკისმეტად შეწუხდება და ცხოვრების ილქი გაუწყდება...“ (თხ. ს. კ. IX, 151). უკეთესად კნელია გამოითქვას ის იდეალი, რომელიც ქრისტიანული მოძღვრების გულისგულს შეადგენს: მებაო მოდის და იგი მოვა კაცობრიობის უკიდურესი შევირვების დამს; ამ „სხვას“, რომელ არს ხატანა, „მოთავარი იგი ამის სოფლიანა“ (იოან. 14, 20), დროცამის მოთავარი, გამოსტაცებს კვერთხს და გაუქმებს დროცამს.

უნდა ვანიშარტოს ანდრეზის ამ ესპატოლოგიურ მოლოდინში „ოქროს კუბო“, სადაც ასვენია თამარი, და აგრეთვე უკანასკნელი ბაგრატონი მეფე, რომელიც, თანამამდ ანდრეზისა, არის თამარის ძე, სწორედ ის „ყოფილს“ შევილი:

ცხეთას დგას თეთრი საულარი,
 შიგ ნათობს კელამტარიო,
 შიგ იღვა ოქროს კუბოი, გამოხატული
 ქვარიო,
 შიგ იწვა ნეფე ერეკლე, ბაგრატონთა
 გვარიო.

თუ ანდრეზული თვლით დავაკვირდებით „ოქროს კუბოს“, მასში ჩვენ ამოვაცნობთ „ოქროს აკვანს“ (ცხენი ენაცვლებიან კიდევ ვარიანტებში ერთმანეთს), რომლის შესახებ ვიცით, რომ იგი დგას მუენჯარის კლდეში გამოკვეთილ ბეთლემში (ბეთლემი — მესიას ქალაქი), რომ აკვანში წევს ურმა, რომელსაც მოდულდენ მტრედები დასტრიალებენ თავს და არწვენს. აკვანში და კუბო, ადამიანური უოფიერების დასაბამი და დასასრული, როგორც ერთი მითილოცების სხვადასხვა გამოცხადებები, ავლადა ენაცვლებიან ერთმანეთს ხალხურ წარმოდგენებში, რომელთაც, თავის მხრივ, რეალურ სინამდვილეში აქვს შესატყვისი: იმავე ხალხურ წიადში, სადაც იხადება ხუნენული ანდრეზები, ამ ორი, უოფიერ სიმბრტყეზე ერთმანეთის უარყოფელი საგნის მეთებელი ზედოსანი ტრადიციულად ერთი და იგივე პარა. ამგვარ წარმოდგენას კვლავ ქრისტიანულ სიჭოლიკასთან მივუვართ, რომლის ძალითაც ფეშხეუმი, ქრისტიანული ღვთისმსახურების აუცილებელი კუროქმელი, ლიტურგიის სხვადასხვა მომენტებში გააზრებულია როგორც ბაგა, სადაც იწვა ქრისტე, და როგორც საფლავი, სადაც დაიღლა იგი.



ცილა თოფურიძე

მითი უილიამ ფოლკნერის "ფემოქმედებაში" და «იოკნაპატოფას» საბა

მეოცე საუკუნის ცნობილი ამერიკელი მწერლის უილიამ ფოლკნერის შემოქმედებაში მითიურ, ბიბლიურ, ფოლკლორულ, ლიტერატურულ მოტივებსა და სახეებს მნიშვნელოვანი ადგილი უკავიათ. ემიგრირებული პლანი მისი რ. ადვინსა და მოთხოვნებში მითიურ-ბიბლიურ პლანისაგან განუყოფელია. ისინი ერთმეორეს პარალელურად მიხედვენ. უმეტესად ერთმანეთში არიან შეტრიალნი, ურთიერთს ავსებენ და აღზრდებენ აზრობრივად და მხატვრულად. ფოლკნეროლოგიაში ერთ-ერთ ურთულეს საკითხად ითვლება მწერლის შემოქმედებაში მითიურ, ბიბლიურ, ფოლკლორულ თუ ლიტერატურულ სახეთა ადგილი, მნიშვნელობა და ფუნქცია. მათი მიმართება მეოცე საუკუნის ე. წ. „მითოქმედებასთან“, „მითოსურ მეთოდთან“ (ტ. ელიოტის ტერმინი), მითოლოგიზირებულ ლიტერატურასთან. ამ საკითხთა კვლევის გადაწყვეტა მნიშვნელოვან ენიჭება ფოლკნერის მხატვრული მეთოდის თავისებურების გახარკვევად და დასაზღვრად.

უილიამ ფოლკნერის შემოქმედების შესწავლის პირველი ათწლეულები, 30-50-იანი წლები, ამერიკულ ლიტერატურათმცოდნეობაში მითოლოგიური თეორიების გავრცელებასა და მათ საფუძველზე მხატვრული ლიტერატურის კვლევით გატაცებას ემთხვევა. ამ მითომანის იტმონ-ურები, ბუნებრივად, რომ ლეგენდური ქვეყნის „იოკნაპატოფას ოლქის“ შემქმნელის პარადაქსურადღების ცენტრში აღმოჩნდა.

ფოლკნერის რომანებისა და მოთხრობების რიტუალურ-მითოლოგიური თეორიების ასპექტში განხილვის შედეგად, მათი ავტორი თავად იქნა გამოცხადებული ე. წ. „მითიურ მოაზროვნე“.

სტიქური ტალანტის შემოქმედად, იოკნაპატოფასში, რომელიც არაქნობიერისა და ინტუიციური უხილავ ხილვებს უფრო თავად არაქნობიერად, ინტუიციით წვდება. გარდა ამ მოხვედრი მითოსური არქეტაპული სტრუქტურებით კვლევა არ აცდა ფოლკნერის იმ ნაწარმოებებსაც, რომლებშიც მწერალს მითიურ სახეებზე მინიშნებებიც კი არა აქვს. ამის ტიპური ნიმუშია ჯონ ლიდენბერგის სტატია „ბუნების მითი ფოლკნერის „დათვი“ (1952 წ.), რომელშიც მოთხრობის დედააზრი დაყვანილია არაქნობიერ რიტუალურად და მითამდე ლიდენბერგი ცნობილ ფოლკნერისტებს. მათ შორის მაქსიმალ კაულისა და რობერტ ჯენ უორენს, ნაკლად უთვლის „დათვის“ ცალმხრივ ანალიზს, რომ ისინი მოთხრობაში ამჩნევენ მხოლოდ ბუნებასთან ადამიანის დამოკიდებულებას, ბუნებისა და ცივილიზაციის წინააღმდეგობას. ამერიკის შეერთებული შტატების სამხრეთის ზედ-ილბადა და ზანგების საკითხებს. ხოლო მასში „დაფარულ“, ე. წ. „ბუნების მითს“ უფუ-ღებულყოფენ ლიდენბერგის აზრით, საზოგადოდ, ფოლკნერის გმირებში მუდამ ჩამარბულ-ჩამაღულია „ბუნების მითი“ და ზედამირზე აშკარად არ ვლინდება. ჩანს, „ბუნების მითში“ ავტორი ვულისხმობს არაქნობიერს, ინტექტურს. ლიდენბერგის თანხმად, ფოლკნერის გმირები მოქმედებენ დროის გარეშე, წარსული-სა და აწმყოს ნარტევი, მარადისობაში, მოქმედებენ არა რეგოტყ რეალისტური არსებანი. ამჟამად როგორც უაზრო ცხოველები, ნატურალიზტური აზრით (ნატურალიზტურში ლიდენბერგი ვულისხმობს რეალურს, აშკარას) ამ გმირებს საკუთარი თავის არა გაეგებან რა. მათი

მეტი მწერალსაც არ უნის, ხოლო მკითხველი პოლომდე ვერ ზედება, რომ ეს ზედაპირადაა არსებანი დაკავშირებული იმ სამუარისთან, რომლის გაგება და კონტრალი ჩვეულებრივ რაციონალურ გონებას არ ძალუძს, მკითხველს უკაბს მიხედება, რომ ეს ზედაპირადაა არსებანი ინტექტურად მარადიული მნიშვნელობის რიტუალებს ასრულებენ. მკვლევარი ირწმუნება, მწერალსაც არცნობიერად წარმოსახავს არა-ცნობიერსო. ამ დებულებას ნიშნულად თვლის „დათვს“. სადაც, ლიდენბერგის აზრით, მავია და რელიგიაა გაერთიანებული. მარადიული ბრძოლა ადამიანსა და ბუნებას შორის წარმო. დგენილია როგორც რიტუალი. დათვი დიდი ზენი ცხოველზე მტრია. პრენატორის ცხოველია. ე. ი. რაღაც არქტიპია, ხოლო მონადირეება ასრულებენ ნადირობის რიტუალს. რომლის უკან რაღაც რელიგიური ცერემონიალი იმალება. ლიდენბერგის მიხედვით ვაძლიხს, რომ „დათვის“ ავტორი წმინდა წულის მითითები მოაზროვნე უყოფილა.

სხვათაშორის, ისე როგორც საზოგადოდ ფოლკლორის შემოქმედების ნებისმიერი პრობლემის კვლევისას, აქაც, „მითითობის“ საკითხშიაც, პოლარულად განსხვავებულ ინტერპრეტაციებს ვაწულებით. ლიდენბერგისებური მსჯელობების ხაზირისპირად, მეორე უკიდურესობას წარმო. ადგენს ტან ართონის მიერ გამოთქმული შეხედულება საბადაში — „რიტუალი და აუტორი უკლამ ფოლკლორის ნაწარმოებში“ (1948 წ.), რომლის თანახმად ფოლკლორის შემოქმედებაში თითქოს მხოლოდ ზოგიერთი „მითითობის პრეტენზიები“ ვხვდებოდეს თა თანაც მითები არც თუ ჰყვიანურად იუსს გაგებულნი. მონ ართონის შეხედულებაში ფოლკლორისეოგიაში ფეხი ვერ მოიკიდა, პირიქით, შეხედვაში ფოლკლორის შემოქმედებაში „მითითობის“ პრობლემის კვლევის მიქდუნა ბევრი ფრად საკულისხმო მონოგრაფია, რომლებშიაც მწერლის რომანებისა და მითბრობების კონკრეტული ანალიზი წათელაყოფხს, რომ „მითითობის“ ფოლკლორის პროზას მაღალპოეტურობის მხატვრულ და აზრობრივ ხილრქებს ანიჭებს. მაგრამ ვნდა ამ მტრად საინტერესო გამოკვლევების ავტორები მტრ-საკლებად ცდილობენ ფოლკლორის მხატვრული მეთაფი მითითებანად. მაშდე, მითითებზემდე დაიუარონ, ფროიდუბა და კემბრიჯის მითოლოგიური სკოლის თეორიებს, ქეიმუ ქობისა და ტომას ელიოტის „მითისურ მეთოდს“ დაუკვებდებარონ ან კიდევ, როგორც ფოლკლორ პროლოგის ლამობს, ფოლკლორში კახირიბებური „მითითები ცნობიერების“, „მითითები უადის მოაზროვნე“ აღმოაჩინონ. რაც, უდავოდ, ნაქალაქოებზე შთაბეჭდილებას ტოვებს.

ფოლკლორის შემოქმედება არც ერთი ამ თე-

ორიის, სკოლისა თუ მეთოდის ქაზმბრისა მსაქმსა სდება. ცხადია, შეუძლებელია ოციან წლებში ახალგაზრდა ფოლკლორის არ ვასცნობოდა ფროიდას მოძღვრებას, ფრეიუბის, კემბრიჯელი მითოლოგიკოსების, ქობის, ელიოტის ნაწარმოებებს, ამ პერიოდში ისინი უჩვეულოდ პოპულარული იყვნენ. მაგრამ ფოლკლორის მათ უველაზე ნაკლებად ასახელებს თავის საუვარედ და სათაყვანებელ მოაზროვნეთა და მწერალთა შორის, რომლებსაც სისტემატურად კითხულობდა. რაც შეეხება ფროიდის, ინტერპრეტაციის აღნიშნავს, რომ მისი შრომები არ წაუკობხავს, მაგრამ, საყარადოდა, ფროიდის შეხედულებებს გადმოცემებოდა, თანაკლმოსწებთან საუბრიდან იცნობდა. აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ფოლკლორის თომას მანის მერე თავისი ფროის უდიდეს მწერლად ქობის თვლიდა. თუმცა, როგორც მისი ინტერპრეტაციები ჩანს, მას მიჩანდა, რომ ქობისმა მანს პოლომდე ვერ განაზოკრეილა თავისი დიდი, განუშეორებელი ტრადიტია. რატომ? ამ კითხვაზე ამერიკელი მწერალი პასუხს არ იძლევა. არც იმ თავისებურ შედარებას შიფრავს პოლომდე, რომელშიაც ამბობს: „უღიხე“ მკითხველმა ისე უნდა აკობოს, როგორც გაუნათლებელი ბაქტიისტი მოკადაც ბიბლიას დებულობსო: მხოლოდ რწმენით“, ამ გამოთქვამებში აშკარად ვამოსტყვის დიდი აშეკრეული პროზის ოსტატის აღტაცება ქობის შემოქმედებით. და მაინც, ფოლკლორის ქობის ბრმა მიმდევარი არ იყო. მაგრამ არც იმის თარუთა შეიძლება, რომ როგორც ქობისმა, ასევე ფრეიუბმა, კემბრიჯელმა თეორეტიკოსებმა, ფროიდმა და ელიოტმა პირდაპირი თუ არა, პირდაპირი გზით გარკვეული მიძგი მისცეს მითურ მოტევა და სახეთა მხატვრული მიზნით გამოყენებას ფოლკლორის შემოქმედებაში. მაგრამ ფოლკლორის გატაცება „მითითობის“, „ნიხილურობის“, „ფოლკლორულითი“ პირველ უოვლისა უშუალოდ მწერლის მშობლიური ღოკალური ფოლკლორის ზეგავდენით ახსენება. არა ნაკლები მნიშვნელობა მქონდა, ავტრეთვე, ამერიკელი რომანტიკოსების, განსაკუთრებით პერმან მელვილის „მოზი დიკის“ ვაუღენასა. ამ უკანასკნელ ფაქტორზე თვის მწერალი არატრეფის მითითებდა. ხოლო ბიბლიის ზედმიწევნით კარგად ცოდნამ — ფოლკლორის თავის განუურედ წიგნთა შორის პირველ რიგში ასახელებს ჰველ აღქმას — ამ მიმართულებით ვადაწვევტი როლი შეასრულა.

„მითითობა“ ფოლკლორის შემოქმედებაში არ უპირისპირდება მწერლის ძირითად მხატვრულ პრინციპს — ცხოვრების, ადამიანური ვნებების, კონფლიქტების მართებულად ასახავს მითითური ნატები მის პროზაში გამოიჩინვა პოეტური ორიგინალითი, აზრობრივ ხირთულითა

და ხილრწით, რომელიც განუმეორებელია, მხოლოდ და მხოლოდ ფოლკანერულია.

ფოლკანერის „მითურობა“ არაერთგვაროვანი მხატვრული პროცესია, რომელშიაც ძირითადად ერთმანეთისგან განსხვავებული ორი დონე მოქმედებს: ერთ დონეზე ემპირიული მასალის პარალელურად, შედარების, ანალიზისა და მხატვრული განვითარების მიზნით, გამოყენებულია ანტიკურა, ჰობლიურა, ლოკალური, სერთოდ, ტრადიციული მითები, ავრეთვე, ლიტერატურული ნაწარმოებების თქმები, მოტივები, ლატმოტივები თუ სახეები. მეორე დონეზე ფოლკანერი თავად ქმნის იმდენად ფანტასტიკურ, უჩვეულო სახეებს, ხასიათებს, სიტუაციებს, ამბებს, რომ ვარცხნულად ისინი მითებს მოგვაცოცხლებენ. ესაა, ავტორი მათ შინაგანად ღრმა ცხოვრებისეული შინაარსით ტვართავს. ეს უკანასკნელი დონე ფოლკანერთან ძირითადი, გადამწყვეტი, რომელსაც ექვემდებარება წინა დონე. თანაც, ეს ორი დონე უმეტესად ერთდროულადაა მოცემული; ისინი ურთიერთშეჭრილიცაა, უოველი მათგანი თავისებურად რთულია და, ამავე დროს, უაღრესად ფოლკანერული.

უღლად ფოლკანერი მხატვრულ ლიტერატურაში გავრცელებულ მითურ და ლიტერატურულ მოტივთა და სახეთა გამოყენების თითქმის უოველნაირ ხერხს მიმართავს. ერთდროულად იძლევა მითურ-ლიტერატურულ და ემპირიულ პლანსაც, ე. ი. ემპირიულთან ერთად უშუალოდ მოცემულია მითურ-ლიტერატურული მოტივი თუ სახე; ეს ზებინ მასთან უმეტესად უაღრესად ეპოქურად შინაგანად გამოყენებულია. მითური სახის ამგვარი „ეპოქურული“ გამოყენება ფოლკანერთან არ ატარებს უბრალოდ დეკორატიულ ან რიტორიულ ხასიათს, როგორც ამას ზრიდოვსკი ფიქრობს. მითურ სახეთა ეპოქურობა, ან თუნდაც ეპითეტებად გამოყენება იმდენად დამკვიდრებულია ქვედა კლასიკურ, გახულ საუკუნეთა ლიტერატურაში, რომ ზრიდოვსკის აღარ მოსწონს, როცა XX საუკუნის მოდერნიზტად მიჩნეული მწერალი ამ ტრადიციულ ხერხს არა თუ გაუბნის. არამედ უაურომანოდ, თავისუფლად იყენებს, ჰველებურად, ჩვეულებრივად, რაც, სხვათაშორის, კიდევ ერთხელ მოწმობს, რომ ფოლკანერი არასოდეს ერიდებოდა კლასიკურ ლიტერატურაში დამკვიდრებულ მხატვრულ ტრადიციებს, პარაქით, მათ უოველთვის ზუნებრივად უთავსებდა მოდერნიზტულ ფორმებს, თავის მხატვრულ ექსპერიმენტებს. სწორედ კონკრეტულ ემპირიულ ეპოქურად, აზრობრივ ხილრწესა და ზოგადობას ანაქებს ფოლკანერი მითურ-ლიტერატურული სახის მეშვეობით. „სარტორისის“ დახასრულს, ნარციხას მუხიკას რომწვეალის ხეობაში საყვირის მიმწყეარ ხმას რომ ადარებს ავტორი. ამით კიდევ უფრო ნათდება რომანის მთავარი

აზრი, რომ სარტორისსეიც არაღრესად მხოლოდ ერთგვარად, ვეცაყურად შეეწირენ რაინდულ კეთილშობილებას. სიამაყესა და უგუნურობამედ მისულ ვულწუადობას.

ემპირიული პლანის პარალელურად მითური პლანის გადმოცემა ფოლკანერი უმეტესად ადწევს მინიშნებებით, აღუზიებით, რეზინისცენციებით, რომლებიც მხატვრულ ტექსტშია გაფანტული ან სათურის ვეაუწევებს. მხატვრულ ტექსტში ემპირიული პლანი იმგვარად ვითარდება, რომ მასში უშუალოდ არაა პარალელურად დასახლებული მითური პლანი, არამედ ემპირიულშია მინიშნებული, მხოლოდ იგულისხმება, იგრძნობა. კვეტექსტურად მოქმედებს. „მეურსა და მწინვარებში“ ზენჯისხა და ქრისტეს სახელები პარალელშია ძველი შეხამწნიცაა, არადგანაც ხაზგასხულია ზენჯის ასაკი, რომანი მისი დახადების დღით იწვევა. იმ დღეს ოცდაცამეტი წლისა შესრულდა, ეს ქრისტეს წამების ასაკია. მით უფრო ნათელია ქრისტეს სახის პარალელში „ავისტოს ნათელი“. რომანის გმირის ქრისტამახის სახელი შობას ნიშნავს (იწვლახურად შობა წარმოითქმის როგორც „ქრისტესი“). ზეგუნთა სახლი უსარტოროდ მივდენული ჩველი ქო ქრისტამახი შობადღეს აიოვნეს. ნიშნადობლივია ქო ქრისტამახის მოწამობრივი სიკვდილით დასჯის ასაკიც — ოცდაცამეტი წლისა მოკლეს. აქ აშკარაა, ქო ქრისტამახი — ემპირიული პლანი. ქრისტე — მითური, რომანი „იგავი“ უშუალოდ თანამედროვეობას, მხოფლიო იმის პერიოდს მოიცავს და მწვევე მორალურ პრობლემებს ეხება. ამავე დროს, რომანში გმირთა ურთიერთობანი და სიტუაციები იმგვარადაა აგებული, რომ ჰვეთარად, ფვლახსეუმიად გამოსწვივის ქრისტეს მითი, ემპირიულ პლანს პარალელურად გასდევს არა მარტო ქრისტეს, იუდას, თორმეტი მოცქვლის, პლატეს, მარიამ ჰვადლიენელის და სხვათა სახეები, არამედ მთელი ეპოქურები, პარაგრაფები ხაზარებიდან. ჩანს, „იგავში“, რომელიც ფოლკანერმა შემოქმედების გვიან პერიოდში შექმნა, მწერალი ვადპარბებით ვაიტაცა ხობლიურ-მითურმა პარალელშიშემა, მეტისმეტად დაამწინა რომანი რეზინისცენციებით, აღუზიებით, მინიშნებებით, მეტისმეტად „გაინტელექტუალურა“, რამაც თომას მანს ათქმევინა, ამ ნაწარმოებს მწერლის ოფლი ატევა, კარგ ნაწარმოებს ოფლი არ უნდა ემჩნეოდეს, რამეთუ ზელკუნების მოვალეობა კმებს სიმშუქე მისცემს; „იგავში“ ვვლახურა მეტისმეტად სისტემაშია მოყვანილი, ვვლახური მეტისმეტად ნათელი და გარკვეულიაო. მართლაც, „იგავში“ მწერალმა ზედმეტად მიუზლო ხარკი XX საუკუნის დასაქდურა რომანის „გაბიბლიურების“, „გამითურების“ ტენდენციას, რაც ფოლკანერის თვითშეო-

ფადი მხატვრული სტილისათვის უჩვეულოა. საზოგადოდ მის შემოქმედებაში ემპირიული და მითოსურ-ლიტერატურული პარალელიზმი არ წარმოადგენს ავთოპიზანს, „ტიკნის კულტის“ შედეგს, პირიქით, ის ზომიერად, ორგანულად და შერწყმულია ჩართული მხატვრულ ტექსტში, მთელი ნაწარმოების კონტექსტში.

რაც შეეხება სათაურში მოცემულ მითურ-ლიტერატურულ მოტივს თუ ხაზს, ფოლკლორთან ის მხოლოდ სათაურშია პარდაქს გატანა, აშკარად დასაბუთებული, მითითებული, ხოლო ტექსტში მისი აღუჩენი, მინაწინებები, რთვანსებულებები აღარ გვხვდება. მეტაქ. მითურ-ლიტერატურული მოტივის სათაურში გატანა, ჩანს, ფოლკლორის ჭოხის „უღლისე“ მინაძვით შემოაქვს, ოღონდ, ჭოხისგან განსხვავებით, რომანის კომპოზიციასა და სტრუქტურას სათაურის მითურ-ლიტერატურულ მოდელებს აღარ უმორჩილებს. „უღლისეში“ ემპირიული პლანი ოდისესი ტანჯვითა განლაგებას ექვემდებარება, შკაყრად იყავს და მისდეფს, ფოლკლორის, პირიქით, მითური თუ ლიტერატურული წარმოშობის მოდელებს მთელს ნაწარმოებში თავისუფლად იყენებს. ამჯერად მოდელი შეტყფორულ ფუნქციას ასრულებს, იდეურსაც, თემატურსაც, ოღონდ ფარულად, მინაწინებების გარეშეც კი და არ არის გააქციული რომანის კომპოზიციის, სტრუქტურის მორგანეზედ ფორმალურ ძალად. ამის საუკეთესო ნიმუშებია რომანები „ხმარის და მძინვარება“, „ახესალომ, ახესალომ!“, „ჩამოვედ, მოხე“, რომელთა სათაურები მითურ-ლიტერატურული წარმოშობისაა. მათი დეტალური ანალიზისას აშკარად ვლინდება ორი პლანი — სათაური და თვით ნაწარმოები ანუ მითოსურ-ლიტერატურული მოდელი და კონკრეტული ემპირიული მასალა, მათი ურთიერთმიმართება, მითოსურ-ლიტერატურული პლანის თემატურ-განმარგადებელი ფუნქცია. მაკბეთის სიტყვები „ხმარის და მძინვარება“ (უ. შექსპირი, „მოკვით“, მოქმედება V, სურათი V) სათაურ-ზედ მავანისწინებს, რომ მთელს რომანში უნათოდ გატარებულია მაკბეთის მონოლოგის მთავარი აზრი — ცხოვრების აშაების შეგანება, გარდუვალი დაღუპვა. სათაური „ახესალომ, ახესალომ!“ ცნობილ ბიბლიურ თქმულებას გულისხმობს და მისი მოდელი ნაწარმოებში გაწუწუვტილ მოქმედებს. რომანში ამერიკის შეერთებული შტატების სამხრეთელი პლანტატორის თომას სატუნის სახლში ისეთივე ტრაგედია დატარალდება, სისხლის შერევა, ურთიერთ შურისგება, როგორც ბიბლიური მეფის დავითის შვილებს ამონსა და ახესალომს შორის. სათაური „ჩამოვედ, მოხე“, ცნობილი წაწვარი ხალხური სპირიტუალის მინამდერი, გააუწუებს, რომ მთელი ნაწარმოების მთავარი

გამკოლავი თემა იქნება წავაშენებლ. ინტენსივობით მათი რთული სოციალურ-ფსიქოლოგიური სამყარო, ბევრი ფოლკლორული ვარაუდობს, რომ სათაური „ახესალომის ნათელი“ სამხრეთელი ფოლკლორული წარმოშობისა და შეესბთვევა ლინა გროვების ხასიათს.

ფოლკლორის ზოგჯერ ერთდროულად რამდენიმე მითურ-ლიტერატურული მოდელების გამოყენების სერხსაც მიმართავს ერთ იდეურ-თემატურ ვერტიკალზე ასხივით მოდლები ზოგჯერ იდენტურია. ზოგჯერ ერთმანეთისაგან განსხვავებობიან, მაგრამ ერთმანეთს მაინც ავსებენ. მაგალითად, ლინა გროვური „ახესალომის ნათელიდან“ ერთდროულად პერსეფონეცა, დემეტრეც, განაყოფიერების ქალმშობიც და ჯონ კიტის „ბერძნული ლანკას ოდის“ მიხედვით „სიმშვიდის“, „ქროის წყნარი დინების“ განაბიერებაც. მაგრამ ფოლკლორის მხატვრულ ტექსტში დაფარული მოდელების ამოცნობა, გამოფერა და განსაკუთრებით მათი ურთიერთმიმართების დაფერა უაღრესად რთულდება, როდესაც ისინი ერთ თემობრივ ვერტიკალზე არიან განლაგებულნი, მაგრამ ერთმეორებს გამოირიცხავენ, ერთმანეთს არ ემთხვევიან, არ შეემატებებიან, პირუტყ, ერთმეორეს კიდევ პვეთენ, უპირისპირდებიან. ასეთ შემთხვევაში მოდელები ურთიერთმიმართ ასრულებენ პარალოლის, ირონიის, კონტრასტულობის, კონფლიქტურობის როლს, ხოლო მწერალი მათ პარალელურად, მათი შეტყფორული გამოყენებით წარმოსახავს სინამდვილეს, წინააღმდეგობებს, სოციალურ-ფსიქოლოგიურ კონფლიქტებს, რთულ, გარეგულ ხასიათებსა და სხვა. მაგალითად, ჯო ქრისტანის ერთდროულად განტყების ვაიცია, გვარსული ქრისტოცა და ანტიქრისტოც, ე. ი. ემპირიული პლანში ჯო ქრისტანის უღმობილო ვითარების, კონკრეტულად რასობრივი ცრურწმენის მსხვერპლიცაა, სპრალი წამებულცი და ახვე დროს, ხასტაო ბორტმოქმედიც. ასეთია მოდელთა კომბლექსის რთული შეტყფორული ფუნქცია, ფოლკლორის რომანებსში.

მითურ-ლიტერატურული მოტივებისა და ხასხების პარალელობით, ირონიული მიზნისათვის შეცვლით, ერთი სიტყვით, მათი პარაბოლური გამოყენებით ფოლკლორი აღწევს დრამატული სიტუაციების, კონფლიქტების, ტრაგედიების მთელი სიმჭარით გადმოცემას. „ახესალომ, ახესალომში“ ბიბლიური მითის მოდელი შემოლის ფოლკლორის მითური ახალი ინტერპრეტაციით, პარაბოლური მნიშვნელობით, ახალი თემატური და აზრობრივი მახვილით, რომელიც თანამედროვეობის ამსახველი რთული სოციალურ-ფსიქოლოგიური წინარსითა და ტიპიული ბიბლიურ მითში შეფუ დავითის უფროსმა ვაჟიშვილმა ამონმა თავისი ნახევარდა-თამარს გააუბატურა და უარპეო, თამარის ახლმა მამ



აბესალონიმა მწივე შერა იძია და მოქალა, რის-
თვისაც მამამ შვილს, აბესალონს სამაგიერო მი-
უწოდო. ამგვარად, ბიბლიურ თქმულებაში მთვრ
დავითის შემოქმედებების დაღუპვა სისხლისადე-
ბის ოჯახური ტრაგედიაა. ფოლკნერის რომანი-
ში ტომას სატენის შემოქმედებამ მენრიმ თავისი
ნახევარძმა მოქალა არა ამისათვის, რომ
ჩართოს ბონი თავის ნახევარძესა და მენრის
შვიდრი დის ცოლად შერთვას აიბრებდა (მენ-
რი ამ ინცესტურ ქორწინებას წინ არ აღზღვო-
ნია), არამედ სამხრეთის რასობრივი ტრადიციის
ზეღმუფისათვის. მენრიმ რასობრივი ცრურწი-
მემა ფანტიკურად დაიცვა. პლანტატორ თო-
მას სატენის შვილი ჩართოს ბონი მულატი აღ-
მოჩნდა, შავკანიანის სისხლი ერთა. მამამ, ტო-
მას სატენმა თავიდანვე ამბობდა უარყო
დებიდა შვილი. ვფიქრობ, აქ კომენტარებიც შე-
დგებოდა, რომ ფოლკნერის რომანში „აბესალონი,
აბესალონი“ ამერიკის სოციალური ტრაგედია
ბიბლიურ სისხლიან ამბავზე უფრო მწვავე საზა-
რულ ტრაგედიადა გამოიფურება სწორედ შთაის
პარაზიტობის შემწეობით.

აქვე უნდა აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ ფოლ-
კნერის რომანებში და მოთხრობებში მითითრ-
ლიტერატურული ლიტერატურები, თემები, სახე-
ები თოლად მისახვედრია. თანაც, ისინი არც ისე
დახვეწილებულია, როგორც, ვთქვათ, ჭოისსა და
ტ. ელიოტთან. არც ისე შენაღებულია, დაფარუ-
ლი შკითხვების თვალისგან, როგორც, მაგალი-
თად, „უწყალო შიწაში“ ან „უღიბში“. ცნო-
ბლია, რომ ამ ნაწარმოებთა ავტორებმა საკი-
როდ მიიჩნიეს კომენტარები, ე. წ. „გასაღე-
ბები“ მათ ნაწარმოებთა გასაღებად. ტ. ელიოტმა
თვითონ დასწერა კომენტარები „უწყალო ში-
წისათვის“, „ოთხი კვარტეტისათვის“ და აკადე-
მური სიწესტათ მიუთითა ამა თუ ამ სიტყვა-
ში, პოეტურ სახეში რაღელი შთაის ან ლიტე-
რატურული ნაწარმოების აზრი, მოდელი, პერ-
სონაჟი თუ ეპიზოდი იგულისხმებოდა. ჭოისიც
დროშა მისი შემოქმედების მკვლევარებს,
რომ „გასაღები“ ვარწმე „უღიბს“ და მით
უფრო „უწყალონის ქედების“ გაღება, გახსნა
შკითხვებისათვის, მართლაც, შეუძლებელი იყო,
თვითონვე უწევდა კონსულტაციებს მკვლევა-
რებს ამ კომენტარების შედგენაში.

დღეს უკვე ჭოისის პროზის გასაღებათა რამ-
დენიმე ვარიანტი არსებობს, ზოგი გარკვეუ-
ბული, ზოგი გამარტივებული, რათა საშუალო
განათლების მკითხველმა როგორმე შეაბრუნოს
უძარებად გრუდობრებული და დიდი მონარგონის
ჭეშმე ჭოისის ქმნილებების გადაღება. მათ მით-
თურ, ბიბლიურ, ლიტერატურულ, ფოლკლო-
რულ აღუწიებში, რემინისცენციებში, მოდელ-
თა და სახეთა კომპლექსში გარკვევა. ფოლკნე-
რის რომანებს ამ მიზნით სპეციალური გასაღე-
ბები არ ესპირობათ.

ფოლკნერის ერთი რომანიდან შემოქმედებებში
რად ერთი და იგივე მითითრ-ლიტერატურული
მოტივი და სახე იმეცვლება. მაგალითად, პერს-
ეფონესა და განსყოფილების ქალღმერთის მო-
დელი მოქმედებს „აგვისტოს ნათელში“ და,
ამავე დროს, სწოუქების ტრილოგიაში იღებს
სახით; კიტის „ბერძნული ღარნაკის ოდოდა“
პოეტური სახეების აღუწიები ვჭვდება „სარტო-
რისში“, „აგვისტოს ნათელში“ და სხვა რომა-
ნებშიც.

ფოლკნერის შემოქმედებაში ყველაზე მეტად
ფუნქციონირებს ცნობილი, გავრცელებული
თქმულებები და თემები, განსაკუთრებით პირ-
ველი ცოდვა და დაცემა, ჭვარცმა და აღდგომა
და ა. შ. ეს გასაგებია, ფოლკნერმა, როგორც
სამხრეთელია, ყოფილი პლანტატორული-არის-
ტოკრატული ოჯახის შთამომავალია მკაცრი
კლვინიტურ-პროტესტანტული აღზრდა მიი-
ღო, მისი რომანებშია და მისი გმირების საშუა-
რად პროტესტანტულ-კლვინიტურია. შთავა-
რი კი ასაა, რომ, რაკ ფოლკნერის მთელი შე-
მოქმედების ყველაზე მეტად ნიშანდობლივი
მხარეა მორალურ-ფილოსოფიური ძიებანი, მწე-
რალი მხატვრული განზოგადების მიზნით პირ-
ველ ყოვლიან, მორალური პრობლემების არსე-
ნადას — ბიბლიური მითებს, ქრისტიანულ თქმუ-
ლებებს ეყრდნობა.

ასეთთა ზოგად შტრიხებში ფოლკნერის მიერ
ანტიკური, ბიბლიური თუ ღოკალური მითების,
საზოგადოდ, მითების, ადგილობრივი ფოლკ-
ლორული თუ ლიტერატურული მოტივებისა და
სახეების გამოყენების მხატვრული თავისებუ-
რება, რომლის შემოვლით მწერალი აღწევს მა-
ღალ პოეტურ ეფექტსა და აზრობრივ სიღრმეს.
აღმინის არსებობის პოეტურ წარმოსახვასა და
განზოგადოებებს. ეს ფოლკნერის ე. წ. „მითო-
ურობის“ ერთი დონეა.

რაც შეეხება ფოლკნერის „მითურობის“
მეორე დონეს, ე. წ. უჩვეულო, ღამის ფანტას-
ტიკურ სიუჟეტებს, მძაფრ ხასიათებს, სახეებს,
მათ მითური იმეღნად შეიძლება ეწოდოს. რა-
მდენადაც გამოწავლია, შეიზულა, ჩვეულებ-
ბრივი, ყოველდღიურ ყოფიან, ფაქტობრივ
არა მგვანან, მაგრამ, რაღაგანაც იხილი დატვი-
რთულია დრმა ცხოვრებისეული შინაარსით,
ამიტომ ფოლკნერის ყოველგვარი გამოგონებუ-
ლი სახე, ანუ, როგორც თავად მწერალი უწო-
დებს, „ამოკრთული“ საშუალო, ეს იგივე მხა-
ტვრული მეთოდაა, ეფექტური მაღალპოეტური
ხერხია. უღიამ ფოლკნერის გამოწავლი, შე-
თხუღი ამბები და ხასიათები უშუალოდ მწე-
რლის მითითრი აზროვნებადან კი არ მომდინა-
რებობს, არამედ მისი შეგნებულად მხატვრული,
მეტაფორული, პოეტური აზროვნების შედეგაა.
ეს ეხება თანაბრად მთელ მის შემოქმედებას,
მის ნებისმიერ რომანსა თუ მოთხრობას. ეს ეხე-

საქართველო

ბა, როგორც „იონანატოფას“ ცკლის ნაწარმოებებს, ისე არა ამ ცკლის ნაწარმოებებსაც, ეს ენება „იონანატოფას ოლქის“ ცნებასაც. ამ მერვე დონეზე ფოლკნერის „მითოურის“ თავისებურების გახარკვევად, პირველ ეოვლისა, უნდა დავდინდეს „იონანატოფას ოლქი“ მითითებულ არამითო.

„იონანატოფას ოლქის“ დასახელების ფიქტურობაში და მისში გაერთიანებული ნაწარმოებების უმეტესად ლეგენდურმა ხასიათმა ატარა და გააღვივა ფოლკნეროლოგთა შორის მწერლის შემოქმედების მითორიტუალური ძირების ძიება, მწერლის მითითებულად, მითამბქნედად, მითურ მოზარკუნედ გამოცხადების ტენდენციაც. ამ ტენდენციას, საფიქრელია, დიდი ბიჭი მისცა, აგრეთვე, მაღლომ კაულის არაზუსტმა გამოთქმამ — „ფოლკნერის მითორის სამეფო“. რომელიც მან იხმარა „იონანატოფას ოლქის“ მიმართ მის მიერ 1946 წელს გამოცემულ ფოლკნერის პაროზის ანთოლოგიის წინასიტყვაობაში. თუ იმასაც გავხსენებთ, რომ ამერკულ ფოლკნეროლოგიის ქრონოლოგიაში კაულებს, როგორც სერიალურ მკვლევარს, ლამის პირველი საპატიო ადგილი უკავია, რომ მან დაუბრუნა დავიწყებული ფოლკნერი ამერიკას, მან აღურა ბეშმარტად დიდი ინტერესი მწერლის შემოქმედებისადმი მკითხველ საზოგადოებასა და ლიტერატურულ წრეებს, — ზოგჯერ მაღლომ კაული ფოლკნერის პირველ ბეშმარტად აღმოჩენადაც კი თვლიან, — მისინ გასაგებია, რომ მის დეფინიციას — „ფოლკნერის მითორის სამეფო“ — ამ დროს აღმავალი მითორიტუალური დიტერატურული კრიტიკა როგორც ენთუზიაზმით ჩაეებოდა. არადა, კაულის „წინასიტყვაობის“ პათოსი მთლიანად, თავიდან ბოლომდე მიმართული იყო ფოლკნერის, როგორც „შუაგულ სამხრეთის“ შემტანის, მისი პირთუნელი რეალიზმის მტკიცებობაზე. კაული „მითორის“ ზმარობს არა პირდაპირ მნიშვნელობით, არამედ მასში მწერლის ლეგენდურის ბზრობის მანერას, როგორც ზერბს, მეთოდს გულისხმობს. სწორედ ამ მეთოდის გამო მიჩნენვს „ფოლკნერის მითორის სამეფოს“ მაღლმბატრულად წარმოსახულ რეალიტურ საშუაროდ და ბალსკის „ადამიანურ კომედიას“ თამამად გვერდში უდენებს. მაგრამ კაულის ეპითეტო „მითორი“ ფოლკნერის შემოქმედებითი მეთოდის მართებულად შუგახების, გაგების წინააღმდეგ მაინც კარგა ხანს მოქმედებდა. მხოლოდ დროთა ვითარებაში, დაახლოებით ორი ათწლეულ წლის მერვ ეს ეპითეტო თანდათანობით ჩამოშორდა „იონანატოფას ოლქს“. ერთბაშად პარადოქსადაც შეიძლება მოგვეჩვენოს ის გარემოება, რომ ამ მიმართებით განსაზღვრული დამსახურება თვით მითორიტუალური სკოლის ზოგ წარმომადგენელს მიუძღვის, რა-

დგანაც „იონანატოფას“ მითად გამოცხადება მათ თორიულ პოზიციებს უკვე აშუარად ნიადანს აყლიდა პიტერ ზეიგარტი ფოლკნერის რომანების სოციალური გარემოს ანალიზის უძღვის სპეციალურ თავს, რომლის სათაურიცაა „სოციალური მითის გამოყენება“, რითაც გვერდს ვეღარ უვლის, ვერ ჩქმალავს ფოლკნერის ნაწარმოებთა, მათ შორის „იონანატოფას“ ცკლის ისტორიულ-სოციალურ საფუძველს და მის სხვაობას პირველყოფილი მითისაგან, საეტიკურ მითის ტრადიციული გაგებისაგან. უოლტერ ბრაილესკი კატეგორიულად ერიდება „იონანატოფას“ მითი რომ უწოდოს, რადგანაც, მისი აზრით, ფოლკნერის ქვეყანა კონკრეტული ისტორიული ხასიათისა, მითორი ცნობიერება მხოლოდ ცალკეულ ხასიათებში ვლინდება. ამიტომ, ბრაილესკი ვთავაზობს „იონანატოფას“ წოდოს „საგა“. რომელიც უფთ გამოხატავს მის განზობივ სპეციფიკას. და თუ მაინცდამაინც ვვანდა მის მხარეს „მითის“ ზმარება, მაშინ ტერმინი „მითი“ ხელახლა უნდა განისაზღვროს.

„იონანატოფას ოლქის“ ცკლი „სარტორისით“ ხსენება „სარტორისიდან“ წარმოიშვა „იონანატოფას ოლქის“ იდეა, აქედან დაიწყო ფოლკნერმა „დრამა“ ანუ „შუაგულ სამხრეთზე“ წერა და შემდგომში, მთელი შემოქმედების მანძილზე, მწერლის მიერ შემქმნილი რომანებისა და მოთხრობების უმეტესობა „იონანატოფას ოლქის“ ქრონიკებს განუყოფელ ნაწილად იქცა.

თვით უილიამ ფოლკნერი „იონანატოფას ოლქის“ ეანრობრივ განსაზღვრას ერიდება, მაგრამ ხაზგახოთ აღნიშნავს, რომ ეს მისი ფანტაზიის ნაყოფია, მისი საკუთარი პოეტური საშუარის და გამოწავლის არა რეაგინალური. ერთბაშად ფოლკნეროლოგი — მერი რომ სამართლიანად შენიშნავს, ჩანს, ტომას პარლის მიერ გამოგონებულმა „უესქსმა“, შერვულ ანდერსონის „უინსბურგმა“ და სხვა ლიტერატურულმა მისტიფიკაციებმა ფოლკნერს შთააგონა „იონანატოფას ოლქის“ შეთხზვაო. მაგრამ „იონანატოფა“ განსაკუთრებული ფოლკლორული მერკოლმზობისა. მისი შემქმნიელი ურველმზობივ ცდილობს მითობული დაარწმუნოს, რომ ეს არის მხოლოდ მის მიერ გამოგონებულ ქვეყანა და იმასაც ცდილობს, როგორმე მიხედვდროს მითობული, რა მიზნით მიმართა ამგვარ ფიქციას. სწორედ ამიტომაც, 1986 წელს ფოლკნერმა თავის რომანს „ახესალმა, ახესალმა!“ საკუთარი ხელით შედგინილ და დახაზული ლეგენდური ქვეყნის „იონანატოფას ოლქის“ რუკა რომ დაურთო. უედ განმარტებისათვის მიაწერა: „ჩეფერსონი, იონანატოფა, მისისიპის შტატი — უილიამ ფოლკნერი ერთადერთი მფლობელი და მესაკუთრე“. ბოლო

შედეგად, ინტერვიუებში კიდევ უფრო გააღრმავა „იოჰანაპატოფას ოლქის“ ფიქციის აზრი, მხატვრული დანიშნულება: „პირველად „სპარტორასში“ მთავარი ჩემს პატარა საფოსტო მისამართს, — აღნიშნავს ფოლსონი ერთ-ერთ ინტერვიუში, — ჩემს მშობლიურ მიწა-წყალს, რომელზედაც წერა ღირდა, და არა მგონია იმდენხანს ვიცოცხლო, რომ ბოლომდე ამოვიწერო, და რაი ფაქტობრივი სინამდვილე შევანაცუდე ამოკრთულად, ამით სრული თავისუფლება მოვიპოვე. რათა, თუ რამ ნიჭი და უნარი ვაძინდა, მაქსიმალურად გამოვიყენებინა... სხვა აღმნიშნა სახით ოქროს სახადოები აღმოვაჩინე და ამგვარად საკუთარი კოსმოსი შევქმენი. ამ აღმნიშნებს, თუ მოვასურებ, ღმერთებზეთ ვატრიალებ არა მარტო სავრცეში, არამედ დროშიც... სიამოვნებას მჭერბის ის აზრი, რომ ჩემს მიერვე შექმნილი ქვეყანა მთელი სამყაროს ერთგვარი ქვეყანებია“. ამავე აზრს ახარბობს ვისი გაიმეორებს შედეგად, რომ „სპარტორასიდან“, ე. ი. „იოჰანაპატოფას“ ქრონიკების პირველი ნაწარმოებიდან ჩვენება ნამდვილად საფუძველი მის მიერ შეთხზულ მხატვრულ სამყაროს, მის გამორჩეულ „ამოკრთულობას“.

მწერალი თავითონ ვერაუფებს „ფაქტობრივი სინამდვილე შევანაცუდე ამოკრთულობა“. მართლაც, ლეგენდური, ღამის ამოკრთული, გარეგნულად ღამის მითიური „იოჰანაპატოფას ოლქის“ საფუძველი აშკარად ფაქტობრივი სინამდვილეა. იოჰანაპატოფას ოლქი იგივე მწერლის მშობლიური ლაფაიეტის ოლქია, ქვეყნის სონი იგივე მწერლის მშობლიური ქალაქია, მისიისის შტატის ლაფაიეტის ოლქის ადმინისტრაციული ცენტრი ოქსფორდი. ქვეყნის ოქსფორდითი ტიპიური სამხრეთული პროვინციული პატარა ქალაქია. ლაფაიეტის ოლქის ცენტრს თავის დროზე, დაარსების ანტიკური ეწოდა ოქსფორდი (ინგლისის უძველესი ცნობილი საუნივერსიტეტო ქალაქის ოქსფორდის მიხედვით), რომ მისიისის შტატისა და ლაფაიეტის ოლქის ერთადერთი უნივერსიტეტი აქ უნდა დაარსებულყო. დაარსებით კი დაარსდა, მაგრამ ფოლსონის სიყმაწვილეშიც, დაარსებულ ღამის ერთი საუკუნის მერე, ოქსფორდის უნივერსიტეტი მადლი აკადემიური დონით არ გამოჩნდობა, ჩამორჩენილობითა და პროვინციალიზმით სავსებით შეესაბამებოდა მთელი სამხრეთის, მისიისის მთელი შტატის, მით უფრო ლაფაიეტის ოლქისა და მისი ადმინისტრაციული ცენტრის პროვინციალიზმს. ოქსფორდი მეოცე საუკუნეშიც იმდენად მთავარდნილ კუთხედ ითვლებოდა, 1951 წელს, ფოლსონმა ნობელის პრემია რომ მიიღო, მწერლის მშობლიური რეგიონალური ქალაქი, ოლქის ცენტრი ოქსფორდი ამერიკის

არააზე თურმე ბევრჯან აღნიშნულია ფიქციის ფიქსი.

„იოჰანაპატოფას ოლქის“ ქრონიკებს საფუძველად უდევს ამერიკის სამხრეთ შტატების არც ისე შორეული ისტორია, ფაქტობრივად XIX საუკუნის ისტორია და მასთან დაკავშირებულ ხალხურ ზეპირსიტყვიერებაში გავრცელებული ამბები, ლეგენდები. ფოლსონის დაზარსებულ სამშობლო, ამერიკის შეერთებული შტატების სამხრეთი სამოქალაქო ომის მერე ლეგენდების, თქმულებების კრება იქცა. ეს ამბები ეხებოდა სამხრეთის პირველ მოსახლეობასაც, ინდიელებსაც, შავკანიანებსაც, პლანტატორთა ოჯახების გადაგვარებასაც, მათ აღმავლობა-დაცემასაც, ღამის თეთრკანიანთა ზედღობასაც; ეს ამბები მოიცავდა სამოქალაქო ომამდელ პერიოდსაც, თვით სამოქალაქო ომის წლებსაც და ომის შემდგომი სამხრეთის ვითარებასაც. მისიისის შტატის პროვინციული ქალაქის მკვიდრი ფილიპ ფოლსონი, ამ თქმულებების, ლეგენდების, გადმოცემების, ამბების ატმოსფეროში გაზრდილი, ცხადია, ადგილობრივი ხალხურ ზეპირსიტყვიერებაში ზედღობა, ერთი მხრივ, თავისი ქვეყნის ზედუკუდმართ წარსულსა და აწმყისაც და, მეორე მხრივ, ხალხურ სიზარტენს, საზოგადოდ, ცხოვრების, მოვლენების ცოცხალ რეალურ აქტებს. მწერალს უნივერსიტეტის განათლება არ მიუღია, მაგრამ მისი ბეჭდობრივი უნივერსიტეტი სამხრეთული ფოლსონის იყო. სამხრეთის მემატიანე ცხოვრებისეული სიპართებს სამხრეთულ ტრადიციულ გადმოცემებსა და ამბებში პოულობდა, რამაც, უდავოდ, გადამწყვეტი გავლენა მოახდინა მის მხატვრულ არქივანზე, საფორმალაია, რომ ზარდის „უბებებსა“ და ანდერსონის „უინსბურგზე“ მებდა სამხრეთულმა ლეგენდებმა შთაგონა მწერალს „იოჰანაპატოფას“ ლეგენდურობა, მისი ლეგენდური გეოგრაფია, ისტორია და, რაც მთავარია, ლეგენდური ზისათებობა, თხრობის მანერა, რაც სავსებით შეესაბამება სამხრეთულ ხელებს, მის მწვევე მორადურ და ისტორიულ ზარტებსა და რომანტიკასაც. მაგრამ იმავე სამხრეთულმა ფოლსონისმა, ჩანს, განპირობა ფოლსონის ლეგენდურობის ბოლომდე არაღმგენდურობაც, ნავერადლეგენდურობა. ფოლსონის მხატვრული სამყარო რთული და უცნაურია სწორედ ამ „ნაბევრადობით“. ის მოჭრეხებით ლეგენდური აზრს და მოჭრეხებით რეალისტურაი, სინამდვილეში ლეგენდურიცაა და რეალისტურიც. ამ პარადოქსის მხატვრული ძირები სამხრეთულ ზეპირსიტყვიერებაშია აღზოთ საცხებელი. სამხრეთულ ფოლსონში ძირითადად იფლუნებსება ის ლეგენდები, გადმოცემები. რომლებიც XIX საუკუნის ბოლო მესამედსა და XX საუკუნის დასაწყისში სამოქალაქო ომის მერე შექმნა სამხრეთ შტატებში. ცხადია, ეს

საქართველო

ხალხური ამბები, გადმოცემები წარსული საუკუნეების ლეგენდებს ვეღარ დაემატებოდნენ უწვეულო, ფანტასტიკური, აჩრდილური თავგადასავლებით. ინდუსტრიალიზაციის საფუძველზე იხინი მიწას ვერ მოსწყდებოდნენ, რეალობას შორის ვერ გასცდებოდნენ. ისინი ლეგენდებია იმდენად, რამდენადაც მათში გაზვიადებულია, გამაფრებელია ისტორიული, სოციალური ფაქტები, ცალკეული პიროვნებების თავგადასავლები, რომანტიკული შინაგანდევით არის მოხილი ამერიკის სამოქალაქო ომში დაპირსებული სამხრეთის წარსული, მისი აღწევება და კრახი, დანაშაული და ტყვეობები. ეს ლეგენდები არა მარტო გაკრწვულად, არამედ შენაარსითაც, თავისი საფუძვლებითაც უფრო რეალისტურია, ვიდრე ნებისმიერი კლასიკური ლეგენდა.

„იოკნაპატოფას ოლქი“ სინამდვილიდან წარმოქმნილი ლეგენდაა. თანამედროვე ფოლკლორულოგიაში უკვე საიდუმლოებას აღარ წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ „იოკნაპატოფას“ ხავის უკველი წაწარმოების, ამის, ეპიზოდის, პერსონაჟის, გეოგრაფიული დასახელების, ისტორიული ლეგენდის, არაქის საფუძველი ნამდვილი ამბავია; ლეგენდა ხასიათია პროტოტიპები, დეტალების ისტორიულობა, ფაქტობრიობა და სხვა. ეს მასალა ფართოდაა წარმოდგენილი 1974 წელს გამოცემულ ფოლკლორის დაწვრილებით ბიოგრაფიაში, რომლის ავტორს — ჯორჯ ზლოტინს მწერლის ცხოვრება და შემოქმედების ირგვლივ დიდძალი უწყნარ მასალისთვის შეუკვლია. ამ მშობრებით კვლევა აღემატება გრძელდება, ბევრი საფულისხმო დოკუმენტური მასალა ქვეყნდება ფოლკლორის პერსონაჟთა ირგვლივ. ასე რომ, „იოკნაპატოფას“ ხავა ფოლკლორის-დოკუმენტალისტების, ბიოგრაფების ზედში თანდათანობით „იძარცვება“ ლეგენდურობისაგან და დაუვანოლია შეხვედ ფაქტობრივად. კვლევის ამგვარი მეთოდი ერთგვარად გვედგება ვიწმინდით ფოლკლორის რეალისტობა. მაგრამ, მეორე მხრივ, საბოლოოა, რადგანაც ფოლკლორის შემოქმედების ლეგენდურობა რომ გამოცდილია, მისი შემოქმედების ლეგენდური ატმოსფერო რომ უარყოფი. ეს იმას ნიშნავს, მთელი მისი შემოქმედება რეალისტურ დაუვანოლი შეხვედ. ისტორიულ, სოციალურ, უოფიის დოკუმენტალურ ფაქტობრივად და უზუღბებუდევით ფოლკლორის პროზის მთავარი, არსებობს, ცხოველმყოფელი ძალა — მხატვრული გამოხატობა. ფოლკლორის რეალისტური ფაქტების ხეშესტით კი არ იწოდება, არამედ ფაქტების ხელის, არხის მხატვრული წარმოსახვით, მხატვრული გამოხატულებით.

ფოლკლორის ისტორიული რომანებისა და მითობების ავტორიც შეიძლება ეწოდოს. მთელი მისი შემოქმედება შეიძლება ვიკვლით

მხოლოდ ისტორიულ-ფაქტობრივად. „იოკნაპატოფას ოლქის“ ციკლი ერთდროულად ისტორიული კრონიკებისა, საგაც და ლეგენდაც, მასში სამხრეთის ისტორიული წარსულია გადოცხლებული. ნაწევრებია მისი რთული სოციალურ-პოლიტიკური ვითარება, არც მწერლის თანადროული მწვავე ისტორიული, პოლიტიკური, სოციალურ-მორალური პრობლემებია წარმოჩენილი ნაელები სიმამართით, ერთი სიტყვით, ფოლკლორი აქლევს სამხრეთ შტატების ისტორიის მათი შექმნიდან, ვიდრე ლეგენდ, მთელი საუკუნე-ნახევრის მანძილზე. „1820-1850“ — ეს წლებში შემთხვევით არ დააწერა კალამი ფოლკლორის „იოკნაპატოფას“ ანთოლოგიის მეორე გამოცემას. მაგრამ, ამავე დროს, მწერალი არც ერთ მნიშვნელოვან ისტორიულ მოვლენას, ბრძოლას, სიტუაციას არ აღწერს სტატისტიკური ხეშესტით, სკრუპულოზურად. ფოლკლორის ისტორიული მასალა, თუნდაც იგივე ამერიკის სამოქალაქო ომის ისტორია, სოციალურად არ შეუწავლია, მას ისტორიული ფაქტი ფაქტისთვის არ აინტერესებს, მის რომანებში დაუზღუბელია ფაქტობრივი შეუსაბამობანიც, ვთქვათ, ერთგან ამბობს 1864 წელს ქუეტიონში, იგივე ოქსფორდში, გენერალმა გრანტმა გადასწავა, მეორეგან — გენერალმა სმიტმა, მაგრამ ამგვარი ფაქტობრივი უზუსტობანი ვითარებას არა ცვლის, მაინც დიდი მხატვრული დამაქვრებლობითაა გადმოცემული სამხრეთის მდგომარეობა, ზედაილხალი და სულისკვეთება სამოქალაქო ომში, ომამდე და ომის შემდეგაც. ისტორია ფოლკლორისათვის არაა მთავარი, როგორც თავისთავადი ფაქტი, არამედ ფაქტის სული, არხი, ფაქტის ესეპოლოგია მთავარი.

ფოლკლორის ქვეყნის წარსული აინტერესებს იმდენად, რამდენადაც ისტორიისგან განუყოფელია ადამიანის ზედაილხალი, ესეპოლო, ხასიათი. ამიტომაც არ იქლევს უშუალოდ ისტორიულ-სოციალურ თუ პოლიტიკურ ვითარებათა აღწერებს, მთი უფრო ანალიზს. ისტორიას, ხანოგადობებს პოლიტიკურ ცხოვრებას, სოციალურ-მორალურ უოფას ფოლკლორი გადმოცემის გმირთა ხასიათების პროზაში, სინამდვილედ ვარდატებილია გმირთა ესეპოლო. ხოლო ფოლკლორის გმირთა ცნობიერება იმდენად დაძაბული, უშეტესად აღრეული და დეფორმირებულია, რომ მთი მოვლენებში, შინაგან მოძოლოგებში, ნამბობებში რეალობა, თითქმის რეალობას კარგავს, ფაქტი ფაქტი აღარ ჰგავს. რადგანაც ეს წარმოდგენილია გმირის პირაფული წარმოსახვით, მოვლენებისაფრე ემოციური დამოკიდებულებით. სწორედ გმირთა ცნობიერება, მოვლენების ემოციური მილვა ქმნის ლეგენდურობის, ამოკრთულობის ატმოსფეროს. ამავე დროს, ამგვარ ხილვითა შექვრებითა და



შეგამებით მკითხველს საბოლოოდ ექმნება წარ-
მოდგენა რეალობაზე, წარსულსა და აწმყოზე.
ასე რომ, პირადულ სამყაროთა, ვშირთა ცხო-
ვიერების გაშუალებით ვადმოცემულია სინამ-
დვილის ფართო ფენა. ამ თვალსაზრისით ფო-
ლენერის ტიპური მეოცე საუკუნის რომანის
ოსტატია. მის პროზაში წინა პლანზე დგას ხა-
სიათი, რომლის ფსიქიკაში გატარებულია მთე-
ლი მისი გარემომცველი სინამდვილე, წარსუ-
ლიცა და აწმყოც. ფოლენერი ერთდროულად
ღრმა ფსიქოლოგიცა და ეპიკური მწერალიც.

ფოლენერის მხატვრულ მეთოდს ახასიათებს
შინაგანი ეტაპურობა. საწყის ეტაპზე პროვინ-
ციული „შუაგულ სამხრეთი“ წარმოსახულია
მხატვრული პრობოტირება ახკექტივი — ლეგენ-
დების, არაქად ნაამბობს უჩვეულობამდე ვაზ-
რდილ-გაზუიადებულ ამხეთა სახით. „იონიზა-
ტორთა“ ავტორს თითქმის დაუსახლებია არა რე-
ალური ადამიანებით, არამედ ლეგენდური აჩრ-
დალებით, მითური ვენებებით, მისწრაფებებით
შეპურობილი ხასიათებით, ემოციების ადამი-
ანებით, რომლებიც წარმოადგენენ სამხრეთის
სოციალური, პოლიტიკური, მორალურ-ფსიქო-
ლოგიური წარსულისა და ტრადიციების განწო-
ვადებებს. ესეც ხაქმარისი იყო, რომ ფოლენე-
რი მხატვრული სიტყვის ვანუშეორებელ ოს-
ტატად მიგვეჩინა. მაგრამ ეს მეთად უჩვეულო
და მართლაც სტიქიური ძალის ტლანტა წე-
რტალს აქ არ ხვამს, ამ დიდი მხატვრული მიღ-
წევით არ იფარგლებს. მისი მხატვრული მეთო-
დის მთავარი ეტაპია შემდგომი დიდი განწო-
ვადებები. ფოლენერი ფართო დიპაზონის მხა-
ტვრული მოაზროვნება.

ერთი შეხედვით ეიწრო რეგიონალისტი,
პროვინციის მემკვიდრე სინამდვილეში დიდი
განწოვადებების მწერალია. ლეგენდური
„იონიზატორთა“ სამყარო არა მარტო მხატ-
ვრულად წარმოსახული პროვინციული სამხრე-

თია, არამედ თანამედროვე ამერიკის, საზოგა-
დოდ თანამედროვე დასავლეთის, ზურგუაწიოდ
სამყაროს სოციალურ-მორალური და ფსიქოლო-
გიური სინამდვილის მეტაფორაა და ამავე
ღრის, მწერლის სიტყვებითვე რომ გამოვთქ-
ვათ, მთელი სამყაროს ქვაკუთხედაა. ფოლენე-
რის უოველი ნაწარმოები, პირველ უკვლისა,
თანამედროვეობას ეხება და გამოხატავს და,
ამავე ღრის, ზოგადადამიანურობაზე ვაღლდე-
ბა.

თუ ულიამ ფოლენერის შემოქმედებითი მე-
თოდის მთავარ ფორმულას არ ვაღიარებთ, რომ
ის წარსულის მხატვრული ახასვით, პირველ
უკვლისა, თანამედროვეობის უმთავრეს და
ურთულეს სოციალურ-მორალურ და ფსიქო-
ლოგიურ პრობლემებში ეჭრება, მაშინ ისდა და-
გვრჩენია, დავუქერით მწერლის ხუმრობით წა-
რმოქმედლ სიტყვებს — ერთი ფერმერი ვარ
და როგორც მომხსნათება, ისე, ფერმერავით,
ვლუწრად ვუყუბი ამბებსო. მაგრამ ფოლენერს
არაერთგვის აღუნიშნავს, ლოკალურ მასალაზე
მხოლოდ და მხოლოდ იმის გამო წერდა, რომ
მხოლოდ სამხრეთს იცნობდა, ერთი ცხოვრება
ვერ იყოფოდა სხვა მხარეც სამხრეთავით შეესწავ-
ლა და ერთდროულად მასზეც ეწერა. ფოლენერის
მხატვრული მეთოდი თანხრად ემსახურება
კონკრეტული წარსულისა და ზოგადად თანად-
როულიობის, კონკრეტულად რეგიონალური სამ-
ხრეთისა და ზოგადად თანამედროვე ამერიკის
მხატვრულ წარმოსახვას, ხოლო ორივე ერთად
ერთ მთავარ მიზანს — ზოგადად ადამიანის
„გულის ტეშმარობების“, ადამიანური ხასია-
თების წვდომასა და მხატვრულად წარმოსახვას,
ამას კი მწერალი ე. წ. „მითოურობით“, „მითო-
ურობის“ ორივე დონით აღწევს, რასაც ნათელ-
ჰყოფს და ადასტურებს მის მხატვრულ ქმნილერ-
ბათა კონკრეტული ანალიზი.

თუ
თუ
თუ

საშხე ქართული პატიოსნებით

წლებადღეღმა წელიწადმა სამი უდახვეწილესი ინტელიგენტი შეიწირა — ზურაბ კაკაბაძე, გურამ ასათიანი, ლაშა ჯანაშია. ერთი თაობის წარმომადგენელი, ორმოცდაათის ასაკს გადაცილებული, ქართული კულტურის მოამაგენი. ერთმა ფილოსოფიურ აზრს გადააგო სიცოცხლე, მეორემ — მწერლობის საკითხებს, მესამემ — ისტორიას. სამივე შეუცვლელი იყო თავთავის სამოღვაწეო დარგში.

კიდევ უფრო შეუცვლელი იყვნენ თავიანთი პიროვნული მომხიბვლელობით, იმ უზარმაზარი გავლენით, საზოგადოებაზე რომ ახდენდა ამ ქვეყნად მათი არსებობა. მეტი არაფრით უკავდნენ ერთმანეთს — ამ გამორჩეულობით უკავდნენ მხოლოდ. მათიანინი ცოტანი დარჩნენ თბილისში.

ოღონდ მრავლად ვერც იქნებოდნენ მათიანინი. ალბათ არც არასოდეს ყოფილან. თუგინდ ჩვენი საუკუნის ათიან-ოციან წლებში, როდესაც რაფინირებულ ოჯახშიშეიღოთ გუნდი და გუნდი ამკობდა თბილისსა და ქუთაისს, სხვა დაბა-ქალაქებსაც. საიმედოროდაც გამორჩეული იქნებოდნენ ეს სამინი, ასევე შესამჩნევი და შეუცვლელი.

ზურაბ კაკაბაძე ვიზიონერულ თვალთა პატრონი იყო, სულის უღრმეს შრეებს მოგიხილავდა იმ თვალებით და მერმელა შეგინყნარებდა. გურამ ასათიანი აღესილ მზერას შემოგავებებდა ხოლმე, მოახლებამდე უკვე ხმაღში უყავდი განვეული თითქოს. ლაშა ჯანაშიას ლმობიერი და მოალერსე, ოდნავ სევდიანი გამოხედვა უქონდა, — ცქერა, სავსე ქართული პატიოსნებით.

ამგვარი ვიზილეთ თბილისელებმა ჭაბუკი ლაშა და ამგვარივე დაურჩა გამოხედვა აღსასრულამდე. არცთუ დაღინებულად გატარებულ წუთისოფლის დღეთა მიუხედავად, ბოლო ხანს მისი მტანჯველი უმჭიმესი სენის მიუხედავად. ამით ვლინებოდა ამ სათუთი კაცის სულიერი სიმტკიცე. არც გვარიშვილობა, არც აღზრდა, არც შეურყეველი მრწამსი უფლებას არ აძლევდნენ თავისი სატკივართ სხეებს შეწუხებინა, საკუთარი არსება თავს მოებნია სხვათათვის. არადა სწორედ ეს უებრო ზრდილობა, ტაქტი და ჯენტილმენობა იზიდავდა იმ სხეებს მანკიტური ძალით, ის შინაგანი, ქვეშეარტი კულტურა, რომლის დასამკვიდრებლად არც ნაკითხობა კმარა, არც აურაცხელი ინფორმაციის მოხვეჭა, არც გასხეპილი მანერები.

ამივე შინაგან კულტურას გამოავლინებდა აზროვნების ლამასეული სტილი. მას სხეებზე უკეთ უქონდა გათავისებული ის ქვეშეარტიტება (საქართველოში მრავალგზის დაინწყებული თუ უგაულებელყოფილი ქვეშეარტიტება), რომ აზრის, შეხედულების, გემოვნების სხვაობა პიროვნულ მტრობას არ უნდა ნიშნავდეს არასგზით. უკიდურესად დაძაბული პექრობის დროსაც კი შეეძლო თავის დაოკება და მოპირდაპირის თვალსაზრისის პატივისცემა.

მეგობრები და ახლობენი ხშირად მოვზიბულეკართ მისი მეცნიერული ტალანტის გამობრწყინებით. ამ მეგობართა და ახლობელთაგან ყველას როდი გვექონდა გათვალისწინებული, რომ, გარდა ჩინებული ისტორიკოსისა, ჩინებული ლიტერატორიც იყო ლაშა. ეს სულ უკანასკნელ ხანს შეიქნა ჩვენთვის საინო, მას შემდეგ, რაც ერთბაშად მთელი საზოგადოება აღაპარაკდა „შუშანიკის ნამებასთან“ დაკავშირებულ მის ნაშრომზე.

მრავალი ამგვარი ნაშრომი უნდა შეექმნა კიდევ. ვაგლან, რომ აღარ დასცალდა!



ავიადღეთ აინუტაინამდე...

მეოცე ასწლეული კაცობრიობის ისტორიაში — კოსმოსისა და ატომის საუკუნის შეტახებით დარჩება ცნობილი. მსოფლიოს მეცნიერებამ ოცდაათიან წლებამდე თითქმის არაფერი უწყობდა ატომის ბირთვის შემადგენლობის თაობაზე, 1939 წელს კი ფიზიკოსებმა ბირთვი გახლიჩეს. სათავე დაედო ახალ ენერგეტიკულ ერას.

სწორედ ამ მომენტიდან მოხდა გაქვეყნი რეაქტორი ტექნიკური დარგების განვითარებაში. „თხა თხაზე ნაკლების“ პრინციპით გაეჭიბრნენ ერთმანეთს ფიზიკა, ქიმია, ასტრონომია, ბიოლოგია; საუკუნოვან ძიებურანიდან გამოერქვენო თითქმის ისინი და სამზუოსაყენ გამოსწიეს აქყარებული ნაბიჯით. კაცობრიობას არ ახსოვს შეცნიერების დარგების განვითარების ასეთი მასშტაბები და ტემპები; ატომური ენერჯის გამოყენებამ ერთიანად შესცვალა, უფრო მართებული იქნება ვთქვათ, ერთიან დააყირავა ადამიანის უწინდელი წარმოდგენა ბუნებასა და გარემომცველ სამყაროზე. ატომის გახლიჩვამ დამატრალურად საწინააღმდეგო ემოციები გამოიწვია მსებში — შიშის განცდა, როგორც დამაშტრეველი და უოელისმომსპობა იარალისა და ქვეყნად ბენიერების დამამკვადრებელი სასწაულისა.

„ადამიანმა მონაბა ნეიტრონებისაგან ისეთი გარემოს შექმნის საშუალება, რომელშიც შეიძლება ატომური კოცონის დანთება, უფრო ძლიერისა, ვიდრე ოდენსე დანთებულა დედამიწაზე. მისი დამარგებით ადამიანი შესძლებს შექმნას ახალი ცივილიზაცია, გადააქციოს დედამიწა სოუხვის მზარედ, მოსპოს სილატაყე და აეადმყოფობა, დაბრუნდეს დაკარგულ „მიწიერ სამოთხეში“... ატომის უზარმაზარი ძალები შეიძლება გამოყენებულ იქნეს უდაბნოთა გარდასაქმნელად, ე. ი. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, დედამიწის ზედაპირის ფართობის გაზრდა შესაძლებელია ახლანდელ დავსახლებულ უდაბნოთა ბაღნარად გადაქცევით. ატომის ენერჯის დამარგებით შეგვიძლია აღმოვაჩინოთ სასარგებლო ნაშარბთა საბადოები, რომლებიც ქე-

რაც დამაბულაა მიუვალ ადგილებში, მოვაბდინოთ ჰაერის კონდიერება ტროპიკული ქვეყნების დიდ ტერიტორიებზე, პოლარულ და სუბარტრიკულ მიწებზე და ამგვარად გაეფართოვოთ სასიცოცხლო სიერცე დედამიწის სულ უფრო მზარდა მოსახლეობისათვის...“

ასეთია საუკუნის აღმოჩენისადმი მეცნიერთა და ყველა ჩვენთაგანის ოპტიმისტური დამოკიდებულება, სამომავლო ვარაუდი, სტრავილი და ოცნება... მავრად, როგორც ზემოთ ითქვა, შედალს ორი მზარე გააჩნია კვლავ მოველისინოთ ამერიკელ ფიზიკოსსა და ეტრნალისტს. ვაზეთ „ნიუ-იორკ ტაიმსის“ სამეცნიერო რედაქტორს ნაგასაკის ატომური დობობების ერთ-ერთ უშუალო თვითმზლეველსა და მხატვრულად ამსახველს უ. ლოტრენსს:

— „12 საათი და 01 წუთი. ჩვენ ნაგასაკის თავზე ვართ. რადიოთი გაევიგონეთ თუ არა პირობითი ნიშანი, მაშინვე დამკველი სათავალები ვავაეთეთ და ყურადღებით დავეწყეთ დაკვირება ფლაგმანის მანევრირებას, რომელიც ჩვენგან 800 მეტრზე იმყოფებოდა.

„წავიდა!“ — წამოიძახა ვილაყამ; ბობბდამშენს რაღაც შავი სხეული მოწყდა და გაფრინდა ქვევითყენ.

როცა ჩვენი თვითმფრინავი ატომური აფეთქების მზარეს შემობრუნდა ისფერი ცეცხლის სვეტრ უკვე ჩვენს სიმბაღლებზე ამოვიდა სულ ოთხმოცდახუთი წამი გავიდა. თავზარდაცემული შეეცქეროდით, თუ როგორ მოქროდა. იგი ზევით ეატორის მსგავსად, ოღონდ კოსმოსიდან კი მართიდან მოფრინავდა... ერთ წამში მასამ მიიღო გიგანტური პირამიდის სახე, რომელიც ზუთილომეტრიანი დიამეტრის საფუძველს ეურდნობოდა — იგი უავისფერი იყო. ცენტრში ქარვისფერი მოსძალებოდა, შწვერვალე თეთრად უქათათებოდა. სოკო პირველქმნილი გამწაგებით თრთოდა, როგორც მზეცი, რომელიც ბოკილებს დავლუყას ლამობს. რამდენიმე წამში იგი გიგანტური საყრდენისაგან განთავისუფლდა და უზარმაზარი სიჭარბით ზემოთ, სტრატოსფეროში თვარამეტრათს მეტრამდე სიმბაღლებზე აიშარბა.“

ეს მოხდა 1945 წლის ცხრა აგვისტოს. იმ საბედისწერო დღეს ამერიკის სამხედრო ძალებ-

* გ. ფანჯიკიძე „ადამიანი, ენერჯია, ატომი“. გამოცემებულია „ნაკადული“; 1981 წ.

ბის № 77 ბომბდამშენიდან ვაგრეხილმა „მემსხეტელმა“ წაგასაკის ობობსიათათან მტობერებთა ერთი მეოთხედი იმხვეურბლა, თეითონ ქალაქი კი ლამის მთლიანად აღგავა მიწის პირისაგან. ეს გახლდათ მეორე ატომური დაბომბვა ზიროსიანს შემდეგ...

უოველივე ამის შემდეგ ძნელია კეთათმყოფელი ადამიანი ოპტიმისტურად განწყობის სემცნიერო-ტექნიკური რევოლუციის მიმართ. აღამიანებს სწყურიათ სიმართლე, რაც მათ სულში კვლავ გააღვიძებს მომავლის რწმენას. ისინი მონატრებულნი არიან საინტერესო ინფორმაციას ტექნიკური სიახლეებისა და აღმოჩენების შესახებ, ეს მით უფრო ითქმის ქართულ მკითხველზე, რომელიც მოუთმენლად ელოდება ჩვენს სახელოვან მეცნიერთა წიგნებს ამ საკითხებზე, მაგრამ უნდა აღინიშნოს, რომ ამ მოლოდინს, ითქვის დასასრული აღარ უნაის. მიუხედავად იმისა, რომ ამ ბოლო წლებში ჩვენნი პლანეტის სადღეისო აქტუალურ საკითხებსა და პრობლემებზე, სხვადასხვა მეცნიერულ მიღწევებსა და აღმოჩენებზე მრავალი ნაწარმოები ქვეყნდება როგორც უცხოურ, ასევე რუსულ ენაზეც. ქართული ავტორების მიერ ამ თემატკაზე შექმნილი ორიოდ წიგნსა თუ ჩამოთვლის დაინტერესებული ადამიანი, ამავე დროს წიგნსაც გააჩნია — შესრულების დონის თვალსაზრისით ამ წიგნების უმრავლესობა ვერ აკმაყოფილებს მკითხველსა მოთხოვნილებას. ზოგიერთი მათგანი ზედმეტად მეცნიერული ბასათისაა, სხვები კიდევ ვიწრო დაზღს ასახავენ და მხატვრულ-სტილისტიკად ამძიმედ აღიქმებიან“; სამეცნიერო, გნებათ მხატვრული ეტრნალების რედაქციები მეცნიერულ-პოპულარული წერილებისა და სტატიების ავტორებს სანთლით დაეძებენ. მაგრამ ვერ პოულობენ... იღბლიან „შეა გზაზე“ სიარული, ანუ მეცნიერებაში გაწაფულობა და ასევე კალმის მარჯვედ ფლობა, ეტობა. არც ისე ადვილი საქმეა, როგორც ეს შეიძლება აღამიანს ერთი შეხედვით მოეჩვენოს. აქ მეცნიერს თავის პროფესიულ ალოიანობასთან ერთად სხვა ახალი თვისებებიც სჭირდება — მხატვრულ-პუბლიცისტური ნიჭიერება, სიტუაციის ფლობის უნარი, ზომიერების გრანობა... ბოლო მწერალს — მეცნიერული განსწავლულობა, როგორც ეხედვით, ეს უნადაქნელი, ეტობა. მაინც უფრო ახლოს არის მიზანთან. ვიდრე მეცნიერი — მხოლოდ ერთი ბარიერის გადალახვა მისთვის საჭირო, რათა იმ სანეტარო „შეა გზაზე“ აღმოჩნდეს. მაგრამ არც ისე ადვილად გადასაღახავია ეს ერთადერთი ბარიერი. — ვეუღას როდი ზელუწიგება მისი დაძლევა... ვეუღას არა, მაგრამ ეს შესანიშნავად შესსლო სახელგანთქმულმა მწერალმა ატრამ ფანჩიკიემ. ახლახან გამოცემული მისი მეცნიერულ-პოპულარუ-

ლი ხსიათის წიგნი — „მეცნიერული რეაია, ატომი...“ ამის ნათელი დადასტურება გახლავთ. საბუნებისმეტყველო დარგებზე დაწერილმა მწერლის საინტერესო სტატიებისა და ნარკვევების განსახილველმა კრებულმა მნიშვნელოვანწილად შეავსო ის გაუმათლებელი ვაკუუმი, რომელიც დღემდე არსებობდა ქართული მეცნიერულ-პოპულარული წიგნის ბაზარზე. ამის თობაზე საინტერესოა ავტორის მოსაზრება: „ეფიქრობ, აუცილებელია ყველას ჰქონდეს გარკვეული წარმოდგენა თანამედროვე ფიზიკის უახლეს მიღწევებზე. წარმოდგენელია დღევანდელი მოაზროვნე ადამიანი ფიზიკისა თუ ასტრონომიის იმ საბუნლეთა ცოდნის გარეშე, რამაც მთელი გადატრიალება მოახდინა ბუნებისმეტყველებაში. ამით იმის თქმაროდი მსერს, რომ ყოველი ადამიანი ღრმად დაეუფლოს ფიზიკას, მაგრამ სასურველია ყველა ინტელიგენტმა იცოდეს, დღევანდელმა ფიზიკამ როგორ შეუცვალა აღამიანის წარმოდგენა სივრცესა და დროზე, მატერიასა და ენერჯიაზე. სამწუხაროდ, საქართველოში არ არსებობს სამეცნიერო ტექნიკური მწერლობა და ეტრნალისტიკა. არ მაგონდება არც ერთი პოპულარული წიგნი ტექნიკისა და მეცნიერების საკითხებზე, რომელსაც ოდნავ მაინც ამოვესოს ჩვენი მწერლობისა და ეტრნალისტიკის ეს ვაკუუმი.“

ჩემი ღრმა რწმენით, მეცნიერულ ტექნიკური რევოლუციის ეპოქაში აუცილებელია ერს ჰქონდეს მაღალგანვითარებული სამეცნიერო-ტექნიკური ეტრნალისტიკა. მაგრამ ეს პრობლემა არა იოლად გადასაჭრელი. სამეცნიერო-ტექნიკურ ეტრნალისტიკაში ეტრნალისტიკა ვერ იმეშავეს, თუ მას სერიოზული ტექნიკური განათლება არა აქვს მიღებული. ამიტომ, ეფიქრობ, ამ საქმისათვის ტექნიკურ დარგებზე მოწუბილ სტუდენტთა შორის უნდა მოვჭებნოთ ლიტერატურული ნიჭით დაჭილდოებელი ახალგაზრდები. შემდეგ კი დაეაინტერესოთ და ჩავაბათ ისინი ეტრნალისტიკაში...”

აღნიშნულ საკითხზე ორი აზრი არ შეიძლება არსებობდეს: როცა ჩვეულებრივ მოვლუნად იქცა კოსმოსური ექსპედიციები, ადამიანმა მოვარბეუე კი შეაღწია, უბრალოდ, უხერხულია მთელი საზოგადოება ამ აღმოჩენებისადმი შორით მაექყარას როლში გამოდიოდეს, მხოლოდ კოსმოსური ფრენის ცენტრდან და საკემირო პრესის საშეუღებით ლებულობდეს ინფორმაციას და საკეთარი ინტერპრეტატორი, მეცნიერი-კომენტატორი კი არ ქეავდეს. უოველივე ეს შეეხება არა მარტო კოსმოსურ ექსპედიციებსა და გალაქტიკურ სიახლენს, აქ იგულისხმება აგრეთვე სამაშულო და სახლერაგარეთის მეცნიერების სფეროში — ფიზიკის, ასტრონომიის, ქიმიის, ბიოლოგიის, ენა-



რატომისა და სხვა დარგებში მომხდარი აღმოჩენების სათანადოდ გაშუქებას, მითუმეტეს, რომ ყოველივე ამ სიახლის ფიქსირება სისკოლო სახელმძღვანელოებში არ ხერხდება, მათი ისედაც გადატვირთულობისა და ასევე მასალის სპეციფიკურობისა და სართლის გამო.

რესპუბლიკურ და საკავშირო პრესაში გამოქვეყნებულმა გ. ფანჯიკიძის საინტერესო სტატიებმა და ნარკვევებმა მეთხველთა ფართო წრის მოწონება დაიმსახურა, ასევე საინტერესოდ წარმოართა მან სატელევიზიო გადაცემათა ციკლები მეცნიერების პრობლემურ საკითხებზე. უნდა აღინიშნოს ის გარემოებაც, რომ მწერალს უბედობდა პირველმკვალაობა სამეურნეო-ტექნიკური რეკლამის ლაბორინტებში, რაც მთელ რიგ სიმძვინვარებთან არის დაკავშირებული, ყველაფერს რომ შევეშვათ, ასეთი სამეცნიერო-პოპულარული ხასიათის ციკლები პირველად გადაიცა საქართველოს ტელევიზიით, არ გაგვაჩნდა სათანადო ტრადიცია და ფსიქოლოგიური განწყობილება ამგვარი გადაცემების აღსაქმელად. მიუხედავად ამისა, უნდა ითქვას, რომ მწერლის საუბრებმა სხვადასხვა დარგის მეცნიერებთან, გამოჩენილი ადამიანებთან, აგრეთვე მისმა ლექციებმა საყოველთაო ინტერესი გამოიწვია.

სწორედ ამ ლექციებისა და გამოსვლების, აგრეთვე პრესაში გამოქვეყნებული სამეცნიერო პოპულარული სტატიებისა და ნარკვევების ერთგვარ შექამებას წარმოადგენს ჩვენი განსახილველი კრებულიც. მაინც რა საკითხებს ეძება ამ წიგნი გურამ ფანჯიკიძე? როგორია მისი დამოკიდებულება განსახილველ მოვლენებთან? რა მეთოდებითა და ფორმებით გვიხატავს მათ არსსა და მნიშვნელობას ავტორი? ვიდრე ამ საკითხებზე გაცემდნენ პასუხს გავიხსენიოთ ის გარემოება, რომ მწერალი პროფესიონალ ტექნიკური დარგის წარმომადგენელი ვახლავთ, რამაც ალბათ ვარკვეული როლი ითამაშა, რათა იგი პლანეტის დღევანდელი პრობლემებით — ფიზიკის, ასტრონომიის, რელიგიის, ქიმიო-ბიოლოგიისა და ენერგეტიკის საკითხებით დაინტერესებულიყო. ასე რომ მისი ამ თემატიკით გატაცება „ორგანული“ და არა მოჩვენებითი, ზერედე და ხელუწეობა... იგი, ასე ვთქვათ, თანაბრად არის მწერალიც და მეცნიერიც. ამ შემთხვევაში საინტერესო მეცნიერ-პუბლიცისტი, შესანიშნავი სტატიებისა და ნარკვევების ავტორი.

წიგნი იწყება ადამიანთა მთავარი საფიტრალი-პრობლემის განხილვით — სამეცნიერო-ტექნიკური რევოლუცია — რას ვეკითხის იგი?... მართლაც და რას ვეკითხის მეოცე საუკუნის ახალი აღმოჩენები. ზემოთ თქმულისა არ იყოს, ნგრევას თუ აშენებას? იქნებ მართლაც, ფიზიკოსების ერთ ნაწილს თუ დაუ-

ჭერებთ — წყალბადის ბომბმა შეიძლება მოუღლიოს მთელს მსოფლიოს? მათი აზრით — „ვერც ერთი ძლიერი კვლევა ვერ გახდება აგრესიული ომის გაჩაღებას, რადგანაც ეს ომი თვითმკვლელობას ნიშნავს თვით აკოტორისთვის... პიტლერიც კი ვერ გახდება დაეწყო ასეთი ომი, რომელშიც გამარჯვებულ ახავინ დარჩებოდა...“ (უ. ლორტყენის „ადამიანები და ატომები“ გვ. 305).

მართლაც, ადამიანის არსებობას მხოლოდ მაშინ ვძლევთ აზრი, როცა მომავლისა სჯერა, მერხინისა სწამს. გურამ ფანჯიკიძის, როგორც მეცნიერ-ინტერპრეტატორის დამსახურებად უნდა ჩათვალოს, რომ თანამედროვე ტექნიკური ცივილიზაციისათვის ნიშანდობლივი პრობლემების განხილვისას იგი ოპტიმიზტრად აფასებს მოვლენებს, ავტორის ამოსავალი წერტილი ოპტიმიზმი და მომავლის რწმენაა; სასურველ დამაჩერებლობასა და ეფექტს აღწევს იგი არა სავსისა და მოვლენის ცალმხრივი, ტენდენციური შეფასებით, არამედ ყოველმხრივი და რაც მთავარია, ანალიტიკური, მიზნუ-შედეგობრივი შეჭვებისა და გამოწვლილვითი განსჯის მეოხებით. კაცობრიობას ვადაშენება რომ უწინასწარმეტყველოს ადამიანმა ეს ზომ თავისთავად უახრობა, მაგრამ პიპარად იმისი ქადაგება, რომ „მაღე უღანბოებს ბალნარბედ კაქცეუთ და ოქროს ხანას დავამკვიდრებთ“ ასევე „აქედელზე ცერცვის ყრას“ ემსგავსება. საჭიროა ხელოვნება და ოსტატობა, აზროვნების ისეთი დონე, რომ მკითხველი ერთშიაც და შეორეშიაც აგვევს, გურწმუნოს: აქ, ჩვენი აზრით, პირველ რიგში მაინც მთავარია მეცნიერ-პუბლიცისტის შემოქმედებითი ალტორანობა და ნიჭიერება, თანამედროვე მხატვრული ფორმებისა და მეთოდების ფლობა, რათა მშრალი ფაქტების, ციფრებისა და მონაცემებისაგან ცხოველყოფილი, საინტერესო დასკვნები და მოსახზებანი გამოიქრწო, კოატური ინფორმაციის ნაკადს სული შთაბერო და მხატვრული რომანის დონეზე ამოსწიო.

ცნობილი მწერალი და ეფონალისტი გურამ ფანჯიკიძე, ახერხებს ბოლომდე მართალი დარჩეს მკითხველთან, არ გაუმტეუნდეს მას, რაც იო უნდა ძნელი მისიის წინაშე აღმოჩნდეს და მდინარის აღმა აუვანა დასპირდეს. სწორედ ეს ერთგულება და პატივისცემა ამ თვალსაზრისით თავის მკითხველთან თანასწორუფლებიანი პარტნიორობა მიმართა აღნიშნული წიგნის მთავარ ღირსებად.

მაშ ასე, რას გვიქვადის ტექნიკური რევოლუცია?

დავესხსნით ავტორის საინტერესო დაკვირვებას: „მოოუელ წარსულში ადამიანი პირისპირ იდგა ბუნებასთან და მისი ზემოქმედების ძალა ბუნებაზე ძისივე ფიზიკური კნუჯიის.

საქართველო

ანუ კუნთების ძალის გვერდობა იყო, შემდეგ ადამიანმა მოიგონა სხედასხვა ხელსაწყო, ხერხი, რითაც საგრძობლად გაზარდა თავის შრომის კოეფიციენტი. ტექნიკის მზარდი განვითარების შედეგად ადამიანმა კიდევ მეტე განვითარება მოიპოვა, დამოკრიბა და დააყენა ხალხის სამსახურში. მოვიყვან ერთ საინტერესო ციფრს: მეოცე საუკუნის მანძილზე ადამიანის საწარმოო შრომის ნაყოფიერება მხოლოდ ელექტროენერჯიის ხარჯზე 30-ჯერ გაიზარდა, 2000 წლისათვის კი გაიზარდა 130-ჯერ. დღევანდის მისახლეობის მაგნიტ წილწილში შეადგენს 20-მილიონ კაცს, სულ რაღაც 20 წლის შემდეგ დედამიწის მისახლეობა გაორმაგდება, მიადწევს 7.5 მილიარდს.

ამ მრავალმეტყველი ციფრების მიღმა მრავალი თავსატეხი და საფიქრალი იმალება. წიგნის ავტორს თანდათან მიეფეხართ კლმინატისაკენ, აზროვნების ლოგიკა წამოჭრალ საკითხებზე პასუხის გაცემას ითხოვს. შეიხებულს უკვე ზაფხავს იმისი შეგრძნება, რომ ვაით ამ არასასამოვნო ბუნაღტერიაში ვეღარ პიროვს თავისი დაბალანსება, რაც უკვე თავისთავად საშაროს და უფრო ამ საშაროსში სიკოცხლის გადაშენებას ნიშნავს. რა მოხდება ბოლოს, როცა ენერჯეტიკული დეფიციტის წინაშე აღმოჩნდება აკუმბრობა? ავტორი კიდევ უფრო ამწვავებს საკითხს. იგი გვთავაზობს „დროებით“ გამოსავალს — ხომ შეიძლება მძლავრი პიდროელექტროსადგურებით დაძლიოთ კრიზისი? ასე ხომ მარტყად გადაწყუბოდა პრობლემა? მეცნიერები ვარუდობენ, რომ 2000 წლისათვის აკუმბრობა წლიურად მიიხმარს 50 ტრილიონ ელვოატსათა ელექტროენერჯიას. იმავე შეცნიერების გამოანგარიშებით კი მსოფლიოს პიდროენერჯეტიკული რესურსების პოტენციური მარაგი შეადგენს მხოლოდ რვა ტრილიონ ელვოატსათს. ამ პოტენციალის მთლიანად ათვისებას კი მხოლოდ ნაწილობრივ გადაჭრის პრობლემაა. დღეის მდგომარეობით კი პიდროელექტროსადგურებზე მოდის მსოფლიოს ელექტროენერჯიის მხოლოდ 16 პროცენტი, 4,5-პროცენტი მოდის ატომურ ელექტროსადგურებზე, და რაც მეტად სავალალოა, დანარჩენი ითმობი პროცენტის გამოიმუშავება ხდება იბოელექტროსადგურების მიერ ორგანული საწვავის ხარჯზე.

აქ ჩვენ მივადგეით შეტად საკომპანი დღეემას, სწორედ ამ ჩვენი თავდაპირველი ზაფერისა და შიშის მიზეზთა მიზეზს. რამდენია მსოფლიოში ორგანული საწვავის — ნავთობის, ქვანახშირის მარაგი? როდემდე ვეყოფა იგი? ამ საკითხის ვასანალიზებლად საჭიროა ერთი მნიშვნელოვანი ნიუანსის გათვალისწინება, ძალუძს კი აკუმბრობის მის მიერ მოპოვებული მთელა ორგანული საწვავი ელექტროენერჯიის

გამომუშავებას მოახმაროს? ავტორი, მსოფლიო საინტერესო ცნობას იმის თაობაზე, რომ დღევანდლობით მთელი ორგანული თბონეღლეულის მხოლოდ 30 პროცენტი ხმარდება თერმულ ელექტროენერჯიის გამოიმუშავებას, დანარჩენ 70 პროცენტს ადამიანი იუენებს სითბოს მისაღებად წარმოებასა და ყოფაცხოვრებაში. ჩანს, რომ ადამიანი ამ საშოცდაათ პროცენტს ვერც მომავალში შეეღდევი, და, აი, კვლავ იწყება ახალი ბუნაღტერია, ციფრების მართლა, ავტორი მართლაც რომ უხადო ისტატობით იუენებს ამ ციფრების ენას: თურმე „150 წლის მანძილზე ენერჯორესურსების ხარჯვამ მიადწევა 3 მილიარდ ტონას, შემდგომში, სულ რაღაც 30 წელიწადში — 8 მილიარდს. კიდევ იტი წელი და ეს მაჩვენებელი ფანტასტიკურ რიცხვამდე — 25 მილიარდ ტონამდე გაიზრდება, და ეს მაშინ, როცა მსოფლიოში ორგანული სათბობის მარაგი შეადგენს 3500 მილიარდ ტონას. ამ მონაცემების საფუძველზე უკვე ნათელი ხდება თუ რაოდენ უღიმღამო პერსპექტივების წინაშე დგას აკუმბრობა. ავტორი მრავალმნიშვნელოვნად ასკენის: „21-ე საუკუნის ბოლოს არც კი ეყოღინებათ რა არის ბენზინი“. რატომღაც დიდი რუსი მწერლის გერტენის სიტყვები გამახსენდა: — „თითოეული ადამიანი ვერდნობა გენვალოგობის უზარმაზარ ხეს, რომლის ფესვები თითქმის ადამის სამომხმდე მიდის, ჩვენზე, როგორც სანამირი ტაღლაზე იგრძინება მთელი ოკეანის, — მსოფლიო ისტორიის დაწოლა...“ ამ შემთხვევაში „სანამირი ტაღლას“ მართლაც რომ ჩვენ წარმოვადგენთ, მთელი ისტორიის, ასე ვთქვათ, ეკონომიკური დაწოლაც ჩვენზე მოდის და აღებათ კიდევ უფრო შესაშინევი გახდება იგი მომავალი თაობებისათვის... შესაშინევი კი არა, ზემოთმოყვანილი დასკვნებიდან გამომდინარე, მეტად მძიმე და სავალალო... და ეს მით უფრო, თუ კი ამჟამინდელმა „სანამირი ტაღლამ“ ვერ გამოიღო სათანადოდ ხელი, ანდა, უბრალოდ, ყოველი ჩვენი მცდელობა ამ მიმართებით უნაყოფო გამოდგა... „მომა საიენსს“ კი ერთადერთი—მომავლის რწმუნება ასულდგმულებს, აკუმბრობის ნეფეშინი სწერიოა, რათა ყოველდღე უაზრობის ბურტსმა არ შთანთქმას... ახლა, როცა ევროგეტიკული კრიზისის გარდაუვალობის წინაშე დავდგეით, დროელია მწვალბულური ყოყმანისა და ეჭვის გაფანტვაზეც იზრუნოს პროგნოზისტმა. ცნობილია, დიდ ექვს დღეი გაბათილება სჭირდება. მართლაც კოლმსალური მუშაობა გაუწყვია ავტორს, მთელი რიგი უახლესი ცნობებისა და მონაცემების შესაგროვებლად, რაც ტექნიკისა და მეცნიერების მსოფლიო მიღწევების ვასანალიზებლად და წარმოსაჩვენად იყო საჭირო, ამ თვალსაზრისით, საწმუნაროდ, არც ქართულ და რამდენა-



დაც ვიცი, არც რუსულ ენაზე არ გავაჩნია ხელმისაწვდომი რაიმე მნიშვნელოვანი დამხმარე წიგნი, სახელმძღვანელო, გნებავთ ბიულეტენი, სადაც მეცნიერებისა და ტექნიკის ახალი მიღწევები იქნებოდა ასახული და ერთად თავმოყრილი, მოკლეული იქნებოდა დარგობრივი პროგრესები, მიღწევები, ნაკლოვანებანი, რიცხვები, პროცენტები, სხვადასხვა ხასიათის მონაცემები, ცნობები, სკალები, ინფორმაციები და ათასი წერილმანი, ჩვენს პერიოდულ პრესაში აქა-იქ რომ არის კანტიკულად მიმოხილული. დიახ, არ გავაჩნია ასეთი სამაგიდო წიგნი მეცნიერებისა და სახალხო მეურნეობის თემატიკაზე მომუშავე შემოქმედებითი ინტელიგენციისათვის. მართლაც იგი წარმოადგენს, არც შეტი არც ნაკლები, — „არსობის პერს“ ძურბალისტებისა და მწერლებისათვის, იდეოლოგიური სფეროს სხვადასხვა დარგის წარმომადგენლებისათვის. სწორედ ამიტომ, მიგვაჩნია, რომ გურამ ფანჯიკიძის აღნიშნული წიგნი ამ თვალსაზრისითაც მშვენიერ სამსახურს გაუწევს ყველას.

მაგრამ სათქმელს გადაუხევიეთ, მაინც როგორ, რა საშუალებათა და ფაქტებით უნდა დაგვამოშვიდოს მწერალმა ეს „სანაპირო ტაღის“ თავდაზარტული წარმომადგენლები?

და აი, კვლავ ძიება, ამჯერად უკვე ზემოთ წამოჭრილი საკითხების კონტრარგუმენტებისა: საბუნებისმეტყველო დარგებში ახალი საიმედო აღმოჩენების თვალის გადაღლება, მათი პერსპექტიული გაანალიზება, სამომავლო თვალსაზრისით ყოველმხრივი პროფესიული და ანალიტიკური შეფასება, პოზიტიური და ნეგატიური მომენტების დაბრისბინება... ზოგჯერ ყოველივე ეს ქავეს წყალწაღებულს ჰქონდის ხაგსზე. მაგრამ მეცნიერებაც ხომ ბოლოსდაბოლოს აღბათობის პრინციპებს ემყარება იმთავითვე, „ცდა-ბედითი მონახეჭრება“ მისთვის უცხო ხილს როდი წარმოადგენს, რწმენა იმისა, რომ შრავალი საკლევადობები მიმართულეებიდან ადრე-ათე გვიან ერთი რომელიმე მაინც გაუმართლებთ იდამიანებს, აი გაუმართლათ კიდევაც და ამაზე ზემოთ ნაწილობრივ გვიწინადა უკვე საუბარი. ეს გახლავთ ატომური ენერჯის აღმოჩენა, ატომური ელექტროსადგურები, რომელიც, შეიძლება ითქვას, უახლოესი საუკუნეების ძირითადი ენერჯია იქნება, მაგრამ მეცნიერებამ დღესვე უნდა ეძებოს ენერჯის ახალი წყაროები, რადგანაც ატომური ენერჯის ჩაყენება მშვიდობიან სამსახურში კარგია, მაგრამ იგი, როგორც ამას აღნიშნავენ მეცნიერები, საბოლოოდ მაინც ეურ გადაჭრის პრობლემას.

არის ცდები ენერჯის ახალი წყაროების მიგნებისა, იქნებ მზის ენერჯია გამომადგეს კარობრიობის? აი საფრანგეთში პირინეის მთე-

ბზე ამრეკლავი სარკეებისაგან დასაწყობებულ კიდევაც უზარმაზარი „მზის ღებელი“? ან იქნებ კოსმოსიდან თანამგზავრების საშუალებით მოხერხდეს მზის სითბოს გადმოტეშება დედამიწაზე? იტალიელებმა სხვა გზით სცადეს „ხელის მოთბობა“, დაამონტაჟეს მძლავრი ელექტროსადგურები, რომლებიც მიწიდან ამომავალ ორთქლზე მუშაობენ. ამ ასპექტით სიანტიკრესია მეტად გაბედული იდეა დედამიწისეული ტემპერატურის ელექტროსადგურებისათვის გამოყენებისა, მაგრამ ამ იდეას ახლავს შიშიც — ვაი თუ დედამიწის გულის გაციკვებას მოჰყვებს შრავალი, ჯერ კიდევ ადამიანის გონებისათვის უცხო და გაუცნობიერებელი, უსიამო შედეგი?

ძიებამ მეცნიერები მიიყვანა თერმობირთვულ რეაქციებამდე. ამაჰმდ მთელი აქცენტი სწორედ თერმობირთვული რეაქციების დამორჩილებისაკენა მიმართული. კაცობრიობის საბოლოო ხსნა მოსალოდნელი ენერჯეტიკული კრიზისისაგან, მეცნიერთა საყოველთაო აღიარებით, თერმობირთვულ-ალაზმურ დანადგარებს ძალუძთ, რომლის საწვავსაც ატომურისაგან განსხვავებით იაფფასიანი და გაერკელებული ნედლეული — დეფერეში ანუ მძიმე წყალბადი წარმოადგენს. რა სასიამოვნო აკორდად გაისმის ამ დროს წიგნის ავტორის მიერ ურწმუნოთა საბოლოოდ დასაშვებდებლად მარჯვედ მოხმობილი აკადემიკოს არკიმოვიჩის სიტყვები: „სამართავი თერმობირთვული სინთეზის პრობლემა მაშინვე იქნება გადაწყვეტილი, როგორც კი კაცობრიობას მისი რეალური მოთხოვნილება გაუჩნდება“.

ერთი სატყვით, კაცობრიობას არ ელის ენერჯეტიკული სიკვდილი, ადამიანს შეუძლია იმედის თვლით შეხედოს მომავალს... — ასკენის შემდეგ ავტორი:

ჩვენ საგანგებოდ შეეახრეთ ყურადღება ზემოთ განხილულ წერილზე, რამდენადაც იგი ეხება კაცობრიობის უოფერების უმნიშვნელოვანეს ასპექტებს, მის ბედსა და მომავალს, ამასთანავე ამ წერილში ნათლად არის გამოკვეთილი წიგნის ავტორის ორგანული მიმართება განსახილველ საკითხებთან, მისი ერუდიცია და მეცნიერულ-პუბლიცისტური მალაპროფესიონალიზმი, ყოვლად შრავალი, მოსაწყენი და მოსაბარებელი ციფრების, პროცენტების, რიცხვების შიამბეჭდავი ამტყველებების უნარი, ფრანსი სიმჭიდროვე და ტევალობა, ლაკონიზმი და ნათელი აზროვნება.

ეს წერილი წარმოადგენს მეცნიერ-პუბლიცისტის წარმატებათა საიდუმლოს ამოცნობის, მისი შემოქმედებითი მანერის კანონზომიერებათა ერთგვარი განზოგადების ცდას. კანონზომიერებისა, რომელიც თანაბრად ვრცელდება ამ კრებულში წარმოდგენილ სხვა მეტად საინტერესო წერილებზედაც, სადაც გამოქმეებულია

ფიზიკის, ასტრონომიის, რელიგიისა და ენერგეტიკის პრობლემური საკითხები. ავტორი ყველგან ჩნდება ალტრუისტ-პროგნოზისტად, შეცნობრებათა სამყაროს ლაბირინთებში კეთილ მგებულად, გონებათაოდ ანალიტიკოსად.

ეს წიგნი დაინტერესებულ მკითხველს ბიძგს აძლევს, ფანტასტი მწერლის დანიელ დანინის

სიტყვებით რომ ვთქვათ, თუ კი „სიწმინდე“ თანამედროვეა „ამაღლდეს ანშტანსშტანს...“ თანამედროვე ინტელიგენტი ადამიანისათვის მიზანა ასეთი ამაღლებისა მართლაც რომ შეტად საპატიო გახლავთ...

ნიკნაის ნიკნაის

უპარეპელი მუზა

კოლაუ ნადირაძე უხუცესი ქართველი პოეტი. ის იყო ქართული სიმბოლისტური ჯგუფის „ცისფერი ყანწების“ ერთ-ერთი აქტიური წევრი და ამ ჯგუფის ეტრნალის გამომცემელთაგანი. მისმა პირველმა წიგნმა უერადღება მიიქცია თავისი სიახლითა და სიღრმით. შემდგომ კოლაუ ნადირაძე თანდათან ბევრი რამ გადააფასა იმ პირველი ლიტერატურული შეხედულებებიდან და მრავალი ბრწყინვალე ლექსი შესწინა პოეზიის საგანძურს.

დღეს კოლაუ ნადირაძის პოეტური სიტყვა კვლავ შთელი ძალით ეღერს. ამ შემოქმედს საავად ვერ მიეკარა გავლილი დრო. პოეტი კვლავ ნაყოფიერად მუშაობს პოეზიაში. ამის დასტურია თუნდაც ეს ახალი კრებული.

კოლაუ ნადირაძისათვის არასოდეს უოფილა ორგანული სატრიბუნო, პუბლიცისტური ინტონაციები. მისი პოეზია იშვიათად თუ გასცილებია ინტიმურ ლირიკას. ავტორი, რამდენი წელიწადია ქართულ პოეზიას ერთვის ეს წმინდა, ნათელი, ლოცვასავით ხმადაბალი სიმღერა.

შე სულში მწედებოდა მოცარტის არია...

იყო გაზაფხული და იყო დილა.

თურმე ეს სიციხე რაოდენ კარგია!

თურმე ქვეყანაზე რაოდენ თბილა!

დღეს ჩემს სულს უხმობდა მოცარტის

არია...

კვირტები ხეებზე იწყებდნენ გაშლას.

ვინ თქვა რომ წარსული იყო და მკედარია,

ვინ თქვა რომ კრებულები ტრფობისა

გაშრა?!

პოეტი წლების სიღრმეში იყურება — იქაა სიურმე და სიჭაბუკე, იქაა პირველი სიყვარული, პირველი ცის გახსნა... მაგრამ პოეტი არ მოსწყვეტია იმ დღეებს, კვლავ იქაა და კვლავ წმინდად ინახავს იმ დღეთა სინათლეს — პირველ სიყვარულს.

* კოლაუ ნადირაძე — „ახალი ლექსები“, „მერანი“, 1981 წ.

მოხუცს და ლატაკს რა გამაჩნია

შენი ღვთაებრივ წყალობის გარდა?

შე შენი კვერთხის დღი მაჩნია!...

კოლაუ ნადირაძეს ერთი ლექსისთვის ასეთი მიძღვნა გაუკეთებია: „ჩემს ძმებს — „ცისფერიყანწებებს“. ისინი ბევრნი იყვნენ — ტიციან ტაბიძე, პაოლო იაშვილი, ვალერიან გაფრინდამილი, ნიკოლო შიწიშვილი, აღი არსენიშვილი... ახლა კი მათგან მხოლოდ კოლაუ ნადირაძეა ცოცხალი. ერთი პოეტის თქმისა არ იყოს „კენის სულის აღზევებამ“ გადაურა იმ პოეტებს და კოლაუ ნადირაძე სევდით და ჭკერით ფიჭობს წარსულ მეგობრებზე:

უკვე ვეღარ ვძლებ! ღამე კი ავდრობს,

მასეთი კრებულები ცისფერი ყანწით!

პაოლო ძმაო, ტიციან, სანდრო,

მოდით ლექსებით დამლახვრეთ, დამწვიეთ!

პოეტი თავის ახალ კრებულში ჩვენი დღევებით ცხოვრობს. ის წერს ღუნის გენიაზე და თანამედროვე ახალგაზრდობაზე, პეტროგრადის გმირულ აქანყებაზე და ოქტომბრის რევოლუციაზე. აქვეა ლექსები, რომლებიც ეძღვნება დიდ ქართველ პოეტებს შოთა რუსთაველს, ნიკოლოზ ბარათაშვილს, მკითხველის თვალწინ გაიბრწყინებს წინანდლის ბალი თავისი „უჭკნობი ყვავილებით“ ნინოთი და ეკატერინეთი.

კრებულში მხებულება პოემა-იმპროვსკა „სოფლის ამბავი“, სადაც ავტორი თანამედროვე ქართული სოფლის სურათებს ხატავს. პოეტი დადის სოფლის მინდვრებში და ტყეებში, შეკუთრებს „გაკინებულ ვარკვლავებს“, ისმენს ბავშვების ფრიალს... ესაა ქალაქელი კაცის მიერ განდილი სოფელი, სოფელში დაბრუნება, სოფლის ხელშეგრძელ აღმოჩენა.

შე ვეღარ ვძლებ სიციხან დღეებს
(ვულს ზოგჯერ მიანც დაეჭვრება),

სალამი მინდერებს, სალამი ტყეებს,
სალამი სოფლის მშვენიერებას...

ასეთია მოკლედ ეს კრებული. ამ ლექსებმა
კიდევ ერთხელ დაადასტურეს, რომ „ბებერი
მეზა“ არ არსებობს. არაფერია იქნის, როდის იწე-

რებ აუფრო ყარგი ლექსები მზის მისვლის
თუ მზის გადახრისას. ეს კრებულიც კოლხ
ნადირაძის უბერებელი მუზის კიდევ ერთი გა-
მოსხივებაა.

ნაზარ ფორია

„ასკილის ფურცლები“

თათბა, რომელსაც გვიღ გავგუჟორი
ევთენის, სამწერლო ასპარეზზე ნი...ანი წლე-
ბის დასაწყისში გამოვიდა (ოთარ ჭილაძე, ჯან-
სულ ზარკვიანი, თამაზ ჭილაძე, შოთა ნიშნია-
ნიძე, ტარიელ ჭანტურია, ვახტანგ ჯავახიძე,
ზურ ბოლქვაძე და სხვ.). იმ ხანებში დაიწყო
გამოსვლა ახალგაზრდულმა ლიტერატურულმა
ეფრნაღმა „სისკარმა“ და, ბუნებრივია, ეს პო-
ეტები სწორედ „სისკარის“ ირგვლივ შემოიკრი-
ბნენ. ამიტომ მათ ზოგჯერ „სისკარელებსაც“
ეძახიან (ცხადია აქ იგულისხმება იმ პერიოდში
სამწერლო ასპარეზზე გამოსული ნიჭიერი პოე-
ზიკოსები და კრიტიკოსები).

ამ თაობის გამოსვლამ ქართულ ლიტერატუ-
რულ ცხოვრებაში საკმაოდ დიდი ზეგანი გა-
მოიწვია. ლიტერატორთა ერთმა ნაწილმა ამ
ახალგაზრდა მწერლების სახით ქართული პოე-
ზიის ლირსული მომავალი დაინახა, ნაწილმა
კი აგრესიული პოზიცია დაიკავა და ახალ თა-
ობას საკმაოდ სერიოზული „ბრალდებით“ შე-
ხება — მათი ლიტერატურული პოზიცია ტრა-
დიციულ ნაწინააღმდეგო პოზიციად ჩათვალი-
ა — ამ ბრალდების მთავარ მოტივად კი ახალგა-
ზრდა ავტორების პირველი ნაწარმოებების
„ბუნდოვნება“, „სირთულე“, „ცხოვრებისაგან
გათიშულობა“ მიიჩნია...

მიდიოდა დრო. არ ცხრებოდა კამათი. პოე-
ტები, რომლებიც, პირველ ხანებში თავისი ხე-
ლწერით ძალიან ჰგავდნენ ერთმანეთს¹ (ჯანსაყუ-
თრებით ოთარ და თამაზ ჭილაძეები. გვიღ გე-
გუჟორი, ვახტანგ ჯავახიძე, ტარიელ ჭანტუ-
რია) შემდეგ და შემდეგ უნდათ გამოიკეთ-
ნენ, გამოეყვნენ „საერთო ოჯახს“, დაადგნენ
დამოუკიდებელ გზას — გამოიკვთა მათი ინდი-
ვიდუალური ხელწერა, მათი ინდივიდუალური
პოეტური საწყარო.

გვიღ გავგუჟორი სწორედ ამ ნიჭიერი თაო-
ბის წარმომადგენელია. მისი ყოველი ახალი
პოეტური კრებულის გამოცემა განსაკუთრე-

ბულ ფაქტად იქცევა ზოლმე ქართულ ლიტე-
რატურულ ცხოვრებაში.

პოეტის ახალ კრებულს „ასკილის ფურცლე-
ბი“ ჰქვია. გამოცემლობა წიგნის სათაურს ასე
„შიფრავს“: „პოეტის სტრიქონი ერთის მხრივ
ასკილის ფურცელივით გელიანია და ვერ ურიგ-
დება ადამიანური ღირსების შელაპყნას, სიძულ-
ველი და გულგრილობას. ამავე დროს, მისი
პოეტური სტრიქონის რბევა ისე ფეიჭია, რო-
გორც რბევა ასკილის ფურცლისა“.

თანამედროვე ქართულ პოეზიაში გვიღ გეგე-
ჟორი თავისებური ხმის პოეტია. თუ ერთხანს
იგი, თავისი თაობის პოეტების დრად, მხოლოდ
ათმარცვლიან ლექსს ეურდნობოდა და მის მრავ-
ალფეროვან ვარირებას ახდენდა, ბოლო ხანე-
ბში გამოქვეყნებული ლექსებით ის მკითხველის
წინაშე წარსდგა, როგორც უაღრესად მრავალ-
ხმოვანი და საინტერესო პოეტი პოეტის თვალ-
საზრისით. მან თამაშად შემოიტანა თავის შემო-
ქმედებაში ერთხანს შიტოვებული თითხმეტ-
მარცვლიანი ლექსი, ძალიან საინტერესო ლექ-
სები შექმნა თითხმეტმარცვლიანი და ათმარც-
ვლიანი სტრიქონების მონაცვლეობით.

ქებად ეფაქტური გამოდგა პოეტისათვის იგი,
ასეთი სტროფი:

დილით შემფოთებულმა
გაზეთების ქრონიკით,
სულის შემფოთვათი
გადაფაფვე გაზეთი
და დღელილმა მუზეუმს
შევაფარე თავი.

ეს ახალი ხმა, ახლებური ფორმა, რომელიც
მრავალსაუკუნოვანი ქართული ლექსის ტრადი-
ციებს ეურდნობა და ამასთან ახალი ძიებებითაა
დაღდასმული. ეს სიახლე კი უდიდეს როლს თა-
მაშობს პოეტის სათქმელის ზუსტად და თანად-
როულად გამოხატვაში.

გვიღ გავგუჟორის სათქმელი კი მუდამ აქ-
ტუალური, მუდამ მომწოდებელი, მუდამ მნიშ-
ვნელოვანია. პოეტის ცხოვრებას, მის სულიერ

* გ. გავგუჟორი, „ასკილის ფურცლები“. გა-
მომცემლობა „მერანი“, 1981 წ.

ბიოგრაფიას ღრმად გაუღვამს ფესვები დღევანდელი საქართველოს ცოდვა-მადლში. პოეტის შემოქმედებისათვის დამახასიათებელია ზნობრივი უკომპრომისობა და, ერთობა, ეს შემთხვევით არ მომხდარა — წლების მანძილზე შელანძლული ზნობრივი კრიტერიუმები ვის, ვის და სწორედ პოეტების გულს ზედებოდა მრისხანედ. გივი გეგეჭკორის მრავალი ლექსიც სწორედ იმ დროის გამოძახილია, ის დრო აისახა, თავისი ნარ-ეკლით, თავისი დამაფიქრებელი ქარაფშტობით. ამიტომაც ამ ლექსებში შემოქრილი ასე ფართოდ „პოეტური პუბლიცისტიკა“. თუმცა ისიც უნდა ითქვას, რომ ეს პუბლიცისტიკა არასოდეს არ ტოვებს პოეზიის საზღვრებს, არ იქცევა პლაკატურ მოწოდებად და შიშველ დიდაქტიკად, პოეტს ყოველთვის ყოფნის ზომიერება და პოეტური ძალა იმისათვის, რომ მთელი სიმღერით გვაგრძნობინოს ესა თუ ის სატკივარი, დავანახოს ამა თუ იმ „შეზვეული კირის“ საშიშროება.

გივი გეგეჭკორის ახალი პოეტური კრებულიდან განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ლექსები: „ლეკსი დავით გურამიშვილზე“, „ლეკსი მომავლის სულაერ ამხანაგებზე“, „ლეკსი დაქანტულ მდინარეზე“, „2122 წელს“, „პანჭურის არაფი“, „ნუ ეტყვი-მეთქი, განსვენებულს: იძინე მშვიდად!...“, „დაბრუნება“, „შეცხრაშეტე საუკუნის პოეტები“ და სხვა.

დრო მიდის, მას ახალი საფიქრალი, იმედი და სატკივარი მოაქვს. ნამდვილ პოეტთან ყოველი შეხვედრა ამ დროისმიერი სიახლეების პირისპირ დადგომა, საკუთარი აღმინიშნული მოვალეობის კიდევ ერთხელ შეხსენებაა. ასეთი პოეტია გივი გეგეჭკორიც — მისი ხმა ერის საუკეთესო ნაწილის ხმაა — შეტრიგალი, იმედიანი, მებრძოლი, უკომპრომისო...

პაატა პატაშვილი

რედაქციის მხამართა:

თბილისი, რუსთაველის ქროსპექტი, № 12.

ბელოვონები: რედაქტორის — 98-55-11,

მთ. რედ. მოადგილის — 98-55-13, განყოფი-

ლებების — 98-55-15, 98-55-17, 98-55-20.

გადაეცა ასაწყობად 24. 08. 82 წ., ხელმოწერილია დასაბეჭდად 8. 10. 82 წ., ასაწყობის ზომა 7 1/4 X 12, ქალაქის დორმატი 70 X 108, ფიზიკური ნაბეჭდი ფურცელი 11, პირობითი ნაბეჭდი ფურცელი 15,5. სააღრ-საგამომცემლო თაბახი 16,58.

უე 08770. ტირაჟი 26800, შვევ. 2054. საქ. კ-ც-ის გამოცემლობის სტამბა, თბილისი, ლენინის ქ. № 14.

672/180



3360 80 333.

060360
76128

«М Н А Т О Б И»

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ГРУЗИИ